

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

Volumul VII

**BISTRITA
2002**

**Studii și cercetări
etnoculturale**

Vol. VII

Bistrița 2002

Colegiul de redacție:

Mircea PRAHASE

- director - Complexul muzeal Bistrița-Năsăud

Constantin CATALANO

- șef secție - Muzeul Memorial "George Coșbuc

Ioan Radu NISTOR

- muzeograf - Muzeul grăniceresc năsăudean

**Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
COMPLEXULUI MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD, str. Grigore Bălan nr, 19,
tel. 0263/211063; fax 0263/230046**

Editura **SUPERGRAPH** Cluj-Napoca
tel. 0744/155147; tel./fax 0264/145929
ISSN 1582-4667

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

Sever Ursu. Drumuri spre izvoare	7
Gavril Istrate. Zagra lui Marian și Drăganu	17
I.P. Țuculescu. Trei zile în Năsăud	43
Ion Lăpușneanu. Secvențe năsăudene	59

II. SOCIOLOGICA

Ioan Popa. Contribuții la cunoașterea Mărginimii Sibiului. Comunități atipice: Băieși, Prislop, Trăinei	75
Vasile V. Filip. Satul românesc și sănătatea țaranului român (Simpozionul de la Slătioara, județul Vâlcea, octombrie 2000)	107
Mircea Daroși. Structura familială și gradul de înrudire a populației din comuna Parva (județul Bistrița-Năsăud)	113

III. COȘBUCIANA

Gheorghe Pleș. Aritmetica și silogistica în opera lui George Coșbuc	121
Constantin Catalano. Muzeul memorial “George Coșbuc” - file de istorie	129
David Semerean. Biserica din Coșbuc	141

IV. ETNOGRAFICA

Mihaela Mureșan. Mentalități și practici ancestrale în marea trecere	147
Livia Rusu. Broderii tradiționale săsești pe textile de interior din zona Reghinului	155
Angela Fancsali. Țesături realizate de Kozma Erzsébet	167
Maria Borzan. Organizarea interiorului tradițional românesc la Muzeul etnografic Reghin	177
Emilia Bumb. Cântecele cununii în Țara Năsăudului	185
Olimpia Fărcaș. Obiceiuri de Crăciun într-un sat de pe valea Someșului	203

Dan Prahase. Câteva considerații asupra unui basm cules de Ion Pop Reteganul	211
Liviu Păiuș. Iuliu Moisil - folclorist (I)	221
Mircea Prahase. Din nou despre podurile de lemn acoperite din zona Năsăudului	283

V. MICROMEDALIOANE

<i>Centenar SIMEON RUSU</i>	335
Aurel Cleja. Grigore C. Moisil	363

VI. RESTITUTIO

Sever Hurdea. Bocete culese de la Floarea Turșan, din Zagra, județul Bistrița-Năsăud	369
--	-----

VII. VARIA:

Marieta Golașie, Eugen Igelsky, Virgil Vug. Mobilarea cultural-antropologică a unui spațiu urban	411
Cornel Cotuțiu. Aducere aminte pentru "MINERVA"	417
Cornel Cotuțiu. O șansă care se numește "ASTRA"	421

VIII. RECENZII

Ioan Octavian Rudeanu. O întreprindere culturală remarcabilă - monografia SPERMEZEU, străvechi sat românesc de la poalele Țibleșului	427
Ironim Marțian. O istorie într-un opuscul: Poemation de secunda legione valahica (sub Carolo Barone Enzenbergio) de Antonio Cosimelli	431
29. Ironim Marțian. Teodor Tanco - Despre Liviu Rebreanu	445
30. Aurel Podaru. Mircea Prahase - "Fragmentarium"	451
31. Anamaria Nanne. Un semnal de alarmă asupra stării culturii populare	453

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

DRUMURI SPRE IZVOARE

Sever URSA - Maieru

Moto:

*“Eu cred că veșnicia s-a născut la sat,
Aici orice gând e mai încet,
Și inima îți svâcnește mai rar,
Ca și cum nu ți-ar bate în piept,
Ci adânc în pământ undeva”
(Lucian Blaga “Sufletul satului”)*

Voi începe cu o profesiune de credință.

Numai atracția irezistibilă a plaiurilor natale mi-a alimentat mereu dorința și ispita de a ridica aici, împreună cu consătenii, un muzeu, un altar de recunoștință pentru înaintași, pentru lacrimile și pentru dârzenia lor întru răbdare și așteptare a izbăvirii. Tari în credință, omenoși și statornici ca munții din jur ...

Vremurile și vremile i-au vremuit, durerile și îngrâcnările i-au oțelit, asprimea și dulceața anotimpurilor perindate peste generații le-au modelat sufletele, corpurile, graiul. Vorba lor, cântecele, jocurile, portul, până și înfățișarea fizică au împrumutat formele naturii din preajmă, a fagilor și molizilor, a pâraielor și izvoarelor. Priviți fețele lui Ion și a Anei, multimplicațiile la ordinul miilor și veți înțelege privirile lor mândre, adevărate hărți ale meandrelor vieții, palmele ca rădăcinile brazilor, frumusețea ca mireasma pădurii. Răbdarea, dar și privirile de mânie, ca învolbuarea apelor Someșului, pumnii și pomeții obrazului ca stâncile măgurii, focul iubirii, ca vâlvățile verilor, tăcerile ca răceala iernilor ...

Toate acestea au fost demne de condeii lui Rebreanu, care a crescut și a vegheat aici, dăltuind în opere nemuritoare, toată zestrea lor de datini.

*

*

*

Muzeele noastre, aceste adevărate oaze ale perenității, rămân “cărțile” deschise ale spațiului nostru istorico-geografic. Fie marile muzee-etalon de la Bistrița și Năsăud, fie cunoscutele muzee și case memoriale, fie “Muzeul de sub

poartă” al bărgăuanilor, ori cel din casa lui badea Anchidim Ureche de la Poiana Ilvei, apoi Muzeul din Pod al ilvenilor mari, ori “Cuibul visurilor” de la Maieru și altele, care mai sunt - își așteaptă vizitatorii cu pâinea și sarea sufletului înaintașilor care au veșnicit imaginile vieții omenеști pe aceste plaiuri.

Tot ca argument pentru rămânerea mea ca dascăl slujitor de sat, vreme de 45 de ani, voi alege, dintre atâtea altele, și voi evoca, un motiv de familie și neam.

Este vorba de cununa vie a celor opt frați, unchii mei Cătunenii și Mama, trăitori cu toții la vârste înaintate între 86 și 100 de ani, acolo în mirifica Poiană a Cătunenilor din Ilva Mare. Caz rar de longevitate, poate unic în țară și printre puținele în lume. Măruți la făptură, de prietenoși și falnici și de o impresionantă rezistență fizică: Traian, Augustin, Doniză, Victoria, Augustina, Dumitru, Dănilă, Ștefan ... Își poartă cu mândrie portul. Cătunenii mei urcă și coboară de când îi știu, din tată-n fiu, cei opt kilometri pe drumul Ivănesii și niciodată nu i-am auzit plângându-se de osteneli. Neamul lor vajnic s-a contopit cu toponimia locurilor: Plaiul Cătunenilor, Poiana Cătunenilor, Izvorul Cătunenilor. Terapia evocării numelui lor mi-a făcut întotdeauna bine și mi-a dat puteri noi. Mereu băntuiți de o neistovită sete de carte, orice dialog cu dâșii e o revelație. Privesc adesea o fotografie de prin anii '30, mănunchi viu în jurul bunicului Trofim și a bunicii Sofia. Harnici până la marginea puterilor, frumoși în pieptarele lor cu zăgară, mari și hâtri povestitori cu toții, întocmai ca niște târzii confrăți ai lui Creangă. Graiul lor e presărat cu zicale. Pe lângă credință, păstrează cu toții în suflet și religia amintirilor și a datinilor. Obrazurile lor biciuite de viforните atâtor anotimpuri au rămas zâmbitoare. Printre atâtea nestatornicii, modelul lor de oameni, trăitori la 1200 de metri altitudine, în creierii munților, rămâne reper, lecție civică. Ei sunt primii cu care m-am trezit în preajmă-mi în zorii copilăriei, acolo, sub Măgura Păltinesei și Măgura Neagră, lângă izvoare și cerbi. De la dâșii am deprins toate alfabetele: al scrisului, al omeniei, al muncii, al credinței și rugăciunii, al răbdării și al perseverenței, al iubirii și al dărzeniei, al frumuseții și al iubirii de neam și de limbă. Ei mi-au tălmăcit frumusețea florilor și cântecul păsărilor, semnele vremii, ca să pot zice cu Rebreanu: “Natura mi-a intrat în ochi și-n suflet de mic copil”. Merinde pentru toate drumurile vieții și întru zidirea demnității milenare a existenței noastre.

În Maieru am cunoscut, și învăț în continuare, meandrele vieții săteanului, ale primilor eroi rebrenieni, după cum însuși Rebreanu spune: “De la Târlișua ne-am mutat la Maieru. Țsta e satul copilăriei mele. E un sat de munte, într-adevăr foarte frumos, cu oameni voinici și foarte înțelepți. Dintre oamenii aceștia am luat toate personajele rustice din literatura mea”.

Pentru a-mi dovedi mie însumi, încă o dată, că limba, credința, datinile,

țarina și portul reprezintă zestrea cea mai sfântă pe care ne-au lăsat-o părinții din părinți, m-am folosit de aceste argumente subiective.

Maierul a fost recunoscut întotdeauna ca fiind o adevărată enclavă în care sătenii păstrau, cu o nobilă încăpățănare, am zice, această avere inestimabilă, moștenită. Laudă acelor săteni, din păcate tot mai puțini, care își mai poartă portul, măcar în zile de sărbătoare! În costumele lor par niște prinți și niște prințese, într-un totu frumosi și frumoase, tronând peste plaiuri ...

Nemuritorul Rebreanu, cel care s-a înălțat stâlp de lumină dintre măgurile noastre, spunea cu dreptate și cu gândul la cei dintre care a izvorât: "Țăranul își face singur literatura pe care o poartă în inima lui, așa cum își confecționează cele trebuincioase trupului și sufletului său ... Suntem și vom fi întotdeauna neam de țărani ... La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul". Cuvinte ce s-au îngemănat cu gândul înalt al marelui Eminescu: "țărani - eterni păzitori ai solului veșnic".

Firește, ar fi absurd să pretindem ca oamenii satului contemporan să-și mai poarte zilnic portul, atât de costisitor și greu de confecționat, față de invazia straielor orășenești de șatră, la îndemâna oricui, fiindcă, vorba aceluiași poet nepereche: "lumea-i cum este și ea dânsa suntem noi". Dar, de aici și până la a nimici într-un deceniu-două ceea ce strămoșii au creat și menținut vreme de două milenii mi se pare o absurditate și mai mare. Iată-ne, asistăm neputincioși la o scurgere continuă în neantul nepăsării a pieselor de port, de podoabe vechi, de icoane pe sticlă, de mobilier țărănesc și unelte tradiționale, cu un cuvânt, a valorilor de patrimoniu național care se duc pe apa sâmbetei.

Niște marchitani tuciurii, cu "identități" și adrese adesea false, "vin de fericesc norodul", "asigurându-ne" cu acte în regulă că ei colecționează, chipurile, obiecte vechi pentru muzeele din Cluj-Napoca, Oradea, etc. În realitate, le comercializează mai mult decât profitabil peste hotarele din vest. Valorile scapă printre degete autorităților, care au ajuns parcă să nici nu mai considere o infracțiune pustiirea, acest furt la scară națională, ca și în cazul mafiei pădurilor ... Cu riscul de a fi luat în răs, dar după mintea mea socot că suntem într-un adevărat război, fără vărsare de sânge, cu un mare dușman nevăzut, un fel de căpușă uriașă, venită să ne stoarcă puterile, pe ascuns și căruia trebuie, la rândul-ne, să-i declarăm război printr-o mai bună lege a patrimoniului. Și ca în oricare desfășurare de forțe, din oameni de suflet și de competență pe care-i găsim încă în satele noastre s-ar putea institui **comandamente de apărare a valorilor satului**.

E adevărat, avem familii necăjite, care nu mai știu cum să facă un ban și ajung să-și vândă inventarul casnic moștenit. Dar cunoaștem și cazuri care, în ignoranța lor periculoasă, vor pur și simplu "să se descotorosească de

vechiturile astea", căci, vezi Doamne, nu le mai încap frigiderul și mașina de spălat. Nu putem fi împotriva înzestrării casei cu aparatură și piese de confort modern, dar ar trebui să-i învățăm pe acești bieți oameni că ar putea găsi un colț măcar, dacă nu chiar o cămăruță, ori, de ce nu, chiar o "casă dinainte" dinadins echipată în stil strămoșesc, așa cum o fac unii intelectuali orășeni sau alte popoare înaintate, precum japonezii, norvegienii etc. Să poți pătrunde acolo ca într-un mic **sanctuar al stimei față de străbuni**. Însuși Rebreanu, și nu numai el, avea în București, o cameră anume, căeria îi zicea "Someșanca", înzestrată cu cele mai frumoase obiecte țărănești de prin satele dorului său.

În ce ne privește, am adăuga că cerem să se mai întârzie cu **această vânzare a rădăcinilor**, măcar până când muzeele noastre-cenușărese vor avea bugetul necesar pentru achiziționarea unor asemenea piese, pentru ca ele să rămână probele vii ale perenității aici, în vatra lor. Noroc că instituția de profil de la Maieru, "așa săracă cum e ea", prin cei mai fideli colaboratori ai ei -copiii cei mulți ai satului, conservă o anumită parte din etnografia și folclorul local. Mai vin străinii și ne roagă să-i ducem să vadă un interior țărănesc autentic. Abia dacă au mai rămas câteva asemenea interioare. Uneori, ignoranța în această privință atinge cote maxime: "Tuluoaie, se lamenta o femeie, că câ'n' (să iertați) ne-am mutat în casă nouă, m-o pus pozna să zvâr pe apă blide, oale, cu cuire cu tăt și alte vechituri, în loc să le fi dat pe bani la țâgani aieștia!"... Deci două alternative la fel de nocive.

Noroc că alți săteni sunt cu totul de altă părere, amintindu-și de acea remarcă extraordinară a regretatului poet Ioan Alexandru, făcută în urmă cu ani în biserica Maierului: "Dragii mei, îmbrăcat în straiile mele de târg, mă simt mic și copleșit în fața superbilor dumneavoastră veșminte și a mândriei sfinte cu care le purtați !"

Dar jocul din Arini? Mai este el un joc măierean din "Începutul" romanului "Ion"? Nicidecum. A ajuns cel mult un fel de corcitură între vagi reminiscențe ale unor melodii someșene și acea "muzică" obscură țigano-sârbească, o jalnică amestecătură între accente de horă sătească și lăbărțări de discotecă. Unde mai sunt "Fecioresca", "Tropota", "De-a lungul", "Roata", "Someșana", "Archeneaua" și "Învârtita" de altădată ? Poate din când în când ne sunt sugerate în repertoriul "Cununii". Mai seamănă, oare, spectacolul nunților curate, strălucind în albul portului carpatin, cu nunțile din zilele tranziției ? Dacă ar mai lipsi și ceremonialul creștinesc al cununiei, nunțile ar rămâne, poate, un simplu prilej de petrecere ocazională, un fel de altă **afacere sponsorizată** și cam atât. Rar când starostele își mai amintește să rostească câteva versuri, o palidă schemă din minunatele noastre orații uitate. Totuși în sate ca Leșu Ilvei, Salva, Zagra etc., e de mirare că se mai poate

stăvili prăbușirea în haosul spectacolului de mahala, prin cunoscutele festivaluri locale de menținere a stimei pentru tradiție.

Cine-i totuși, de vină pentru această periculoasă nepăsare în fața pierzaniei ? Toți laolaltă, dar mai ales cei cărora ni se spune îndrumători culturali și spirituali, care rămânem impasibili, în fața televizorului, uitându-ne misiunea pe care atât de înalt și-o îndeplineau, în mijlocul sătenilor, acei mari intelectuali de ieri: Vasile și Ludovica Rebreanu, Iustin Ilieșiu, Ioan Barna, Silviu Corușiu, Emil Boșca-Mălin, Iuliu Pop, Dumitru Vranău, Olimpiu Barna și alții. Da, fiindcă, așa cum îmi place să repet, nici rugina, nici putreziciunea, nici dintele necruțător al vremii nu pot distruge atât de mult tradițiile bune, cât reușesc s-o facă indiferența, comoditatea și ignoranța la un loc.

Fără a exacerba cu tot dinadinsul ideea “disperării” ce ne-ar cuprinde în fața “dramaticei prăbușiri fără întoarcere” a folclorului în “neantul uitării” etc., trăiesc totuși, ca atâția alții, îngrijorarea în fața indiferenței din jur, față cu risipirea, bob cu bob, a unor datini, a portului nostru fără seamăn. Trăiesc, ca și alții, cu toată ființa, în miezul unui sat-matrice, deci nu mă număr printre vizitatorii ocazionali ai acestuia și înțeleg că nu ne vom mai putea întoarce la secolul abia încheiat. Satul trăiește o mare schimbare, o bulversare sui-generis; viața modernă își pune pretutindeni amprente, câștigând tot mai mult teren. Dar îți crește inima de bucurie, când, cu diverse ocazii, scenele așezămintelor noastre culturale se înnobilează sub străluciera costumului popular purtat cu mândrie de copii și tineri. Mă duce iarăși gândul la mișcătoarele cuvinte ale Bălcescului: “Vai de acea nație care și-a pierdut religia amintirilor”. În replică, badea Solovastru Baciului, prietenul lui Reberanu, un vajnic susținător al “culesului” de obiecte vechi, a rostit într-o fericită clipă de inspirație: “Copiii mei, de câte ori intrăm aici, dăm mâna cu strămoșii !” Expresia aceasta condensează în sine întreg mesajul instituției noastre muzeale și al revistei omonime, alături de alte izbânzi asemănătoare în ținutul nostru.

Ne amintim cu emoție de ziua de 11 septembrie 1978, când Ansamblul “Cununa Maierului” primea trofeul suprem “Toporașul de Aur” la categoria folclor autentic, din mâna președintelui Festivalului de la Zakopane, Polonia, prof.dr. Roman Reinfuss, care a spus :”Voi e destul să pășiți pe trotuarele Europei în costumele voastre superbe dar’mite când mai începeți să cânteți și să dansați!”. Norvegienii luaseră locul întâi, dar la categoria de folclor reconstituit. Ei, norvegienii, au recompus dansurile lor de acum un secol din mici reminiscențe dispartate, precum procedează restaurorii din muzee, care reușesc să reconstituie o amforă ori un ulcior, de la care s-a mai salvat din gheara timpului doar o toartă și un ciob ... Noi nu avem ce reconstitui, fiindcă, așa cum știu și bunii noștri specialiști: Mircea Prahase, Corneliu Botoș și

Cornel Pop, coboram cu datina cununii de grâu de pe Fața Satului direct pe scena amintitului festival... Va veni și pentru noi o vreme, când vom fi siliți, de dorul strămoșilor, să procedăm ca norvegienii, ori ca alte nații care acum se dau în vânt spre a-și regăsi datinile și rădăcinile, și izvoarele pierdute.

Unii s-ar putea întreba: dacă pe Fața Satului nu se mai seamănă nici un pumn de grâu, ca altădată, atunci la ce ne-ar mai fi bună "Cununa"? Nu mai avem nici măcar atâtea spice câte ne-ar trebui să împletim o cunună, sau să legăm un snop !

Nu avem voie să gândim astfel ! Aceste jaloane și martore în timp trebuie cruțate. Datinile și portul, precum și credința și graiul - cum crede și minunata noastră cântăreață Valeria Peter Predescu - ne sunt arhiva vie, nepieritoare. Avem cele mai frumoase și mai curate colinde din lume. Ele înseamnă pentru noi mai mult decât o terapie ocazională. Nu vom putea lăsa pustiului și uitării această moștenire sfântă a părinților, unchilor și mătușelor noastre. Ele sunt irizările unor crezuri îndelungi cu care ne-am învelit ființa și sufletele vreme de două mii de ani. Prin ele explicăm copiilor măcar o parte din miracolul supraviețuirii neamului nostru așezat aici, la răspântia atâtor năvăliri și sângerări. Toate laolaltă compun omenia noastră, lamura bunului simț și ale tuturor legilor nescrise ale acestui pământ pe care geniul popular l-a numit, pe drept cuvânt, "gură de rai".

Atâta vreme cât tinerele mame sătence mai fac costumașe naționale pentru odraslele lor, atâta vreme cât, la zile mari, oamenii mai îmbracă straiul strămoșesc, cauza moștenirii nu e încă pierdută. Dovadă indubitabilă că unor săteni le mai este dor de moși și de strămoși și că, din când în când, mai dau mâna cu ei ...

Vatra noastră mustește, literalmente, de atâtea obiceiuri. Facem noi destul pentru punerea lor în valoare, pentru cunoașterea și însușirea lor de către tânăra generație ? Luați cu politica și cu necazurie, nici măcar toți cei abilitați pentru asta nu-și pot vedea de datorie.

Eforturile izolate, oricât de lăudabile, nu sunt deajuns. E mare trebuința de concentrare a demersurilor noastre prin sulețe și tact, ca în orice încercare managerială de avergură și ca în orice pedagogie socială. Și mai e nevoie de spirit de echipă. Iată, la Bistrița apare de câțiva ani o revistă cu un titlu atât de semnificativ: "Zestrea", poate una din cele mai bune din țară în domeniu. Ar trebui s-o aibă pe masă oricare instituție de cultură și învățământ, ca pe un îndrumar indispensabil.

Nemulțumește, în general, întreg ansamblul mass-media privind transmiterea unor emisiuni de folclor. Nu că n-ar exista programe de popularizare, ci pentru că specialiștii unor instituții de profil sunt rar solicitați să-și etaleze

rezultatele cercetărilor proprii. Nu putem omite, însă emisiunea "Tezaur folcloric" realizată cu atâta profesionalism de către inegalabila Doamnă Marioara Murărescu, prietenă și a măierenilor. Ora duminicală a "Tezaurului ..." este așteptată cu multă plăcere de către telespectatorii care știu că din această adevărată școală a micului ecran au "roit" în țară vestiți cântăreți și purtători ai mesajului strămoșesc de frumusețe și dor. Am mai adăuga inițiativele și împlinirea de merit înalt, o mândrie a ținutului și nu numai, Festivalul internațional "Nunta Zamferei", datină nouă în calendarul tradițiilor pe plaiurile lui Coșbuc, precum și unele festivaluri folclorice locale ale ilvenilor, bârgăuanilor, leșenilor, sălăuanilor și altele. Dar mai presus de toate Ansamblul "Cununa de pe Someș", adevărată școală în materie.

De un mare interes și folos sunt aparițiile unor monografii locale. Numai lipsa de spațiu ne oprește de a cita măcar titlurile acestor valoroase lucrări monografice despre localitățile: Rodna, Rebra, Năsăud, Feldru, Zagra, Spermezeu, Șieu etc.

Cu câtă dragoste observa poetul filosof Vasile Voiculescu: "Etnicește trăim în folclor. Sufletul trecutului, de la geneza noastră ca popor, e în folclorul arhaic al țării. Toată puterea de închipuire și de creație e pietrificată în acest material folcloristic. În el ne deslușim, ne zugrăvim, ne arătăm așa cum suntem (...). Muzeul sufletului nostru e în folclor".

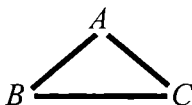
Cu folclorul literar adunat în zeci de ani, numai cu elevii școlii lui Rebreanu, încercăm să întocmim o monografie folclorică a satului. Acolo unde ne lipsește documentul scris ne vorbesc legendele.

Pentru a da comunicării noastre o turnură practică, vă vom relata pe scurt un procedeu pe care-l folosim în expunerea muzeală a istoriei locale. În prezentarea tematică a monografiei comunei prin piese folclorice și etnografice avem nevoie de un nou *modus vivendi*, și un alt *modus operandi*. Am găsit de bun procedeu prezentării triunghiulare. Fiecare muzeu își are propriile obiecte - metaforă. Deci, o întreită prezentare:

A - documentul scris;

B - obiectul metaforă;

C - textul folcloric (baladă, legendă, cântec, epistolă versificată etc.):

De pildă, momentul istoric: **năvălirea tătarilor** din anul 1717:

A - textul din lucrarea "Tătarii în Valea Rodnei", sau nota lui Virgil Șotropa în "Raboaje din trecut" (vezi Arhiva Someșană, Năsăud, Nr. 1 din 1924, p. 61-70).

B - Obiectul-metaforă: "Mineiul cu inscripția: "Biserica au arsu când au venit Tătarele" în anulul 1717";

C - Fragmentul din balada "Dafina și tătarul": "Fost-am fată ca păunu'+/ Și m-o prins tătaru-n drumu/ Și m-o prins și m-o legatu/ Și de sat m-o depărtatu/" etc.

*Tema: **Viața și faptele grănicerilor, în triumghiul:***

A. Text dintr-o lucrare științifică despre grăniceri, cu reproducerea unei fotografii.

B. Obiecte-metaforă: fluierile din țevă de pușcă grănicerească, sumanul sau pușca grănicerească, sabia de ofițer, etc.;

C. Piesa folclorică - o epistolă versificată din Galiția, Italia etc.

*Tema: **Castrul de la Anieș:***

A. Documentul istoric (din articolul lui Iulian Marțian, din "Arhiva Someșană"; 1926).

B. Obiecte-metaforă - descoperiri arheologice făcute de elevi (1969) - depozite obiecte: "oase dintr-al nostru os", fragmente de ceramică, lacăt, etc.;

*Tema: **Rebreanu și oamenii Maierului***

A. textul lui Rebreanu despre baba Procopoia, rapsodul și vrăjitoarea satului;

B. Obiectul-metaforă: oala de vrăji a babei Procopoia, fotografia casei acesteia;

C. Textul de amintiri a lui Rebreanu - din nuvela "Cuibul visurilor".

O asemenea prezentare este posibilă și în cazul altor teme.: Măsuța și lampa lui Rebreanu, Plutăritul pe Someș, Icoana cu frângerea cu roata a lui Horia și Cloșca, ori a lui Tănase Tudoran, Datini locale (Cununa, Sânzienne măierene, Ieșitul plugului întâiu, Focul viu, Descântec de chemare a ploii, Banda lui Jianu și altele, Tricolorul românesc, Diktatul de la Viena, Vatra străbunilor, Unirea cea Mare, Spirala luminii, de la opaiț la lampă, Școala arsă de dușmani, Catalogul din icoană și altele).

*

* *

*Între spațiul geografic și tezaurul de datini, cu întreaga spiritualitate a locurilor, se înțelege o limpede interferență obligatorie, ca într-o mitologie. În fluxul explicației, ghidul nu respectă întotdeauna o dialectică anume, ci se lasă furat de libertate și spontaneitate care-i asigură multă putere de elocință, fac din muzeu o carte deschisă ochiului, minții și inimii. Fiindcă metoda entuzias-mării, pe care n-o găsim în manuale și metodici, și despre care am mai scris, pune valorile expuse în dialog direct cu sufletul vizitatorului, determinându-l să străbată inițiativ **drumurile înapoi către izvoare**, ca în versurile înfiorate*

ale lui Blaga: "La obârșie, la izvor/ Nici o apă nu se-ntoarce/ decât sub chip de nor./ La obârșie, la izvor/ nici un drum nu se întoarce/ decât în chip de dor/ O, drum și ape, nor și dor./ Ce voi fi când m-oi întoarce/ la obârșie, la izvor?/ Fi-voi dor atunci?/ Fi-voi nor?/".

Metoda aceasta a entuziasării califică și găsește soluțiile de care este nevoie. Depinde câtă cantitate de trecut și de viitor conțin demersurile tale de animator cultural "Fără cultul trecutului nu există iubire de țară" spunea Eminescu.

Noi, muzeografi, profesioniști sau amatori, mai suntem acuzați uneori de dilentalism, aproximare sau fabulație. Dar când citim sau recitim mărturisirile consemnate fugăr în registrul de impresii, înțelegem că am lucrat bine. În cuvintele lor descoperim, dând la o parte găoacea laudativă, de circumstanță, grăuntele de adevăr de tipul: "Avem o țară pe care nu ne-o cunoaștem!", sau: "Mă întorc acasă mai bogat de cum am venit", etc.

În adâncul sufletului nutrim credința că acest patrimoniu de comori inestimabile nu va pieri sub tăvălugul nepăsării și al modernizării cu orice preț. Măcar sufletește, lumea noastră românească se va întoarce din când în când să se adape la aceste izvoare nepieritoare.

Repetăm în încheierea acestui expozeu: nu putem să întoarcem înapoi istoria, nu suntem niște bolnavi incurabili de paseism; recunoaștem că lumea e pe drumul globalizării, dar nici nu putem accepta să ne pierdem câtuși de puțin identitatea. Aceasta nu înseamnă exces de naționalism, sau simplă demagogie, ci este patriotism curat și legitim. Așadar, înverșunarea acestor rânduri vine dintr-o poruncă din adâncuri, din strigătul bardului nostru de la Hordou: "Să fim români cu sufletul, nu cu vorba și să păstrăm ce-i al nostru ca ochii din cap!".

*

*

*

Ne-am gândit ca de astă dată să nu facem o comunicare atât de științifică, pe cât de sentimentală, depunându-ne subiectivismul mărturisirii drept cheazășie a legământului nostru de fidelitate cu satele dintre munți, de la izvoare de Someș și Ilve.

Încheiem această pledoarie cu versurile lui Aron Cotruș despre continuitatea transilvană:

"O murmură vântul, o știe furtuna,
că suntem de-aicea dintotdeauna ...
din zorile lumii, leat lung după leat
aici ne-am bătut și am sângerat ...

*aici ne-am deschis îndrăzneți, ca din cremene,
brațele gemene,
și chipurile ni le-am privit, de aproape,
în limpezi, sprintene, dacice ape ...
Cei dântâi ne-am suit, ca-ntr-un început de poveste,
pe neatinsele Carpaților creste,
aici am crescut, cât stejarii, la trunchi
Și câmpia căzut-a-nainte-n genunchi ...
aici ne-am spus întâia rugăciune
Și pe cea din urmă tot aici ne-o vom spune ...”*

Note bibliografice:

1. G. Vâlsan: **Carpații în România de azi.**, în: “Convorbiri literare”, iulie-august, 1924, pag. 512-513, 518-519;
2. G. Vâlsan. **Transilvania în cadrul unilateral pământului și satului român**, în vol. “Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1929”, vol. I, pag. 150-153;
3. Victor Jinga: **Probleme fundamentale ale Transilvaniei**. Ed. a II-a, Brașov, 1995, pag. 32-33;
4. Mircea Prahase: **Evocare**, în Studii și cercetări etnoculturale, vol. V, Complexul muzeal Bistrița-Năsăud, 2001, pag. p.
5. Sever Ursa. **Ne tăiem singuri rădăcinile?**, în revista “Cuibul visurilor”, Nr. 5(12) iulie-august-septembrie, 1997, Maieru, pag. 1;
6. Sever Ursa. **Tradițiile noastre încotro?**, în revista “Cuibul visurilor”, Nr. 22-23(37-38), octombrie-noiembrie-decembrie, Maieru, 2001, pag. 1.

ZAGRA LUI MARIAN ȘI DRĂGANU

Prof.univ.dr.doc. Gavril ISTRATE

Am avut pentru Zagra, totdeauna, un sentiment deosebit, încă din copilărie, când urmărem, primăvara, trecerea oilor spre munte. Ciobanii din Zagra, cu oile lor, nu știu de ce mă impresionau mai mult decât ceilalți, din alte sate. Simțeam, parcă, din felul în care se mișcau că veneau de undeva de foarte departe, din adâncurile istoriei, că ciobănia lor era o îndeletnicire desprinsă, cu temei, din generație în generație. Simțeam că tot ce era făcut de mâna lor inspira încredere. Și am rămas cu această încredințare până astăzi, când, în piețele din Năsăud, din Bistrița sau chiar din Iași, unde ajung, uneori zăgrenii cu produsele lor, cumpăr, de la ei, câteva kilograme de brânză, de care sunt încredințat că nu poate fi decât de cea mai bună calitate.

La școlile din Năsăud, unde am plecat de la vârsta de nouă ani (în clasa a III-a primară!), am auzit, apoi, vorbindu-se de hârnicia zăgrenilor, de gospodăriile lor exemplare și nu mai puțin de piuăle și foșalăii din satul lor, de cazanele de țiucă, precum și de presele de ulei, de “oloinițele” pe care le cunoșteam bine, fiindcă existau și la noi, la Nepos, după cum avea oloiniță și gazda mea din Năsăud, badea Ion Ianu, la care, în anii superiori de liceu, “activam” împreună cu alți colegi. De obicei, ne luam la întrecere, în mânuirea “berbecilor”, cu Ion Bolog, viitorul preot din Ilva Mare și, mai târziu, din Maieru.

La badea Ion Ianu, l-am cunoscut, încă din primul an, pe **Iuliu Morariu**, elev în ultima clasă a liceului atunci, care avea să-mi fie profesor de științele naturale, în cursul superior de liceu. Era primul zăgrean cu care am venit în contact. N-aveam de unde să știu, atunci, că-i voi scrie necrologul în ianuarie 1989 (v. “ECOUL”, nr. 1851, pag.2), pe care aveam să-l reproduc, apoi, într-o carte recentă, *Studii și portrete*, apărută la Editura “CRONICA” din Iași, în anul 2001 (pag. 152-154).

În iunie 1926, l-am cunoscut pe **Nicolae Drăganu**, care, la serbările de dezvelire a bustului lui George Coșbuc, din fața liceului, a făcut, seara, o conferință extrem de importantă despre poezia de tinerețe a lui George Coșbuc, din vremea când poetul a fost vicepreședinte și, apoi, președinte al Societății “Virtus Romana Rediviva”. Conferința, publicată în anuarul liceului din 1926, nu-i importantă numai prin valoarea ei intrinsecă, ci și prin faptul că este singurul izvor asupra activității respective a poetului, din moment ce revista “Muza someșană”, în exemplar unic, s-a pierdut. Profesorul Drăganu mai publicase,

mai înainte, vreo trei articole asupra subiectului respectiv; ele au apărut în revista “Transilvania” și în “Arhiva someșană”.

De activitatea culturală a Năsăudului și de istoria lui este legată *Istoria școlilor năsăudene*, scrisă împreună cu fostul său profesor, Virgil Șotropa, care a fost, mai târziu, și profesorul meu. Cartea respectivă a fost realizată cu ocazia sărbătoririi semicentenarului liceului (1913). După lectura ei, aveam să mă interesez de activitatea științifică a lui Nicolae Drăganu. Lucrarea care m-a atras mai întâi a fost *Toponimie și istorie* (1928), în care autorul explică originea numelor de sate și alte toponime din județul Bistrița-Năsăud. Din această carte am desprins sensul, de pe valea noastră, a lui *leș*, care nu are nici o legătură cu vocabularul turcesc; el nu înseamnă *cadavru*, ci *loc de pândă* și este de origine maghiară. Drăganu a explicat și numele satului meu, *Vărarea*, la baza căruia se află un radical *var-*, pe care îl întâlnim și în cuvântul maghiar care stă la baza românescului *oraș*. Era vorba, deci, pe undeva, de o cetate care a existat, pe Muncei, la obârșia Văii Carelor, Valea lui Rareș, pe care duce drumul de la Nepos spre Bistrița, prin Penticul de altădată, adică prin Slătinița de azi.

Mai târziu, când ajunsesem în cursul superior de liceu și eram hotărât să mă specializez în filologie, am studiat lucrarea de literatură veche *Codicele Todorescu și Marțian. Două manuscripte vechi*, cum și-a intitulat autorul cartea care avea să fie onorată cu un premiu academic, în urma raportului alcătuit de Alexandru Philippide.

În cea mai mare lucrare pe care a realizat-o, *Românii în veacurile IX-XIV pe bază de toponimie și onomastică*, Drăganu aduce noi dovezi asupra continuității poporului nostru pe locurile pe care trăim, după cum demonstrează că, în Evul Mediu, teritoriul locuit de români era mult mai întins decât cel de azi.

Lucrări deosebit de importante ne-a dat în domeniul sintaxei, unde filologul nostru era o adevărată autoritate. Moartea lui neașteptată nu i-a permis să le publice în timpul vieții. Ele aveau să se tipărească după câțiva ani (1943, 1945), prin grija Societății de Lingvistică Românească, după 4 și, respectiv, după 6 ani de la moartea autorului. A fost primul președinte al acestei societăți. Titlurile lucrărilor respective sunt: 1. *Istoria sintaxei*; 2. *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor* și 3. *Elemente de sintaxă ale limbii române*. Prima dintre aceste lucrări avea să fie tradusă în limba italiană, la inițiativa marelui lingvist Carlo Tagliavini, *Storia della sintassi generale*, de către domna Bardelli Plomteaux, și prin ea a fost inaugurată colecția LINGUISTICA, din cadrul Editurii “PATRON”, din Bologna (1970).

Trebuie să mai spunem că Nicolae Drăganu nu s-a distins numai pe teren științific, în filologie și în lingvistică. A fost decan al Facultății de Litere, după cum a fost prorector și rector al Universității din Cluj. A activat în cadrul

ASTREI și a altor societăți cultural-științifice. A făcut parte din consiliul de conducere al băncii AURORA din Năsăud. Peste tot s-a impus ca un om de o probitate exemplară: harnic, devotat, foarte corect în relațiile cu oamenii. Nu-i de mirare, deci, că, amintirea lui a fost evocată în cuvinte emoționante de mari personalități ale culturii noastre: Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Dimitrie Popovici și alții. Nu-i de mirare că traducerea *Istoriei sintaxei*, de care am pomenit, a inaugurat, în Italia, seria unei importante colecții de specialitate. Carlo Tagliavini, inițiatorul colecției respective, l-a cunoscut pe Drăganu și ca om, nu numai sub aspectul realizărilor științifice. Gestul marelui lingvist italian are semnificația unui profund omagiu adus învățatului nostru.

O figură foarte importantă, printre zăgreni, este aceea a vicarului **Ion Marian**, prin activitatea căruia s-a ridicat nu numai Zagra ci tot ținutul grăniceresc. În strânsă colaborare cu regimentul grăniceresc, Marian a militat pentru instruirea tinerilor și pentru ridicarea economică a Țării Năsăudului. Era născut la 8 iulie 1796, în Zagra. A intrat în viață, ca profesor, la Blaj, în noiembrie 1819, unde a rămas până în august 1821. Din septembrie 1821 până în august 1824 a fost preot la Zagra, iar în anul 1826 se stabilește la Năsăud, unde funcționează, mai întâi, pe un post de învățător și mai târziu îl vedem profesor. În 1830 e trimis, pe cheltuiala regimentului, la Lemberg, să se instruiască în pedagogie. În 1833, devine director al tuturor școlilor regimentului, iar în 1834, după moartea directorului Istrate, este chemat Marian să ocupe postul. Tot atunci a fost numit și vicar. Acuma începe adevăratul apostolat al lui Marian. Prin munca și priceperea lui, școala grănicerească avea să atingă un nivel pe care niciodată nu l-a cunoscut până atunci. A ridicat biserica la adevărata ei menire. La inițiativa lui au fost înființate mai multe școli populare naționale, pe care le-a înzestrat cu grădină cu pomi. Învățătorul era, în același timp, și profesor de agricultură și-i învăța pe elevi să altoiască și să se inițieze în gospodărie. Flăcăii și fetele puteau să se căsătorească numai în funcție de vrednicie; erau supuși unor adevărate examene să se vadă dacă sunt pregătiți sau nu pentru viață, dacă își dau seama ce înseamnă a avea și a crește copii. Marian a introdus geografia, istoria universală și științele fizico-naturale în programele școlare. A introdus *istoria patriei* la clasa a IV-a. Tot așa a introdus pomicultura, horticultura și albinăritul. Sub conducerea lui, au fost ridicate noi localuri de școală, din piatră, cum în alte părți nu se construiesc nici azi. Școlile cu etaj, din toate satele copilăriei noastre, în care am învățat cu toții, sunt rodul și urmarea strădaniilor lui. În spiritul gospodăresc al zăgrenilor de azi, eu văd continuarea deprinderilor sănătoase pe care oamenii și le-au însușit în vremea păstoririi lui Marian și le-au transmis din generație în generație, din tată în fiu. Un asemenea om și-a îndeplinit menirea și n-a trecut degeaba prin viață.

Din Zagra era originar și **Ion Corbu** (16.08.1873 - 5.07.1954), autor al unei cărți de astronomie populară, apărută la Bistrița în 1910. Mai înainte, și anume în anul 1903, publicase cartea *Nouă teorie cosmogonică*, din care avea să iasă, în 1907, o nouă ediție. Teodor Tanco ne informează (VRR, IV, 265) că această carte a avut și o ediție în limba germană. În rândul marelui public, autorul a devenit cunoscut mai ales prin colecția folclorică DOINA (300 pagini), apărută la Bistrița, în anul 1925. E interesant de menționat faptul, consemnat pe coperta cărții, că “venitul curat e menit orfanilor de război”.

I. Corbu, puțin cunoscut chiar la el acasă, l-a cunoscut însă pe marele I.L. Caragiale la Blaj, în 1911, devenind destul de apropiați și purtând o corespondență foarte interesantă, așa cum bine și documentat au arătat Mircea Prahase și Gavrilă Rus în volumul “Zagra - o monografie posibilă” (Cluj-Napoca, Ed. Carpatica, 1997, p. 169-172).

Un intelectual distins, de care s-a ocupat, de asemenea Teodor Tanco (VRR, VII, 294-297), este doctorul în științele fizico-naturale, profesorul stabilit la Bârlad, **Gavril Onișor** (22.03.1855 - 30.04.1909), autor, printre altele, al unei foarte interesante conferințe, *Originea, dezvoltarea și durata pământului*, ținută la 10 martie 1880, la Bârlad, și publicată, în același an, în Tipografia Asociațiunii UNIREA, o conferință din care rezultă, în adevăr, că autorul dispunea de o pregătire foarte temeinică și dădea dovadă de inteligență în interpretarea faptelor.

Pe **Victor Onișor** (19.06.1874 - 16.05.1932), nu l-am cunoscut personal, dar l-am văzut la dezvelirea bustului lui Coșbuc, în iunie 1926. I-am citat, însă, cartea de folclor, apărută la Iași, în Editura Șaraga, în anul 1894, în prima mea lucrare de specialitate (*Graiul satului Nepos*, 1937) și, mai târziu, am pus în lumină o latură necunoscută nu numai de Teodor Tanco, autorul volumelor *Virtus Romana Rediviva*, care s-a oprit la activitatea de jurist a fostului profesor de drept administrativ la Universitatea din Cluj, ci și de Iordan Datcu și S.C. Stroiescu, care în *Dicționarul folcloriștilor*, 1979, pag. 316-317, s-au limitat, doar, la prezentarea volumului *Doine și strigătri din Ardeal*, de fapt, din Zagra. Tot numai din Zagra au fost adunate și cele 115 Bocete pe care le va publica, în 1940, învățătorul Sever Hurdea. (vezi în acest volum capitolul “Restituție”).

Victor Onișor este cel dintâi traducător al cărții lui Jules Verne *Castelul din Carpați*, o traducere care mi se pare, cel puțin pe alocuri, superioară celei a lui Ion Pas, apărută mai târziu, fără indicarea anului, precum și celei a lui Vladimir Colin, ce a cunoscut trei ediții (1966, 1980, 1992), ultima la Chișinău. În “Răsunetul” din 23.V.1993, pag. 4-5, col. 4-6, am publicat articolul *Primul traducător, în românește, al CASTELULUI DIN CARPAȚI*, pe care îl vom reproduce în ANEXĂ. La 4 aprilie 1994, am publicat în “Evenimentul”, din Iași (pag. 11), un alt articol intitulat *CASTELUL DIN CARPAȚI*.

Victor Onișor a mai tradus o carte, a scriitorului englez Conan Doyle, menționată în articolul citat din "Răsunetul". Reproducem, în Anexă, atât coperta interioară, a traducerii, precum și scurtul cuvânt *Cătră cetitori*, semnat Dr. V. Onișor.

Cu profesorul **Iuliu Morariu** (5.I.1905 - 8.I.1989) mă cunoșteam încă de pe la mijlocul deceniului al treilea, când eram în clasa a treia primară și am locuit în aceeași gazdă, pe Ulița din dos. El era elev în ultima clasă a liceului. Ca majoritatea elevilor născuți, proveniți de la țară, ca noi toți, era, după expresia lui Coșbuc, "domnișor" numai la școală, căci acasă, în vacanță, se încălța cu opinci și își însoțea părinții la toate muncile, la câmp și la pădure, unde era nevoie, totdeauna, de o mână de lucru în plus. Știa să poarte plugul și mânuia, cu îndemânare, sapa, toporul și coasa. Era meșter în clăditul fânului în stoguri, și a ovăzului și orzului în clăi. Era atras, cu deosebire, de amenajarea unei livezi și nu era străin nici de organizarea stânii. Pământul, impropriu pentru agricultură, trebuia muncit cu strășnicie pentru a produce necesarul minim al nevoilor proprii. Oarecare belșug era în fânețe și în păduri. Aici trebuie căutat imboldul tânărului Morariu spre domeniul științelor naturii, dragostea lui pentru ocrotirea plantelor și crearea de rezervații naturale și de parcuri, pentru care a manifestat un interes deosebit toată viața.

După absolvirea liceului, s-a înscris la Facultatea de științe naturale a Universității din Cluj, și, imediat după obținerea licenței, s-a întors la Năsăud, unde mi-a fost profesor. La puțină vreme și-a trecut examenul de capacitate, fiind clasificat întâiul dintre 75 de candidați, dintre care au promovat, de fapt, numai 25. În anul 1943 își trecea doctoratul. Faptul acesta i-a deschis perspective către învățământul superior. A funcționat, mai întâi, ca preparator și, apoi, pe un post de asistent la Politehnica de la București, iar după reforma învățământului din 1948 a fost numit profesor de botanică la Facultatea de științe naturale din cadrul Institutului de Silvicultură din Câmpulung Moldovenesc, de unde s-a transferat, mai târziu, la catedra similară din cadrul Universității din Brașov. A desfășurat o foarte susținută activitate științifică, de cea mai bună calitate, începând încă din perioada năsăudeană, și culminând cu cea de la Brașov. A publicat peste 150 de lucrări, între care o carte, unică, de *Botanică generală*, care a cunoscut trei ediții (1960, 1965, 1973). A făcut parte din colectivele de colaborare ale lucrărilor de interes național, *Flora R.P.R.* și *Dicționarul etno-botanic*, a fost un excelent îndrumător și sprijinitor al studenților, pe care i-a pregătit în specialitate și i-a modelat sub aspectul caracterului.

Prin anii 1969-1970 am întreprins o cercetare dialectală în comuna lui natală, în Zagra, și când a luat cunoștință de acest lucru mi-a scris imediat și mi-a cerut o serie de lămuriri. Odată cu răspunsul pe care i-l dădeam, i-am trimis și câteva dintre lucrările mele, printre ele și *Cercetări dialectale în*

județul Bistrița-Năsăud, în care prezentam rezultatele anchetelor întreprinse, împreună cu Adrian Turculeț, în comunele Căianu Mic, Ilva Mare și Zagra. Fostul meu profesor a citit lucrarea cu atenție și a formulat câteva întrebări. Ca să se vadă interesul pe care Iuliu Morariu l-a manifestat și în cazul unor discipline îndepărtate de specialitatea lui, reproducem, în ANEXĂ, două dintre scrisorile primite de la el. Vom privi părerile lui filologice ca fiind venite din partea unui amator și ne vom abține de la aprecierile pe care le-am fi făcut dacă ar fi fost vorba de un filolog.

În 1983, când seria noastră s-a întrunit, după 50 de ani de la absolvirea liceului, Iuliu Morariu n-a putut participa, din motive de sănătate. Am pierdut, astfel, prilejul unic de a reface, parțial, viața noastră din perioada năsăudeană. Absența lui ne-a întristat cu atât mai mult cu cât, pe lângă el, nu mai aveam, la data respectivă, decât un singur profesor în viață; toți ceilalți se mutaseră pe “Comoară”, unde-i “vizităm” de câte ori trecem prin orașul copilăriei. Mi-a părut rău că nu i-am adus aminte de o observație care mi-a făcut plăcere în legătură cu teza trimestrială *Bogățiile subpământene ale țării noastre*, pe care eu o tratasem cam literar și el a conchis: “*Istrate se ia la întrecere cu Sadoveanu*”. A fost cel dintâi care a observat că în scrisul meu începuseră să apară, încă de atunci, sintagme și asocieri de cuvinte sadoveniene.

L-am văzut, după aceea, mai întâi la Sângeorz, unde ne găseam amândoi la “borcut”, și, ceva mai târziu, la Năsăud, unde ne-am întâlnit întâmplător și, într-o plimbare pe străzile orașului, am evocat oameni și întâmplări de demult, intrate, toate, odată cu dispariția lui, în legendă și în istorie.

A fost un om deosebit, de care, împotriva diferenței de vârstă, ne simțeam foarte apropiați, cum, de fapt, ne-am simțit și ne simțim, totdeauna, de toți năsăudenii cu care am format și formăm o familie, a cărei lipsă o simțim pe zi ce trece. Unul câte unul, ne-au părăsit toți cei care au contribuit la formarea noastră ca oameni, lăsându-ne doar păreri de rău după vremea care, împotriva privațiunilor de tot felul, a avut pentru noi, un farmec pe care ni-l împropătează, din când în când, doar amintirea.

În numărul din ziua de 23 mai 1939, al ziarului “Ecou”, am scris un articol despre Iuliu Manoliu, pe care nu-l mai reproduc aici pentru motivul că ar însemna să repet unele lucruri comunicate deja, în rândurile de mai sus. Voi reproduce, în anexă, în schimb, unele scrisori de la el, după cum voi reproduce și articolul pe care l-am publicat în “Răsunetul” din 23.I.1993, pag. 4-5, col. 4-6, despre traducerea lui Victor Onișor a romanului *Castelul din Carpați*, de Jules Verne, precum și articolul *Un document revelator* (apărut, inițial, în “Convorbiri literare” din noiembrie 1985), în care este vorba de lupta electorală dintre Victor Onișor și fostul lui profesor, Ion Ciocan.

Teodor Onișor (14.03.1913 - 30.06.1973) a terminat liceul cu doi ani înaintea mea. A locuit, ca elev, pe aceeași Uliță din dos, ca și mine, într-o casă care se găsea exact peste drum de cea în care am locuit eu cu Iuliu Morariu. Noi, la Ion Ianu, Teodor Onișor, împreună cu toți Morăreștii din Salva, la doamna Tili. S-a specializat în geografie și etnografie și, în 1946, și-a susținut teza de doctorat intitulată *Etnograful Teodor Burada, viața și opera*, cu o comisie din care au făcut parte învățați cu mare prestigiu în specialitate: Constantin Daicoviciu, Romulus Vuia, Dimitrie Popovici, Emil Petrovici și Silviu Dragomir. A fost conferențiar la catedra de geografie, în cadrul căreia voi pomeni pe Vasile Meruțiu, fostul președinte al comisiei mele de bacalaureat, în iunie 1933, și Tiberiu Morariu, fost membru corespondent al Academiei, autor al unei lucrări de referință intitulată *Viața pastorală în munții Rodnei* (1937), pe care mi-a oferit-o și mie, cu autograf, în vremea apariției ei (1937), când eu eram student în anul al IV-lea.

Colegul Teodor Onișor părea un om viguros și voinic, dar se vede că aparențele înșală, uneori. S-a prăpădit relativ tânăr, împotriva faptului că provenea dintr-o familie cu oarecare stare, cu o gospodărie în partea de sus a satului, într-o poziție fermecătoare, care aduce aminte de locul pe care este fixată mănăstirea Tismana, în Oltenia. Am fost odată la casa părintească a colegului meu și nu mai pot uita nici locul, nici aerul, nici pârâiașul ce șerpuiește, ca un fir de argint, prin mijlocul livezii, fără teama că muntele vecin ce se înalță ca un perete ar putea cădea peste el. Mă întreb, în același timp, cum a fost posibil ca Teodor să se despartă atât de repede de așa loc?

O reușită încercare monografică asupra Zăgrii ne-au dat profesorii **Mircea Prahase și Gavrilă Rus**, *Zagra, o monografie posibilă*, apărută la Editura Carpatica, din Cluj-Napoca (1997).

În cele unsprezece capitole ale cărții sunt urmărite diversele aspecte ale vieții și mediului înconjurător, de la încadrarea geografică, relief, climă, sol și vegetație, la vestigiile vieții materiale și spirituale, până la istoria locală, ne este înfățișată, apoi, economia agrară (agricultura și păstoritul).

O importanță deosebită au acordat autorii evoluției demografice, ca și bisericii și școlii. Într-o serie de portrete au fost "prinse" o serie de personalități care au onorat cultura și știința din țara noastră. Foarte instructiv mi se pare glosarul în care Mircea Prahase explică unele cuvinte specifice, după ce ele au fost clasificate pe origini.

În totul, cartea celor doi profesori ne informează asupra vieții oamenilor din Zagra, a activității lor din trecut și de astăzi. O carte cum am dori să avem pentru fiecare comună a județului, în buna tradiție a "monografiștilor" născuți.

Nu pot să nu pomenesc, la sfârșitul acestui excurs, pe părintele **Vasile**

Prahase, protopopul de atunci din Zagra, și pe doamna Silvia, învățătoare excepțională, ea însăși fiică de învățător, sprijinatorii mei și ai lui Adrian Turculeț în toamna anului 1969, când am efectuat, acolo, ancheta dialectală. Mă gândesc mereu la ei și parcă nu-mi vine a crede că n-am să-i mai pot vedea niciodată, cum n-am să-l mai pot vedea nici pe badea **Traian Hoștea**, informatorul nostru întru ale dialectologiei, atât de spontan și de hâtru.

Am făcut anchete dialectale în multe zone ale țării și peste tot ne-am bucurat de înțelegerea și sprijinul localnicilor, dar nicăieri ca aici, acasă. La Căian ne-a purtat de grijă protopopul **Adrian Peter**, care ne-a instalat în casa unei rude, Alexandru Nistor. La Ilva Mare a mers cu noi, să ne recomande consătenilor lui neuitatul meu prieten **Pompei Boca**, iar la Zagra am beneficiat de ospitalitatea protopopului Vasile Prahase și a doamnei Silvia, soția lui.

Este cazul să mai spun că, inițial, când ne-am propus să facem această anchetă, nu ne fixasem asupra localității Zagra; ne oprisem la Ilva Mare, unde se puteau urmări interferențele cu graiul din Bucovina, datorită căruia termenul păstoresc, de origine latină, *păcurar*, începuse să fie puternic concurat de turcescul *cioban*. Am avut în vedere și situația geografică a comunei Ilva Mare, estul extrem al județului Bistrița-Năsăud.

Tot pe o serie de particularități regionale și pe poziția geografică, extrem de vestică, ne-am gândit și când am ales Căianul Mic. Cunoșteam în cartea citată a lui Onișor, dar și dintr-o serie de lucrări de dialectologie, în frunte cu *Atlasul lingvistic român*, că în această zonă locul prepoziției *pe* a fost luat de *pă* și de *pa*. Tot așa, în vecinătatea județului Someș, ca și spre Târlisua lui Rebreanu, întâlnim o serie de elemente de vocabular necunoscute pe Someș, în sus, printre ele: *feteu* și *feceu*, pentru *plită*; interjecția *avai* (întâlnită și în cărțile lui Rebreanu!), pentru *vai* ș.a. Și la Căian, *păcurar* este concurat de *cioban*, dar aici nu mai este vorba de o infiltrație dintr-un grai vecin, ca pe Ilva Mare, ci de introducerea lui pe cale oficială prin dispozițiile date de la centru gospodăriei colective.

A treia localitate pe care o inclusesem în planul nostru, și la care, apoi, am renunțat, pentru Zagra, a fost Budacul de Sus, din preajma Călimanilor. Am renunțat în urma chemărilor zilnice la telefon, unde mi se punea, mereu, aceeași întrebare: "Când veniți la Zagra?". N-am mai putut rezista și, până la urmă, a trebuit să răspundem prieteniei prin prietenie.

ANEXĂ

Brașov, 12.02.1970

Iubite Coleg, G. Istrate,

Mai întâi te rog scuză-mi întârzierea cu răspunsul. Să nu crezi cumva că delăsarea ar fi cauza, ci mai mult situația mea de navetist = suveică, ce face dus-întorsul Brașov - București, precum și o serie de treburi și greutăți, printre care o gripă prelungită recidivată, cu complicații și urmări a soției, care nu știu când s-o termina.

Cît privește graiul din satul meu, expresii dialecticale și mai ales pronunția, cu particularitățile ei, m-a preocupat și pe mine. Cândva am și notat unele cuvinte ce mi s-au părut mai deosebite. Așa că am să te rog să-mi atragi atenția când se va publica ceva despre graiul din satul meu, căci altfel scapă. Se publică afît de mult încât îți scapă unele lucruri, și din domeniul specialității, în sens mai larg, dar din alte domenii.

Un singur Victor Onișor este originar din Zagra. Fostul profesor de la drept, în tinerețe a publicat acest volum de "Doine și strigături din Ardeal", despre care știu că l-a publicat, dar de văzut nu l-am văzut. O nepoată de a lui, fiica unui frate de al lui Victor, este căsătorită în Zagra, cu un frate de al meu. Fratele cumnatei mele, Matei Onișor, se află în Năsăud și este secretar la liceul nr. 2. O fiică a lui Victor Onișor este căsătorită cu Victor Jinga, fost profesor la vechea "Academie Comercială din Cluj", mutată în refugiu la Brașov, și dacă știu bine, transferată sau contopită cu o facultate din Iași de științe economice (?) Ei dar văd că am început să mă îndepărtez de miezul chestiunii.

A doua chestiune. Fără să mă amestec "unde nu-mi fierbe oala", adică în lingvistică, am o altă părere cu privire "La Alac" sau "La alac". La Zagra se află un lac căruia i se spune "Tăul de la Alac" sau "Tăul lui Alac", mai rar. Tăul se află pe dealul "La alac". Părerea mea este că numele *La alac* vine dela "lac" **poate** prin acelaș fenomen prin care a trecut "acum" la "acmu" și "amu", sau unul invers. Deci numele vechi al lacului a fost cel latin; mghiarizarea, respectiv schimbarea numele de *lac* cu *tău* a conservat numele vechi toponimic. Nu cumva este și la Rebra sau a fost vre-un *lac* și a secat ? La Mocod există un lac numit "tău Cerbii", care l-am găsit într-o vară secat complet, încât am umblat peste tot prin el.

Am publicat numiri populare de plante din Zagra și Poienile Zăgrii, dar acelea cred că le știi. Dacă te interesează și altele din lucrările mele din ce mai am separate aş putea să-ți trimit, sau poate o listă bibliografică. Notez însă că

lucrările mele, în general sunt de strictă specialitate. Ceea ce am publicat, să zicem, mai de popularizare a apărut prin ziare și reviste și nu le mai am.

Cu multe urări de bine și sănătate,

Iuliu Morariu

· București, 15.02.1980

Iubite Coleg,

Te va surprinde poate primirea acestei epistole, dar eu te rog fi amabil și citește-o și ca vechi cohabitant la aceeași gazdă, pe când eram elevi la Liceul "George Coșbuc" din Năsăud, binevoiește a-mi da un răspuns cât mai degrabă posibil. Știu că ai studiat graiul sau particularitățile de limbă ale zăgrenilor. Mă interesează concluziile la care ai ajuns. Dacă ai publicat ceva în acest sens, te rog trimite-mi un extras. Dacă nu ai publicat nimic, mă mulțumesc și cu unele concluzii sau caracteristici generale referitoare la arhaismul sau izolarea graiului din Zagra. Cu mulțumiri anticipate și multe urări de bine și sănătate, al d-tale cu prietenie și devotament

Iuliu Morariu

București, 30.01.1981

Iubite Coleg,

Am primit scrisoarea și separatele trimise, pentru care mulțumesc mult. Și, deși cu întârziere, fiindcă mai suntem încă în prima lună a anului 1981, La mulți ani buni cu sănătate, liniște, pace și prosperitate !

Interesante cercetările lingvistice, dar mă întreb de ce la unele cuvinte nu le spunei că sunt vechi, din fondul "traco-dacic", cum le spune I.I.Russu: *Limba traco-dacilor*. Buc. 1967. Așa de ex. *zăr*, *zară*, *străghiata* (la Russu) = străgeată (cuvânt care n-am știut până acum ce înseamnă), *țarc*, ș.a. De ce să fie date ca "necunoscute", când este stabilit că provin din fondul preroman și preslav? Eu nu sunt filolog, după cum bine știi și nici nu m-am ocupat cu filologia, decât vag, ca amator. Dar am impresia că filologii (majoritatea) au prea puțin curaj, au recunoscut elementele străromâne, dace sau tracodace, ca atare existente în limba noastră. După apariția cărții lui I.Pătruț, *Onomastică românească*. Buc. 1980, am impresia că și numele Zagra intră în categoria cuvintelor traco-dace. Dacă Zagra a existat ca așezare înainte de venirea romanilor nu purta un nume? De altfel cu Zagra = Za-gora (scrisă așa din eroare în unele documente) nici odată nu m-am împăcat deși lui Drăgan îi port mare stimă.

Cuvântul *foale* se mai aplică în Zagra și burdufului cu care fierarul

(“căoaciul”) suflă în cărbuni să se aprindă. Odată cu fierarul satului dispăre și “foalele”. Se mai dă numele de *foale* și copilului. “Are un foale”, “un foale de copil”, mai mult în sens peiorativ sau ironic (?).

Cuvântul *stâlpare* = cracă, crăcană, este o ramură groasă. Cred că și la brad “ramurile” se numesc “stâlperi” numai atunci când tulpina este bi-tri-tetra-furcată.

A *lăzui* se aplică mai mult *extirpării* pădurii, scoaterii arborilor cu rădăcini cu tot (și transformării locului în teren de fâneață sau de cultură). Pădurea tăiată se regenerează, cea lăzuită nu.

Te rog să nu te superi și să nu-mi iai în nume de rău că-ți încalc domeniul, sau că viu cu unele completări, dar am copilărit în mijlocul “lor”.

În altă ordine de idei; referitor la sesiunea muzeului de la Năsăud, mai ai ceva informații cu privire la tematică? Foarte largă, totuși trebuie să fie orientată, să aibă anumite jaloane, anumite limite. Preferințele pot fi și ele variate, de aceea sunt necesare precizii. Eu n-am mai aflat nimic în legătură cu această sesiune. Pe urmă, o înștiințare (sesizare) “oficială” consider că este necesară.

Este valoroasă și ideea unui dicționar cultural. Dar mai valoroasă ar fi traducerea ei în realitate, pentru care nu prea văd multă înțelegere, în condițiile actuale. Nu-i vorba de muncă, de capacitate de realizare. Elemente pregătite, capabile, sunt. Mediu receptiv de asemenea. Când spun dificultăți, mă gândesc la suportul material necesar.

Dacă o fi să fie la Năsăud sesiunea, la revedere acolo. Până atunci, multă sănătate, mult bine și voie bună.

Iuliu Morariu

UNIVERSITATEA DIN BRASOV

*Coligului Gavril Istrate
în amintirea vremurilor
de liceeni la Râșnov
Iuliu Moră*

Noutăți
ÎN

ECONOMIA FORESTIERĂ

EXTRAS

LUCRARI ȘTIINȚIFICE

Vol. XVIII - 1976

MUZEUL DE ȘTIINȚELE NATURII BACĂU

STUDII ȘI COMUNICĂRI 1976 — 1977

475 — 488

*Omagiu colegial lui
Gavrilă Istrăte din
partea autorului*

J. Morariu

**NOI CONTRIBUȚII DESPRE ACTIVITATEA BOTANISTULUI
FLORIAN PORCIUS (1816—1906)**

IULIU MORARIU

Sine ira et studio. Problema așezării bazelor istoriei oricărei ramuri ale științei universale sau naționale implică o mare răspundere etică, mai ales când trebuie filtrat critic, cu deplină obiectivitate, rolul deschizătorilor de drumuri moderne, statornicite în diferite domenii de cercetare. Etica și metodică riguroasă de cercetare, chiar dacă s-a ameliorat, în sectoarele noi, de la aceste începuturi își au sorgintea, ele sînt izvorul de plecare. Sursele istorice au afirmat uneori, îmbibate de romantism, prea mult, activități hiperbolice, iar altele prea puțin în recunoașteri parțiale, parcimonioase. Istoricii sau biografi, de bună credință, au putut aluneca în erori, ce se perpetuează ca un mit, din comoditate, lipsa documentelor, sau datorită unor împrejurări rămase obscure. De multe ori linia dreaptă a adevărului a fost abătută sau frîntă, atîta timp cît dovezile certe n-au fost scoase la lumina zilei, ori se îndepărtase prea puțin de pe ele vălul netransparent al ignoranței.

O comemorare. Se împlinesc 160 de ani de la nașterea și 7 decenii de la decesul lui Florian Porcius, democratului în idei și fapte ca om de administrație, în rang de vicecăpitan (subprefect) și alte slujbe la dispoziția populației someșene, din sectorul nord-estic al Transilvaniei. Activitatea lui social națională ar merita osteneala unei analize, pe îndelete, folosind documentele din bogatele arhive născute. Am căutat, timp de trei ani, în vederea acestei duble comemorări, documente, după care, în lumina calmă și lucidă a timpului scurs, să permită o privire retrospectivă mai adîncă asupra unor aspecte din activitatea sa științifică. Astfel se îndepărtează umbrele și estompările, delimitările apar mai clare, iar îndoilele se convertesc în certitudini, și plenitudinea aportului adus de academicianul de la Rodna, la progresul botanicii românești, apare într-o lumină nouă și cu multă claritate.

Dacă mai ținem seama de condițiile speciale, efectiv extrem de grele, în care a lucrat, de solicitările sociale, de profesiunea administrativă, ce i-a ocupat mult timp din viață, la care se adăugau și sarcini familiare, în cuibul său rodnean, munca lui științifică, prin prisma documentelor mai noi apare dinamizată de o pasiune titanică. De cumva

“Răsunetul” - 23.I.1993, pag. 4-5, col. 4-6.

Primul traducător, în românește, al castelului din Carpați.

Victor Onișor este unul dintre intelectualii de elită ai județului nostru, care ne-a dat o foarte frumoasă colecție de poezii populare din Zagra, satul lui natal. Volumul respectiv a apărut la Iași, în editura Șaraga, în anul 1894, când autorul nu avea decât 20 de ani. Legătura cu editura ieșeană trebuie să i-o fi făcut unchiul său, Gavril Onișor, fost profesor la Bârlad, el însuși autor al unei instructive conferințe intitulată *Originea, dezvoltarea și durata pământului*, ținută la 16 martie 1886 și publicată, în același an, în Tipografia Asociațiunii Unirea din Bârlad.

Victor Onișor a fost avocat și a trăit în Bistrița, până după primul război mondial. Dădea lecții de limba română unor elevi și studenți.

În liceu, la Năsăud, a fost șef de promoție și, după 1900, a creat și condus vreo două publicații periodice. Stăpânea în mod desăvârșit limba română și, în 1897, ne-a dat o frumoasă traducere a cărții lui Jules Verne “Castelul din Carpați”. E cea dintâi traducere integrală în limba noastră, a cărții respective, superioară celor care i-au urmat (una a lui Ion Pas, alta a lui Vladimir Colin, apărută în vreo 4-5 ediții, ultima la Chișinău, în editura “Universitas”, în cursul acestui an).

Traducerea lui Onișor a fost tipărită la Sibiu în condiții grafice deosebite, la numai cinci ani de la apariția cărții în Franța (1892).

După război, Victor Onișor a fost numit profesor la catedra de drept administrativ, de la Universitatea din Cluj. A murit înainte de a împlini 60 de ani, în 1932, la Viena.

În perioada bistrițeană s-a făcut cunoscut prin faptul că l-a însoțit pe Nicolae Iorga cu ocazia documentării lui prin părțile noastre, când aduna material pentru cartea “Neamul românesc din Ardeal și Țara ungurească” (1906).

Victor Onișor este tipul eroului Victor Groșoru, din romanul *Ion*, candidat la alegerile din 1905, împotriva fostului său profesor și director, Ion Ciocan. A reușit în alegeri Ciocan, deși l-au votat numai 84 de români, pe câtă vreme pe Onișor l-au susținut 366. Alegătorii de alte naționalități au sprijinit pe Ciocan. Ungurii și evreii toți au fost de partea lui. Cu Onișor au mers doar 17 sași din Târbuiu și trei nemți. În această situație, Ciocan a întrunit 434 voturi, iar Onișor 384. Autorul broșurii anonime din care am extras datele de mai sus, conchidea: “Cum se vede din lista voturilor lui Ciocan nu se poate spune că el e alesul românilor”.

Am spus că Onișor este cel dintâi traducător al “Castelului din Carpați”. Știu că, în același an, s-a mai publicat o traducere “rezumativă” a cărții respective, fără numele traducătorului (v. “Ziarul călătoriilor și al întâmplărilor de pe mare și uscat”, în număr de număr de la 6 noiembrie la 25 decembrie 1897, pag.

4-7, 13-15, 20-23, 30-31, 36-39, 44-47, 53-55, 60-63, 68-71, 76-78, 84-87, 92-95, 100-103).

Onișor se distinge prin utilizarea unei limbi alese, în care regionalismele și latinismele apar foarte rar, împotriva faptului că traducătorul s-a format la o școală unde curentul latinist a acționat intens. Utilizează cu mare siguranță, neologisme care atunci își făceau loc în limba noastră. Dintre elementele regionale aş remarca pe *podirei*, alături de *platou*, iar dintre latinisme, pe *mur*, pentru *zid*, prezent în scrisul lui Andrei Mureșanu și, mai ales, în cel al lui Eminescu.

Traducătorul anonim de care am pomenit, transpune pe franțuzescul *plateau*, prin *șes*, ceea ce este cu totul nepotrivit. *Șesul* nu poate fi imaginat deasupra unei înălțimi, ca *platoul* sau *podereiul*. El este totdeauna jos, sub deal, de obicei în preajma unui râu.

Victor Onișor a mai semnat o traducere, din Conan Doyle de astă dată, apărută la Bistrița, la 1905, în Tipografia G.Matei. Traducerea a fost efectuată cu ajutorul soției lui Onișor, și, înainte de a fi publicată în volum, a fost difuzată, aproape în întregime, prin intermediul periodicelor “Revista Ilustrată” și “Revista Bistriței”. Titlul cărții este DUETT. Nu pot spune dacă autorii au plecat de la un text în limba engleză, ori au avut la îndemână doar o traducere în franceză sau germană.

Gavril Istrate

Convorbiri literare - nr. 11, noiembrie 1985.

Un document revelator

În romanul *Ion*, pe lângă “glasul pământului” și “glasul iubirii”, care imprimă caracterul general al cărții, se mai desprind și alte realități, printre care se evidențiază, la un moment dat, problema națională. Cititorii avizați ai cărților lui Rebreanu au remarcat, de la început, pe de-o parte, timiditatea lui Zaharia Herdelea în a se manifesta, ca român, și, pe de altă parte, curajul cu care fiul său Titu își exteriorizează sentimentele care îl apropie, în mod evident, de preotul Belciug și de cei “câțiva studenți și profesori mai tineri care visau unirea grabnică a tuturor românilor” (*Opere IV*, 331).

În vreme ce Zaharia Herdelea se gândește, în permanență, la situația lui de învățător, plătit de stăpânire, care se teme să nu rămână pe drumuri, Titu renunță la postul pe care i-l încredințase notarul Friedman, din Gargalău, (IV, 241), pentru că a refuzat să pună execuție unor bieți români săraci, care nu-și puteau plăti dările, din satul unguresc (242), cu preot calvin, de “pe malul stâng al Someșului” (244) și nu s-a sfiit să-și susțină ideile și crezul național într-o

discuție aprinsă, cu notarul. Ba mai mult. La indignarea notarului, că nu i-au fost ascultate dispozițiile, “Titu, jicnit, porni prin sat, umblă toată ziua, și seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri” (IV, 275).

Din indicațiile date de Rebreanu și reproduse de noi mai sus, se vede că sub numele Gargalău se ascunde satul cu populație majoritară maghiară, Nimigea, în care scriitorul a funcționat, ca ofician la primărie, în tinerețe.

Un alt episod asemănător avea să se petreacă, ceva mai târziu, la Lușca, localitate prin care nu trebuie să înțelegem cătunul din coasta Jidoviței, de pe malul stâng al Someșului, față în față cu Năsăudul, din dreapta râului, ci e vorba de Nepos, adică Vărarea, unde funcționa frumoasa învățătoare Virginia Gherman. De data aceasta, Titu a intrat în conflict cu plutonierul de jandarmi, întâlnit în casa Virginiei: “Ce caută plutonierul ungur la o româncă atât de mândră”, se întreabă el, și scriitorul continuă: “Șeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dânsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare rușine” (IV, 415).

Atitudinea intransigentă, a lui Titu, iese în evidență, cu deosebire, cu ocazia alegerilor parlamentare, în urma morții deputatului de până atunci: “murise Ion Ciocan, deputatul circumscripției. Ciocan fusese mulți ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducând, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cârmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub firmă independentă, dar era dintre independenții care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai câștigat pe urmă catedra de literatură română la Universitatea din București și i-a păstrat reprezentanța Armadiei în parlament până a închis ochii” (IV, 321).

Caracterizarea pe care i-o face Rebreanu, în rândurile de mai sus, coincide, în general, cu ceea ce spunea Nicolae Iorga, cu ocazia morții lui Ciocan, în articolul **Un mort care se îngroapă**: “Biet om fără talent și chemare, s-a lăsat a fi făcut de Bánffy, amicul său, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pesta, obiecte pe care le știa cât și Bánffy” (**Oameni cari au fost**, 1935, p. 183).

Lupta electorală, pe care ne-o prezintă Rebreanu, în **Ion**, avea să decidă între candidatul Partidului Național Român, Victor Grofșoru, în realitate cunoscutul avocat bistrițean Victor Onișor, viitor profesor la Facultatea de Drept a Universității din Cluj, folclorist și traducător de cărți literare, cel care l-a însoțit pe Nicolae Iorga, prin ținut, în primii ani ai secolului, când acesta se documenta în vederea scrierii cărții **Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească** (1906), și candidatul guvernamental Bela Beck. Nu putem stăruia aici, în mod amănunțit, asupra desfășurării alegerilor, dar reținem faptul că Herdelea a votat, împotriva conștiinței lui, cu Bela Beck, că acesta a reușit, până la urmă,

“cu o majoritate de cinci voturi”, și că, mai înainte, o bună bucată de vreme, sorții i-au surâs lui Grofșoru, care avea mai multe voturi. Autoritățile au dat sfoară în țară să vină toți evreii din Jidovița și funcționarii unguri din toate satele și, așa, a izbutit să fie ales candidatul guvernamental. Nu cunoaștem motivul pentru care au lipsit, de la alegeri, aproximativ o sută de persoane, toți români, ale căror nume ne sunt indicate la paginile 16-17 ale broșurii. Printre ei figurează Grigore Pletos, fostul profesor de limba română al lui George Coșbuc, precum și profesorii mei Virgil Șotropa și Emil Mărcuș.

Votul lui Herdelea l-a pus rău, pe învățător, cu preotul satului: “De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea; nu-și mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini” (IV, 357). Ne aducem aminte de dârzenia cu care popa din Pripas, pe care l-am cunoscut și eu, își apăra credința și limba, refuzând să-i învețe pe copii, la școală, rugăciunile în ungurește, ripostându-i inspectorului Horvat, care-i reproșa acest lucru, prin cuvintele: “nici eu nu le știu pe ungurește, căci nici pe mine nu m-a învățat nime să le zic în ungurește” (IV, 484-485).

Aceasta este situația prezentată de Rebreanu și ea nu e departe de realitatea pe care ne-o dezvăluie un document revelator, descoperit, recent, în biblioteca orașului Năsăud. Nu e vorba de document de arhivă ci de o broșură care ne informează asupra alegerilor de deputat, în districtul respectiv, în primăvara anului 1906, când lupta s-a dat, de fapt, nu între Victor Onișor și Bela Beck, ci între Onișor și Ion Ciocan. Cei doi candidați se cunoșteau foarte bine; erau din sate învecinate; Onișor din Zagra, iar Ciocan din Mocod. Onișor i-a fost elev lui Ciocan, și, în calitate de traducător al cărții lui Jules Verne, **Castelul din Carpați** (Sibiu, 1897), i-a oferit un exemplar, care se păstrează în aceeași bibliotecă din Năsăud, cu următorul autograf: **“Fostului meu profesor de limba română, Ion Ciocan, în semn de recunoștință.” Victor Onișor.** În această situație, avem tot dreptul să ne întrebăm cum de au ajuns, profesorul și elevul, care se găseau în relații de prietenie, să candideze pe liste deosebite și să devină inamici politici. Din broșura la care ne referim, și care se intitulează **Alegerea de deputat de la Năsăud în 5 mai 1906** (Bistrița, Tipografia G. Mathei, 1906), rezultă că Partidul Național din cercul Năsăud n-a avut candidat la alegerile din ianuarie 1905, “deși deja de atunci membrii lui erau gata cu trup și suflet să-și deie votul pentru candidatul lui” (p.1). În anul următor, reprezentanții acestui partid i-au făcut propunerea lui Ion Ciocan să le fie candidat, întrucât Partidul Liberal, căruia îi aparține el, se desființase și se conta pe faptul că Ciocan, care fusese în trecut membru al Partidului Național și chiar îl reprezentase la conferința din 1881, ar fi dorit să se întoarcă de unde a plecat. El, însă, a refuzat candidatura și, atunci, s-a apelat la Victor Onișor.

În broșură ni se dau informații amănunțite asupra campaniei electorale, după cum ni se vorbește de însuflețirea de care au fost cuprinși alegătorii la întâlnirea cu candidatul lor: “Prezentarea candidatului național între alegători și desfășurarea programului nostru a produs cea mai mare însuflețire în alegători, din ochii bătrânilor se vedeau curgând lacrimi de bucurie în fața acestei reînvieri naționale. Fruntașii constatau că, până acum, de când se fac alegeri în cerc, nu s-a aflat candidat de deputat care să coboare în mijlocul poporului și să tălmăcească programul” (p.5).

Cum, în broșură, sunt reproduse toate numele alegătorilor, constatăm că în vreme ce lui Victor Onișor i-au dat votul 366 de români, 17 sași (toți din comuna Târbuiu!) și trei nemți, nici un ungur; pentru Ciocan au votat abia 84 de români, aproape toți funcționari care își temeau pâinea, iar ceilalți, până la 434, făcând parte din rândurile celorlalte naționalități. Concluzia autorului anonim, al broșurii, ni se pare vrednică de reținut: “Cum se vede din lista voturilor, lui Ciocan, nu se prea poate spune că Ciocan e alesul românilor ... Că ar fi Ciocan reprezentantul grănițerilor, nu a crezut-o nici până acum nimenea, nici chiar deputatul Ciocan ...” (p.18).

Am pus față în față cele două relatări, a lui Rebreanu și a autorului broșurii. Cine cunoaște realitățile de ieri, din Transilvania, își dă seama, fără nici o dificultate, că Rebreanu se dovedește și aici un observator “împasibil și rece”, că nu adaugă nimic, de la el, în relatarea faptelor, ci respectă cu severitate linia impusă de realitatea cea mai obiectivă cu putință. Dacă lucrurile s-ar prezenta altfel, decât așa, scena dintre Apostol Bologa și Ilona nu s-ar fi ridicat la înălțimea pe care o cunoaștem și ar fi constituit un adevărat eșec în activitatea scriitorului: M-am întrebat, adesea, dacă altcineva, în locul lui Rebreanu s-ar fi putut menține la asemenea altitudine și totdeauna răspunsul meu a întârziat să se facă ascultat. Unui om care, împotriva faptului că a avut un frate care a fost spânzurat de unguri imaginează o scenă de frumusețea și înălțimea celei din **Pădurea spânzuraților**, nu i se poate reproșa nimic în privința prezentării relațiilor dintre oficialitățile de ieri, din Austro-Ungaria, șovine și profund neprincipiale, și între țărănimea românească, exploatată și oprimată. Prezentarea obiectivă a unei anume stări de lucruri din trecut nu poate supăra pe nici un om de bună credință.

G. Istrate

Tostului meu profesor
de l. română : Ion Ciocan
în semn de recunoștință

Victor Onișor

Castelul
din
 Carpați.

BIBLIOTECA
PUBLICĂ
MUNICIPALĂ
CLUJ
NOTEA

JULES VERNE.

Castelul din Carpați

Roman din viața poporului românesc
din
Ardeal.

Traducere autorizată
de
Victor Onișor.

Cu o prefață despre Jules Verne — scriitor și scrieri — de
Dr. E. Dăianu.

Sibiu, 1897.

„Tipografia”, societate pe acțiuni.

Cătră cetitori.

Soția mea a găsit un roman bun din literatura engleză. M'a făcut să-l traduc în românește. Lucrarea a mers cam încet, -- eram la începutul căsniciei și multe din cele povestite în roman le-am trăit și noi. Că romanul acesta îl dau acum și publicului cetitor românesc, e dar meritul soției mele. Ea mi-a fost colaboratorul neobosit.

Mai bine de jumătate din roman a apărut în „Revista Ilustrată” și în „Revista Bistriței”, iar 5 coale din urmă n'au apărut nicăiri.

Dacă familiile românești vor afla o lectură bună în acest roman, munca mea va fi răsplătită.

Bistrița, Octomvre 1904.

Dr. V. Onișor.

CONAN DOYLE

DUETT

ROMAN

TRADUS

DE

DR. VICTOR ONIȘOR

BISTRITA
TIPOGRAFIA G. MATHEIU
1905.

VICTOR ONIȘOR

DOINE ȘI STRIGĂTURI

DIN

ARDEAL

CULESE ȘI PUBLICATE ÎNTOCMAI CUM LE DICE POPORUL

PARTEA I.

IAȘI

EDITURA LIBRĂRIEI ȘCOALELOR FRĂȚII ȘARAGA.

Post Card -- Postkarte -- Carte postale

Amice domnule Corbu
Pentru dumneata și prin
dumneata, pentru D. Dr.
Ciuta și Dr. Pavel, urez de
anul nou la mulți ani cu
noroc, sănătate și veselie!

Al dv. amic
Caragiale

Schönberg b. Berlin
Immersstr. 1

PRINTED IN GERMANY

Corbu

Besztercze

(Besztercze-Karácsony)

Felicitarea de Anul Nou - 1912

Stimate amice Corbule,

Ţi mulțumesc din suflet că mi-ai
adus aminte de mine la ziua mea.
Dedicată atale atențiune îmi face multă
onoare.

La rândul meu, ți urez ca: Acela-
care a poruncit stelelor, dându-le
furia, să-ți surzeze cuminte și frumos
fiecare marginită ei cărare în anul
semnării lui - să-ți acorde sănă-
tate, noroc și veselie, întru mulți ani,
până la adînci fericite bătrîneți!

Ţi mai amintesc de strălucitele
luminoase nopți și zile de astară,
la Blaj?

Sunt al atale, autoarei otima,
bun prieten

Caragiale

1/14 febr. 1912

Scrisoarea din 14 febr. 1912

I. L. CARAGIALE

12/11/1912

profila de acorinuri și de cărți de joc.
pe d. Dr. Pavel rugându-l să le scrie,
cu aceasta, multe distinge călătorii din
J. Cortu, ale cărei experiențe ar putea să
mare plăcere.

SCHÖNEBERG-BERLIN
INNSBRUCKERSTR. 1.

INNSBRUCKERSTR. 1.
Pfi. Har... e si un dar... In privinta noastra, Bogdan...
as avea multa de joi. Cati vrei avea placere...
autrul?... Dumnezeu, el a, Lufthansa, etc.

Cartea de vizită din 12 martie 1912

Christa a înviat!
 Ia mulți ani de săn-
 tate, noroc & veselie!

Caragiale,

Herrn

J. Corbin

1912

P.S. - Să-ți dau un mesaj de ieri:
pe ziua de 17 apr.!

Ураган -

Resztercze

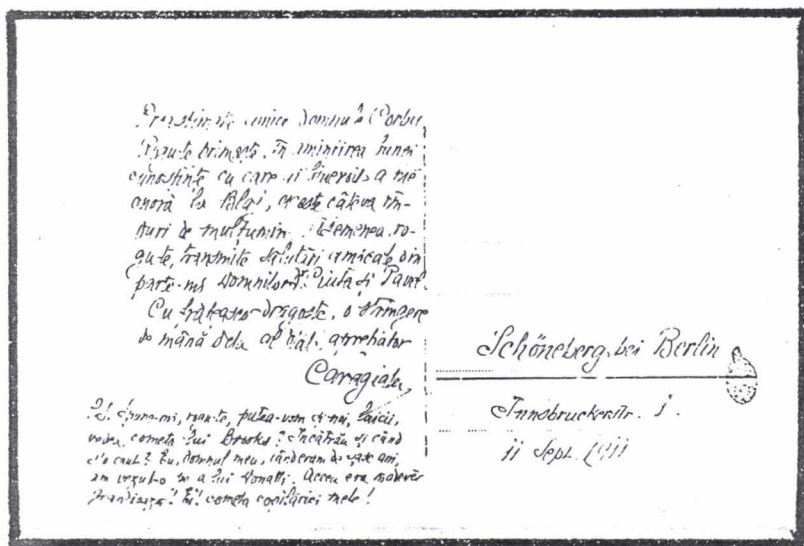
(Besztercze. Készlet 1000)

Figure 11. 4 Dessins,

Felicitarea de Paști din 1912

I.L.Caragiale, 11 sept. 1911

Textul de pe portretul lui I.L.Caragiale trimis lui
Ion Corbu

TREI ZILE ÎN NĂSĂUD

I.P. ȚUCULESCU*

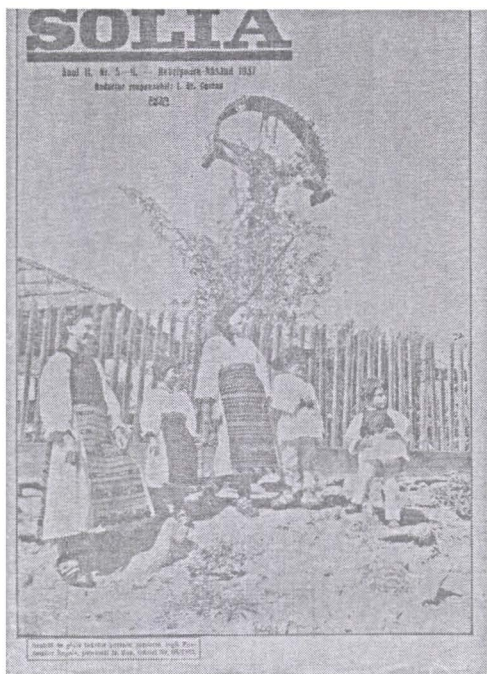
O hotărâre neînfrântă m'a determinat să plec de Florii la Năsăud, ca să-mi revăd pe fostul meu profesor și director la liceul din Târgul-Jiului, domnul Iuliu Moisil, care s'a retras ca pensionar acolo în orașul său natal, atât de liniștit și cu climat prielnic. Cum nu-l întâlnisem ca de vreo patru decenii aproape și cum îl știam un cărturar pătimaș, un cercetător neastâmpărat al relicvelor și vestigiilor trecutului nostru istoric, niciun obstacol nu m'ar fi putut opri dela aplicarea planului meu. De-o bucată de vreme eram neliniștit și continuu frământat de curiozitatea de a-l vedea ce mai face și cu ce se mai ocupă acum în preajma octogenariatului său, căci pe undele svonului fusesem informat, că n'a rupt'o încă cu activitatea culturală, fapt de care n'am întârziat de a mă convinge.

Iar pentru înțelegerea tuturor, de ce înseamnă a fi cineva prompt la ceva ce-l preocupă, e destul să amintesc numai două fapte elocvente și ciudate, din seria celor ce mi s'au pus de-a doua 'n cale.

1. Chiar din momentul în care am purces la drum, am căzut victima neomeniei, sustrăgându-mi-se portmoneul din buzunar într'o mică înghesuială la casa de bilete în gară.

2. Pe tot drumul și toată săptămâna cât a durat voiajul meu de agrement, ca să zic așa, am fost într'una onorat de belșugul ploii și-al ninsoarei. Și par'că se deschiseseră țările cerului, din care țâșneau toate furiile și harpiile văzduhului, ce-și juraseră să-mi ațină calea cu orice preț. Dar au rămas toate mofluze, căci nu m'am dat cu una cu două, am perseverat și mi-am atins țelul. Vorba ceea: odată plecat pe cale, <<călătorului îi stă bine cu drumul>>. Doamne, și multe piedici și peripeții am mai întâmpinat în această nostimă, stranie poate, lungă și fructuoasă călătorie ! Până și ajungerea mea'n cumpăna nopții la Năsăud a fost neobișnuită. Pe o ploaie torențială am parcurs distanța dela Bistrița la Năsăud cu o mașină - oferită de un om a lui Dumnezeu, de care va mai veni vorba în această scurtă povestire - și prin dibăcia unui șofer stăpân pe volan, am putut să-mi salut amfitrionii, sănătos și nevătămat. Acum, cum am ieșit biruitor din această luptă surdă și mută cu forțele oculte, mă mir și eu; însă tare mă bucur privind recolta de impresii și mai cu osebire de materialul

* Materialul a fost publicat în "Solia", anul II, nr. 5-6, Rebrîșoara - Năsăud, 1937, p. 4-13, păstrându-se ortografia vremii.

informativ, pe care l-am realizat în acea minunată regiune, de-a cărei faimă auzisem încă de pe când eram copil.

Năsăudu! nu-i numai orașul cu acest nume, ci și întreg ținutul pitoresc de pe poetica vale a Someșului mare și-ale afluenților săi: Bistrița, Șieul, Rebra, Anieșul, Cormaia, Ilva, etc. ce se întinde peste masivul munților Rodnei și Bârgăului până'n hotarul Maramureșului, Bucovinei și Moldovei, atingând ceva și din valea Mureșului din spre izvoarele lui, precum și Bistrița aurie către Bucovina. Odinioară, el făcea parte din țara lui Petru Vodă Rareș, care stăpânea dela tatăl său, Ștefan cel Mare, cele două cetăți întărite din ținut: Ciceiu și

Cetatea de Baltă, ale căror ruine se văd încă în apropierea Dejului și pe Târnava-mică în prajma orașului Dicio-Sânmartin.

Centrul țării Năsăudului este orașelul *Năsăud* cu vre-o 3500 locuitori, așezat pe țărmul drept al Someșului-mare, ce-l scaldă cu apele sale crsitaline și-l alintă cu susurul său povestitor de vremi străbune, din adâncul cărora își trage obârșia toată faima acestor frumoase meleaguri, pe care natura le-a împodobit cu înfățișarea majestuoasă a munților îmbrăcați cu hlamida lor păduroasă, învârstată cu brazi, molizi, stejari, fagi, mesteacani și cu toată acea bogată vegetație năvalnică, ce se avântă din creste până'n fundul văilor ponorite, unde șerpuiesc mii de izvoare șăgalnice și sprintăre, rostogolind în apa lor năpraznică, nisip de aur și minereuri felurite.

Vatra orașului se înfățișază ca un fund de căldare, spre centrul căreia concurg dealuri și văi paralele, care toate se contopesc în matca Someșului, ce le primește la sânul său, ca o mamă bună și iubitoare.

Casele din Năsăud sunt primitoare, curate și înșiruite de-alungul străzii principale, numită G.Coșbuc, care străbate piața, prelungindu-se cu strada Grănicerilor. Celelalte străzi sunt micuțe, curățele și simpatice. Ele cad aproape toate perpendicular pe strada principală; iar la întretăieri și colțuri sunt prevăzute cu pompe cu un braț mare, de care se atârnă femeile și copiii, ca să poată scoate apa de băut: calcaroasă și cam sălcie.

Toate clădirile și instituțiile de seamă sunt de asemenea pe strada prin-

cipală precum: liceul G.Coșbuc, cu bustul de bronz al nemuriturului poet, are a cântat natura și spontaneitatea poporului ca nimeni altul; localul școalei normale - un adevărat palat ce mai adăpostește într'însul muzeul și birourile vastei cooperative grănițerești <<Regna>>; catedrala, primăria, poșta, banca <<Aurora>>, școala primară, cazina (clubul intelectualilor) ș.a.

Joi zi de târg la Năsăud

Pe lângă gară se strecoară frumoasa alee a Năsăudului, adumbrită de copaci seculari, unde pe vremuri se aduna miliția grănițerească și unde azi se fac petrecerile câmpenești: Maiașul (Armindenul), jocul călușerilor etc. Lângă lagăr, cum se numia odinioară locul acesta, se află Șvarda, adică vechea cazarmă a milițiilor; iar mai încolo, Administrația fondurilor grănițerești, care și astăzi ajută școlile și studențimea din nobila jertfă și contribuție a vechilor grănițeri.

Minunata alee a "Lagărului" vechiului castru

În centru, între catedrală, școala primară “Nașcu” și banca “Aurora” se întinde piața mare, care nu-i însuflețește decât odată pe săptămână, Joia, când e târg mare de produse casnice, alimente, zarzavaturi etc.

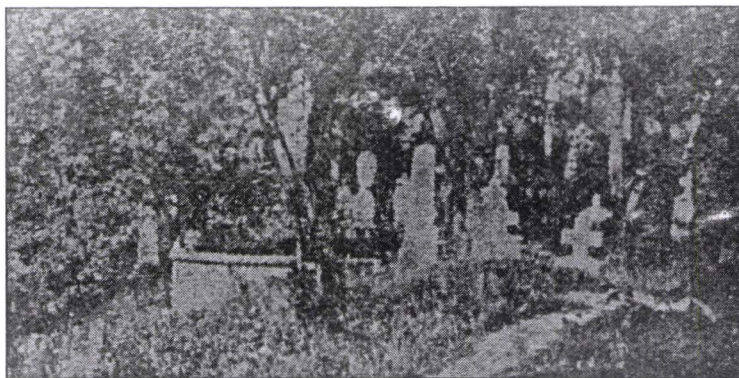
Când clopotul vieții se stinge în centru, am văzut perechi tinere apucând pe din dosul bisericii pe o stradă paralelă cu strada principala - unde nevăzute de nimeni țin firul de vrajă al dragostei eterne și aduce jertfă ademenitorului Eros.

Da, în acest străvechi orașel de munte este multă poezie și visare, care emană din toate celea: din liniștea naturii, din freământul pădurilor, din svonul apelor, din tăcerea patriarhală a locurilor, din ținuta demnă a oamenilor - majoritatea țărani simpli și modești - din privirile focoase ale tinerilor, din graiul neaoș românesc al bătrânilor, din pitorescul portului, din spiritul de ospetie și omenie, din simplitatea vieții, din sobrietatea caracterelor masive, din năzuința fără seamăn a cărturarilor locali de a-și ridica faima ținutului valorificându-i toate piesele trecutului, plin de fapte mari culturale și de arme.

Peste aceste sfinte locuri, ca și peste cimitirul “Comoara” din vârful unui mamelon ce domină jurul - de ce i-o fi zicând oare comoara ?! - adie suflul răcoros și întremător de forțe noi al cultului credinței, al sângelui românesc, al strămoșilor care au turnat atâta vlagă în acești oameni tari și aspri ca și steiul munților ocrotitor, în aceste “Cătane negre”, cum erau numiți odinioară, în acești străjeri ai românismului nealterat și neprihănit, ce-a răsbătut cu fală și ardoare prin vremuri de restriște și obidă. care în fața forței nu s’a dat și dușmănia nu l’a frânt, căci a găsit într’însul puteri noi și multă virtute, oricâteori răutatea și oprirea dușmanului l-au atins.

Acolo, în acel târg patriarhal, am dat peste doi emeriți istoriografi - *Iuliu Moisil* și *Virgil Șotropa* - care ajutați de bogătașul cărturar și bibliofil, maiorul *Iulian Marțian* - azi grav bolnav - lucrează din răspuțuri la întreținerea flăcării sacre a istoriei grănițerești, plină de fapte mari, în care se oglindesc toate virtuțile Nășăudenilor.

Operele literare, istoriografice și de artă locală, precum și orice relict în legătură cu evoluția vieții românești: cărți, bucoavne străvechi, documente, stampe, steaguri, arme, portrete, manuscrise etc. sunt căutate asiduu prin toate colțurile uitate de vreme și de oameni, ridicate și scuturate din colbul părăsirii, apoi înseriate și depuse cu religiozitate în *Muzeul grănițeresc*, cu sediul în câteva săli mari din magnificul local al școalei normale. În acest minunat muzeu am văzut peste o sută de scrisori de ale Marelui Voevod Mihai Viteazul, purtând semnătura autografă și pecetea domnească, scrise desigur, de secretarii și grămaticii domnești: în românește, ungurește și nemțește, către nobilimea ardeleană ...

Comoara - cimitirul Năsăudului

Ei au mare cult și păstrează veșnică amintire pentru marile figuri culturale și patriotice năsăudene precum vicarul *Gr. Moisil*, poetul *G. Coșbuc*, pedagogul *Vasile Petri*, vicarii *Ioan Marian* și *Macedon Pop*, Patriarhul *Miron Cristea*, Mitropolitul *Nicolae Bălan*, *Ioan Pop Reteganul*, *V.Gr. Borgovan*, *Andrei Mureșianu*, *Veronica Micle*, *Solomon Haliță*, *Liviu Rebreanu*, dascălii *Vasile Nașcu* și *Florian Porcius*, Locotenentul *Petre Tanco*, jurisprudenții *Alecsandru Bohățel*, *Ioachim Mureșian* și *Ion Florian*, profesorul publicist *Iacob Mureșian*, poetul *Vasile Bob Fabian*, profesorul *Alexa Fortunat*, Colonelul baron *Enzenberg*; Mitropolitul *Gavril Bănulescu-Bodoni* etc. cari au pătruns adânc în inima istoriei ținutului și în sufletul grănicerilor, contopindu-se cu trecutul, cu faptele, cu suferințele și aspirațiile acestora, a căror viață plină de rezonanță și bravură au trăit-o și ei intens, au adâncit-o și au cristlizat-o în realizări ce vor rămâne eterne ...

Priceperea, munca și strădania celor trei apostoli, erudiți în toată accepția cuvântului, se găsesc pe linia clasică a neobișnuitelor realizări, menite să rămână exemple vii de jertfe și abnegație de sine, pe tărâmul culturii obștești, teaurizând tot ce se referă la specificul etnic, la evoluția culturii naționale și la credința strămoșască.

Produsul muncii lor izvorește din însăși prodigioasa sevă a darnicei naturi a munților, din vegetația luxuriantă a văilor, din vloga organismului viu nesecat, din adâncurile insondabile ale firii și din puterile tănuite ale Neamului românesc grăniceresc. Risipitori de energie, exemplul și misiunea apostolatului lor dau o valoare fundamentală operei naționale ce înfăptuiesc. Slujitori neobosiți ai culturii și pilduitori de fapte vii, oamenii aceștia trebuiesc cultivați și încurajați spre a încorona visul, strădania și apostolatul lor fără istov. Lucrători neînfricați și devotați în via Domnului, cei doi profesori pensionari năsăudeni ne dau cele mai elocvente pilde pe tărâmul cultural, adevărate flori de lumină și viață, vrednice de crestat pe răbojul vremii.

Da, ei sunt crainicii care cheamă tineretul înapoi la vocea și aluatul sângelui străbun, la legendele, la arta națională, la poezia populară, la marile fapte strămoșești, la culegătorii de informații sincere, la încrustările și ciopliturile în lemn, la frescele bisericești, la înfloriturile depe scoarțe și chilimuri, la portul strămoșesc, la cântecul și dansul românesc, plin de fiorii simțirii, de voioșie și de jale.

Toate aceste izvoade, adunate cu osârdie de ei vor servi ca inspirație pentru viitorime, pentru întreținerea și îndestularea setei de viață, pecetluită cu specificul etnic, pe orice plan al vieții noastre naționale.

Așa dar, acești cercetători se întorc cu privirea la izvoarele vechi, umplând același gol, făcând aceeași operă pe care au împlinit-o și clasicii noștri: Eminescu, V.Alecsandri, Gr. Alexandrescu, G.Coșbuc, Ion Creangă, Al. Vlahuță, Delavrancea, Octavian Goga, Duiliu Zamfirescu, N.Filimon, Anton Pann, Caragiale etc.

Atitudinea lor aristocratică culturală poartă pe drumul activității lor făclia unei înnoiri, care va naște o limpezire a apelor vieții artistice și literare actuale, de potmolul super-realist sensualist, de modernismul cubist-impresionist, care înfrigurează omenirea, ținută sub călcâiul vremurilor tulburi de azi.

Aceste stări de lucruri efemere vor trece însă precum au venit și cu timpul se vor așeza lucrurile în alvia lor normală, din care va răsări iarăși arta cea adevărată și viguroasă, în care se va oglindi trecutul glorios al Neamului, pitorescul minunat al munților și frumusețele negrăite ale vieții patriarhale românești ...

Căci știut este, că nici o operă de artă nu se poate realiza ca să rămână, să trăiască peste veacuri, dacă temeiurile ei nu îmbracă cele trei forme imuabile și eterne: etnicul, eticul și esteticul natural. În deosebi literatura este chemată să se adape din izvoarele tradiției și ale cunoașterii vieții aspre a poporului, pentru ca să cuprindă nota de omenie, de intimitate sufletească, de bun simț, de cumpănire morală și de dragoste neîntinată adecuată datinilor și năzuințelor poporului.

Drept aceea, opera constructivă a acestor cărturari nășăudeni pregătește căile unei decente vieți spirituale neaoșe românești, în care literatura va fi lepădat tot restul pornografiei având ca imperativ categoric: nici o tipăritură care să înjosească sfântul postulat al literelor, sau să biciuiască credința și să devasteze sufletele cetitorilor, cari caută'n cărți hrana și înviorarea sufletească, dătătoare de elan spiritual.

Când ogorul literar va fi plivit de pălămida și neghina indecentului, vom avea iarăși o pâine curată sufletească.

Credința și sbuciumul bătrânilor cărturari nășăudeni va înfrânge c'o oră

mai devreme nătângia epocii, care va duce cu anii ce se scurg, spuma gunoasă a impurității vieții lăsând să se ivească iarăși o zi cu soare cald și cu aer aromit de florile câmpului vieții sociale, din care va răsări izbânda. Atunci se vor vedea apărând din nou opere trainice, frământate cu aurul specificului românesc. Strălucirea lor va păși peste secole, reintegrându-le în universalitate. O credință tainică ne spune că fenomenul așteptat se va produce peremptoriu și atunci nimeni din cei ce mănuesc condeiul nu se vor mai atinge de sfântul consens moral, fără a-și atrage urgia zeilor și furia implacabilei Nemesis ...

Însoțit de neobositul profesor pensionar, Iuliu Moisil, am vizitat pe o zi noroasă toate instituțiile de căpetenie din Năsăud precum: școala primară “Vasile Nașcu”, banca “Aurora”, școala normală, birourile formidabilei cooperative “Regna” de exploatarea pădurilor grănicerești din județul Năsăud, liceul, fabrica de bere “I.Marțian”, “Casina”, “Batalionul” (clubul intelectualilor) etc.

Peste tot pulsează grija de binele obștesc: o școală primară, (director Th.Zăgreanu), cu 7 clase și cu tot atâtea sale de clasă, cu o grădiniță’n față, c’o curte spațioasă’n dos și cu un frumos material didactic; o mare bancă veche “Aurora”, condusă de distinsul și simpaticul medic *Dr. Teofil Tanco*, ca președintele consiliului de administrație și de tânărul și destoinicul director *Leon Bancu*, care și-a ilustrat numele prin cinstitele și fructuoasele operațiuni de bancă, prin care se ajutau toate instituțiile culturale, fără dobândă, precum și ale cetățenilor, cu procente minimale. Prin speculațiile inteligente, cumpănite și oneste ale acțiunii bancare, instituția se menține neclintită pe linia vie a activității înfloritoare.

Înființată încă din anul 1873 de profesorii liceului grănicerilor, are un capital deplin vărsat de 7.000.000 lei și-un fond de rez. de 6.000.000 lei. În decursul vremii a dat ajutoare: soc. culturale “P.Maior” Budapesta, soc. “România Jună” Viena (din care a făcut parte și Eminescu), soc. “Astra” Sibiu, fondului de teatru românesc ardelean, fondului ziariștilor români, iar dela 1920 până la 1929, 1,011.000 lei dați școalelor etc. Și în total vărsați pentru toate instituțiile culturale, e peste 3,000.000 lei.

Muzeul regional, opera domnilor Iuliu Moisil, Virgil Șotropa, și maior Iulian Marțian, este condus de dl. Iuliu Moisil și poartă scrisă pe ușă deviza: “*Bonus intra, melior exi*”. După cele ce am văzut înăuntru, cu adevărat c’am ieșit mai bun, adică mai lămurit.

El conține frumos etichetate și aranjate în rafturi curate, mii de relicve și vestigii de-ale trecutului năsăudean, cu nenumărate cărți vechi, documente și piese istorice. Între altele mi-a atras atenția dosarul cu scrisorile lui Mihai Viteazul, caetul de compuneri libere în revista numită “Muza Someșană” a elevilor din cursul superior al liceului local “G.Coșbuc”, cu deviza grănicerească:

“*Virtus romana rediviva*”, cuvinte rostite de împăratul Iosif al II-lea, cu privire la voinicia și agerimea “Cătanelor negre”, supra-numele vechilor grăniceri.

În acel caiet, ce purta până și criticile lucrărilor dintr’însul, am remarcat o traducere din limba “germană” “Virtutea” după Ioachim Zollikofer, de către elevul Ilie Cristea, fiu de țăran din Toplița, alias Sanctitatea Sa Patriarhul Miron Cristea al României. Apoi diferite dosare de circulările vicarilor referitoare la viața religioasă, culturală și economică a ținutului, precum și alte multe și mărunte manuscrise și documente cari umpleau nenumăratele sertărașe ce îmbrăcau pereții sălii.

M’a impresionat foarte mult dragostea plină de religiozitate, cu care dl Moisiș umblă cu obiectele din muzeul său ...

Am trecut apoi prin birourile marei cooperative “Regna” unde tocmai se ținea o licitație publică prezidată de conducătorul cooperativei, dl Dr. Laurențiu Oanea - senator de Năsăud - una din cele mai proeminente și autentice energii năsăudene: înalt, chipeș, amabil, fața armonică, ochii mari, vioi și expresivi, vorba fluentă, delicată și cumpănită, suflet ales și-un temperament vijelios. Este exemplarul tip al munteanului grănicer cu ochiu de vultur și de-o vrednicie impresionabilă.

Am vizitat și bătrâna fabrică năsăudeană de bere, proprietatea d-lui maior I. Marțian, unde am observat toate fazele fabricației berii, dela încolțirea orzului și până la desăvârșirea fermentației și filtrării, când după aceea, berea se trage’n sticle și butoaie. Ea e foarte clară, gustoasă și ușoară, după cum i-am făcut proba din plin la ambele calități: blondă și neagră ...

A doua zi, în Dumineca Floriilor, am asistat - în impunătoarea catedrală unită - la impresionanta slujbă divină, urmată de dinamica predică a părintelui vicar, care a biciuit fără cruțare necredința unora și-a slăvit puterea rugăciunii.

La stână ...

Aci am remarcat ținuta corectă și demnă a celor patru preoți cari slujeau, precum și atitudinea severă și distinsă, claritatea vocii și eleganța rostirii cuvintelor din ectenii de către diaconul Ioan Grigorie Costan, redactorul revistei "Solia" și unul din cele mai valoroase elemente tinere năsăudene, căruia îi prevăd un viitor fructuos și poate chiar strălucit.

Pe când eram însă mai încătușat de felul interesant cum decurgea ritualul sfintei liturghii și liniștea stăruia pe sufletele credincioșilor, deodată a izbucnit avântată o voce de tenor, care a întonat corect, energic, pios și modular, rugăciunea "Tatăl nostru".

Faptul m'a surprins, cu atât mai mult, cu cât cântărețul era șeful poliției orașului, dl Teodorescu, un regățean cu simț muzical și religios.

Seara am fost condus la localul Rahova, în care la etaj se află "Casina" veche de peste 75 ani, adică clubul intelectualilor, unde se citesc ziarele, se discută evenimentele zilei, se joacă biliard, șah etc.

După aceea ne-am dus la berăria dlui Marțian pe la 10 seara, unde în fiecare Miercuri și Vineri seara cărturarii localnici se strâng la "Batalion" (limbajul grănițeresc) în jurul mesei lor, ocupându-și fiecare locul și scaunul lui și-apoi își bea sticla de bere, sau cei 2-3 "deți" (dl) de vin și-o apă (Hebe de Sângiorz sau Carpatica de Parva). În seara aceea nu ne-am putut strânge decât patru inși: eu, dl *Iuliu Moisil*, D-rul **Tanco** și părintele vicar *Ștefan Buzila*.

De obicei, masa e prezidată de fostul prefect "voiosul și veselul baciou Șerban", lângă care se strâng toți ca puii în jurul cloșcii. Acolo a fost de multe ori și răposatul inspector general și prefect de Năsăud, Solomon Haliță, a cărui inteligență, pregătire și energie au servit la temelia învățământului normal-pri-mar din Regat - și la al cărui mormânt din curtea bisericii din Sângeorz-Băi, a doua zi am îngenunchiat eu pios într'un minut de reculegere, pentru pomenirea acelei figuri de bronz și-acelui mare suflet.

Când m'am ridicat mi-am aruncat ochii pe împunătoarea piatră neagră funerară și-am cetit cu emoție adâncă cuvintele: Solomon Haliță născut la 1859 și mort la 1926. "*Justum et tenacem, propositi virum*".

În seara aceea memorabilă pentru mine, le-am scultat vorba și sfatul acelora trei fruntași conducători năsăudeni, până după miezul nopții, precum și cântecele și horele someșenești, minunat executate de tariful lui Joșca lăutarul ...

A treia zi și cea din urmă a popasului meu acolo, am pornit-o - prin neasemuita amabilitate a senatorului Laurențiu Oanea - în goana mașinii, în plăcuta tovărășie a domnului Moisil și-a vioiului teterist On. Filipoiu, prin satele cuprinse ale văii Someșului-mare, admirând pitorescul naturii, ce-și schimbă decorul la fiecare cinci minute și sorbind cu nesaț aerul aromit cu mirosul brazdei proaspete, al ierbei pârge, al florilor câmpului și-ale pomilor

ninși de petale. Peste tot pulsa viața: în ogoare plugurile arau de zor, pe culmi fremătau pădurile, în văi sușoteau apele învolburate; iar din pomi svoneau cântece și ciripituri de păsărele vesele, care țineau isonul cântecului cucului, de care răsuna lunca. Holdele de grâne dădeau podoaba câmpului cu bogatul lor verde crud, promițător a mult rod auriu.

Pe văile pline de verdeață și de soare, în ceaie și imașuri, cirezi de frumoase vite roșcate pătate cu alb, adevărat elvețiene, complectau pitorescul peisajului, ce încântă ochiul, farmecă sufletul călătorului cu misterul vieții câmpenești, mister de care nu te poți bucura decât când ai evadat dintre zidurile și atmosfera orașului, care stingherește și oprimă viața prin ritmul său accelerat și prin artificializarea mijloacelor de traiu.

Prin satele înstărite, gospodăriile cuprinse se aliniază în lungul șoselei, cu case mari albe, cu curți bine chivernisite, cu grădini pline de straturi și flori, cu mușcate în ferestrele deschise ca să primească binecântarea razelor de soare.

Pometurile întinse gem sub povara florilor, în deosebi cireșii, piersecii, perii și merii. Flori și verdeață în toate părțile înviorează omul și-i dă speranță de mai bine.

În pragul ușilor deschise apar gospodinile cu mânicele suflecate și cu poalele'n brâu, aferente de atâta roboteală cu curățenia înaintea Sfințelor Paști.

Multa rânduială ce se vede în cele gospodărești arată disciplina sufletească a acestor oameni vrednici și credincioși.

Atâta mulțămire și impresii odihnitoare s'au condensat în sufletul meu în dimineața aceea de April, încât mi se părea că din slava cerului svonesc cuvintele Mântuitorului: "*Eu sunt învierea și viața*", căci El sălășluiește printre cei vrednici și cu sufletul curat, care prin belșugul sănătății trupești și sufletești se bucură din plin de dărnicia naturii, în care se rostuește după ființa adevărului, după voia și căile Domnului ...

Ne-am oprit la *Sângeorz-Băi* cu vile cochete răsărite în lungul șoselei și-am tras la cea mai arătoasă dintre toate - vila dlui Laurențiu Oanea, unde distinsa doamnă Oanea și drăgălașii săi fii ne-au primit într-o atmosferă de caldă și românească ospetie.

Am băut *apa minerală "Hebe"* din toate cele patru izvoare clorosodice, bicarbonatate, sulfuro-feruginoase - unele mai tari altele mai slabe - zice-se toate cu cea mai mare radio-activitate dintre toate apele minerale din țară.

La *Maieru* am făcut al doilea popas de-am vizitat școala primară, cu un falnic și vast local sistematic, cu sală de festivități, cu bibliotecă, cu grădină model și în genere cu o desăvârșită gospodărie școlară, toată opera distinsului bătrân director, Ioan Barna, președintele asociației învățătorilor din județul Năsăud.

Călușer

Dejunul l-am luat în condiții foarte acceptabile, în *Rodna-veche*, bătrână așezare românească, cu minunate vestigii și gospodării cuprinse. Dintre toate am remarcat pe a țaranului negustor *Ioan Istrate*, care, pentru a combate pe Evreii pripășiți acolo, desfășură o activitate comercială uimitoare, soră cu apostolatul: cărciumă birt economic, magazin universal, magazie de fierărie, de cererale, de făină "*en gros*" etc. și mai presus de toate o mare lăptărie sistematică cu cele mai bune și garantate extrase ale laptelui, furnizate tot ținutului și până și prin Moldova; iar alături de lăptărie, o sistematică crescătorie de porci din cele mai alese rase.

La el toate funcționau ca ceasornicul și'n perfectă ordine și curățenie. Rămânând surprins de priceperea și destoinicia acestui om,

l-am întrebat dacă știe multă carte, căci după vorbă și ținută părea a fi foarte desghețat și ager. Atunci m'a poftit în biblioteca sa, unde, spre surprinderea mea, am văzut un număr apreciabil de cărți bine îngrijite și păstrate într'un dulap cu geamuri.

Am felicitat cu entuziasm pe acest rar exemplar someșan și i-am urat desăvârșită izbândă în lupta națională ce-o duce cu dârzenie.

Am mai văzut acolo și biserica românească condusă de Sf. Sa protopopul *Simion Pop*, ridicată pe cea distrusă de Tătari, la 1241 din care nu se mai păstrează decât zidurile dela intrare, de-o grosime neobișnuită, pe sub care pleacă catacombele uriașe, în care zac zeci de mii de oseminte ale cetățenilor zidiți de vii acolo de Tătari, căci pe vremea aceea Rodna număra, după hrisoave, peste 40.000 locuitori și era un vestit centru minier și industrial, întrucât acolo se aflau mine de aur, de aramă, de argint, de pirită, de plumb etc. Azi nu se mai exploatează de prin părțile acelea decât pirită, care se vede pe la unele gări, depozitată macinată în grămezi colosale.

În deosebi *Valea Vinului*, din preajma Rodnei, este cea mai bogată din tot ținutul, în argint, plumb, pirită și ape minerale sulfuroase, feruginoase și cu mari cantități de carbonați de fier și de acid carbonic ...

Într'o strălucitoare după amiază primăvărată am ajuns în satul *Șanț*, punctul terminus al călătoriei mele pe Someșul-Mare.

Supranumit *Rodna nouă*, satul *Șanț* este așezat în fundul munților

Rodnei, la piciorul vârfului Ineuț. Ce curios capriciu al naturii ! Sus pe muntele Ineu și pe toate crestele din juru-i, zăpada compactă scânteia în razele soarelui tineresc, dându-ți impresia de iarnă târzie, iar jos la poalele munților înzăpeziți, domnea o boare călduță și binefăcătoare, ce mângăia pomii ninși de floare. Nici o adiere nu turbura liniștea desăvârșită a primăverii și-a puterii sale de fecundație.

Contrastul între zăpada munților stăpâni peste ținut și haina de sărbătoare a pomilor, naștea un pitoresc rar de întâlnit.

De altfel - după cum spun localnicii - această așezare grănicerească montană are în orice vreme un climat dulce și un peisaj fermecător. Chiar prin mijlocul satului, Someșul își rostogolește în volburi apa sa cristalină, aleargă șopotind la vale, cântându-și eterna lui poveste și aducând belșug locuitorilor, căci el mână multe joagăre (fierăstrae) și mori țărănești.

Dintru'ntăiu am descins la veselul octogenar preot unit arhidiaconul *Pamfil Grapini* cu o gospodărie bogată, confortabilă și pitorească, pe țărmul văii C o b ă ș e l u l u i. În preajma ei se desemnau straturile sistematice ale unei minunate grădini de legume și zarzavaturi, chenărită cu florile cele mai rare și diverse, care-ți încântau ochiul.

În genere, tot ce ține de prodigioasa activitate a acestui neobosit slujitor al altarului este de laudă.

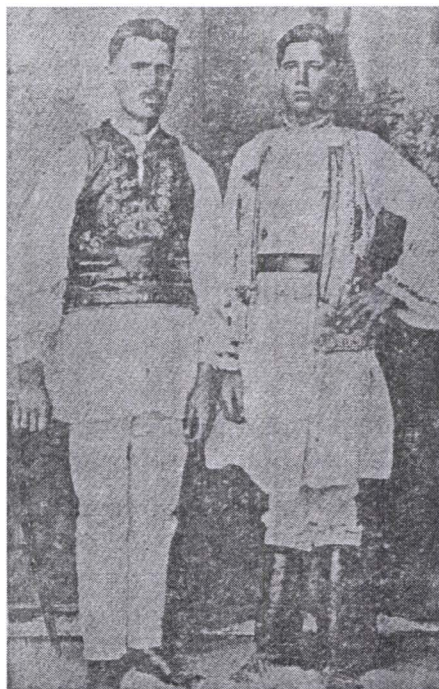
O impunătoare biserică, ridicată prin strădania și priceperea sa, te uimește prin mulțimea odoarelor, prin ordinea desăvârșită în care le ține și prin pictura sugestivă, în deosebi icoana evanghelistului Mateiu și a sfântului Ioan Gură de aur, pendante în fața altarului. Întreg ansamblul interiorului vastului și elegantului sfânt lăcaș este strălucitor, plin de lumină și vesel, cum rar se mai vede pe undeva, întocmai ca și firea sprintenă a părintelui protopop Grapini ctitorul, care oficiază acolo cu suflet și osârdie de apostol.

Biserica cea veche - o construcție mult mai mică dar solidă a fost transformată în muzeu, unde Sfînția Sa a colecționat diferite odoare, cărți vechi și obiecte bisericești, cari formează mărturia trecutului de credință neaoș românesc pe acele meleaguri.

Ciobănașii

După aceea am vizitat căminul cultural al satului model, condus cu mult îndemn și pricepere de învățătorul și studentul în drept *Anton E. Moisil*. Pe lângă cămin funcționează și o bună cooperativă, precum și o bibliotecă, cu un material informativ cultural apreciabil. Am văzut acolo și trei gospodării țărănești, luate la întâmplare, rămânând cu impresia că țăranii aceluia sat sunt pătrunși de importanța spațiului, luminii și aerului curat, deoarece toate casele au cel puțin trei camere mari și curate. De obicei, casa este împărțită astfel: la mijloc are căminetele sau vatra, la dreapta stă camera de primire, cu pereții, paturile și lada de Brașov (aici adică de Bistriță), încărcate de alesături, cusături, scoarțe, chilimuri și marames; iar în stânga e camera de culcare cu paturi, masă, laviță și un

Doi săteni în costume regionale

cupțor de o mărime și de o formă neobișnuită. Acel cupțor este și el împărțit în trei: la mijloc cupțorul propriu zis pentru coacerea pitei - în pregătirea căreia, femeile de acolo sunt neîntrecute - într-o parte stă mașina cu plită, iar în cealaltă o aripă de sprijin tot de forma unui cupțoraș. Întreaga înfățișare a cupțorului este cu totul diferită de a celor din țară ...

Ca încheiere, aruncând o privire de ansamblu asupra masivului someșan, nu e greu de luat aminte, că întreaga vale a Someșului Mare e plină de tot felul de bogății, cu care natura a hărăzit-o din plin: minerale, vegetale și animale. Se țin lanț carierele mari și mici de piatră felurită: de șosele, de pavaj și de construcție - în deosebi o rocă tare, ca un fel de gresie în formație, ce servește la fundamentul caselor. Apoi unde mai pui dealuri întregi cu piatră de var și cu varnițe mari la poale și prin sate. Nu arareori întâlnești mica și șisturile cristaline, ce se arată scânteind la razele de soare în părțile abrupte la ponoriștea colinelor.

Minele de aur, de argint, de aramă, de plumb și de pirită sunt destul de frecvante în tot cursul Someșului, pentru ca să culmineze pe Valea Vinului și întrucâtva pe muntele Măgura, lângă satul Maieru, izolat ca o căpățână de zahăr și fără păduri - unde s'au desgropat chiar cazane și alte ustensile, ce serveau în vechime la extragerea aramei din minereul scos din mina de pe el, ale cărei hrube în părăsire se mai văd și azi.

Apoi apele minerale, de bună calitate și de o mare putere radioactivă, ce abundă aproape în toate satele de pe matca Someșului, vădesc îndeajuns că întreaga regiune este de natură vulcanică și că a fost cândva sguduită de frământări și fenomene geologice, care au făcut să apară la suprafața solului imense bogății minerale.

Vegetația luxuriantă, cum rareori mai poate avea pereche, acopere dealurile cu nesfârșiți codri de brazi, de molizi, de stejari, de fagi etc. iar la poalele lor lucrează de zor mari fabrici de cherestea de cea mai superioară calitate, care în cea mai mare parte se exportă.

Pomii fructiferi de toate soiurile se complac în acest climat dulce și iau o dezvoltare neobișnuită, de aceea, unele case abia se mai văd din pometuri. În special merii dau un rod superior, ceea ce face ca merele de Năsăud să fie căutate pentru export în țările vecine.

Pe coastele munților și dealurilor, prin poenele și luminișurile codrilor, pe fundul văilor sunt bogate pășuni cu iarbă mătăsoasă și grasă, care hrănesc nenumărate turme de oi și mari cirezi de vaci foarte frumoase și îngrijite, cum rareori se mai pot vedea în alte părți, sau colțuri de țară. Huesc coclaurile și hârtoapele de strigătele și chiuiturile ciobanilor, de răgetele și mugetele taurilor, iar seara, ți-e mai mare dragul, când vezi drumurile înțesate de vite falnice, care se întorc dela pășune cu pânțele doldora, cu ugerele încetărate cu lapte și cu viței frumoși, sburdând în jurul lor ...

*Portul năsăudean,
o tânără "bumbușcuță" ...*

Bărbații băștinași: voinici chipeși și curați își păstrează ținuta lor mândră și tot arhaismul obiceiurilor și datinilor apucate dela moși strămoși.

Cu fruntea lată, cu părul castaniu, cu ochii căprui sau negri - foarte rar cu ochi albaștri sau verzui - cu unghiul facial deschis, ei înfățișează tipul evolutiv superior. Sunt oameni muncitori, sobri, cumpăniți, ospitalieri, toleranți și plini de omenie.

Vorba le e sigură, înțeleaptă, gravă și rezolută; iar mintea, ageră și ascuțită ca o lamă de oțel.

Spiritul de asociație la ei este remarcabil, ceea ce denotă că-s pătrunși de importanța lui.

Dar nici femeile someșene - robuste, voinice și frumoase - nu se lasă mai pre jos în virtuțile și însușirile lor fizice și intelectuale. Ele sunt de o rară vrednicie, atât la munca câmpului unde ajută bărbaților, cât și în casă unde vădesc desăvârșit spirit de observație, de ordine și de curățenie într'ale gospodăriei, precum și un devotament, împins până la sacrificiu și abnegație de sine, în creșterea foarte îngrijită a copiilor, de obicei numeroși.

În executarea izvoadelor de aleseturi și cusături naționale, măestria lor vădește mult gust artistic; iar modestia și cumințenia lor este proverbială. Atunci cum să nu aibă dânsese copiii sănătoși, voinici, curați și frumoși, precum se văd pe la toate porțile: jucându-se sau hărjolindu-se și făcând ochii mari, vioi și răzători la trecători ? Iar dacă-i întrebi ce sunt, ei se întăresc pe picioare, scot pieptul în afară și ridicând fruntea sus, răspund mândri și cuminți: "Sunt grănițer !".

Așa am cunoscut mândra și bogata vale a Someșului Mare, așa sunt falnicii "Grăniceri" de pe acele locuri binecuvântate de Domnul !

SECVENȚE NĂSĂUDENE

Ion LĂPUȘNEANU - Năsăud

Moto:

“Tot cerul ardelean îl văd în ochii tăi
apusurile de soare cu genele
se-mbină la doina cântată de flăcăi
iar sărutul ni-l cunună poienile.”
(Ion Th. Ilea, *Portret năsăudean*)

După ce Someșul își adună apele de pe plaiurile sculptate de Cronos ale Munților Rodnei, valsând printre meandrele din ce în ce mai largi, spre câmpie, înainte de a sorbi firul zglobiu dar firav al Sălăuței, întâlnește în calea sa Năsăudul, oraș al vitejilor grăniceri de odinioară, al școlilor și academicienilor, al vestitelor Maialuri și târguri someșene, al portului cu pânzături înflorate și pene de păun și al harnicilor truditori ai gliei.

Radiografierea existenței acestei localități transilvane este, pentru autorul acestor însemnări, un modest prinos de recunoștință și un neîmplinit omagiu adus celor care, de-a lungul secolelor și-au dăruit forța brațelor și istețimea minții unei nobile cauze: aspirația spre lumină și împlinire. Dacă în deceniul al șaselea (1953-1956), pe când eram licean la actualul Colegiu Național “George Coșbuc”, asistam pe stadionul modest din “Loagărul” legendar al cătanelor negre la duelurile din tribună și de pe teren, prilejuite de întâlnirile fotbalistice ale năsăudenilor cu bistrițenii, adevărate “războaie ale celor două roze”, laptele acru și marmelada, în ultimele trei decenii cele două orașe, ce dau și numele județului străjuit de piscurile semețe ale Ineului, Țibleșului, Heniului și Călimanilor, au devenit cunoscute și prin produsele industriale făurite aici până de curând, nu numai în țară, ci și pe multe meridiane ale Terrei.

Situat în nord-estul Transilvaniei, la 24° 26' Greenwich longitudine estică, 47° 17' latitudine nordică și la înălțimea de 331 metri peste nivelul mării, cum ne informează autorii unei mici monografii, apărute în anul 1924, Virgil Șotropa și Dr. Alexandru Ciplea, orașul are o climă sănătoasă, de adevărată stațiune climaterică. Masivele dealuri dinspre sud și nord îl apără de vânturi și furtuni, iar pădurile, aflate la câteva sute de metri de oricare loc al orașului, îi primenesc mereu aerul cu oxigenul vital.

Pădurile, cu fagii lor uriași, cu plantațiile tinere de conifere intercalate cu

alte specii arborifere, dau farmecul acestor locuri. Din primăvara timpurie și până toamna târziu peisajul nășăudean policrom oferă vizitatorului priveliști de neuitat, pline de farmec. În partea de nord a orașului, uriașa piramidă naturală, Dealul Cucului, a fost împodobită cu ogoare și livezi. Casele răzlețe sunt risipite până dincolo de vârf. Aproape de cota cea mai înaltă se află școala. Modest dar simbolic edificiu. La Năsăud școala s-a situat dintotdeauna la cea mai mare înălțime ..

Dar mult mai frumos evocă Năsăudul și liceul grăniceresc poetul Iustin Ilieșu:

“Înconjurat de dealuri, văi și munți
Tu ești frumoasa graniței grădină.
S-au înălțat de-aici atâtea frunți
Ce-au revărsat podoabe de lumină.

Liceul tău încununat de ani
Ridică fruntea albă de cetate.
În el, deși l-au prigonit dușmani
E românească inima ce bate ...”

Cu toate că orașul numără doar ceva mai mult de 11.000 de locuitori, a avut importanța și faima unei capitale: a Țării Năsăudului. În jurul său gravitează locuitorii unei întinse zone, de la Beclean la Rodna și Șanț sau de la Romuli și Zagra până la Lunca Ilvei. Această mică Țară a Năsăudului a avut mereu legături de suflet cu alte țări românești: cu Maramureșului și cu Moldova. Cei mai de seamă cărturari, neamul academic al Moisililor, a coborât din Maramureș. De fapt, aproape toți marii năsăudeni au venit de undeva: Iulian Marțian din Mintiu, Ioan Marian și Nicolae Drăganu - din Zagra, Virgil Șotropa - de la Toplița, Grigore Pletosu și Paul Tanco - de pe Șieu, ca să nu-i mai amintim decât pe câțiva.

Toți factorii ecologici, căile de comunicație, sursele de alimentare cu apă și resursele naturale pledau pentru o mai mare dezvoltare a acestei pitorești localități. Faptul că impactul cu industria s-a produs abia în urmă cu un sfert de secol se datorește și conservatorismului nășăudean nutrit de seva unui trecut glorios și de ambiția de a rămâne un oraș agricol și mai ales cultural.

Fiii lui Marte și fiii Minervei

Înființarea liceului grăniceresc n-a fost un dar al împăratului de la Viena, ci o victorie obținută în urma luptei consecutive a unor bravi bărbați, care au bătut drumurile capitalei austriece pentru păstrarea, în folosul obștei, a fondurilor rămase în urma desființării Regimentului al II-lea de graniță. Așa îi plăcea să spună regretatului profesor Septimiu Pop.

Generațiile de cărturari care s-au format pe băncile primului liceu românesc din acest colț de țară, acești fii ai Minervei, cum îi numește Ion Marte Lazăr în “Oda festivă” a Liceului, datorează fericitul lor destin jertfei fiilor lui Marte, vitejilor grăniceri năsăudeni.

Alt paradox năsăudean: Regimentul II de graniță, creat pentru apărarea granițelor imperiului, a devenit în timp o stavilă împotriva politicii de de-naționalizare a românilor. Academicianul Iuliu Moisiu dă următoarea formulare acestui eveniment istoric: “Un noroc special am avut noi grănicerii năsăudeni, când Împărăteasa Maria Tereza în 1762 ne-a militarizat. Prin militarizare am scăpat de multe greutăți și în multe privințe am devenit liberi, cu multe drepturi și respectați”. Grănicerii apărau granița, dar au găsit și calea spre lumină și învățătură. Condițiile cu care au primit să fie militarizați au fost: instrucția să se facă în limba română vorbită de popor; menținerea libertăților și a drepturilor străvechi asupra munților, pădurilor și pășunilor ținutului năsăudean; respectarea legii și a limbii naționale în actele administrative.

Pentru păstrarea limbii și a obiceiurilor strămoșești, grănicerii năsăudeni au săvârșit glorioase fapte de arme pe câmpurile de luptă ale Europei. L-au înfruntat și pe Napoleon Bonaparte la podul de peste Arcole. Se spune că marele strateg i-a identificat pe grănicerii năsăudeni după mămăliga ce-o purtau în traistă. Glumă sau nu, adevărul este că faptele de arme ale românilor din cele 44 de comune de pe Valea Someșului, Bârgăului, Sieului și Mureșului sunt înscrise cu litere de aur în istoria Europei acelor timpuri.

Curând după militarizare apar la Năsăud școlile “triviale”, școala normală, iar la 1784 institutul militar. Cu excepția institutului militar, toate școlile aveau limba de predare română. În plus, învățătorii se recrutau dintre absolvenții școlii normale (primare) superioare din Năsăud.

Organizarea primelor cursuri pedagogice este legată de numele vicarului Ioan Marian. În acest scop și-a perfecționat cunoștințele la Lemberg. În școala lui Marian, începând din 1837, se predau, printre altele, următoarele obiecte: principiile instrucțiunii, ortografia limbii române și a limbii germane, gramatica limbii române și a limbii germane, aritmetica, geografia, cultura grădinilor și a câmpului, pomicultura, albinăritul, despre gardurile vie de păducel și metodele obiectelor de mai sus. De remarcat caracterul practic aplicativ al acestei școli și mai ales faptul că vicarul însuși predă, nu numai teoretic, ci și faptic: pomicultura, horticultura și albinăritul.

Au ființat la Năsăud și alte școli. Amintim școala secundară de fete, școala inferioară de meserii, școala primară de stat. Dintre toate, gimnaziul a devenit portdrapelul învățământului românesc din Nordul Ardealului. A fost un adevărat focar de cultură pentru populația din această zonă. Era frecventat și de

mulți copii din comitatele vecine Districtului militar al Năsăudului, chiar de unguri și nemți. Și, repetăm, în întreaga lui existență, de la înființare și până în prezent, inclusiv în perioada de tristă amintire 1940-1944, limba de predare a fost româna!

Când în 1863 se face deschiderea Gimnaziului românesc greco-catolic din Năsăud, Ioan Marte Lazăr îi dedică *Oda* în metrul lui Horațiu. Arăta aici că, pe lângă virtutea “belică” străbună, fiii lui Marte de pe Valea Rodnei știu să-și asocieze și a doua “Rediviva Virtus Romana”. După pilda vechilor romani, strănepoții consacră științei brava lor junime, pentru a deveni “auriul templu” în Dacia Felix. Deviza Regimentului II de graniță era “Virtus Romana Rediviva”, iar Societatea de lectură a elevilor liceului din Năsăud s-a numit tot așa.

Înțelepți și altruști, grănicerii năsăudeni au dorit să facă din acest orașel o adevărată fortăreață culturală a spiritului românesc. Strădania lor a izbutit, pentru că liceul a emanat cultură și lumină, nu numai în Ardeal, ci în întreaga țară. A fi fost dascăl sau elev la Colegiul național “George Coșbuc” este o prestigioasă carte de vizită în orice loc din țară te-ai afla.

Dacă Blajul a fost numit, pe bună dreptate, “Mica noastră Romă”, acest lucru se potrivește, în mare măsură, și Năsăudului. Între cele două localități transilvane au existat vechi și multiple legături spirituale. Mulți dintre dascălii școlilor năsăudene și-au făcut studiile la Blaj sau chiar au profesat acolo și au adus cu ei atmosfera culturală a Școlii Ardelene. Mai exact exprimă acest lucru Dr. Ilie Dăianu: “Năsăudul, acest al doilea Blaj, - căci din sufletul Blajului a luat lumina - i-a insuflat tineretului vidican tot sufletul său și a făcut din el un ostaș și un luptător, care a trăit și lucrat pentru neam.

Asta însemna grănicerismul: un românism luminat, activ și ordonat productiv.”

Oaza de românism curat ca aerul ozonat al acestui ținut s-a menținut și datorită neîntreruptei legături cu domniile moldoveni de la Suceava. Un mare năsăudean afirma în revista “Plaiuri năsăudene” acest important deziderat: “Permanența legăturilor cu administrația domnilor moldoveni din Suceava - rolul poporului românesc din ținutul năsăudean în cucerirea și consolidarea stăpânirii voivodului Petru Rareș asupra cetății Ciceului, - dârzenia cu care năsăudenii au rezistat fără șovăire după retragerea trupelor moldovene, luptele duse peste 200 de ani contra sașilor din jurul Bistriței și contra comunelor românești din Valea Someșului năsăudean, opunerea neînfricată la încercările conților unguri și ale Administrației cetății Bistrița de a introduce iobăgia în ținutul Năsăudului, rămân fapte mărețe pentru istoria ținutului Năsăudului, prin care acest popor viteaz și de nobilă origine și-a asigurat viața sa liberă”.

Școala năsăudeană s-a născut din sămânța roditoare a Școlii Ardelene.

Corifeii Școlii Ardelene s-au numit Inochentie Micu Klain, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu. Ai Școlii Năsăudene se numesc Ioan Para, Ioan Marian, Macedon Pop și Grigore Moisil, Vasile Nașcu, Florian Porcius, Artemiu Publiu Alexi și Vasile Petri. Ca să-i numim numai pe câțiva.

Idei luministe au înflăcărat și Țara Năsăudului. Vicarul Ioan Marian cere în 1883, printr-un ordin, preoților să se aboneze la “Gazeta Transilvaniei”: “Ar fi bine și patriotic ca batăr din feștecăre companie preoții să ia câte un exemplar, cum scrie redactorul Bariț.” Același cleric luminat și convins că numai prin știință de carte se poate emancipa poporul, anunța cu bucurie, în noiembrie 1841, apariția cărții profesorului Ioan Rus din Blaj. Este vorba de “Icoana pământului” sau “Carte de geografie”, în trei volume. Din această carte se achiziționează la Năsăud 85 de volume.

Tot Ioan Marian impune, în 1844, preoților să cumpere “Cronica românilor”, de Gheorghe Șincai, tipărită în 1843 la Iași, și “Istoria românilor”, de Samuil Micu.

Un adevărat clasic al pedagogiei românești este Vasile Petri. El a adoptat principiile marilor pedagogi germani. Pornind de la Pestalozzi: educația poporului prin cultură și de la premisa lui Herbart: educația omului prin instrucție. Aceste idei Vasile Petri le consideră axiome pedagogice. Pedagogul năsăudean își îndreaptă atenția și activitatea cu deosebire asupra învățământului. Și acest învățământ, ca să-și ajungă scopul, trebuie să fie moral, intuitiv, potrivit firii și dezvoltării copilului, să urmărească dezvoltarea spirituală de observație și judecată la copii, să fie practic, realist, clar, și mai presus de toate temeinic, adică metodic. Prin aceste idei, Vasile Petri se înscrie în galeria celor mai moderne figuri ale învățământului românesc. Ideile sale, în totalitate, sunt deosebit de actuale acum când promovăm un învățământ interactiv și democratic. Profesorul trebuie să fie un dirijor al procesului de autoeducație al elevilor. Cartea sa: “Instrucțiuni pentru învățători”, apărută la Sibiu în 1872, are ca moto: “Puterea învățătorului zace în metoda sa”.

Multe din axiomele pedagogice ale lui Vasile Petri le aplicăm în prezent în cadrul Colegiului Național “George Coșbuc”, unde se pregătesc o parte din învățătorii și educatoarele județului. De câțiva ani pregătim și institutori și profesori de limba engleză în cadrul Colegiului Universitar, arondat Facultății de Psihologie și Științele Educației din cadrul Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Mulți dintre absolvenții noștri își desfășoară activitatea și în județele limitrofe: Mureș, Cluj, Harghita, Suceava, Sălaj, Maramureș, dar și în Vrancea, Vaslui sau chiar în Ialomița.

Valoarea Școlii acestei urbe este cu totul excepțională, dacă ne gândim

la numărul impresionant de academicieni născuți și descendenți de-ai lor: Nicolae Bălan, George Coșbuc, Miron Cristea, Leon Daniello, Nicolae Drăganu, Emil Isac, Simeon Florea Marian, Iulian Marțian, Constantin C. Moisil, Iuliu Moisil, Tiberiu Morariu, Iacob Mureșianu, Florian Porcius, Iuliu Prodan, Liviu Rebreanu, Grigore Silași, Virgil Șotropa și Dumitru Protase.

Despre academicienii născuți a scris harnicul istoric al graniței născuțene, Teodor Tanco, precum și un grup de intelectuali din Năsăud, Cluj și Bistrița care au alcătuit un întreg număr al publicației *Studii și cercetări etnoculturale*, editată de Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. De aceea, mă voi limita să reproduc câteva mărturisiri ale unor foști elevi ai liceului din Năsăud, despre marii lor dascăli: “Fiecare profesor - ca Tanco, Domide, Șotropa, Pteancu și alții - era o personalitate, era un luptător. Creșterea și învățatura dată nouă de profesorii de la Năsăud au contribuit la formarea caracterului elevilor, care, aproape toți, s-au dăruit luptelor naționale ce pregăteau Reîntregirea.”

Cu ajutorul bătrânului Moisil elevii descifrau tainele limbii latine și aveau posibilitatea de a sesiza originea latină a limbii române: “Limba latină o învățam în toate clasele liceului. În prima clasă, când am luat în mână manualul de latină am simțit o plăcere nespusă, când profesorul, bătrânul Moisil, ne-a explicat înrudirea limbii noastre cu cea latină și ne-a prevenit că vom găsi în latină multe cuvinte pe care le foloseam în limba noastră.”

Limba română a fost predată, de-a lungul anilor, de personalități prestigioase ale Școlii Năsăuțene. Prin acest obiect se făcea elevilor educația patriotică, iar în anii asupririi habsburgice se arunca un arc peste Carpați, păstrându-se contactul cu preocupările savanților și scriitorilor români. Un slujitor model al limbii române a fost și Grigore Pletosu, fostul profesor al lui George Coșbuc: “Ne plăcea să învățăm cu el pentru că ne dezvăluia secretele limbii materne, curățindu-ne de stropii veninoși ai influenței. Cu el făceam dese excursii ... prin “vama cucului” sufleteș și ne plimba ca acasă prin Sălile Academiei Române din București, ne puneă să stăm de vorbă, fără teamă cu nemuritorii membri ai acesteia pentru lămurirea problemelor limbii noastre, pe care doream să o vorbim cât mai curat cu putință. Profesorul ne captiva apoi cu cetiri din cărțile editate în țara liberă, iar noi umblam cu limba scoasă după ele, iar când dam de câte o tipăritură, fie gazetă, revistă sau carte strecurate cu șiretenie peste graniță sau prea fericita “vamă a cucului”, sau prin dășagii darnici ai lui badea Cârțan, uitam de învățatură, de joacă, uitam de mâncare și nu lăsam până ce nu-i mistuiam conținutul din doască în doască.”

O personalitate complexă a fost eruditul profesor de istorie și esteticianul Ion Păcuraru. Acest ilustru dascăl născuțean s-a numărat printre dele-

gații orașului la Marea Adunare de la Alba, numărându-se printre patrioții care la 1 Decembrie 1918 au hotărât Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă. A fost senator în perioada interbelică. O promoție dintre foștii săi elevi i-au încrustat numele pe o placă de marmură. Este omagiul generațiilor de elevi adus marelui dascăl și bunului român: “Avea darul de a răscoli sufletele, într-o măsură așa de puternică încât simțeam cum ne clocotește sângele în vine, cum sudoarea atenției mereu încordate la maximum, ne năpădește frunțile, cum fiorurile avântului național, ca niște curenți electrice, treceau răcoritoare prin fibrele trupului nostru, care parcă nu mai încăpea în bănci și se voia pus în mișcare de batalioane luptătoare.”

Privind harta, “ne venea s-o rupem în bucăți pentru că pe noi cei din Țara Nășăudului soarta ne-a batjocorit în așa fel încât în hotarul acesteia să se întâlnească granițele Ardealului, Bucovinei și Moldovei, trei provincii românești sub trei stăpâniri, când așa de bine le-ar ședea să fie părți integratoare ale unei Românie Mari de mult pierdută. Ne iubeam profesorul, pentru că vorbea ca un profet. Și, profet a și fost.”

Galeriei dascălilor liceului din Nășăud i s-au adăugat mereu alte și alte personalități. Dintre cei care au slujit școala, învățământul românesc și după al doilea război mondial ne rețin atenția două nume: Octavian Ruleanu și Emil Catarig.

Profesorul Octavian Ruleanu a fost, până în anul trecerii în eternitate, membru activ al Societății de Științe Filologice, filiala Nășăud și al Cenaclului “Liviu Rebreanu”. A prezentat numeroase comunicări la simpozioane, a scris studii și articole în presă și a colaborat la Micromonografia Liceului “George Coșbuc”. Activitatea publicistică pe care a desfășurat-o, decenii în șir, este cu totul remarcabilă. A debutat în revista “Abecedar” de la Turda. Era prin anul 1934 când publica acolo prima nuvelă, intitulată “Metamorfoză”. Apoi a devenit colaboratorul altei reviste turdene, intitulată “Pagini literare”, unde a publicat nuvele, note și recenzii. În perioada 1936-1940 și-a desfășurat activitatea didactică la Satu Mare. Se numără printre redactorii revistei “Afirmarea”, dar rușinosul Dicktat de la Viena îl determină să-și întrerupă activitatea în Ardealul natal și se refugiază în capitală. În București, în perioada refugiului, un grup de intelectuali nășăudeni au editat revista “Plaiuri nășăudene”. Era atunci o publicație străbătută de dor. Dorul de plaiurile natale. Printre colaboratori s-au numărat: E. Boșca-Mălin, Octavian Ruleanu, Ion Th. Ilea, Vasile Netea, Emanoil Cobzalău, Iustin Ilieșu, A. Rogneanu-Nepos, Ion Ciocan și George Sbârcea. Citim cu emoție un fragment din articolul program, apărut în numărul 1, din 1 iulie 1943: “Plecați acum trei ani din țara răzvrătirilor nășăudene pentru a împlini porunca destinului ardelean, am simțit de mult nevoia

unui organ de afirmare. Voiam un steag grănițeresc în faldurile căruia să palpite sufletul nostru de aici. Și - după luni întregi de trudă - l-am înălțat. În paginile Plaiurilor nu ne vom război cu nimeni și nu vom sudui nici o nație. Ne vom afirma numai dreptul nostru, gândurile și nădejile noastre spre mai bine pășind pe urmele înaintașilor grăniceri.”

Revoluția din 1989 a înlăturat definitiv cenzura comunistă și a făcut posibilă apariția, de astă dată la Năsăud, a “Plaiurilor năsăudene”. Printre membri fondatori - regretatul profesor Octavian Ruleanu, înconjurat de un grup de intelectuali, unii foști elevi ai domniei sale. Cu destule poticneli, din cauza lipsei de fonduri, publicația a apărut până în 1997. Ultimul for protecor a fost Despărțământul Năsăud al Astrei, coordonat de neobositul profesor Ioan Seni.

Din decembrie 2000 “Plaiurile năsăudene” apare sub patronajul Consiliului Local și al Primăriei orașului Năsăud. Publicația se vrea un organ al comunității locale, o oglindă a aleșilor urbei, un liant între aleși și alegători. Dorim ca întreaga activitate a Primăriei și a Consiliului Local să se desfășoare în deplină transparență, sub privirea atentă a electoratului. De aceea, vom publica în paginile acestei publicații hotărârile Consiliului Local, dispozițiile primarului, informații din activitatea diferitelor comisii ale consiliului, informații despre activitatea instituțiilor și societăților comerciale din oraș, știri culturale, evenimente de ordin social, obștesc și eclesastic.

Dorim printre colaboratorii publicației cadre didactice, preoți, juriști, ingineri, oameni de cultură și simpli cetățeni. Vrem să fim sesizați cu tot ce-i bun și rău în viața noastră pentru a interveni cu promptitudine.

De asemenea, vom publica “încercări” literare ale unor tineri care cochetează cu muzele. Și opere ale celor consacrați. Dorim să reactivăm viața culturală și literară a orașului. Năsăudul a avut o bogată tradiție culturală și literară. Dorim să o reînviem.

Au apărut până în aprilie 2002 - 16 numere din noua serie a “Plaiurilor năsăudene”. Nu putem însă uita faptul că mentorul acestei publicații a fost profesorul Octavian Ruleanu, cel care în primul număr din iulie 1943, publica la rubrica semnificativ intitulată “Din țara cu dor”, un emoționant articol în care lirismul se împletea cu nostalgia: “Maialul tinerețelor de altă dată”. În perioada tristului refugiu semnează articole în publicațiile “Ardealul”, “Transilvania” și “Viața”. Ultima condusă de Liviu Rebreanu. În cercul năsăudenilor aflți la București s-a bucurat de prietenia și protecția genialului romancier. Tot atunci o cunoaște pe Cella Delavrancea și pe scriitorul Ludovic Dauș, omul care a vegheat ultimele clipe ale celui care a ridicat romanul românesc pe culmile universalității.

Octavian Ruleanu a publicat studii și articole, precum și cronici literare în revistele “Arhiva someșană”, “Tribuna”, “Ateneu” și “Contemporanul”. Îl

preocupa ideea de a-și aduna toate materialele risipite prin diferite publicații într-un volum. N-a mai apucat ...

Distinsului dascăl năsăudean, căruia mulți profesori de pe Valea Someșului și din alte părți ale țării îi datorăm cea mai adâncă recunoștință, i-am pus o singură întrebare, într-o frumoasă zi de vară, pe când stăteam la taifas în micul cerdac al modestei căsuțe de pe strada Veronica Micle:

- Ce reprezintă Năsăudul pentru Dumneavoastră, stimate Domnule Profesor ?

- “Pentru mine Năsăudul nu este numai locul în care am văzut lumina zilei, la sfârșitul primului deceniu al secolului XX. El este o lume ce cuprinde mii de fapte perindate cu vremea pe acest teritoriu mărginit de dealuri și de apele Someșului Mare. Umbrele lor s-au perpetuat din generație în generație, în credința oamenilor liberi, nesupuși constrângerilor străine, ci conduși de un singur ideal al frățietății neamului românesc. Zestrea lor a curs în noi cu mândria celor ce se știu purtători ai unor obligații sfinte. Așa i-am cunoscut, copil fiind, pe înaintași în iureșul vremurilor de cumpănă din toamna lui 1918. Am crescut odată cu țara nouă, rotunjită, în dorința de a fi și noi - cei tineri - cineva. Nu ne era ușor. Străbunii au avut un țel. Noi căutam să ni-l făurim. Norocul nu ne-a lăsat. Dascălii noștri de la Liceul Grăniceresc “George Coșbuc” erau oameni integri. Ne picurau în inimi încredere în puterile noastre spre a răzbi în vălmășagul unei societăți noi, conduse doar, în mare parte, de dorința parvenirii fără muncă cinstită. Și am reușit, nu fără privațiuni crude de trai și în condiții sociale nefavorabile. Sprijinul ne-a venit din partea *Fondurilor Grănicerești Năsăudene*, prin bursele anuale de studii, adevărată mană cerească în stimularea energiilor.

Pe retina memoriei mai stă încrustată și furia înnebunită a apelor Văii Caselor, ieșite potop în 19 iunie 1922. A măturat atunci case cu multe victime omenești și pagube mari materiale. Fața Năsăudului s-a schimbat apoi. Mi-aduc aminte că în 1926, ca elev de liceu, am scris primul meu articol de ziar cu titlul “Năsăudul în plină refacere”. Mi l-a publicat sub pseudonim (elevii nu aveau voie să scrie în ziare), ziarul “Biruința” din Cluj, prin bunăvoința poetului năsăudean Iustin Ilieșiu. Moment de debut în lungul drum al preocupărilor mele publicistice.

Calendarul orașului reține, în cartea sa de aur, și prima manifestare de amploare din 20 iunie 1926, cu ecou în toată țara, privind cinstirea memoriei bardului nostru, George Coșbuc, prin dezvelirea bustului său în fața liceului care-i poartă numele. Personalități marcante oficiale și culturale au fost prezente acolo. Atunci l-am văzut prima oară pe Liviu Rebreanu, venerat de noi elevii pentru “Ion” și “Pădurea spânzuraților”, opere legate de Năsăud. Se pare că unirea celor două coloane strălucitoare, George Coșbuc și Liviu Rebreanu a

deschis porțile unora dintre noi spre fenomenul cultivării limbii și literaturii române. Astfel am devenit dascăl de română, nevoit ulterior să activez și în alte părți ale țării, dar cu sufletul legat mereu de ținutul Năsăudului, mai cu seamă în perioada tristă a refugiului din 1940-1944. Lungi ni s-au părut cei patru ani de pribegie ! În capitala țării purtam nostalgia pământului natal căzut sub negurile urgiei. Tânjeam după țara cu dor și-mi vărsam aleanul în paginile “*Plaiurilor Năsăudene*”, publicația noastră de suflet ... Rând pe rând evocam Maialul tinerețelor de altădată, Puiul târgului, potopul, dar și zorii lumii noi, așteptate, prin articolul “Suntem ai tăi, Năsăudule”, scris în toamna lui 1944.

Și ne-am întors la matcă cu dorul împlinit și cu o datorie în plus, de a ridica orașul în această lume nouă a dreptății. Zeci de ani am stat de atunci la datorie, servind patria și ținutul, cu fapta, profesiunea și îndemnul spre mai bine, atât prin vorbe cât și prin scris. Ne-am urmat destinul și-l ducem și acum în senectute până când vom intra în circuitul veșnicei naturi, dormind la rădăcina unor arbori din Comoara năsăudeană”.

Răspunsul acesta al fostului nostru profesor de limba română este tipic năsăudean. Și când afirm acest lucru mă gândesc la cărțile scrise și la articolele corifeilor Școlii Năsăudene. Din toate răzbate același sentiment al datoriei, al patriotismului. Am susține ideea că patriotismul este o trăsătură comună tuturor marilor năsăudeni. Dar nu un patriotism festiv, ci unul angajat, trăit cu toată ființa, cu toată intensitatea.

Domnul Profesor Octavian Ruleanu și-a îndeplinit profesiunea de credință cu cuvintele “Comoara năsăudeană”. Este numele cimitirului unde în prezent își doarme somnul de veci alături de un alt mare năsăudean, dirijorul și compozitorul Emil catarig. L-am întâlnit ultima dată cu câteva luni înainte de a trece în lumea umbrelor. I-am spus că vreau să-i fac o vizită. Cu amabilitatea ce-l caracteriza mi-a spus:

- “Te rog să vii în orice zi, în vacanță ...”

Au fost ultimele cuvinte care mi le-a adresat ... N-a mai apucat vacanța ... În 17 decembrie 1988 colegii noștri l-au condus pe ultimul drum. Și câte planuri mai aveam de înfăptuit ...

I-am reconstituit biografia după niște însemnări făcute de profesorul Viorel Pălăgeșiu, colaborator apropiat al regretatului compozitor. Pe versurile lui Viorel Pălăgeșiu a compus, printre altele, “Odă lui Liviu Rebreanu” și “Oratoriul Tănase Tudoran”.

Emil Catarig s-a născut la 12 martie 1921 în Năsăud. Tatăl său, Ioan, a fost agricultor, participant la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. A făcut și dânsul parte dintre cei care la 1 Decembrie 1918 au hotărât pentru eternitate Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă. Mama, Domnica, a fost casnică.

Distinsul dascăl Emil Catarig a fost și mai legat de orașul natal. A urmat școala primară și liceul, absolvit în 1939, în Năsăud. S-a înscris apoi la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, specialitatea istorie-geografie. În 1948 și-a luat licența în cele două discipline de învățământ. Primul loc de muncă: Liceul "George Coșbuc". Cu unele întreruperi, cauzate de o boală incurabilă, a lucrat în învățământ până în martie 1973 când s-a pensionat medical. Încă de pe vremea ocupației horyste a organizat și condus corul tineretului nășăudean. Pentru a nu atrage atenția jandarmilor cu pene de cocoș, repetițiile se desfășurau în podul bisericii. Era singurul loc unde vigilența ocupanților nu se manifesta. Acolo îi învăța pe tineri cântece patriotice: "Tricolorul", "Deșteaptă-te române", "Hora Unirii", "Treceți, batalioane române Carpații..." Dar și mai înainte, în perioada 1937-1940, a dirijat corul elevilor de liceu, suplinindu-l pe bătrânul profesor Emil Ștefănuțiu.

Cu corul tineretului nășăudean, organizat în 1943, a întreprins, după război, turnee în județ. Începând din decembrie 1944 a mai dirijat și alte formații corale: corul Liceului "George Coșbuc", al Uniunii Tineretului Sătesc, al Sindicatului U.F.D.R., corul Sfatului Popular Raional. La Telciu a condus corul Sindicatului Învățământ și al Căminului Cultural. În anii 1954-1956 a îndrumat și corul Liceului Pedagogic din Năsăud. Din 1961 s-a preocupat, în mod susținut, de pregătirea serbărilor Centenarului liceului. Eveniment sărbătorit în octombrie 1963. A dirijat și orchestra liceului.

O contribuție de seamă și-a adus Emil Catarig și la organizarea Reuniunii corale "Doina someșană". În 1978, cu ocazia Centenarului Reuniunii, a prezentat o suită de compoziții proprii, printre care și cântecul jubiliar "Ție, Doină Someșană", compus tot pe versurile lui VioREL Pălăgeșiu. A organizat atunci și o expoziție de fotografii și afișe cu aspecte din activitatea culturală a ultimelor patru decenii.

În domeniul componistic a desfășurat o prodigioasă activitate. A compus peste 120 de piese muzicale (coruri, cântece pentru grupuri vocale, doine și lieduri cu acompaniament de pian). A publicat 30 de piese muzicale în volumul "Te slăvim, pământ străbun", volum elaborat împreună cu alți compozitori, în 1979. În anul 1982 îi apare o culegere de cântece intitulată "Ție îți cânt, Românie". Piese sale corale au intrat în repertoriul unor formații renumite.

Activitatea componistică i s-a concretizat atât în prelucrări de folclor cât și în creații originale. Printre cele mai cunoscute compoziții menționăm: "Sub cerul libertății", "Doina", pe versuri de Coșbuc, "Suită corală nășăudeană", "Codrule, măi codrule", "Dragu-mi-i la veselie", "Și-aseară-am fost la mândra", "Virtus Romana Rediviva" (Oda liceului - armonizare), "Nu plânge", pe versuri de Veronica Micle, "Someș, Someș, apă iute", etc.

Despre Emil Catarig se poate afirma cu certitudine că a fost un adevărat animator cultural. A mai dirijat și alte circa 30 de formații corale din Năsăud, Beclean, Nimigea (în limba maghiară), Salva, Rebrișoara, Ilva-Mică, Ilva-Mare, Sindicatul I.P.C.D. Cluj ș.a. O contribuție de seamă și-a adus la organizarea unor orchestre, atât pentru instrumente cu coarde, cât și de acordeoane și trișcași. Succese remarcabile obținute și în acest domeniu. Dar cele mai importante premii le-a obținut cu Corul Casei de Cultură din Năsăud (locul I pe regiunea Cluj) și locul al II-lea cu corul Liceului "George Coșbuc", tot la faza regională.

Misiunea sa de animator cultural nu se limitează la sectorul muzical. Paralel, a instruit echipe de dansuri și a regizat piese de teatru. A organizat spectacole cu Călușarul năsăudean și de pe Câmpie. Muzica era asigurată tot de dânsul. A pus în scenă piesele de teatru "Piatra din casă", de Vasile Alecsandri și "Doctor fără voie", de Molière. Munca în paralel i-a fost caracteristică încă din anii studenției. Pe lângă istorie și geografie a studiat și muzica, la Conservatorul din Cluj.

Remarcabila sa activitate culturală a reținut atenția specialiștilor. Regretatul profesor Ioan Cuibuș a abordat în lucrarea sa pentru obținerea gradului I activitatea didactică și componistică a lui Emil Catarig.

Pentru fructuoasa lui activitate în 1956 a fost distins cu titlul de "Evidențiat în munca culturală de masă", iar cu ocazia sărbătoririi Centenarului Coșbuc i s-a conferit medalia de bronz cu efigia poetului. Deși pensionat de boală, a continuat cu neobosită râvnă activitatea socială și obștească. Spiritul său inventiv s-a concretizat în realizarea ceasului muzical năsăudean. Câțiva ani, din oră în oră, scurgerea ireversibilă a timpului a fost marcată, în centrul orașului, de melodia "Noapte de vară" ... "interpretată" de ceasul realizat de Emil Catarig. În toate activitățile sale s-a bucurat de sprijinul domnului Pompei Raus, secretarul de atunci al Sfatului Popular. A primit și un brevet de inventator. Pentru activitatea sa multilaterală, pentru omenia și priceperea sa, pentru talentul și spiritul său inventiv, cetățenii orașului l-au ales deputat în două legislaturi. Moartea l-a găsit la datorie, cu multe planuri nerealizate.

Om de o mare probitate profesională, muncitor neobosit în toate domeniile de activitate, suflet ales și nobil, Emil Catarig rămâne în conștiința năsăudenilor ca o personalitate marcantă care nu trebuie dată uitării. Iar lucrările sale ar trebui repuse în circuitul muzical și cultural al Năsăudului. Făclia muncii sale devotate va fi pentru generația tânără un exemplu demn de urmat.

Rezultatele foarte bune obținute de învățământul năsăudean, în general și de Liceul "George Coșbuc", în special se leagă nemijlocit de activitatea eminentului profesor Grigore Găzdac, cel care a condus liceul timp de peste două decenii. Grigore Găzdac s-a născut la data de 20 martie 1923, în Năsăud. A

urmat cursurile școlii primare și liceul în orașul natal. Se înscrie apoi la cursurile Academiei Teologice Greco-Catolice din Cluj, obținând licența în 1946. Fiu de țăran - n-a putut aspira spre mai mult datorită condițiilor materiale. Datorită norilor negri care se abăteau asupra României, aflată în evident proces de bolșevizare, se decide să dea diferențe la Facultatea de Filosofie din cadrul Universității "Victor Babeș", obținând încă o licență în 1948, an în care Biserica Greco-Catolică unită cu Roma a fost scoasă în afara legii iar preoții care au refuzat trecerea la Biserica Ortodoxă au fost asupriți, întemnițați și chiar exterminați în gulagul comunist.

După terminarea celei de a doua facultăți se întoarce, ca mulți alți năsăudeni, în Năsăudul drag. Din 1948 și până în 1951 lucrează ca profesor. Apoi, în următorii șase ani este inspector în cadrul Secției de Învățământ și Cultură a fostului raion Năsăud. Din 1957 vine la conducerea Liceului "George Coșbuc", funcție pe care o va deține până în anul 1978. Este cel mai longeviv director în întreaga istorie de aproape 140 de ani a liceului. În 1983 se pensionează, dar continuă să lucreze cu pasiune la o serie de studii și articole. S-a preocupat, în special, cu alcătuirea monografiei Liceului "George Coșbuc". Îmi spunea adesea că "ies" foarte frumos portretele foștilor profesori. Însă din cauza sănătății tot mai șubrede, nu putea redacta mai mult de 2-3 pagini pe zi. De fapt este printre autorii micromonografiei liceului din 1988, an în care am sărbătorit 125 de ani de la crearea școlii. Monografia proiectată de dânsul n-a putut fi terminată. A rămas în manuscris ...

În cele aproape patru decenii consacrate școlii a desfășurat o activitate prodigioasă, impunându-se ca o personalitate de prim rang a Școlii năsăudene. Om cu o mare vocație a studiului, cu o inteligență ascuțită și cu un talent de excepție este primul dintre dascălii năsăudeni care obține toate gradele didactice: definitivat în 1959, gradul al doilea în 1963 și gradul I în 1970. Pentru dăruirea, competența și pasiunea cu care s-a dedicat școlii a primit titluri științifice și medalii. În anul 1956 devine Profesor fruntaș, iar în anul 1967 i se acordă titlul de Profesor Emerit. S-a implicat plenar, în clitatea de director, la pregătirea și desfășurarea Centenarului liceului în 1963. Pentru acest fapt și pentru activitatea de excepție pe care a desfășurat-o i se acordă în 1964 Ordinul muncii clasa a III-a.

Activitatea științifică desfășurată s-a materializat în elaborarea unui manual de filosofie pentru clasa a XII-a. Aproape un deceniu elevii din toate liceele studiau filosofia după manualul elaborat de profesorul Grigore Găzdac. Este caz unic în învățământul năsăudean după război.

De asemenea, a publicat studii și articole, de mare probitate științifică, în revistele "Tribuna", "Arhiva someșană", "Tribuna ideilor", "Plaiuri năsăudene", etc.

Consiliul Local Năsăud avea în vedere să-l declare Cetățean de onoare la împlinirea vârstei de 80 de ani. Din păcate timpul și boala nu i-au mai dat răgaz și s-a stins în plină putere de muncă și creație la 16 martie 2002. Cu sau fără titlu ce-l merita pe deplin, Grigore Găzdac, dascălul, omul de știință și cultură este, în memoria noastră, unul dintre cei mai onorabili cetățeni ai Năsăudului ultimelor decenii ...

II. SOCIOLOGICA

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA MĂRGINIMII SIBIULUI COMUNITĂȚI ATIPICE: BĂIEȘI, PRISLOP, TRĂINEI

**Prof. Ioan POPA - Sibiu
Colegiul Național "Samuel von Brukenthal"**

Mai potrivit pentru acest studiu ar fi fost titlul "Băieșii mărgineni" însă în această formă materialul abordează la nivel general ceea ce vom considera atipic pentru Mărginimea Sibiului. Sigur că un studiu complet asupra băieșilor mărgineni e de dorit și rămâne în atenția preocupărilor noastre viitoare. Intercalarea datelor, de altfel succinte, despre cătunul Trăinei, urmărește în primul rând o funcție comparativă, utilă în reliefaarea trăsăturilor evolutive ale comunităților de băieși, mai ales prin prisma structurii și a compoziției etnolingvistice. Prezentarea Trăineiului are în același timp și un rol descriptiv, recuperator pentru istoria cătunului și a Mărginimii în general, în condițiile în care referirile asupra acestuia cât și asupra băieșilor mărgineni sunt, din păcate, cu totul ocazionale chiar și în studii cu caracter monografic dedicate regiunii sau satelor care cuprind comunitățile menționate.

1. Tipic/atipic în Mărginimea Sibiului

Studiul de față își propune prezentarea unor aspecte mai puțin cunoscute ale Mărginimii, catalogate, în parte, chiar atipice în raport cu ceea ce se consideră specificul Mărginimii. Avem de rezolvat așadar două situații. Prima constă în lipsa interesului cercetătorilor (ignorantă ar fi poate un cuvânt prea greu, tendențios) pentru comunitățile deja pomenite, iar a doua necesită retușarea tipologiei mărginene sub diferitele ei aspecte pentru a putea conveni asupra abterilor de la tipar.

Această primă parte e o prezentare a celor două probleme urmând ca partea a doua să aducă acel plus de lumină pe care ni l-am propus.

a) Carențele istoriografice ale subiectului

Am adus în discuție 3 comunități și spun comunități pentru că de cele mai multe ori acestea, deși constituie vetre destul de clar definite, nu sunt considerate așezări distincte. Este mai ales cazul comunităților Băieși (comuna Jina) și Prislop (comuna Rășinari), înregistrate constant drept cartiere ale Jinei, respectiv Rășinariului. Trăineiul, chiar dacă e considerat un cătun aparținând

Rășinariului, nu are nici el parte de un interes mai mare. Mă refer în primul rând la monografiile și studiile consacrate celor două comune. În lucrarea sa din 1915, "Monografia comunei Rășinariu", model de cercetare monografică, Victor Păcală tratează fugitiv situația "cartierului țigănesc" Prislop și a cătunului Trăinei, dedicându-se aproape în exclusivitate prezentării satelor Rășinari și Gura Râului. Cei care și-au oprit ulterior atenția asupra acestui spațiu n-au făcut decât să reia rezultatele oferite de V. Păcală, în cel mai bun caz, actualizându-le. Comuna Jina beneficiază recent (1998) de o lucrare, "Toponimia comunei Jina", care, prin acest tip de abordare, cu cele 1831 de elemente topice prezentate, poate sugera anumite evoluții istorico-demografice sau aspecte economice. În rest, partea de istorie, prezentarea comunei în general, ocolește de asemenea subiectul nostru, cartierul/așezarea Băiești. Autorii (Pamfil Matei, Vasile Ursan, Dorin Bogdănel) folosesc unele surse manuscrise la care nu am avut însă acces: C. Stejar, "Cronica comunei Jina", Sibiu, 1910; D. Pamfiloiu, "Cartea de aur a bisericii greco-orientale din Jina", 1901 (text păstrat în arhiva bisericii noi din Jina), Valeriu Ciora, "Din istoria bisericii Jina".

Aceeași situație ne surprinde și în cazul lucrărilor consacrate întregii regiuni. Din bogatul material, prea puțin folosit însă pentru acest subiect, menționez monografia "Mărginenii Sibiului", apărută la București (1985) sub coordonarea lui Cornel Irimie, Nicolae Dunăre și Paul Petrescu. Am sperat mai mult de la lucrarea lui V.V. Caramelia, "Considerații demografic-antropologice asupra migrațiunilor populației din Mărginimea Sibiului, I. Rezultatele cercetărilor din satul Tilișca", publicată în "Probleme de antropologie", vol. VI, București, 1961, p. 157-178, dar nici aceasta nu a adus surplusul de lămuriri așteptat.

Monografiile celorlalte localități mărginene (ex. Orlat, Gura Râului, Tălmăcel) păstrează tăcerea în privința băieșilor sau depășesc rapid această problemă. Lucrările mai vechi oferă, de regulă, puține informații (ex. Romul Simu, "Monografia comunei Orlat", Sibiu, 1895).

O categorie aparte constituie lucrările consacrate țiganilor din România. Menționez în primul rând studiile lui Ion Chelcea, însă o prezentare mai largă a acestora se va face mai jos. Lucrările conțin informații interesante privind problema băieșilor.

În această situație, în așteptarea unor cercetări mai ample, dedicate în mod special acestui subiect, nu ne rămâne decât să constatăm impasul, să înregistrăm semnele de întrebare pentru a ști de unde să ponim în viitor.

b) Mărginimea Sibiului - zonă istorico-etnografică

În cele ce urmează, vom prezenta, pe scurt, Mărginimea, așa cum este ea cunoscută, sau, cu alte cuvinte, specificul mărginean. Desigur, primele referiri vor explica din punct de vedere geografic - teritorial noțiunea de Mărginime.

În înțelesul actual al cuvântului, *Mărginimea Sibiului* reprezintă zona de la poalele M-ților Cindrel, delimitată dinspre N-E spre N de Depresiunea Sibiului, Podișul Secașului și Depresiunea Apoldului, Oltul reprezentând limita estică, iar Sebeșul cea vestică. Așezările din acest spațiu sunt 18 la număr: Boița, Sadu, Râu Sadului, Tâlmăciu, Tâlmăcel, Rășinari, Poplaca, Gura Râului, Orlat, Fântânele (Cacova), Sibiel, Vale, Săliște, Galeș, Tilișca, Rod, Poiana Sibiului, Jina. Prezentarea s-a făcut dinspre est spre vest. La aceasta mai adăugăm noi așezările Prislop și Trăineii, aparținătoare comunei Rășinari și Băieși (com. Jina). Aproape toate așezările sunt dispuse pe linia de contact dintre zona de dealuri și șesul depresionar format de râul Cibin, altitudinea medie fiind cuprinsă între 450 și 600 m. Dintre acestea doar Rodul este amplasat ceva mai sus (811m). Pe platforme mai înalte, cu altitudini variind între 900 și 1200 m, se află Poiana Sibiului, Jina și Râu Sadului. În trecut problema delimitării Mărginimii a avut parte de numeroase dezbateri. În cele din urmă s-a ajuns la o înțelegere a noțiunii în sens evolutiv, *Mărginimea cuprinzând inițial doar 5 sate*: Săliște, Galeș, Vale, Cacova (Fântânele) și Sibiel, sate stăpânite de domnul Țării Românești, Vladislav - Vlaicu (1364 - cca 1376), și constituind granița Țării Românești cu Transilvania, adică "marginea"¹. Ulterior, pe considerente geografice și economico-sociale, au fost incluse acestei noțiuni satele Tilișca, Rod, Poiana Sibiului, Jina iar mai recent, în special pe criterii geografice, localități precum Orlat și Gura Râului.

Documentar, așezările sunt atestate începând din secolul al XIII-lea (1204, Rășinari, document revendicat însă și pe seama Cisnădiei) până în secolul al XVI-lea (Tâlmăciu - 1318, Orlat - 1322, Săliște - 1354, Tilișca - 1366, Galeș - 1366, Vale - 1366, Sibiel - 1366, Fântânele - 1366, Gura Râului - 1380, Poplaca - 1382, Rod - 1419, Jina - 1456, Sadu - 1488, Poiana - 1532).²

Zonă de graniță, așa cum s-a arătat, *Mărginimea* nu a constituit o țară precum Hațegul sau Făgărașul, dar o parte a ei (Amlașul) s-a aflat vremelnic sub stăpânirea domnilor Țării Românești. Păzitori ai graniței, plăieșii, conduși de vătafii lor, au beneficiat de privilegiile regilor Ungariei și în primul rând de statutul de oameni liberi. Uzurparea drepturilor acestora de către sași (Universitatea sâsească, Magistratul Sibiului, etc.), în pofida reglementărilor diplomei andreene din 1224, privind locuirea acestui "fundus regius", a dat naștere unor situații conflictuale, începând din secolul al XV-lea până în secolul al VXIII-lea, când, în cele din urmă, rezistența hotărâtă a mărginenilor și-a găsit un răspuns favorabil din partea împăratului Iosif al II-lea. Secolul XVIII a mai însemnat împotrivirea în fața încercărilor de unire forțată cu Biserica Romei și înființarea regimentelor grănicerești. *Mărginimea* poate fi considerată stâlpul rezistenței ortodoxe împotriva uniației, mulți dintre locuitorii săi dobândind

aură de martiri, unii fiind canonizați (Oprea Miclăuș din Săliște, preoții Ioan din Galeș, Moise Măcinic din Sibiel).³ Înființarea Regimentului I român grăniceresc cu sediul la Orlat (1764-1765) a adus din nou suferință printre mărgineni datorită înscrierii forțate în Biserica greco-catolică, emigrarea luând proporții îngrijorătoare în acest context. Cei rămași au putut simți însă avantajele materiale ale noii situații, de exemplu extinderea teritoriilor comunelor înscrise în regiment. În Mărginime au fost organizate două din cele 12 companii ale regimentului: compania a V-a, cu sediul la Jina, și compania a VI-a (Orlat, Veștem). Regimentele românești de graniță au funcționat până în 1851, revoluția de la 1848-1849 punându-le într-o lumină nefavorabilă în ochii autorităților. Ne amintim cu această ocazie de adunarea națională de la Orlat (29-30 august/10-11 septembrie 1848), moment premergător al celei de-a treia adunări de la Blaj. În continuare, mărginenii au avut contribuții semnificative în momente de încărcătură națională (susținerea Războiului pentru Independența României, procesul memorandiștilor - 1894), culminând cu momentul Marii Uniri din 1918. De-a lungul timpului, Mărginimea a dat culturii românești personalități de primă mărime dintre care amintim câteva: Inochentie Micu-Klein, Samuil Micu, Ioan Piuariu Molnar din Sadu, Dionisie Romano, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Ioan Moga, toți din Săliște, Aaron Florian din Rod, familia Barcianu, Eugen Brote, Octavian Goga, Emil Cioran din Rășinari. Aceștia și alții le închină Ilie Hașeganu lucrarea în două volume, "Figuri din Mărginime" (vol. I, Brașov, 1943; vol. II, București, 1976).

Câte n-ar mai fi de spus despre istoria Mărginimii ... Ne oprim însă aici pentru că folosul este minim pentru subiectul nostru. Trecutul contribuie la construirea personalității unui ținut însă în unele cazuri alți factori sunt mult mai semnificativi. Bunăoară, specificul economic. Mărginimea este în conștiința românului patria oierilor. Caracterul pastoral al economiei mărginene, determinat, în trecut, de condițiile de mediu, a dictat de fapt specificul zonei. Cu aceasta am pășit în mijlocul problemei: *vom constata succint ce înseamnă tipic în Mărginime sub raport ocupațional/profesional, al tipului de așezări, de gospodărie, în plan religios, artistic, antropofizic și mental.*

Pășunile alpine ale Cindrelului au favorizat practicarea păstoritului, acesta fiind vreme îndelungată ocupația dominantă în zonă, în condițiile în care suprafețele mari ocupate de păduri și pășuni nu lăseau prea mari șanse agriculturii. Practicat zonal sau în forma transhumanței largi, păstoritul a adus numeroase beneficii materiale și faimă mărginenilor. Transhumanța, adoptată poate numai din secolele XIII-XIV, în opinia lui Corneliu Bucur⁴, i-a purtat pe mărgineni pe meleaguri îndepărtate, înspre Dunăre și Marea Neagră, în Moldova iar relativ mai recent, cu precădere, spre Banat. Lungile peregrinări

le-au dezvoltat orizontul cunoașterii. Apoi, motive economice sau matrimoniale au determinat, nu de puține ori, alături de alte motive, precum cele religioase, menționate mai sus, emigrări, uneori adevărate roiri, îndeosebi la sud de Carpați, unde se întâlnesc astăzi așezări de “ungureni”, imediat sub munte, de mocani, în câmpia munteană și în Dobrogea. Păstoritul înseamnă însă, pe lângă perspectivele materiale promițătoare, pentru proprietarii de turme, și o viață în care pericolul apare la tot pasul, iar confortul e prezent doar în parametri minimali. Pornind de la acest aspect, putem înțelege firea sobră, gravă, tăcută, chiar melancolică și tristă a mărgineanului pentru care problema morții constituie o prezență vie. Ne explicăm astfel și compoziția cromatică a vestimentației mărginene. Cine nu recunoaște costumele din Mărginime, remarcabile prin simplitatea și expresivitatea îmbinărilor de alb și negru, de speranță și tristețe, de viață și moarte ? Fără a insista asupra aspectelor de artă populară, din care am reținut cu precădere specificul cromatic vestimentar, vom constata că largile cunoștințe ale mărginenilor, dobândite în cursul peregrinărilor pe numeroase drumuri ale lânii sau ale oilor, i-au ajutat să devină buni negustori în momentul în care condițiile de la sfârșitul secolului al XIX-lea îndemneau spre reprofilare economică. E vorba în special de o serie de interdicții otomane în cazul Dobrogei, iar mai târziu de războiul vama dintre România și Austro-Ungaria (1886-1891). Unii mărgineni s-au apucat de negustorie, cunoscând prisosurile și lipsurile locurilor, cumpărând ieftin și vânzând cu profit. În același timp, lucrul la pădure a înregistrat o spectaculoasă creștere în importanță, transformându-se într-o adevărată industrie forestieră ale cărei profituri și beneficii puteau pune în umbră pagubele produse de lemnele aduse de apă, la vale, prin practica numită “se dă cu lacu”. La începutul secolului al XIX-lea, profilul economic al regiunii este deja destul de mult schimbat. Procesul va continua în deceniile următoare și mai ales în timpul regimului comunist. Firea liberă, îndrăzneată a mărginenilor, susținută și de profilul mediului înconjurător, au făcut ca cea mai mare parte a regiunii să se sustragă colectivizării. Păstoritul e practicat în continuare, dar nu în aceleași proporții, iar în locul transumanței largi predomină păstoritul intensiv. Pomicultura și-a păstrat în linii generale ponderea, ușoarele modificări fiind însă în sens involutiv. Desființarea, în 1948, a Bisericii greco-catolice i-a adus pe membrii acesteia în sânul Bisericii ortodoxe (greco-orientale).

După 1989, foștii credincioși greco-catolici au rămas în cadrul Bisericii ortodoxe, astfel că astăzi Mărginimea se prezintă ca un bloc compact ortodox, în ciuda încercărilor de infiltrare din partea unor culte neoprotestante. Succese ale acestora s-au înregistrat mai ales pe seama ȝiganilor, prezenți în număr mai

mic sau mai mare cam în toate aşezările mărginene, dar şi în cazul băieşilor de care ne ocupăm în studiul de faţă.

Dacă în general se consideră că ocupaţia determină structura habitatului, în cazul Mărginimii e contrazisă teoria potrivit căreia aşezările cu case izolate sau risipite corespund comunităţilor pastorale. Aşezările au evoluat într-adevăr dinspre acest tip spre aşezarea de tip aglomerat, colibeile din zona fânaşelor preluând sezonier anumite funcţii ale gospodăriei pastorale. În plus, mărginenii au fost mari practicanţi ai transumanţei, nu ai păstoritului local. Ar mai fi încă un motiv al concentrării vetrei, surprins în cazul comunei Jina: în 1776 generalul austriac Christian Rall a ordonat apropierea caselor şi dărâmarea celor împrăştiate, urmărind supravegherea mai eficientă a populaţiei şi oprirea migrărilor peste munţi.⁵ Dintre aşezările mărginene, doar Râu-Sadului iese din tipare, având caracterul unei aşezări risipite, alcătuite din mai multe grupuri de gospodării (cătune): Ciupari, Beberani, Măilaţi, Fundul Râului, Sădurel, Dudaş, Gâtu Berbecului, Bătrâna, Rozdeşti.⁶

Recunoscând de la început că abordarea antropofizică a subiectului nostru, şi mă refer aici la băieşi, este de primă importanţă, remarc îndeosebi studiul realizat de Theodor Enăchescu şi Suzana Grinţescu-Pop şi publicat sub titlul "Caracterizarea antropofizică a populaţiei" în volumul deja menţionat "Mărginenii Sibiului" (p. 49-58). Deşi studiul de faţă nu realizează o astfel de abordare, ea rămâne o preocupare de viitor. Pentru a putea realiza acest lucru este necesară şi o caracterizare antropofizică a băieşilor mărgineni. Menţionăm totuşi principalele trăsături antropologice ale mărginenilor: brahicefalia şi fondul alpin, comun locuitorilor din Transilvania. Dincolo de unitatea antropologică, se remarcă sensibile diferenţe, urmare a adaptării la condiţiile antropogeografice locale. Astfel mărginenii din sud-est (Sadu, Răşinari, Gura Râului), într-o zonă relativ mai caldă şi de altitudine mai mică, prezintă un mediteranism mai accentuat în timp ce la locuitorii din nord-vest (Poiana Sibiului, Jina), la altitudine mai mare şi climat mai rece, componenta nordică este mai puternică.⁷

Recapitulând, putem stabili câteva repere privind specificul Mărginimii: caracterul pastoral al economiei (în prezent constatăm reprofilarea profesională), importanţa proprietăţii devălmaşe, tipul aglomerat al aşezărilor, ortodoxia, bicromia (alb/negru), firea liberă, sobră, tradiţionalistă, dar şi spiritul întreprinzător, activ, iar antropofizic, tipul brahicefal, alpin. În funcţie, în primul rând, de aceste repere vom urmări eventualele abateri în cazurile alese spre cercetare.

c) Băieşii

Cuvântul "băieşi" stârneşte, la rostire, reacţii dintre cele mai variate: de la mirarea necunoscătorului la diversele catalogări, susţinute uneori cu vehe-

mență pătimașă. Studiile serioase nu sunt însă numeroase. Cine sunt băieșii? - constituie întrebarea cea mai delicată, însoțită de alte și alte întrebări. Dacă problema, sub raport etnic, pare să rămână o enigmă, în privința ocupațiilor se constată o convergență a părerilor, băieșii fiind considerați vechi lucrători în minele (băile) de aur din Munții Apuseni, reprofilați economic în prelucrarea exclusivă a lemnului. În ce condiții s-a desfășurat această reconversie profesională? Părerile încep din nou să difere, îmbrăcând ipotezele în veșmântul nesiguranței.

Se recunoaște, în general, că băieșii sau rudarii, cum li se mai spune în alte părți, formează o categorie aparte cu toate că sunt tratați de cele mai multe ori în lucrări consacrate țiganilor. O preocupare deosebită față de acest subiect a arătat Ion Chelcea, autorul studiului *Rudarii. Contribuție la o "enigmă" etnografică* (1944). Același autor acordă spații largi băieșilor în lucrarea de referință *"Țiganii din România. Monografie etnografică"* (București 1944). Într-o măsură mai mică au dezvoltat subiectul alți autori de studii asupra țiganilor, mulțumindu-se, de regulă, să-i plaseze în categoria țiganilor domnești, respectiv a iobagilor regali în cazul Transilvaniei. Amintesc doar câteva nume, începând cu deschizătorul de drumuri în această direcție, Mihail Kogălniceanu⁸, iar mai recent George Potra⁹ și Viorel Achim¹⁰.

Lucrarea de față nu și-a propus însă prezentarea generală a băieșilor, ci numai a celor din Mărginimea Sibiului. Desigur, problemele care se pun sunt în linii mari aceleași. În acest sens, am adus în discuție și aspecte generale, sporind accesibilitatea subiectului.

Denumirea de "băieși" se folosește cu precădere în Transilvania (în Ungaria sub forma "beás"), în timp ce în Vechiul Regat această populație e cunoscută sub numele de rudari (sau chiar lingurari în Moldova). Băieșii s-au răspândit și în alte spații sud-est europene, în Bulgaria, la poalele nordice ale Balcanilor, în Bosnia (caravlahii=vlahii negri). Aria de răspândire, relativ restrânsă, este centrată pe spațiul românesc¹¹. În plus, toți acești băieși/rudari/caravlahi/beás *vorbesc numai limba română*. Caracterul, firea lor îi deosebește mult de țigani. Originea, apartenența etnică rămân însă sub semnul întrebării. Variantele sunt prezentate de I. Chelcea: originea dacică; urmași ai unei populații de culoare stabilită în Dacia și necunoscută istoric și etnografic; țigani; români; corcitură româno-țigănească. Autorul menționat se întreabă dacă nu cumva rudarii (băieșii) sunt mai vechi decât românii sau țiganii, reprezentând o populație arhaică, paleoistorică¹².

Distribuția geografică a băieșilor e legată de pădure. Cei mai mulți trăiesc la poalele Carpaților, în M-ții Apuseni, în timp ce în Câmpia Transilvaniei se întâlnesc mai rar¹³.

Băieșii au portul țăranilor din partea locului. Psihologic, după tipologia

lui I. Chelcea, reprezintă tipul natural, fiind considerați țigani cei mai apropiați de natură. Sunt prin excelență, în raport cu ceilalți țigani, culegători (mure, afine, etc.) și practică schimbul în natură. Izolarea lor a avut drept consecință o influență mult mai mare din partea mediului natural, în detrimentul celui social, de aici rezultând deosebirile față de ceilalți țigani. În schimb, sentimentul religios, absent în mare măsură, și caracterele fizice îi apropie cel mai mult de țigani¹⁴.

Studii asupra acestei populații enigmatice au realizat I. Chelcea, pentru zonele Muscel și Țara Oltului, C.S. Nicolaescu Plopșor, pentru Oltenia, Kovacs Aladar, pentru băieșii din Ungaria, Isidor Ieșean și T. Filipescu, pentru caravlahii din Bosnia. În urma studiului realizat în Țara Oltului (1939), I. Chelcea a împărțit populația țigănească în trei categorii: *țigani de sat*, *băieși* și *corturari*. Dintre aceștia, băieșii duc o viață retrasă, în apropierea pădurilor, iar prin felul lor blajin, muncitor și corect se deosebesc destul de mult de celelalte două categorii.

b) Băieșii mărgineni

Spuneam ceva mai sus că cei mai mulți băieși trăiesc la poalele Carpaților și am arătat care sunt zonele studiate. În sudul Transilvaniei, în afara Țării Oltului (Făgărașului), băieșii se întâlnesc și pe teritoriile județelor Sibiu, Alba și Hunedoara.

Mărginimea Sibiului a cunoscut mai multe comunități de băieși trăind în vecinătatea localităților (Gura Râului, Sadu, Tălmăcel, Orlat) sau în cătune separate: Prislop-Rășinari și Băieși-Jina. Pricepuți lemnari, ei prelucrau pluta, plopul (trocuțe), fagul (obezi), salcia (șei), carpenul (cozi de unelte), alunul, etc. și erau renumiți meșteri de fuse, lucrate cu strungul cu sfoară și colorate¹⁵. Cu timpul, cei stabiliți în marginea așezărilor au fost supuși procesului de asimilare. Așa s-a întâmplat spre exemplu la Orlat și la Gura Râului. La sfârșitul secolului XIX, în partea dinspre munte a comunei Orlat, locuiau “un fel de țigani” numiți băieși. Pe lângă aceștia, în comună mai trăiau vreo șapte familii de țigani. Și unii și alții își uitaseră însă aproape complet limba, astfel încât “unii dintre ei nici nu se deosebesc de români”. Acestor băieși li se mai spune și *corfari*. Majoritatea sunt de religie greco-orientală. Restul, foarte puțini, sunt greco-catolici¹⁶. Băieșii din Orlat aveau propriul cimitir, în partea de sus a satului, pe malul stâng al pârâului Orlățel, în locul numit “Puțolea”¹⁷. De regulă, băieșii aveau cimitire separate. Toponimia Mărginimii a păstrat amintirea prezenței acestei populații: Poiana Rudari-Orlat, Rudari, Luncile Băii, Padina Rudarilor, Crucea de la Băieși, Băieși-Jina, Curmătura Rudarilor-Gura Râului, Valea Argintului-Rășinari, etc.

Locuitorii cătunelor Prislop și Băiești, datorită izolării, nu au fost marcați de un proces similar de redefinire identitară. Atenția noastră s-a îndreptat asupra acestora. De fapt, *Prislopul și Băieștii reprezintă astăzi singurele comu-*

nități compacte de băieși din Mărginime, celelalte așezări având un număr nesemnificativ de băieși. Tradiția orală (informații: părintele paroh Pavel Olteanu - Jina) vorbește despre așezarea băieșilor inițial în Jina și despre dispersia ulterioară, însă în grupuri mici, în restul Mărginimii. Numeroasele elemente topice și numărul mare al băieșilor din Jina (Băieși) susțin această versiune.

Stabilirea băieșilor în Mărginime e plasată în secolul al XVIII-lea de unii¹⁸, în secolul al XIX-lea începutul secolului al XX-lea, de alții.¹⁹ Sunt veniți din Munții Apuseni.

2. Băieși, Prislop

Cercetările le-am început în martie 2001, vizând inițial doar așezarea Prislop (com. Rășinari). Pornind de la acest subiect am extins aria investigației pentru a oferi mai întâi o imagine de ansamblu. Odată stabilite coordonatele generale ne vom putea consacra studiilor de caz. Pe parcurs am îmbinat munca de teren cu lectura de specialitate, studiul căpătând treptat caracterul unei *investigații sociologice*. Am realizat interviuri individuale și de grup, pe bază de chestionare standardizate și semistandardizate concepute respectând temele majore ale cercetării (identitate, mod de viață), dar și sub forma discuțiilor libere care oferă interviuatului posibilități mai mari de exprimare. Eșantionul de lucru nu a fost riguros determinat, abordarea fiind mai aproape de sondajul de opinie. A fost o primă luare de contact, o cercetare exploratorie în vederea organizării unui studiu temeinic. Locuitorii Rășinarului și Jinei au răspuns cu amabilitate întrebărilor noastre. Aceeași amabilitate a fost afișată și de locuitorii cătunelor Prislop și Băieși, însă, în acest caz, ea a fost dublată de o greu disimulată stare de neîncredere și suspiciune. Includerea Trăineului (com. Rășinari) în acest studiu s-a făcut în scop compartiv dar și pentru a epuiza subiectul referitor la așezările rupte din tiparul Mărginimii sau cel puțin “uitate de lume”.

Rășinarul și Jina sunt astăzi două din cele mai importante comune ale Mărginimii, atât ca suprafață cât și ca populație. Întreaga Mărginime are un teritoriu de 145.509 ha din care doar 6076 ha (4,2%) reprezintă teren arabil în timp ce munții și pădurile ocupă 92.298 ha (66,2%) iar pășunile 24.303 ha (16,7%). Fânațele au și ele o întindere destul de mare: 13.448 ha (9,2%). Ca suprafață, pe primul loc se situează comuna Jina cu 35.570 ha, Rășinarul, cu cele 14.098 ha, plasându-se pe poziția a patra. Munții și pădurile ocupă 25.043 ha (70,4%) din teritoriul Jinei respectiv 9.026 ha (65,3%) din cel al Rășinarului. Ultima comună menționată posedă cea mai mare suprafață de teren arabil dintre comunele mărginene, 1.059 ha (7,5%) în timp ce la Jina arabilul deține abia 0,8 procente (301 ha). Remarcăm astfel caracterul pastoral-agricol respectiv

pastoral al spațiului dar și faptul că oieritul este în descreștere. Ca număr de gospodării, Rășinarul ocupă primul loc (1.514) iar Jina locul al treilea (1.137).²⁰ Cunoscând predilecția băieșilor pentru zonele de pădure, putem spune că Mărginimea în general, cele două comune în special, au oferit condiții favorabile stabilirii acestora aici.

Din punct de vedere al tipului de așezare, Rășinarul (altitudine 573 m), cu o vatră de 300 ha, se prezintă puternic aglomerat, cu două brațe lungi, întinzându-se spre N-E și S-V, de-a lungul apelor numite Râul Caselor și Râul Ștezii. În cealaltă parte a Mărginimii, spre vest, Jina (altitudine cuprinsă între 900 și 1000 m) constituie ultima așezare. Întinsă pe 7 coline, ea se încadrează în tipul satelor îngrămădite, cu toate că spațiile reconstruite din interiorul vetrei (200 ha) și structura unor străzi desprinse din corpul compact al așezării dau impresia unui sat răsfirat.²¹

La cca. 2 km sud de Rășinari, pe Dealul Prislopului, se află cătunul Prislopului (cartierul Țigănesc), iar spre nord-vest, la 3 km de sat, întâlnim așezarea Trăinei. Cartierul Băieși e situat în partea sud-estică a localității Jina.

a) Repere istorico-demografice

Rășinariul e una din cele mai vechi așezări rurale din zonă. Este atestat la 1204, când regele Ungariei, Emeric, răsplătește serviciile lui Ioan Latinul din villa Riuetel, acordând acestuia și tuturor “erezilor” săi scutiri de impozite, pe seama lor rămânând doar obligația serviciului militar. Unii cercetători identifică această villa Riuetel cu Cislădia. Oricum vechimea Rășinariului este incontestabilă.

Jina este o așezare ceva mai recentă, din secolul XV. A fost întemeiată la 1456 de locuitori din Gârbova.

Istoria așezărilor Prislop, Trăinei, Băieși rămâne încă nedescifrată. Nu există lucrări care să facă referiri concrete, lămuritoare în privința lor. Monografiile, studiile consacrate comunelor Rășinari și Jina amintesc doar în treacăt așezările menționate. Unele tradiții orale au fost consemnate totuși în cronicile satești spre sfârșitul secolului XIX - începutul secolului XX, însă aceste menționări nu pot suplini valoarea informațiilor documentare. Din păcate, se pare că și documentele păstrează tăcerea până spre începutul secolului XX. Unele dintre ele, începând chiar din secolul XV, vorbesc despre țigani și oameni săraci, dar fără a lăsa posibilități pera mari de a stabili legături clare între aceștia și locuitorii de azi ai Prislopului, Trăineiului și Băieșilor. Astfel, cea mai veche statistică păstrată înregistra, la 1488, pentru Rășinari, 62 capi de familie, din care 53 “hospites”, adică oameni liberi și 9 “pauperes”. Din

secolul XVIII numărul conscripțiilor se înmulțesc. Cea din 1754 menționează între cele 946 familii ale Rășinariului și 6 familii de “zingari”. La 1787 sunt menționați apoi 22 țigani între cei 1180 de contribuabili ai Rășinariului. În 1800 mai apar doar 19 țigani în timp ce numărul contribuabililor crescuse la 1236. În deceniile următoare țiganii vor deveni însă tot mai numeroși: în 1830 - 29 țigani din 1410 contribuabili, în 1836 - 31 de țigani din 1412 plători de impozite. A stabili o legătură directă între acești “pauperes”, zingari, țigani și locuitorii de astăzi ai Prislopului poate că nu este o operațiune logică foarte hazardată, dar nici mulțumitoare, lămuritoare nu este cu siguranță. Conștiința istorică a prislopenilor nu ne ajută cu nimic, ea funcționând doar pentru câteva generații în urmă. Rășinărenii aproximează destul de vag venirea prislopenilor, stabilind-o cam acum un secol. Pe teren am înregistrat și opinia actualului primar, Ioan Băra Bucur, care considera, fără să-și ascundă lacunele în materie de istorie, că prislopenii ar fi locuit la început în Rășinari, dar datorită caracterului lor au fost alungați la începutul secolului XX pe actuala vatră. Cert este că recensământul din 1910 a cuprins și cătunele Trăinei și Prislop. Cele 5786 suflete înregistrate în comuna Rășinari erau repartizate astfel: 4624 (79,91%) în Rășinari, 847 (14,64%) în Râu Sadului, 208 (3,6%) în Prislop și 107 (1,85%) în Trăinei. La aceștia pot fi adăugați 634 absenți sau emigranți după cum urmează: 577 din Rășinari, 44 din Râu Sadului, 12 din Trăinei și 1 din Prislop. Același recensământ indică apartenența etnică: 5429 români (94,07%), 342 străini (5,93%), din care țigani 276 (4,77%). Exceptând țiganii, cei mai mulți dintre străini trăiau în Râu Sadului (angajați ai celor două societăți de exploatare lemnoasă). Pa plan religios au fost constatați 5227 greco-orientali, 479 greco-catolici, 37 romano-catolici, 9 reformati, 16 evanghelici, 2 unitarieni și un adept al cultului mozaic. Lămuriri suplimentare nu sunt oferite. Putem presupune însă, considerându-i pe prislopeni băieși și cunoscând faptul că aceștia au preluat obiceiurile, îmbrăcămintea, religia populației majoritare, că prislopenii erau încadrați între cei 5227 ortodocși. Dacă privim cu atenție datele, vom constata că românii împreună cu țiganii reprezintă 98,84% din populația comunei în timp ce ortodocșii și greco-catolicii adună 98,87 procente. Este clar că restul străinilor erau credincioși catolici, reformati, luterani, unitrieni, aceștia fiind înregistrați de altfel în Râu Sadului. Greco-catolicii (8,3%), constatați majoritatea în Rășinari, erau români. Cu același prilej s-a făcut și evidența numerelor de case. Din cele 1772 de case în Trăinei se aflau 42. Situația Prislopului este înregistrată separat: 46-50 numere de case.²²

La 1915, V. Păcală cataloga locuitorii Prislopului drept țigani, mai exact lingurari. Ei sunt apreciați pentru coșurile, albiile, lencile, maiele și măturile confecționate. Produse în cantități mari, acestea ajungeau și pentru export.²³

Alți autori se referă la prislopeni folosind numele de rudari. Toți recunosc însă iscusința lor în lemnărit și acest lucru este valabil pentru toate grupele de băieși mărgineni (cei din Sadu, Tălmăcel, Gura Râului, Orlat, etc.) nu numai pentru cei grupați în cătune separate (Prislop, Băieși). Ei prelucrau pluta, plopul, fagul, salcia, carpenul, alunul, etc.²⁴

Prislopenii n-au fost niciodată proprietari funciari. Casele și locurile lor de grădină se află pe pământul comunal. Înconjuțați de proprietățile rășinariilor, locuitorii Prislopului au probleme chiar și cu căile de comunicație, oficial fiindu-le accesibil doar un drum care-i leagă de Rășinari.

Perioada interbelică nu a adus schimbări în viața cătunului. Acestea au venit abia după instaurarea regimului comunist. În primul rând se produce o reprofilare profesională, mulți prislopeni angajându-se în Sibiu (navetiști, în industria textilă, CFR, la salubritate). Noile perspective, în primul rând posibilitatea obținerii unui loc de muncă remunerat mulțumitor (sursă stabilă de venit), au produs modificări în sistemul de valori, în atitudinea prislopeanului. Unii dintre ei, apreciind sentimentul de siguranță și liniște oferit de stabilitatea venitului, devin dispuși să renunțe la modul tradițional de viață, la comoditatea sau chiar delăsarea într-un clar disconfort, urmărind realizarea confortului și bunăstării materiale. Acum cca. 30 de ani au fost acceptate în Rășinari câteva familii de prislopeni care au reușit în cele din urmă să se acomodeze.²⁵ Și cei rămași în Prislop își schimbă însă mentalitatea. Dovadă clară în acest sens constituie amenajarea în această perioadă a singurelor morminte de piatră din cimitirul prislopenilor, situat chiar în marginea așezării. Astăzi ei nici nu vor să mai audă de cheltuieli pentru morți. Regimul comunist a însemnat pentru prislopeni un moment de speranță. Din această perioadă datează și grădinița și școala generală cu clasele I-IV. Prislopul nu a avut niciodată biserică. Lipsește de altfel și dispensarul medical. Ultimii ani de comunism, anii crizei, au readus însă perspectivele sumbre. La recensământul din 1975, Rășinariul avea 6542 locuitori, din care 6292 români, restul de 250 fiind format în majoritate de locuitorii Prislopului (țigani).

Dacă în general se consideră că vechimea Prislopului poate fi împinsă chiar dincolo de un veac, dar nu cu prea mult, părerile privind apariția cătunului Băieși, în estul localității Jina, sunt împărțite. Cronici de la începutul secolului al XX-lea atestă prezența băieșilor consemnând și tradiția întemeierii cătunului în secolul al XVIII-lea, pe vremea Mariei Tereza. Atunci ar fi fost colonizate câteva familii de mineri din Munții Apuseni în vederea deschiderii unei mine. Nerealizarea acestui obiectiv i-a determinat pe băieși să se ocupe cu prelucrarea lemnului pentru a se putea întreține. Situația lor materială a fost întotdeauna precară, ei nefiind împroprietăriți nici cu pământ, nici cu pădure. În comuni-

tatea jinarilor n-au fost acceptați, fiind tratați asemenea ȝiganilor rudari.²⁶ Legăturile cu Munții Apuseni sunt identificate prin apelativul băieși (mineri; baie=mină) și onomastica specifică: Furdul, Grozav, Iancu, Cârneală.²⁷ Ca și prislopenii, băieșii își au gospodăriile pe teritoriul comunei. Lipsa posibilităților de extindere a dus la o puternică aglomerare, băieșii reprezentând pentru Mărginime așezarea cu cea mai mare densitate a caselor.²⁸ Am reținut până acum punctul de vedere privind întemeierea așezării în secolul XVIII. Pe teren am surprins și o altă opinie (Iancu Beschiu, primar; Iliș Ionel, profesor matematică; Gheorghe Maniu, agent agricol primăria Jina), potrivit căreia înainte de 1900 existau doar vreo 6 familii de băieși veniți din Munții Apuseni în secolul XIX, chiar spre sfârșitul secolului. În timpul regimului comunist, comunitatea a cunoscut o adevărată explozie demografică numărând astăzi 1664 locuitori. Băieșii n-au putut urma, în aceleași proporții, exemplul prislopenilor, mult mai apropiați de Sibiu. Chiar dacă nu le-a fost la îndemână angajarea în întreprinderi industriale, mulți băieși s-au angajat în diferite zone, la C.A.P.-uri²⁹, ca agricultori sau îngrijitori de vite. Astăzi nostalgia acelor vremuri este puternică.

Raritatea și precaritatea informațiilor despre perioada premergătoare secolului XX nu poate fi depășită decât printr-o cercetare foarte atentă a arhivelor și, chiar și în acest caz, este nevoie și de un dram de șansă. Toponimia oferă la rândul-i o serie de indicii privind prezența băieșilor în Mărginime. O abordare în acest sens pare interesantă.

b). Situația actuală

Aspecte generale. Demografie. Nivelul de instruire. Potrivit ultimului recensământ general al populației din România (7 ianuarie 1992), localitățile Rășinari și Jina ocupă, din punct de vedere al numărului de locuitori, locurile 2 și 3 în Mărginime, după Tălmăciu. La Jina s-au înregistrat 4.348 locuitori din care 4.342 români și 6 maghiari. Băieșii au fost incluși în această numărătoare. În schimb prislopenii au fost înregistrați separat de rășinarieni, cei 177 locuitori prezentându-se drept români. Trăineii au fost luat în considerare împreună cu Rășinariul.³⁰

Recensămintele locale realizate în acest an sunt mult mai lămuritoare. La 11 martie 2001, fundația Edelweiss a realizat un astfel de recensământ în Prislop.³¹ Au fost înregistrate numărul și suprafața gospodăriilor, numărul de locuitori, ocupația, nivelul de școlarizare, bunurile gospodărești, bolile și afecțiunile grave, aptitudinile, animalele din gospodărie. Cele 60 de gospodării adăposteau 234 locuitori: 107 bărbați, 127 femei. Dintre aceștia 101 aveau până în 18 ani, iar 133 între 19 și 84 de ani. Numărul mare de copii și raritatea persoanelor vârstnice indică un echilibru demografic, rata ridicată a mortalității fiind compensată printr-o natalitate mare. Majoritatea caselor se află într-o

stare avansată de degradare. La data realizării recensământului nici un prislopean nu era angajat al vreunei firme. Lipsa calificării profesionale constituie un impediment serios în acest sens. Foarte puțini sunt șomeri sau pensionari. Îndeletnicirea cvasigenerală este confecționarea măturoaielor și coșurilor. Mai rar se confecționează și cozi de unelte. Nivelul de instruire lasă mult de dorit, explicând, în bună măsură, situația actuală a prislopenilor. Unii au reușit totuși să termine 12 clase, dar alții sunt analfabeți. Cei mai mulți abandonează școala la terminarea clasei a patra, în localitate funcționând doar o grădiniță și o școală generală cu clasele I-IV. Pentru continuarea studiilor copiii trebuie să se deplaseze la Rășinari. Părinții consideră aceasta un impediment. Alte motive pentru a scăpa de frecvența școlară sunt: lipsa certificatelor de naștere, bolile, lipsa banilor, și implicit a rechizitelor școlare. În privința dotării gospodăriilor menționăm 23 televizoare, 5 casetofoane, 3 aparate radio, 1 aparat video, 1 frigider. Nu toate gospodăriile beneficiază de curent electric. Inventarul animalier e destul de sărac: predomină câinii și pisicile iar alături de aceștia mai apar câteva găște și găini, câțiva iepuri, 7 cai, 5 măgari și o capră. Lipsa proprietăților nu le îngăduie nici măcar să crească animale. Sentimentul de sufocare între proprietățile rășinărenilor este foarte acut. Gospodăriile sunt compuse din locuințe cu 1-2 camere și curți cu suprafețe mici, încât prislopii se plâng că nu au nici un loc pentru WC. Cu un umor acru, unii dintre ai spun că sunt nevoiți să-și facă treburile pe marginea râpei, ce limitează spre vest vatra Prislopului, așteptându-se ca odată și-odată “să ne zboare dracu’ vântu’-n râpă”. O altă problemă deosebit de presantă o reprezintă căile de acces. În prezent există un singur drum amenajat care face legătura cu Rășinariul. Prislopii se luptă să obțină aprobarea pentru amenajarea unui al doilea drum, potecul Râușor (în Valea Argintului) pentru a nu mai da prilej de scandal trecând prin grădinile rășinărenilor. Primarul Ioan Băra Bucur a promis doar că va îmbunătăți vechiul drum.

Așezarea Băieși are 1664 locuitori³², reprezentând o treime din populația comunei Jina. Dintre aceștia 804 sunt femei, iar 860, bărbați. Din punct de vedere al vârstei, populația este echilibrată. În ultimii ani au apărut diferențe mari de avere între băieși, unii dintre ei numiți “bișnițari” reușind să ajungă la o stare materială foarte bună. Aceștia formează 60-100 familii. Majoritatea băieșilor au rămas însă săraci.

În ceea ce privește școlarizarea, în anul școlar 2000/2001 au frecventat școala primară din Băieși 201 elevi. Școala are un corp vechi, cu trei săli de clasă, dintre care una este folosită pentru grădiniță, și un corp nou cu două săli și cancelaria. Copiii merg la școală în două schimburi. Din acest an școlar (2001/2002) toate cadrele didactice sunt titularizate. Anual aproximativ 30 dintre

elevi rămân repeteți. Cei care doresc să continue studiile, la terminarea clasei a patra, sunt nevoiți să meargă la școala din Jina, situată la 2,5 km. 5% dintre elevi termină anual clasa a VIII-a. Foarte rar absolvenții școlii generale își continuă studiile urmând o școală profesională. Chiar anul acesta (2001), unul dintre ei a reușit să promoveze examenul de capacitate și să se înscrie la o școală profesională din Sibiu.

Depărtarea de Sibiu este una din piedicile aflate în calea continuării studiilor. În prezent se fac demersuri pentru construirea unei școli cu clasele I-VIII în Băieși. Se așteaptă fonduri de la Banca Mondială, proiectul fiind în curs de derulare.³³ Lipsa spațiului în actuala clădire i-a determinat și pe unii elevi ai ciclului primar să se înscrie la școala din Jina.

Economia. În special în cazul Prislopului are un caracter natural. Sursele constante de venituri sunt rare și constau în ajutoare sociale, de șomaj, pensii. Alocățiile copiilor reprezintă în schimb un sprijin important, mai ales în condițiile unei natalități ridicate.

Aproape fără excepție, prislopenii se ocupă cu confecționarea măturaielor și coșurilor (în imagine; foto Gerold Hermann) pe care le vând apoi la Rășinari, Sibiu și împrejurimi. Unii dintre ei lucrează pe bază de comenzi realizate însă de intermediari.

O mare parte a producției de mături este preluată de un țigan din Avrig care colaborează în special cu unități militare. Prislopenii practică și schimbul în natură dându-și nu de puține ori coșurile pe cantități de produse agrare (cartofi, etc.) echivalente cu capacitatea (volumul) acestora (a coșurilor). O măturice o vând de obicei cu 800 lei, o măturoaie cu 15.000 lei, iar un coș îl

dau și cu 25-30.000 lei, deși inițial solicită 100.000 lei. Doar unul din ei e angajat într-o instituție (Getesib - întreprinderea de salubritate a orașului Sibiu). Unii din ei se mai ocupă și cu culesul fructelor de pădure, vândute apoi în împrejurimi. În general nu fură dar mai practică cerșitul, mai ales copiii, duminica dimineața la biserica din Rășinari. Uneori au probleme cu Ocolul Silvic pentru sustragerea materialului lemnos. Recent, unul din ei a fost amendat cu 10 milioane de lei, sumă imposibil de achitat. S-au făcut intervenții, mai ales din partea fundației Edelweiss, pentru reconsiderarea situației. Pentru a preîntâmpina astfel de cazuri, Primăria a încheiat în primăvară un acord cu Ocolul Silvic, prislopenii putând achiziționa pe bază de bonuri lemne de foc la prețul de 50.000 lei/m³. O altă sursă ocazională de venituri reprezintă ajutoarele primite din partea diverselor fundații. Lipsa banilor i-a pus de nenumărate ori în situația de a lua mărfuri din Rășinari pe datorie. Sunt nemulțumiți însă, deoarece obțin tot mai greu produse pe această cale, comerțanții rășinari așteptând returnarea datoriilor. Prislopenii mai lucrează ca zilieri mai ales în Rășinari dar în ultimul timp se apelează tot mai rar la serviciile lor, fiind preferați românii, localnicii. Nici ca paznici la oi nu mai sunt angajați deoarece sunt considerați neserioși.

Situația Băieșilor se prezintă ușor diferit. Majoritatea locuitorilor se află în situația prislopenilor dar aici există totuși o mai mare diversificare profesională. Unele băieși lucrează ca femei de serviciu în gospodăriile jinarilor. Dintre băieși, unii lucrează ca muncitori necalificați în construcții, zugrăvit, repară obiecte casnice. Alții lucrează ca mecanici și fierari. 1% sunt slugi oieri. O categorie aprate formează băieșii "bișnițari" care au ajuns să rivalizeze în avere cu cei mai bogați jinari. Aceștia produc și comercializează tot felul de obiecte de podoabă din metale prețioase (mai ales inele) vânzându-le apoi pe o arie foarte largă inclusiv peste graniță, în Polonia, Ungaria și chiar în Franța. Uneori se ocupă și cu afaceri mai puțin cinstite. Actualmente unul dintre ei e închis la Moscova. Practicarea pe scară destul de largă a endogamiei a dus la apariția unui număr destul de mare (aprox. 60) de copii cu deficiențe astfel încât și alocația pentru handicapați trebuie înscrisă între sursele de venituri alături de ajutoarele sociale, de șomaj și de alocația școlară. Calitățile muzicale au fost folosite de câțiva băieși care au obținut pe această cale profituri frumoase. Cel mai cunoscut dintre ei este saxofonistul Nicolae Munteanu care are la activ înregistrări bine apreciate. Spre deosebire de Prislop, care nu are nici un punct comercial, în Băiești funcționează câteva cârciumi (ținute de bișnițari).

Religia. Până în 1989 atât prislopenii cât și băieșii erau ortodocși. Sentimentul religios a fost și este însă în mare parte absent. Biserica nu există nici în Prislop, nici în Băieși. Ambele comunități au însă cimitire proprii. Cel

din Prislop arată dezolant. Crucile sau alte însemne lipsesc, astfel încât mormintele se recunosc doar după urmele lăsate de pământ. Prislopenii pot să identifice totuși locurile în care sunt înmormântați cei apropiați. În perioada comunistă câțiva și-au amenajat morminte de piatră care azi răsar izolat din mijlocul denivelărilor ce marchează prezența unui loc de veci. Locuitorii actuali însă nici nu vor să audă de cheltuieli pentru amenajarea cimitirului. “Noi n-avem ce mânca și dăm banii pe morți” spun cu supărare discutând despre fondurile alocate prin Fundația Edelweiss pentru împrejmuirea cimitirului. Lipsa de respect pentru cei decedați și criza de spațiu a dus până-ntr-acolo încât recent s-a construit o casă chiar deasupra mormintelor (locatarii sunt Stoica Rusalin - 20 de ani și Stoica Paraschiva - 17 ani). Cimitirul din Băieși are mormintele însemnate cu cruci de lemn.

După 1989 mulți băieși s-au înscris, din motive materiale, în biserici neoprotestante. O parte a prislopenilor au devenit penticostali, iar dintre locuitorii Băieșilor unii au trecut la bapțiști. Nici aceștia nu au însă o prezență activă în cadrul bisericilor respective, deși există case de rugăciuni în ambele localități. Unii chiar recunosc fățiș că s-au înscris în aceste biserici pentru a beneficia de ajutoare. Mai ales prislopenii sunt foarte nemulțumiți de lipsa programelor sociale ale Bisericii Ortodoxe. Ei apelează la preot doar la ocazii importante, în special pentru înmormântări, dar și pentru botezuri. Cununiile religioase sunt rare, predominând concubinajul. Părintele Pavel Oltean, parohul Jinei, a făcut demersuri pentru construirea unei biserici în Băieși, dar până la urmă cei care s-au opus au fost tot băieșii care consideră că în acest fel sunt expuși și mai mult izolării. Băieșii “bișnițari” fac presiuni tot mai mari în ultimul timp pentru a li se concesiona și lor locuri de strănă în biserica din Jina însă deocamdată jinarii nu pot concepe acest lucru. Părintele Pavel exprimă nemulțumirea personală și a enoriașilor jinari privind lipsa contribuțiilor băieșilor pentru întreținerea bisericii. Acesta este un alt argument pentru neacordarea locurilor de strănă solicitate. Băieșii participă la sărbătorile religioase importante alături de jinari. Ei sunt și colindători apreciați. Una din căile de legătură dintre Jina și Băieși poartă numele de “Calea Cârtașilor” deoarece pe aici se întorceau băieșii de la colindat, aducând cu ei cârtaboși. În privința moralității, părintele Pavel Olteanu spune că băieșii sunt “la pământ”, motiv pentru care refuză să le dea sfânta cuminicătură. Obiceiuri specifice nu au.

Relațiile cu autoritățile. Există o permanentă stare de nemulțumire în rândurile prislopenilor și băieșilor. Aceasta e transpusă și în raporturile cu autoritățile de la care, mai ales prislopenii, așteaptă foarte mult. De o conștiință politică la ei nu se poate vorbi. După numărul lor, locuitorii Băieșilor puteau trimite un număr mai mare de reprezentanți în Consiliul Local și puteau peri-

clita chiar și postul de primar, după cum opinează unii jinari. Ei au un singur reprezentant în Consiliu și acesta, de fapt, nu beneficiază de susținerea comunității, ocupând postul prin participarea la alegeri pe listele PUNR, formațiune ce a strâns numeroase voturi în zonă. Partide ale romilor au încercat zadarnic să le obțină voturile. Au fost constant refuzate, respingându-se identificarea cu țigani. A existat un candidat băieș pentru postul de primar pe listele Partidei Romilor, însă nu a obținut decât 12-13 voturi. În general băieșii, foarte dezbi-nați, au votat candidați jinari. Băieșii din Jina se prezintă individual la Primărie când au probleme. La nivel de comunitate nu există forme de organizare, existând însă persoane autoritare, lideri informali pe grupuri restrânse. Recent, Primăria Jinei a obținut fonduri de la Banca Mondială pentru reamenajarea școlii din Băieși. S-a luat în discuție și un proiect privind separarea administrativă a Băieșilor, însă acesta nu e agreat de Băieși, care se tem de izolare, de marginalizare, dar nici de jinari, care nu vor să accepte modificări în structura proprietății obștești. Și autoritățile județene s-au împotrivit ideii de teamă că separarea va spori problemele comunității Băieși. În general băieșii și prislo-penii sunt pașnici rezolvându-și problemele între ei fără a apela la tribunale și fără a crea probleme Primăriei și organelor de ordine prin tulburări și violențe. Prislo-penii nu au nici un reprezentant în Consiliul Local. Ei susțin că l-au votat în bloc pe actualul primar al Rășinarilor (Ioan Băra Bucur) de la care așteaptă mult. Sunt nemulțumiți de felul în care sunt tratați la Primărie. Disprețuiți, sunt lăsați să aștepte ore întregi pe la uși. Primarul este destul de atent cu această comunitate, pe care o vizitează frecvent. El consideră că prislo-penii au o părere bună despre el, fapt nu prea îndepărtat de realitate. Prin intermediul fundației Edelweiss s-a constituit la nivelul Prislopului un comitet compus din 4 membri pentru a asigura legătura cu Primăria.

Menționând Fundația Edelweiss (condusă de Victoria Stan) trebuie amintit că în ianuarie 2001 aceasta a demarat un proiect finanțat de Uniunea Europeană prin Guvernul României (Fondul special pentru romi) implicându-se efectiv în susținerea comunității. Fondurile alocate sunt folosite în primul rând pentru refacerea școlii și înprejmuirea cimitirului. S-au cumpărat rechizite școlare și a fost susținută financiar cununia celor doi tineri a căror locuință e amplasată chiar în cimitir. Prislo-penii sunt însă foarte suspicioși. Ei consideră că mulți se îmbogățesc pe seama lor cu astfel de proiecte. Auzind că s-au primit 4000\$ prin proiectul mai sus menționat, au solicitat banii susținând că știu mai bine care le sunt necesitățile. În nici un caz pentru ei școala și cimitirul nu constituie priorități. Mai multe fundații au încercat să-i sprijine, dar s-au speriat și au renunțat (spanioli, olandezi). Olandezii au amenajat singura sursă de apă potabilă din Prislop.

Gospodăriile. Așezările Prislop și Băieși sunt amplasate pe pământul comunal. Lipsa proprietății a creat o mare densitate a locuințelor. Gospodăriile sunt compuse din locuință și curte/grădină. Locuințele sunt foarte modeste, majoritatea din lemn. Până nu demult băieșii trăiau în bordeie, amintirea acestora păstrând-o spre exemplu toponimul “Bordeaia” din Băieși. Locuințele actuale sunt compuse din hol și o cameră, rar două. Cei 1664 locuitori ai Băieșilor au 378 locuințe. Spațiul îngust îi face să doarmă “pe unde apucă”. Extinderea vetrei este aproape imposibilă. Curțile sunt de asemenea foarte mici. În ultimii ani băieșii “bișnițari” și-au construit însă case care rivalizează cu ale celor mai înstăriți jinari și poienari. Unii dintre ei au cumpărat proprietăți de la jinari, contribuind astfel la extinderea vetrei satului spre Jina. Situația proprietăților, respectiv a posesiunilor, nu este foarte clară nici pentru administrația locală. O extindere asemănătoare s-a realizat ceva mai înainte în detrimentul comunei Poiana. În 1984 primăriile celor două comune au ajuns la un acord, comuna Poiana lăsând Băieșilor în posesie terenul ocupat de locuitorii acestei așezări, teren amplasat pe Dealul Căjmii. Unii băieși au găsit altă soluție. Vreo 20 de familii și-au cumpărat case în Poiana. În Jina ei nu au fost acceptați. Pentru prislopeni situația este mult mai dramatică. Am menționat mai sus cazul locuinței ridicate în cimitir (în imagine; foto Gerold Hermann).

Familia. Din acest punct de vedere, diferențele față de restul așezărilor mărginene sunt mari. Dintre prislopeni, aproximativ 20% sunt căsătoriți civil.

Și în Băieși predomină concubinajul. Legăturile se stabilesc de la vârste fragede, dar căsătoriile se fac abia după ce apar copii. Relatez anecdota, deosebit de semnificativă în acest sens; auzită de la Părintele Pavel Oltean: “Cu prilejul unei cununii, un copil încerca din răspuț să răzbată în față. Ajuns în apropierea unor colegi de joacă, exasperat de nepăsarea acestora, le-a strigat: <Dă-te, mă, că acu-i mama mireasă>”.

În special în Băieși se practică endogamia. Relații matrimoniale se stabilesc însă și cu băieții din Săsciori, Răchita (jud. Alba) sau chiar cu țigani din Dobârca și Gârbova. Legături între băieși și jinari nu există. Rar se întâmplă să se căsătorească băieși cu români mărgineni. Iliș Ionel (prof. matematică, Jina) ne menționează cazul unui băieș căsătorit cu o româncă, în Vale.

Prislopenii sunt și ei în mare măsură endogami. Practică însă și exogamia (Cristian, Sibiu, Fofeldea - pe Valea Hârțibaciului).

Predomină familiile cu mulți copii. Femeia are un statut inferior bărbatului. E supusă soțului, deși uneori acesta o privește cu desconsiderare. Tot greul gospodăriei cade practic pe umerii femeii. Căratul lemnului de la pădure, căratul greutatea în general sunt cu precădere atribuții ale femeilor. Jinarii apreciază foarte mult femeile băieșilor pentru hărnicia și modestia lor. Imaginea băieșilor mergând cu mâinile în buzunare, cu câțiva pași în fața femeilor împovărate, reprezintă un fapt cotidian în Băieși, dar pentru călătorul neavizat rămâne cu siguranță un moment greu de uitat.

Coeziunea familiei suferă mult datorită concubinajului, justificat de băieși mai ales prin lipsa suportului material pentru organizarea unui astfel de eveniment. Spațiul insuficient, traiul laolaltă al copiilor și părinților care dorm “pe unde-apucă”, explică gradul redus de moralitate de care vorbea părintele Pavel. Sentimentul pudității este serios diminuat, iar atașamentul față de valorile familiale (fidelitatea soților, educarea copiilor, respectul filial), de asemenea. Atitudinea diferențiată față de copiii din legăturile anterioare este o constantă și în același timp prilej de certuri între parteneri/soți. Legăturile extraconjugale, concubinajul sunt de asemenea motiv de ironii și vorbe răutăcioase între copii, mai ales în ceea ce privește atribuirea paternității. Adulții privesc cu o destul de largă toleranță legăturile extraconjugale, care, fără să fie popularizate, sunt cunoscute și acceptate tacit atâta timp cât bărbatul nu neglijează soția sau concubina, în caz contrar iscându-se situații incendiare.

Numele de familie cele mai frecvent întâlnite în Prislop, Lepșa și Pleșa, vorbesc de la sine despre felul în care au fost priviți din vechime acești locuitori. Gândul ne zboară la semnificațiile figurate sau adjectivate ale regionalismelor a lepsi/leapșa/lepșit, pleș/pleașă adică smintit, țâcnit, respectiv sterp, gol. Un alt nume de familie frecvent în Prislop este Muntean. Acesta este

des întâlnit și în Băieși, alături de nume ca Furdui, Cârneală, Grozav, obișnuite în zona Munților Apuseni.

c) Raportul identitate - statut

Originea obscură a băieșilor a condus spre diverse ipoteze. Statutul social a fost puternic afectat de identitatea atribuită băieșilor. Identitatea lingvistică este evidentă pentru toată lumea, băieșii vorbind doar românește după cum mărturisesc atât ei cât și ceilalți locuitori ai Mărginimii. În timp, imaginea comunității a cunoscut modificări. Așa s-a întâmplat de exemplu cu grupele mici de băieși stabilite în diversele localități mărginene (Tilișca, Rod, Poiana, Vale, Săliște, Săcel), roind spre Jina. Acestea au fost treptat asimilate. Cazul băieșilor din Orlat, care, la sfârșitul secolului XIX, cu greu se mai deosebeau de români, l-am prezentat mai sus.

Problema identității suportă distincții între Prislop și Băieși. În primul caz am constatat o triplă identitate: autoidentitatea, identitatea oficială și identitatea atribuită. Prislopenii se autoidentifică drept băieși. La recensământul din 1992 s-au declarat toți români iar rășinărenii îi consideră țigani. Există o tendință puternică de asumare a identității atribuite de rășinăreni. Întrebați ce sunt, băieșii răspund de regulă că țigani. Constatând ezitățile în rostirea răspunsului, i-am întrebat suplimentar ce fel de țigani, lingurari cumva ? I-am rugat să-mi spună ce se consideră ei de fapt. Atunci au răspuns că sunt de fapt băieși dar toată lumea le zice țigani. În nici un caz nu acceptă să fie considerați lingurari sau să fie încadrați în vreo altă categorie de țigani. Putem spune că prislopenii au o conștiință destul de bună a identității de neam, acceptând, la un nivel mai larg, identitatea de țigani, atribuită de alții, identitate ce la rândul ei, așa cum opina Viorel Achim în lucrarea menționată mai sus, cu greu poate fi considerată etnică în accepțiunea modernă a termenului. Autorul amintim consideră că procesul de construire a unei identități etnice a țăganilor este în plină desfășurare, conștiința de neam fiind încă destul de puternică. Prislopenii, foarte suspicioși din fire, ca toți băieșii de altfel, răspund de multe ori indirect la întrebarea privind identitatea, lăsându-i interlocutorului sarcina stabilirii răspunsului exact: "Ce să fim ? Vorbim românește". În raporturile cu oficialitățile ei tind să se prezinte români. Așa au procedat și la ultimul recensământ oficial (1992). Cel realizat de Fundația Edelweiss în 2001 nu abordează această problemă. Majoritatea rășinărenilor îi consideră țigani. Există însă și alte opinii. Unii le spun țigani pentru că așa-i consideră ceilalți, dar nu sunt convinși că aceasta este într-adevăr realitatea, catalogându-i mai degrabă drept "oameni săraci". Alții sunt mai explicit: prislopenii sunt țigani românizați. Se pune aici următoarea problemă: în ce măsură a determinat caracterul și starea lor materială profilul identitar, respectiv în ce măsură identitatea a cauzat sentimentul de dis-

preț și atitudinea de respingere. Răspunsul la această întrebare stă în directă legătură cu disputata problemă a originii băieșilor, pe care, însă, așa cum am menționat de la început, nu ne-am propus să o tratăm aici. Pentru găsirea răspunsului sunt necesare incursiuni în trecut, în mentalitatea generațiilor anterioare, lucru dificil de realizat în absența mărturiilor de acest gen. Sunt prislopenii români săraci catalogați drept țigani, sunt asimilați cu țiganii datorită condiției materiale precare sau sunt țigani românizați ? Deocamdată reținem această triplă identitate a prislopenilor: la nivel de comunitate se consideră băieși, în raporturile cu oficialitățile, români, iar rășinărenii îi consideră țigani, identitate pe care prislopenii și-o asumă în bună măsură.

La Băieși situația e puțin diferită, una din explicații fiind mărimea comunității. Aparent simplificată prin respingerea identității de țigani atât de către băieși cât și de către jinari, situația rămâne totuși complexă. Unificarea autoidentității cu identitatea atribuită nu a rezolvat problema deoarece există două răspunsuri chiar și în acest caz: locuitorii Băieșilor se autoidentifică în parte români, în parte băieși. Răspunsul ocolit al prislopenilor se întâlnește și în acest caz: "Ce să fim? Vorbim românește". Ei se consideră, asemenea jinarilor, doar că sunt mai săraci. Se poate vorbi de o identitate primară și de una secundară: toți locuitorii acestei așezări se consideră băieși dar unii preferă să se prezinte mai întâi drept români. Totuși cei care se prezintă de la început băieși formează majoritatea. Ar trebui făcută încă o lămurire: pentru acești locuitori noțiunea de băieși nu are o semnificație etnică sau de neam, ci una socială. Ei sunt de fapt români și susțin cu tărie acest fapt. Jinarii văd lucrurile în mod asemănător. Un caz aparte în reprezintă băieșii "bișnițari" care pretind tot mai insistent identitatea de jinari. Aceștia din urmă sunt nevoiți să țină cont de puterea materială a "bișnițarilor", opunându-se tot mai greu tendințelor de integrare în comunitatea jinărească. La recensământul din 1992 băieșii s-au declarat fără excepție români. Concluzionând, remarcăm în cazul Băieși o identitate de grup, cea de băieși, susținută și de jinari, și o identitate etnică, afișată de băieși nu numai în raporturile cu oficialitățile. Acest ultim tip identitar e acceptat și de jinari. Menționăm situația specială, prezentă de câțiva ani: tendința băieșilor îmbogățiți de redefinire a identității de grup, de schimbare a identității de băieși cu cea de jinari, fapt neacceptat însă de vechii locuitori ai Jinei. Cu alte cuvinte, pentru majoritatea băieșilor și jinarilor în definirea comunității Băieși primează identitatea socială. Identitatea grupului are o puternică componentă socială. În fine, nu putem trece cu vederea vorbele copiilor care spun străinilor, spre disperarea părinților, că sunt țigani. La acest nivel de vârstă se resimte altfel disprețul jinarilor și poienarilor față de acești locuitori săraci, desconsiderarea fiind surprinsă și toponimic: locul stației de auto-

buz pentru Băieși e numit batjocoritor “Scărpinoasa”.³⁴ Sinceritatea copiilor surprinde tocmai această atitudine disprețuitoare, afișată de obicei față de țigani.

Rășinărenii îi consideră pe prislopeni țigani, iar jinarii, pe băieși români. Și într-un caz și în celălalt aspectul social e bine reliefat: unii rășinăreni consideră că identificarea prislopenilor cu țiganii s-a făcut datorită sărăciei și caracterului acestora, în timp ce jinarii îi consideră pe băieși români săraci. În plus, în cazul jinarilor, identitatea de grup primează. Aceste identități determină și statutul prislopenilor și băieșilor în Mărginime. Așa se explică excluderea în trecut a băieșilor din cârciumile Jinei, neacceptarea lor în stranele bisericii din aceeași localitate, lipsa legăturilor matrimoniale între români și băieși, neacceptarea băieșilor în localitatea Jina. În grupuri mici ei s-au putut stabili totuși în alte localități mărginene unde, în general, au fost până la urmă asimilați. Prislopenii în schimb sunt tot mai rar luați la lucru de rășinăreni fiind considerați neserioși. Pentru marea majoritate a rășinărenilor defectele predomină în cazul prislopenilor. Ei sunt deranjați cel mai mult de lenea acestora, de faptul că preferă să cerșească dar și pentru că sunt băutori, murdari și vorbesc urât. Faptul că pentru prislopeni cele mai frumoase momente sunt cele în care primesc ajutoare și adunările de la sfârșit de săptămână, lângă unica sursă de apă potabilă din localitate, prilej de dans și de a consuma băuturi alcoolice, par să îndreptățească în parte părerile rășinărenilor. Există însă destule voci care susțin că prislopenii sunt oameni harnici, muncitori dar și în aceste cazuri se consideră că predomină totuși defectele. Foarte rare sunt opiniile favorabile lor (ex. Mitrea Dobre, 77 ani: “prislopenii sunt oamnei cumsecade” care “lucră dă-i amaru”). Locuitorii Prislopului se apără de învinuirea adusă pentru faptul că beau, arătând că și rășinărenii beau însă diferența constă în faptul că ei, prislopenii, n-au decât un loc în care se pot aduna, pe uliță în văzul tuturor, pe când rășinărenii au locuri special amenajate, baruri sau locuințe spațioase.

Fie țigani, fie români, fie pur și simplu oameni săraci, băieșii plătesc tribut sărăciei și caracterului lor, primind un statut de inferioritate. Amestecul cu ei nu este acceptat, ridicându-se numeroase bariere în fața încercărilor acestora de a pătrunde în comunitățile mărginene. Această situație a putut fi depășită doar individual sau în cazul grupurilor mici care s-au pierdut treptat în masa localnicilor. Comunitățile compacte, cum sunt Prislopul și Băieșii, suferă din plin datorită statutului de inferioritate. Chiar și cei îmbogățiți recent se lovesc de aceste bariere datorită identității lor de băieși. Îmbogățirea constituie un puternic suport pentru tendințele de ieșire din această stare de inferioritate și marginalizare, dar și această soluție a accesibilă tot numai la nivel individual sau grup restrâns.

3. Cătunul Trăinei

E situat pe teritoriul comunei Rășinari la nord-vest de localitatea Rășinari (3 km) și la sud de Poplaca, la o altitudine de 650m. Trăineiu e amplasat într-o căldare înconjurată de dealuri. Așezare de tip concentrat, ca și celelalte așezări mărginene, se deosebește de acestea prin dificultatea accesului. Așezările din Mărginime au fost întemeiate fie de-a lungul unor văi, fie pe platforme deluroase destul de ușor accesibile. Prin amplasamentul său, Trăineiu s-a aflat permanent într-o stare de semiizolare. Accesul este totuși mai ușor dinspre Poplaca decât dinspre Rășinari. Lipsa surselor de apă a constituit întotdeauna o problemă. Există un singur izvor în apropiere.

Tăcerea documentelor împinge originea acestei așezări în negura timpului, în vremuri de legendă. De la localnica Albu Sora (64 ani) am aflat povestea întemeierii: “De mult, pe dealurile din jur, trăiau în colibe câțiva oameni. Traiul lor era foarte greu. Erau izolați unii de alții, expuși mereu atacurilor animalelor sălbatice. Într-o zi însă, unul dintre ei, un uriaș pe nume Traian, și-a mutat locuința în vale. Treptat, el i-a convins și pe ceilalți să se așeze lângă el, explicându-le avantajele. Așezarea care s-a format a fost numită după acel uriaș”.

Legenda nu face decât să reconstituie evoluția așezărilor mărginene de la tipul risipit la cel concentrat. Dealtfel acest tip de legendă de întemeiere a mai fost consemnat în alte două așezări din regiune (Gura Râului, Săliște).

Întrebată când s-au petrecut aceste lucruri, Albu Sora ne-a spus că acum 600-700 de ani.

Istoria așezării e foarte puțin cunoscută. În 1910 avea 107 suflete la care se mai adăugau încă 12 absenți sau emigrați³⁵. În 1915, data apariției cărții lui V. Păcală, existau 120 locuitori³⁶, ceea ce ne face să credem că cei 12 menționați mai sus ar trebui considerați mai degrabă absenți de la recensământul din 1910 decât emigrați. În 1910 existau 42 numere de case³⁷. Înainte de 1990 mai erau 34 gospodării, toate locuite. În momentul de față situația e cât se poate de tristă. Mai sunt locuite doar 11 case, celelalte au fost fie părăsite fie cumpărate de “domni de la oraș” (adică din Sibiu). Recensământul realizat de noi în luna mai 2001 ne arată o populație îmbătrânită și redusă la doar 23 locuitori (11 bărbați, 12 femei).

Populația a fost întotdeauna românească, ortodoxă. În sat n-a existat niciodată biserică. Credincioșii mergeau duminica la slujbă fie în Rășinari, fie în Poplaca. Așa fac și astăzi, deși sunt bătrâni, iar drumul e greu. De fiecare dată se îmbracă în costumele populare. O școală cu clasele I-IV a funcționat în timpul regimului comunist. Astăzi e părăsită.

În trecut, pomicultura constituia una din ocupațiile de bază “cireșele de

Trăineiu” fiind foarte apreciate în zonă³⁸. Cea mai mare parte a prunelor și cireșelor recoltate din întinsele grădini le cumpărau cisnădiorenii, care le vindeau apoi cu prețuri considerabile. Trăineiu, coastele estice ale Rășinariului și Râu Sadului ofereau cele mai favorabile condiții pentru practicarea pomiculturii. Agricultură nu s-a dezvoltat datorită solului sărac compus din lut nisipos. La Trăineiu valoarea și prețul pământului înregistrau cotele cele ai mici³⁹. Locuitorii erau proprietari de pământ. Pe lângă pomicultură și grădinărit, locuitorii Trăineiuului s-au ocupat și cu oieritul, practicând și transhumanța, unii dintre ei stabilindu-se în ultima vreme prin părțile bănățene. Până în 1989 o parte au lucrat în Sibiu (fabrica Dumbrava), Cisnădie (fabrica de covoare), Cisnădioara, făcând naveta pe jos până la Rășinari de unde luau tramvaiul. După această dată, s-a renunțat la navetă, iar importanța pomiculturii a scăzut fiind practicate în continuare grădinăritul, oieritul, vâcăritul, dar cu venituri modeste. Starea materială a locuitorilor este totuși destul de bună. Partea cea mai grea a anului pentru Trăineiu este iarna când zăpada blochează drumurile. Aprovizionarea cu produse este pusă în dificultate. Pentru transportul mărfurilor din Rășinari sau din Poplaca, trăinenii folosesc măgarii, accesul autovehiculelor fiind imposibil.

Cătun de români, Trăineiu a fost defavorizat de condițiile de mediu fiind astăzi în prag de dispariție. Există mari șanse ca așezarea să-și continue existența schimbându-și doar caracterul permanent în sezonier, *devenind sat de vacanță* pentru câteva familii sibiene.

Am prezentat cazul Trăineiu nu numai pentru a înregistra particularitățile de mediu și destinul diferit față de al celorlalte așezări mărginene, ci și pentru a arăta compartiv cu Prislopul și Băieșii cum o altă structură mentală și de proprietate a făcut posibilă existența în bune condiții până la un moment dat. În momentul în care aspirațiile de viață au depășit cu mult posibilitățile oferite de mediu, tinerii Trăineiuului și-au îndreptat atenția spre alte zări.

Lista persoanelor intervievate

(18 martie - 21 septembrie 2001)

În Prislop:

1. Gheorghică Stana, 70 ani
2. Lepșa Niculaie, 65 ani
3. Lepșa Paraschiva, 63 ani
4. Lepșa Petru, 27 ani
5. Muntean Nicolae, 60 ani
6. Muntean Nicolae jr., 28 ani

7. Pleșa Elena, 51 ani
8. Stoica Paraschiva, 17 ani
9. Stoica Rusalin, 20 ani

În Rășinari:

1. Băra Ioan Bucur, primarul comunei Rășinari
2. Brote Maria, 48 ani
3. Mitrea Dobrea, 77 ani
4. Secu Maria, 42 ani
5. Stoica Dumitru, 75 ani

În Sibiu:

1. Stan Victorina, președinte Fundația Edelweiss

În Trăinești:

1. Albu Sora, 64 ani
2. Hoadrea Maria, 52 ani
3. Ihora Ioan, 66 ani
4. Simtion Ana, 38 ani

În Băiești:

1. Cârneală Ion, 47 ani
2. Grozav Nicolae, 54 ani
3. Marcu Ana, 32 ani
4. Stăncioiu Ioan, 69 ani
5. Stăncioiu Veta, 63 ani

În Jina:

1. Bârsan Dumitru, referent inspector Primărie Jina
2. Beschiu Iancu, primarul comunei Jina
3. Bogdănel Dorin Ioan, profesor matematică
4. Filip Ioan , inspector geografie, Inspectoratul Școlar Județean Sibiu
5. Filip Maria, directoarea Școlii Generale Jina
6. Iliș Ionel, profesor matematică
7. Maniu Gheorghe, agent agricol Primăria Jina
8. Oltean Pavel, preot paroh Jina

În afara interviurilor individuale, am realizat și interviuri de grup fără să consemnez numele persoanelor intervievate. Individual am interviuat și alte persoane care au preferat să nu-și spună numele.

Concluzii

Importanța acestor rânduri constă în întregirea imaginii Mărginimii prin recuperarea unor aspecte neglijate în trecut. Lucrarea nu s-a dorit un studiu exhaustiv asupra băieșilor mărgineni. Pentru aceasta, e necesară o cercetare temeinică a arhivelor, alături de o abordare lingvistică și antropofizică. Cercetarea de față a urmărit prezentarea unor comunități care, prin specificul și evoluția lor, înregistrează abateri de la tiparul Mărginimii.

Partea descriptivă a fost însoțită de o analiză a cauzelor situației precare în care se află băieșii. Ne-a interesat în ce măsură modul tradițional de viață a fost determinat de atitudinea de respingere din partea localnicilor, de caracterul și mentalitatea băieșilor. Din punct de vedere al modului de viață, aceștia se înscriu întru totul în tipologia rudarilor/băieșilor. Trăiesc în apropierea pădurii, în comunități distincte. Vorbesc numai românește și se îmbracă după felul localnicilor. Sentimentul religios e aproape absent iar sistemul moral e destul de îngăduitor. Sunt pașnici și corecți. Uneori mai cerșesc dar nu fură. Instituția căsătoriei nu e valorizată prea mult. Predomină concubinajul. Familiile cu mulți copii sunt numeroase iar insuficiența spațiului și dormitul “care pe unde apucă” contribuie din plin la precaritatea stării morale. Bărbatul are autoritate deplină, femeia acceptându-și soarta cu toate că greul gospodăriei cade pe umerii ei. Ocupația de bază e prelucrarea lemnului moale, în special confecționarea măturilor. Nivelul educațional e foarte scăzut. Amestecul cu românii, cu localnicii în general, e aproape imposibil. Individual sau în grupuri mici, băieșii au reușit să se integreze sfârșind, în cele mai multe rânduri, prin a fi asimilați. Așa s-a întâmplat cu grupurile restrânse de băieși stabilite în mai toate localitățile mărginene. S-au menținut cele două așezări compacte, situate în apropierea Rășinariului și Jinei: Prislop, respectiv Băieși. Memoria colectivă a reținut aproximativ momentul venirii lor în zonă. Rășinării și jinării plasează acest eveniment spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în cazul comunității Băieși vorbindu-se de o adevărată explozie demografică produsă în special după mijlocul secolului al XX-lea, băieșii jinării reprezentând astăzi o treime din populația comunei. Simțul istoric e mai dezvoltat în rândurile acestora în comparație cu cei din Prislop pentru care memoria colectivă se oprește după câteva generații. Cei din Băieși știu că înaintașii lor s-au stabilit aici, demult, venind din zona Munților Apuseni. Diferențele între cele două comunități sunt destul de mari. Acest lucru se reflectă și la nivelul imaginii de grup. Dacă prislopenii sunt catalogați în general drept țigani, ajungând să-și însușească chiar ei această identitate, băieșii jinării nu sunt priviți cu atâta dispreț. Ei sunt considerați băieși sau, mai exact, oameni săraci. O explicație s-ar

regăsi în dimensiunile comunității. Oricum, componenta socială e bine retușată. Pentru mărgineni, în cazul ambelor comunități, dominante sunt defectele. La ultimul recensământ oficial (1992), locuitorii acestor așezări s-au declarat români. Neoficial, băieșii jinăreni se autoidentifică în primul rând ca băieși, apoi ca români, ca oameni nevoiași. Desprindem situația aparte a băieșilor “bișnițari”, cu o puternică tendință de asumare a identității de jinar. În schimb, prislopenii se prezintă mai întâi drept țigani, apoi băieși sau români, explicația dată de ei fiind că așa-i consideră toți și s-au obișnuit cu această catalogare deși sunt băieși, nu țigani.

Nivelul de trai al băieșilor e foarte scăzut. Reprezentanții administrației locale sunt preocupați de această problemă dar nu reușesc să găsească soluții viabile. Lipsa proprietății, delăsarea, complacerea în această situație și nivelul scăzut al educației par a fi explicațiile. Sosiți târziu, într-o zonă conservatoare, băieșii n-au avut acces în sistemul privat al proprietății funciare. S-au orientat spre împletirea nuielilor, confecționarea măturilor. Regimul comunist reprezintă pentru ei o adevărată “vârstă de aur” deoarece le-a oferit locuri de muncă. Prislopenii făceau naveta la Sibiu iar cei din Băieși lucrau în special pe la diverse C.A.P.-uri. Atragerea în economia monetară i-a apropiat cel mai mult de valorile societății în mijlocul căreia trăiesc. De acum datează singurele morminte amenajate din cimitirul de la Prislop. După 1989, băieșii nu s-au putut adapta revenind la formele tradiționale de viață. Lipsa calificării a cântărit foarte mult în pierderea locurilor de muncă. Delăsarea e o altă cauză a insuccesului. Băieșii vor să trăiască mai bine dar nu sunt dispuși să depună eforturi prea mari pentru aceasta. Azi, pentru prislopeni, singurele bucurii sunt momentele în care primesc ajutoare și întâlnirile de sâmbătă seara, la cișmea. Pentru aceste ajutoare, o parte s-a și declarat penticostală după cum au procedat de altfel și unii dintre locuitorii Băieșilor, aceștia aderând însă la bapțiști. În România postdecembristă, fenomenul sectar a luat proporții și datorită unor asemenea situații. Cu vetrele acceptate pe pământul comunal, băieșii au sentimentul de nesiguranță și sufocare. Așezarea Băieși are cea mai mare densitate de locuințe din Mărginime. Atitudinea de respingere din partea celorlalți și starea materială precară au dezvoltat, în special în cazul prislopenilor, o serie de sensibilități și frustrări, manifestate prin neîncrederea cu care îi primesc pe străini. Chiar și cei dispuși să ajute comunitatea sunt priviți cu suspiciune, existând bănuiala că, de fapt, se îmbogățesc pe seama lor, prin intermediul unor proiecte. Nivelul scăzut al școlarizării stă în directă legătură cu lipsa calificării profesionale și implicit a locurilor de muncă remunerate. Principalele surse stabile de venituri rămân în această situație alocațiile copiilor, ajutoarele sociale și pensiile din ce în ce mai rare. “Bișnițarii” din Băieși au dovedit însă că se

poate și altcumva. Chiar dacă nu sunt încă acceptați în comunitatea jinărească, ei au ajuns să rivalizeze cu cei mai înstăriți jinari. Dorința de înăvuiere și ieșirea din universul limitativ al comunității prin asumarea riscurilor au constituit premisele ameliorării situației. Majoritatea locuitorilor din Băieși duc același tradițional mod de viață dar important este existența modelului.

Pentru ridicarea nivelului de trai al băieșilor s-au propus mai multe soluții, fără a se realiza ceva concret. În cazul băieșilor jinari s-a discutat varianta separării administrative însă aceasta nu a fost agreată până la urmă de nici o parte, jinarii opunându-se modificărilor în sistemul proprietății funciare, băieșii temându-se de marginalizare, la fel ca și autoritățile județene. Am reținut totuși acest proiect lanșat de unii lideri jinari (chiar reprezentanți ai autorității locale). O altă variantă ar fi ridicarea nivelului educațional prin implementarea unui proiect în domeniul școlar. Prin intermediul autorităților (Băieși) sau al unor O.N.G.-uri (Prislop, Fundația Edelweiss) s-au obținut fonduri pentru amenajarea unor obiective de interes obștesc: școala, în cazul ambelor comunități, respectiv cimitirul din Prislop. Personal, ne-am interesat de posibilitatea colonizării prislopenilor în Trăineii. Primăria Rășinariului exclude această variantă, preferând cumpărarea caselor de către sibieni. O soluție posibilă e cuprinderea băieșilor într-un sistem de producție remunerat și adaptat nivelului de calificare și temperamentului lor. Fie administrative, fie economice sau culturale, soluțiile vehiculate nu par a avea perspective. Reușita individuală, surprinsă în cazul băieșilor "bișnițari", pare cea mai viabilă soluție. Succesul constă în schimbarea atitudinii, a concepției despre viață și societate, în înlocuirea delăsării și complacerii cu inițiativa. Prezentarea Trăineiiului a îndeplinit și o funcție comparativă, oferind imaginea unei comunități cu altă structură mentală și de proprietate care, în momentul apariției discrepanței între aspirațiile de viață și posibilitățile oferite de mediu, a găsit soluția, îndreptându-și privirile spre alte zări.

Note:

1. I. Moga. Marginea. Ducatul Amlașului și scaunul Săliștei, în: "Scrieri istorice. 1926-1946", Cluj, 1973, p. 59. Th. Năgler. Amlașul și Făgărașul de la feude ale Țării Românești la teritorii administrative de sași, în: "Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane", Sibiu, I, 1994, p. 44.

2. Nicolae I. Nistor, Mihai Racovițan. Considerații istorice. în: "Mărginenii Sibiului. Civilizație și cultură populară românească", coord. Cornel Irime, Nicolae Dunăre, Paul Petrescu, București, 1985, p. 34.

3. Mircea Păcurariu. Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. II, București, 1994, p. 374-394.

4. Corneliu Bucur. Coordonate diacronice ale modului de viață zonal în secolele XI-XX, în: vol. "Mărginenii Sibiului", 1985, p. 70-74.
5. Pamfil Matei, Vasile Ursan, Dorin Bogdănel. Toponimia comunei Jina. Sibiu, 1998, p. 21.
6. Boris Zderciuc. Așezări și gospodării. în vol. "Mărginenii Sibiului", 1985, p. 128-135.
7. Theodor Enăchescu, Suzana Grințescu-Pop. Caracterizarea antropofizică a populației. în vol. "Mărginenii Sibiului", 1985, p. 58.
8. Mihail Kogălniceanu. Esquisse sur l'histoire, les mœurs, et la langue des Cigains connus en France sous le nom de Bohémiens. Berlin, 1837, reprodusă în Opere, I, ed. A. Oțetea, București, 1946.
9. George Potra. Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România. București, 1939.
10. Viorel Achim. Țigani în istoria României. București, 1998.
11. Ion Chelcea. Țigani din România. Monografie etnografică. București, 1944, p. 57.
12. Idem, op. cit., p. 58-59.
13. Ibidem, p. 40, 56.
14. Ibidem, p. 40-48.
15. Cornel Irimie, Marcela Necula, Constantin Popa. Meșteșugari populari. în vol. "Mărginenii Sibiului", 1985, p. 262, 266.
16. Romul Simu. Monografia comunei Orlat. Sibiu, 1895, p. 51, Ioan Părean. Orlat - file de istorie, Sibiu, 1999, p. 146, Ion Chelcea. Rudarii. Contribuție la o "enigmă" etnografică. 1944, p. 76, idem. Țigani din România. Monografie etnografică. București, 1944, p. 99.
17. Ioan Părean, op. cit., p. 148.
18. P. Matei, V. Uran, D. Bogdănel, op. cit. p. 45; unele persoane interviuate în Jina, ex. părintele Pavel Oltean.
19. Persoane interviuate la Jina: Iancu Beschiu (primar), Gheorghe Maniu (agent agricol, Primăria Jina), Dumitre Bârsan (referent inspector, primăria Jina), Iliș Ionel (prof. matematică, școala generală Jina).
20. Traian Herseni. Structura ocupațională a populației. în vol. "Mărginenii Sibiului", 1985, p. 175-178.
21. Boris Zderciuc, op. cit., p. 129, 135-136.
22. V. Păcală, op. cit., p. 91-95
23. Ibidem, p. 313.
24. Cornel Irimie, Marcela Necula, Constantin Popa, op. cit., p. 262.
25. Informații de la d-l primar Ioan Băra Bucur

26. P. Matei, V. Ursan, D. Bogdănel, op. cit., p. 45. Pentru cronicile folosite, vezi p. 35 sau în lucrarea de față mai sus
27. Ibidem, p. 45; aceleași informații, de la primarul comunei Jina, Iancu Beschiu, de la Iliș Ionel și Gheorghe Maniu, tot din Jina.
28. Boris Zderciuc, op. cit., p. 36.
29. Mărginimea Sibiului a scăpat aproape în totalitate de colectivizare.
30. Date puse la dispoziție de Direcția Județeană de Statistică Sibiu.
31. Mulțumim și pe această cale d-rei Victorina Stan, Președintele Fundației Edelweiss, pentru amabilitatea cu care ne-a oferit rezultatele recensământului.
32. Date obținute de la Primăria comunei Jina.
33. Informații oferite de primarul comunei, Iancu Beschiu
34. P. Matei, V. Ursan, D. Bogdănel, op. cit., p. 175.
35. V. Păcală, op. cit., p. 93.
36. Ibidem, p. 2.
37. Ibidem, p. 95.
38. C. Bucur, op. cit., p. 90
39. V. Păcală, op. cit., p. 274-280.

SATUL ROMÂNESC ȘI SĂNĂTATEA ȚĂRANULUI ROMÂN

(Simpozionul de la Slătioara, jud. Vâlcea, octombrie 2000)

prof. dr. Vasile V. FILIP - Bistrița

Am participat, în 14 oct. 2000, în comuna vâlceană Slătioara, la simpozionul organizat anual de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală “Niște Țărani”, condusă de scriitorul Dinu Săraru, simpozion intitulat “Civilizație rurală 2020”. Respectiva sesiune avea ca temă “Satul românesc și sănătatea țaranului român”, iar ca invitați - personalități marcante din domenii diverse, tangente cu viața satului contemporan: economie agrară, sociologie rurală, medicină, publicistică, literatură. Funcția de moderator a fost îndeplinită de prof. dr. ing. Mihai Berca. Dintre cei care au susținut comunicări am să amintesc, din rațiuni lesne de înțeles, doar câteva nume: prof. univ.dr. Vasile Cândea, general de divizie, director general al Institutului de boli cardio-vasculare din București; prof.univ.dr. Cătălin Zamfir, academician, decan al Facultății de Sociologie a Universității bucureștene; prof.univ.dr. Ilie Bădescu, președinte al Asociației Sociologilor din România; prof.univ.dr. Dumitru Teaci, membru al Academiei de Științe Agricole și Silvici; dr. Dragoș Serafim, medic primar la Spitalul județean Râmnicu Vâlcea, doctor în științe medicale; dr. ing. Petre Săbădeanu, director științific al Institutului de Istorie și Economie Agrară din București și cunoscut interpret de muzică populară; scriitorul Corneliu Leu, poeții Nicolae Dragoș și Ion Horea.

Poate nu totdeauna lucrurile care s-au spus cu acest prilej mai sunt de ultimă actualitate. Ele merită, totuși, să fie cunoscute deoarece țin, de multe ori, de o actualitate într-un sens mai larg, pe care am putea-o numi “a tranziției” - nume generic, consacrat ca atare, al marasmului economic, social și moral din ultimul deceniu, pentru a cărui depășire mai e încă nevoie de strădanii. Între aceste strădanii se înscriu, cu modestia și sobrietatea proprie oricărei manifestări intelectual-științifice, dar și cu luciditatea specifică, nu doar simpozionul de la Slătioara, ci și cel curent, organizat de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Între cele două manifestări (între multe altele de acest fel), o comunicare ca cea de față se vrea asemenea fluidului dintre vase comunicante.

De asemenea, nu totdeauna lucrurile care s-au spus au fost convergente în toate detaliile arsenalului metodologic propus, pentru atingerea obiectivului desprins din temă: propășirea economică și sănătatea lumii noastre rurale. S-a

putut recunoaște însă pulsiunea vie a unei autentice dezbateri, ai cărei factori de convergență au fost atât semnalul de alarmă care se degaja din fiecare comunicare, cât și imperativul necesității de a se întreprinde ceva concret în sprijinul acestei lumi - elemente, din păcate, încă pe deplin actuale.

Îmi propun, în continuare, să rezum câteva din luările de poziție, cu toate eventualele lor aspecte contradictorii.

Moderatorul, Mihai Berca, semnalează mai întâi calamitățile meteorologice (inundații, alunecări de teren, secetă, etc.) care au afectat în ultima vreme cu deosebire lumea rurală, propune explicații și măsuri de combatere, detaliate și lucrarea domniei sale *Agricultura spațiului rural*, prezentă în mapa fiecărui participant.

Academicianul Cătălin Zamfir este de părere că procesul general, specific lumii rurale românești, este unul de urbanizare, pe când simpozionul în curs, prin chiar conceptul-titlu de "civilizație rurală", se situează împotriva curentului. Să nu ne facem iluzii, deci: civilizația rurală trebuie să dispară. Singura chestiune pe care trebuie să ne-o punem ar fi doar cea a unei strategii. Se impune elaborarea unui program național unic pentru agricultură și civilizație rurală. Strategii există, ba chiar prea multe - o adevărată inflație. Problema e că nimeni nu o citește pe a celuilalt, iar de aplicat - nici nu se mai pune problema. O astfel de strategie națională nu se discută la Bruxelles, ci la Slătioara, sau în alte locuri din țară. Satul românesc, în decembrie 1989, n-a primit un viitor, ci *trecutul*, respectiv o mică parte din el. S-a creat astfel o situație structural tragică, din care există doar două posibilități de ieșire. Prima ar fi evoluția prin distrugere și selecție naturală, după modelul "restructurării" (prin dezagregare) a industriei. Va trebui, în acest caz, să facem față unui nou șoc de sărăcie, tocmai ca urmare a modernizării agriculturii, care va absorbi doar 5 procente din populație. Cea de-a doua soluție ar fi calea dezvoltării organice. Noul sistem de pensii exclude tocmai pe micul agricultor, care va rămâne fără nici un sprijin la bătrânețe. Ajutorul social nu funcționează, votat fiind doar la presiunea Băncii mondiale, după principiul "bifării" a încă unei "acțiuni" de modernizare. Statisticile indică prăbușirea nivelului de viață cu deosebire la sat. Și totuși există o adevărată explozie de case frumoase. Dimitrie Gusti avertizează însă, încă din deceniul al treilea, că nu doar lipsa resurselor indică subdezvoltarea, ci și lipsa nevoilor; or, țăranul contemporan construiește pentru "imaginație", nu pentru sine; el se retrage cu întreaga familie în bucătărie. Investiția este așadar simbolică, ea nu va duce la progres. Avem de-a face, probabil, cu o adevărată strategie (inconștientă sau doar semiconștientă) de a face față fluctuațiilor istoriei care, de atâtea ori, l-a dat "afară din casă" pe țăran, acesta pierzându-și astfel încrederea în viitor.

Prof. univ. dr. Ilie Bădescu își asumă riscurile unui discurs mai accentuat critic, chiar dacă e conștient că, la noi, modelul discursului critic a aluecat binișor înspre criticism, în dauna părții lui constructive, adică. Eșecul reformei provine la noi din neorganizarea competențelor în stat, din marginalizarea institutelor, asociațiilor, intelectualilor. Au fost 10 ani de *catastrofă*. De la limitele Bucureștiului încolo, de unde începe, de fapt, țara reală, începe și dezastrul. Și acum însă, precum în perioada interbelică, satul a funcționat ca amortizor al dezastrului. Legea 18 ar fi o adevărată tâlhărie la scară națională, căci a privat satul de “proprietatea muncii țărănești”, în termenii lui Virgil Madgearu. Nu reformă se poate numi ceea ce s-a întâmplat în acest din urmă deceniu, ci acțiune sistematică împotriva poporului român, și îndeosebi a satului. Facem parte dintr-o zonă a subdezvoltării și a dependenței, ceea ce face mai actual decât oricând imperativul lui V. Brătianu: “Prin noi înșine!” Are loc o “decorporatizare” a societății noastre (vezi mineritul, agricultura), fenomen dublat de un nu mai puțin periculos curent al “deculturației”. prin televiziune, îndeosebi, ne invadează lucruri monstruoase, iar televiziunea este spațiu public. De unde rezidă o responsabilitate enormă, gravă, a intelectualului român, care trebuie să-și facă neapărat auzită vocea, prin grupuri de dialog social, prin reviste, prin canalele de televiziune - prin toate mijloacele de comunicare ce-i stau la îndemână. Vorbitorul face chiar propunerea unui congres național al tuturor fundațiilor ce includ intelectuali de ascendență rurală și țărănească, congres cu inițiative legislative și cu posibilitatea de a exercita presiuni asupra Parlamentului, astfel încât aceste inițiative să se constituie treptat într-un adevărat program pentru această națiune.

Dr. Dragoș Serafim expune rezultatele unor cercetări comparative ale d-sale cu privire la starea de sănătate a unor zone rurale din județul Vâlcea privite în contextul involuției generale a stării de sănătate în România ultimilor ani. Ca speranță de viață, informează vorbitorul, România este o țară cu rangul 9, din 10 astfel de ranguri, numerotate în ordine crescătoare în raport cu scăderea acestui indice; iar la capitolul decese infantile ocupăm chiar rangul ultim, 10. Riscul mortalității în primii 5 ani de viață este de 368 la mie, tot atât cât în Sierra Leone, de pildă; în timp ce în țări europene din vestul sau nordul continentului (precum Elveția, Suedia, Norvegia) acest din urmă indice este acum de 4 la mie (deși până nu demult se credea că nu se poate scădea sub 6 - procentul caselor regale europene). România ocupă la acest indicator locul 117, alături de Libia și Micronesia. Au crescut în schimb indicii referitori la frecvența violurilor sau a cancerului la sân (ambii indici - semnificativi pentru funcționarea anormală a amorului conjugal); situație constatată de vorbitorul însuși în județul Vâlcea (cu populație rurală de cca 60 de procente, în medie),

cu deosebire în zonele extrem-nordice sau extrem-sudice ale județului, unde populația rurală depășește procentul mediu. La Bălcești, de pildă, în sud, sporul natural al populației pentru anul anterior fusese de minus 12, ceea ce înseamnă o rată de înjumătățire a populației de doar 50 de ani. Mortalitatea infantilă are o corelație inversă cu produsul intern brut; or, aceasta a crescut chiar în condițiile în care ea nu este declarată totdeauna (ca în cazul copiilor care, murind în spitale, nu mai sunt luați de părinți, din cauza formalităților, vorbitorul cunoscând personal 5 astfel de exemple). Am avea de-a face, așadar, cu o lipsă de respect pentru propriul copil ca niciodată de-a lungul întregii noastre istorii. Vorbitorul mărturisește a-și selecta modelul practicării meseriei din cultura și practica medicală populară tradițională, asupra căreia a făcut, de pildă, un studiu privind înfășurarea copilului. Informații și sugestii importante pe această linie i-au fost furnizate uneori de vechile *pravili* (precum cea de la Govora, din 1640, unde se codifica moartea subită - ceea ce nu se face azi - și existau reglementări referitoare inclusiv la ceea ce numim planificare familială), sau chiar din literatura beletristică de inspirație rurală, precum cea a lui Dinu Săraru (originar din Slătioara, *n.n.*) sau Marin Sorescu (originar din Bulzești, Dolj, imediat peste limita de sud-vest a județului Vâlcea, *n.n.*).

Prof. univ. dr. Dumitru Teaci începe printr-un omagiu adus lui Petru Poenaru, inventatorul stiloului și întemeietorului unei academii de cercetări agricole. În continuare, vorbitorul elogiază, în tradiție și chiar în terminologia blagiană, "cultura minoră", care a vădit o continuitate și o stabilitate extraordinară *întru spirit*, fără de care elementele de civilizație vin și pleacă. Contemporaneitatea, în ultimii ani cu deosebire, oferă imaginea unei ofensive agresive a globalizării: programul ASAL, de pildă, adus și impus de FMI, este definit drept un atac ucigător asupra *specificului* și a *naționalului*, care ar avea ca rezultat aservirea economică a României, îndeosebi a agriculturii. Or, dacă pierdem ruralul, România e pierdută (afirmă vorbitorul, în vădită contradicție cu unii antevorbitori, ca de pildă academicianul Cătălin Zamfir); tocmai pentru că, spre deosebire de un bloc din mediul urban, satul a avut și mai are încă scopuri comune. În consecință, vorbitorul propune măsuri economice și legislative de salvare a spiritualității și a economiei sale specifice, precum introducerea unor servicii diversificate care ar putea să ocupe 80 de procente din populația rurală; restul celor 20 de procente rămase în agricultură și creșterea animalelor ar fi suficiente pentru asigurarea hranei, cu condiția eliberării acestor sectoare economice de sub presiunea fiscalității prin legi speciale privind dezvoltarea rurală, securitatea alimentară și protecția producătorului. Toate aceste reglementări, cu tot pragmatismul lor, nu ar trebui să scape din vedere obiectivul major, fundamental, și anume conservarea spiritualității satului - imperativ cu

atât mai convingător (s-ar putea adăuga), cu cât vine din partea unui reprezentant al științelor pozitive, cu directă aplicabilitate în economie.

Nu mi-am propus, din rațiuni lesne de înțeles, rezumarea tuturor intervențiilor din întregul simpozion, care a durat mai bine de șase ore. ba chiar din cele pe care mi-am propus să le rezum, multe vor fi scăpat hărniciei pixului sau atenției mele, care, la acea vreme, nu-și hotărâse un obiectiv în publicarea celor auzite. Abia când sesiunea anuală a Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud și-a fixat o temă similară, m-am gândit că cele spuse la Slătioara, cu toată distanța în timp survenită, s-ar putea să intereseze, chiar fără ambiția vreunei concluzii, așa cum am încercat în rândurile de mai sus.

STRUCTURA FAMILIALĂ ȘI GRADUL DE ÎNRUDIRE A POPULAȚIEI DIN COMUNA PARVA

prof. Mircea DAROȘI - Nepos

PARVA, un nume de rezonanță istorică, își are originea într-o celebră expresie cezaro-crăiască, rostită de Iosif al II-lea pe vremea militarizării ținutului nășăudean: "SALVE PARVA NEPOS ROMULI".

Așezată de o parte și de alta a Văii Rebrei, la 18-20 km de obârșia acesteia și cam la aceeași distanță de vărsarea ei în Someș, această localitate s-a născut în împrejurări similare cu cele amintite în faimoasa legendă.

Trăind acolo, aproape două decenii, în caliate de dascăl, mi-am dat seama că viața și istoria acestor meleaguri prezintă unele particularități specifice. Atestată documentar abia în anul 1773, dar este mult mai veche decât arată înscrisurile descoperite până acum, Parva se numără printre localitățile cu o evoluție demografică demnă de remarcă.

Astăzi, populația Parvei numără aproape 3000 de locuitori care sunt grupați în 594 de familii, din care 1488 sunt adulți și 1341 sunt copii între 0-17 ani. Aceste familii sunt originare în majoritatea lor din sat, adică "din moși-strămoși" s-au pomenit în Parva. Vechimea lor nu este însă aceeași. Tradiția orală ne spune că cele mai vechi familii ar fi: Rus, Scurtu, Strugari, Căluș, Ordace, Sângeorzan, Bârte, Andrei, Dumitrean, etc. Clasificarea amintită este confirmată și de aspectul demografic al grupurilor de familii din Parva de astăzi. Ele au și cei mai numeroși membri. De obicei se află grupate pe văile și dealurile comunei și rareori sunt amestecate din cauza căsătoriilor sau din alte motive.

Referitor la familia Rus există precizări care atestă vechimea lor pe aceste meleaguri. "Pe la 1700, se vorbea că sângeorzenii, aproape în întregime erau coloniști ruși veniți în diferite etape din cauza bolilor și a foametei". În sprijinul acestei afirmații vine toponimia din preajmă acestei localități. Pe hotarul Văării, spre Rebra se află o vale numită a "rusului", iar lângă drumul spre Pintic, "Vatra lui Larion Rusu". Pe Gersa, o vale a Rebrșoarei, au existat case aparținând coloniștilor ruși. Înainte de 1848 locuiau câteva familii rusești, cam la un kilometru de la biserica de pe Gersa, sub Dealul Gruia. Surpându-se fără veste dealul peste casele lor au fost nimiciți. Într-o conscripție de populație din 1711 sunt amintiți proprietari de case, pământuri și vite: în Rebra, Vasile Rusului, Luncuța și Pinteia Rusu. Într-un protocol judecătoresc din arhiva Bistriței, la o investigație ținută în 1732 cu sătenii din Feldru, aceștia spun că

“la mănăstirea de lângă sat, la început erau călugări ruși”. Mulți s-au statornicit și în Parva de unde se poate trage concluzia că familia Rus ar proveni din coloniști ruși veniți, probabil din Basarabia, care s-au stabilit pe aceste meleaguri unde au găsit platouri întinse de pământ și mai multă libertate.

Despre familia Scurtu, bătrânii povestesc că s-ar fi ocupat cu oieritul. Vatra lor ar fi fost Valea Caselor, de unde prin căsătorie, s-au răspândit aproape în toată comuna. Scurtenii “au și un număr mare de copii, ceea ce a dat mai mult de lucru dascălilor la înscrierea lor în cataloage.

Despre familia Strugari, tradiția spune că la început s-au ocupat cu confecționarea lingurilor și a coveților. Originea acestora este destul de probabilă, deoarece documentele vremii nu amintesc prea mult în acest sens.

Familia Ordace este amintită într-un document ca provenind din bejenari, care din cauza sărăciei și a birurilor grele s-au îndreptat pe Valea Rebrei în sus, așezându-se în această comună. În anul 1763 sunt amintiți un număr de 20 de ordăceni care se adăugau populației din Parva.

Din cercetările efectuate, rezultă că populația acestei localități a fost și este destul de prolifică, așa cum spun și recensămintele vremii:

- între 1720 -1721	existau 190 de locuitori
- între 1784 - 1787	existau 280 locuitori
- în 1830	320 locuitori
- în 1850	473 locuitori
- în 1857	423 locuitori
- în 1870	605 locuitori
- în 1880	683 locuitori
- în 1890	772 locuitori
- în 1900	890 locuitori
- în 1910	1105 locuitori
- în 1920	1086 locuitori
- în 1930	1334 locuitori
- în 1941	1528 locuitori
- în 1948	1549 locuitori
- în 1956	1871 locuitori
- în 1966	2439 locuitori
- în 1970	2589 locuitori
- în 1985	2829 locuitori

Analizând cifrele prezentate mai sus putem constata că la Parva, natalitatea a fost în continuă creștere, cu toate că au existat și perioade de evoluție demografică lentă, uneori de stagnare sau chiar de scădere a numărului populației, determinate de condiții sociale, economice și politice diferite.

Pustiitoarele epidemii din ultima parte a secolului al XIX-lea s-au manifestat cu mare intensitate în lumea satelor, care pe atunci erau lipsite, aproape complet, de asistența medico-sanitară, afectând într-o măsură deosebită și comuna Parva. Un număr mare din populație suferea de boli digestive și ale căilor respiratorii, datorită hranei insuficiente, a lipsei de îmbrăcăminte și adăpost, datorită sărăciei. Bătrânii satului povestesc că multe familii nevoiașe, din lipsă de făină de mămligă, foloseau, mai ales primăvara, coaja de fag pe care o măcinau în acest scop.

Incursiunea tătară a afectat și această localitate, dar nu în aceeași măsură cu cele situate de-a lungul arterelor principale de circulație. Pierderi umane a cauzat și participarea acestor locuitori la evenimentele revoluționare și pe fronturile de luptă din anii 1848-1849. O scădere însemnată a populației o putem observa în perioada primului război mondial - când au fost secerate multe vieți omenești. Același lucru s-a petrecut și în cea de-a doua conflagrație mondială din cauza căreia Parva, abia după un timp îndelungat a reușit să-și recupereze pagubele pricinuite. În perioada următoare, cu toate că sporul natural a fost ridicat, ritmul de creștere a populației rămâne același datorită faptului că exista o oarecare deplasare a forței de muncă, mai ales a celei tinere, spre centrele industrializate din Năsăud sau Bistrița. Fenomenul se accentuează și devine chiar alarmant după revoluția din decembrie 1989, când exodul forței de muncă amenință cu îmbătrânirea, nu numai Parva, ci majoritatea satelor noastre. Plecărilor în masă peste hotare, dar și strămutarea unor familii în diferite zone ale țării, cum este Banatul, sau chiar Târpiul din județul nostru, au dus la scăderea considerabilă a populației.

Aspectul genealogic al Parvei reprezintă și el o particularitate a acestei localități. Multă vreme s-a transmis fenomenul creșterii numărului de nașteri de la generațiile vechi către generațiile mai noi, dar a devenit mai sensibil în anii noii democrații. Familiile vechi au practicat sistemul de 3-4-5 și chiar mai mulți copii, având o perioadă istorică de existență mai lungă în sat, ceea ce l-a oferit posibilitatea să se înmulțească și să întemeieze numeric alte familii. Din datele statistice avute la îndemână rezultă că în Parva familiile cele mai numeroase sunt de fapt grupurile familiale cele mai vechi și anume: Rus, 135 de familii cu 588 de membri, Scurtu, 113 familii cu 499 membri, Strugari, 47 familii cu 209 membri, Calus, 35 familii cu 161 membri, Ordace, 27 familii cu 126 membri, Lup, 23 familii cu 118 membri, Sângeorzan, 22 familii cu 84 membri, Birte, 18 familii cu 95 membri, Andrei, 18 familii cu 77 membri, Călini, 18 familii cu 86 membri, Alexi, 17 familii cu 67 membri, Finegari, 15 familii cu 53 membri, Buhai, 16 familii cu 68 membri, Cicedea, 11 familii cu 48 membri, Sălăgean,

8 familii cu 26 membri, Pușcari, 8 familii cu 36 membri, Jarda, 5 familii cu 22 membri. Mai puțin numeroase sunt familiile Moldovan, Pop, Cârcu, etc.

Tot din această situație se poate observa frecvența numelor de familie, predominând cel de Rus, apoi Scurtu, Strugari, Ordace, Sângeorzan, Lup, Andrei, Călini, etc.

Tabelul următor scoate în evidență structura familială la Parva, referindu-se la familiile pe care le-am amintit mai sus, considerate a fi cele mai vechi, dar și cele mai numeroase.

Grupuri familiale	Nr. de membri	Nr. familiilor compuse din 1-13 persoane												Media	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		13
Rus	588	18	20	22	17	13	21	8	5	6	3	-	1	1	4,3
Strugari	209	8	7	6	6	4	2	3	4	3	2	-	-	1	4,3
Căluș	161	2	7	5	2	5	5	3	1	3	-	1	-	-	4,5
Ordace	126	3	3	3	3	5	3	5	1	-	-	-	-	-	4,6
Sângeorzan	84	2	3	3	8	4	1	-	-	1	-	-	-	-	3,8
Birte	95	-	1	4	3	3	1	2	2	2	-	-	-	-	5,2
Andrei	77	3	1	3	4	3	2	-	-	-	2	-	-	-	4,2
Alexi	67	-	4	4	5	2	-	-	1	1	-	-	-	-	3,9
Buhai	68	1	2	1	4	6	1	-	1	-	-	-	-	-	4,3
Cicedea	48	2	1	-	4	1	1	-	1	1	-	-	-	-	4,5
Lup	118	3	3	2	1	4	4	2	-	2	-	1	1	-	5,1

Din cele 584 de familii existente, 570 sunt originare din Parva, iar 14 apar venite mai recent în sat.

Cele două sexe fiind totuși aproape egale numeric, fiecare a putut găsi perechea în cadrul localității. Numai cu totul rar, bărbați sau femei s-au căsătorit cu persoane din afara comunității. În aceste cazuri, cele mai apropiate localități de unde au putut veni sunt satele vecine: Rebra, Rebrîșoara, Nepos sau Feldru.

Părvenii nu acceptă căsătoriile nelegitime. Se căsătoresc de la o vârstă destul de fragedă, atât băieții cât și fetele, deși există mentalitatea că bărbații trebuie să fie “cătuniți”.

Un alt aspect care merită să fie remarcat este acela că părvenii care poartă același nume de familie se consideră neamuri, deși nu pot întotdeauna să dovedească acest lucru. În familie trăiesc laolaltă nu numai părinți și copii, ci și rude mai îndepărtate (cumnat, cumnată), sau mai apropiate (ginere, noră, nepoți, fate, soră). Este des întâlnită situația de “aducere de noră în casă”, întemeindu-se familii noi, fără ca acestea să plece pe altă vatră de casă, dar se practică și tipul de familie care se mută cu gospodăria lor, întemeind “case noi” în altă parte a satului. Așa se explică faptul că întâlnim între grupurile de familii Rus sau Scurtu și pe cele de Strugari, Finegari sau Lup, etc., care par a fi “rătăcite” între celelalte care se consideră “numai de-ai lor”. Exista și obiceiul aducerii de ginere în casă, dar acesta este mai rar pentru că nu pare un lucru de cinste.

Deși numărul familiilor fără copii este destul de mic, așa cum rezultă din statistica amintită, totuși se practică și aici sistemul “înfierii”. Cel mai des folosit este procedeul “de suflet”. Această cale nu este o încheiere propriu-zisă în sensul obișnuit al cuvântului, căci adoptorii nu le transmit “sufleteilor” nici numele, nici statutul juridic al unor înfiați cu drepturi ca ale unor descendenți legitimi. Soții rămași fără descendenți direcți, către bătrânețe, adună lângă ei două suflete (un băiat și o fată) pe care, în general, le iau din spițele lor de neam, de regulă nepoți de frate, sau soră, le fac contract pe averea care o au, ca să le rămână lor, cu condiția să-i îngrijească la bătrânețe.

Pe asemenea bază, grad de rudenie și contract, “sufleteii” și adoptorii trăiesc împreună, se sprijină reciproc, muncesc împreună, constituind o familie restructurată. Unii dintre aceștia au rămas mai multe generații porecliți în sat, “ai sufletului”.

III. COȘBUCIANA

ARITMETICA ȘI SILOGISTICA ÎN OPERA LUI GEORGE COȘBUC

Prof. Gheorghe PLEȘ - Năsăud
- doctorand -

Fascinația emanată de poeziile lui George Coșbuc, acest inspirat creator și virtuos interpret al cântecelor iubirii, ale suferinței și dorului, vraja în care este învăluit cititorul, îi lasă acestuia prea puțin răgaz pentru a discerne, în spatele versurilor sprintare și a avalanșei de metafore, care îl ademenesc la fiecare vers sau strofă, preferințele poetului pentru anumite categorii lexicale sau tipuri de construcții sintactice.

Prelucrarea statistică a terminologiei folosite de poet în ciclurile *Balade și Idile*, *Fire de tort*, *Ziarul unui pierde vară*, și *Cântece de vitejie* (B1-4) evidențiază frecvența noțiunilor matematice, de *aritmetică* în special, dar și de *geometrie și astronomie*. Surpriza este mare, mai ales pentru cei care interpretează unilateral una din puținele mărturisiri ale poetului despre condiția sa de elev al Gimnaziului grăniceresc din Năsăud: “întâile încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu care în vederea talentului meu literar mă scuteau de studiile științifice și mai ales la matematici eram liber să urmez sau nu cursul fiindcă nu aveam nici-o tragere de inimă spre matematici și spre toate studiile din care e izgonită fantezia” (B3 pg. 213).

Și totuși în opera lui George Coșbuc terminologia matematică, *elementele de logică aplicată* sunt mai frecvente decât la poeții care au fost apropiați într-un fel sau altul fenomenului matematic. În perimetrul logicii și matematicii, departe de a fi un înstrăinat, Coșbuc era la el acasă. Volutatea cu care se lăsa furat de misteriosul univers al numerelor își găsește motivația în specificul climatului intelectual în care s-a format. Colectivul didactic din liceul năsăudean al anilor 1875-1884, alcătuit din oameni de aleasă formație și vocație pedagogică – patru dintre ei, doctori în filosofie ai universităților austriece – a știut să descopere, să încurajeze și să lanseze pe orbita universalității pe mereu contemporanul George Coșbuc.

Asemeni celor mai mulți dintre elevii de azi și de altădată ai liceului din Năsăud, George Coșbuc a fost elev modest, harnic, dornic de învățătură, însetat de cunoaștere. Toate revistele și cărțile din biblioteca liceului, a gazdei sale, învățătorului Teodor Rotari, care a studiat la Praga, a profesorului de limba română Grigore Pletosu și din colecțiile altor cadre didactice, au constituit pen-

tru elevul George Coșbuc surse de informare științifică și lexicală, bun prilej de a-și completa cunoștințele de limba germană și civilizație europeană. Notele sale erau bune și foarte bune la toate obiectele de învățământ, inclusiv la matematică, unde doar în clasa a V-a și a XII-a (de astăzi) au scăzut sub echivalentul actualei note de 7; Coșbuc obținea note de 9 și de 10 îndeosebi la geometrie, care atunci se predă sub denumirea de desen constructiv sau geometrie desernativă, disciplină la care a obținut cea mai mare notă la examenul de bacalaureat.

Și atunci de unde “faima” unui elev Coșbuc certat cu matematica și dependent de indulgența profesorilor săi ?

Enigmatic dar și șugubăț, George Coșbuc a știut să disimuleze plăcerea de a se reîntâlni mereu cu matematica. Privită din acest unghi, creația sa ne oferă o serie de observații și concluzii care merită a fi prezentate îndrăgostiților de Coșbuc.

DANSUL NUMERELOR în creația poetică a lui Coșbuc este de o amplitudine și o frecvență deosebite. Dacă numerele 1 și 2 (un, una, doi, două) le întâlnim des la toți poeții datorită valorilor lor gramaticale de numeral și articol, consemnăm o deosebită predilecție pentru utilizarea numerelor în calitatea lor de măsură a cantităților. Iată un tablou al distribuției numerelor în publicațiile B1, B2, B3, B4.

Numărul	3	4	5	7	8	10	11	12	13	15	18	20	30	40
Frecvența	54	11	3	4	4	18	1	2	1	1	1	1	3	3

Numărul	90	100	1000	10000	120000	1000000	10000000
Frecvența	2	15	7	4	1	1	1

Se remarcă utilizarea predilectă a numărului 3 în variate modalități poetice; ca și cuvânt terminal al versurilor în rimă cu ei, vrei, puținei, zmei; pentru utilizarea procedurii repetiției în același vers sau în aceeași strofă: “Trei pași la stânga linișor/ și alți trei pași la dreapta lor” (*Nunta Zamfirei*); “Trece de trei ori vuind, de trei ori se învârt împregiurul” (traducere din Virgiliu); sau, al folosirii frecvente în aceeași poezie: de opt ori în *Atque nos*, de 7 ori dintre care două în titlul poeziei “*Trei, Doamne și toți trei*”. Preferința pentru numărul 3 este probabil o influență dantescă, așa cum observă Lucian Valea: “Dante își fondează structura pe o mistică a cifrelor, care stăpânesc profund mentalitatea medievală: 3 cu multiplul 9 și 33...”, în infern sunt 9+1 cercuri, în Purgatoriu sunt 9 secțiuni... în Paradis sunt 9 cercuri”; “...poetul este condus succesiv de trei persoane (Virgiliu, Beatrice, Sfântu Bernard), în pădure îl întâmpină 3 fiare sălbatice, femeile care vor contribui la salvarea morală a lui Dante sunt în număr de trei (Beatrice, Matilda, Lucia) (B5, pp. 276, 277).

Poeziile *Unul ca o sută*, *Patru portărei*, *Numai una*, *Un cântec barbar*, *Actul al cincelea*, *Zece Mai*, conțin numerele cardinale și ordinale chiar în titlu. În altele găsim părți fracționare din întreg: “La calea jumătate/ Cer plata, trei săruturi” (*Rea de plată*); “Pierdui a treia parte din prețuri la cirezi” (*Plaiul muntelui*); “Trei părți din zi, era silit/ Mereu s’asculte” (*Poet și critic*).

SUCCESIUNEA NUMERELOR este mereu utilizată de poet pentru a spori forța expresiilor: “Gupta dă un ordin, dă pe-al doilea, dă vreo zece” (*Puntea lui Rumi*); “Eu beau câte-o cană ba două, ba trei/ Eu singur beau zece de vorbă cu ei” (*Hafis*); “Și fata de împărat veni/ Și-a doua zi, și-a treia zi/ Și-n toate zilele pe rând/ Încete clipe numărând” (*Ideal*); sau în ordine descrescătoare “Goniți mereu. O sută, optzeci au mai rămas” (*Jertfele împăcării*); “Treizeci de pași mai au nizamii/ Au cinsprezece, zece-acum” (*Povestea căprarului*). Întâlnim și ideea de șir: “Și-atunci din tron s-au ridicat/ Un împărat după-mpărat” (*Nunta Zamfirei*) și termenul de șir, uneori în varianta șireag “N-ai ucis în el un rege, ai ucis un șir de regi” (*Regina ostrogoșilor*); “Erau în șiruri zeci de mii și mii de sute” (*Puntea lui Rumi*); “Cum se văd de sus pe coaste/ Sutele de clăi” (*Chindia*); “Dar dintr-al prinților șirag” (*Nunta Zamfirei*); “Iar popi șirag, cădelnițând” (*Moartea lui Fulger*).

MĂSURI PENTRU NEMĂRGINIRE. Numerele mari apar deseori în poeziile lui Coșbuc, cu predilecție pentru sute și mii, ca măsuri ale cantităților abundente: sutele de clăi, de chipuri, de neamuri, de sonete, de ani, de tineri; miile de glasuri, de piepturi. Poetul folosește și numere mult mai mari “În cor își cântă doina zeci de mii de guri” (*Fragment*); “Erau în șiruri zeci de mii și mii de sute” (*Puntea lui Rumi*); “De treizeci de sute de ani el a dormit mereu” (*Scrisoarea lui Firdussi către șahul Mahmud*); “De-un milion de veacuri el șade nemșcat” (*Traducere din Calidassa*); “Dar ea de milioane de ori e Magdalenă” (*Fragment*); “Și zeci de milioane plâng” (*Zobăil*).

Reprezentative sunt situațiile în care utilizarea numerelor mari este combinată cu forța epitetelor și repetițiilor în scopul evidențierii cardinalelor mari ale mulțimilor care fac obiectul ficțiunii: “Mii de glasuri, țara toată, tot poporul ostrogotic” (*Regina ostrogoșilor*); “Și mii de lupi și mii de corbi/ De-a valma să înspăimânte zarea” (*Furtuna primăverii*); “Sunt mulți, sunt o sută și alți-s pe drum/ Vin miile acum să se adune” (*Groparul*); “Iar gloata cea fără de număr/ A celor o sută de neamuri” (*Faptul zilei*); “Mișcatu-s-au românii cu miile ca unul/ O lamur-a Moldovei prin sutele de ani” (*Golia Ticălosul*); “Lăsând pe toți, din câte afund/ O mie de crăimi ascund/ Toți craii multului rotund/ De veste plini” (*Nunta Zamfirei*).

Obsesiei de întruchipare în slove a nemărginirii, imensității, a procesului de tindere spre infinitate, geniul poetic al lui Coșbuc i-a izvodit măiestre

imagini “Cât mac e prin livezi/ Atâția anii la miri urez” (*Nunta Zamfirei*); “Picurii cu strop de strop/ Fac al mărilor potop/ Zilnic, câte un spic adună/ Și-n curând tu ai un snop” (*Gazel*); “Multă-i frunza pe copaci/ Tot erau mai mulți cazaci” (*Prutul*); “Nenumărat în păduri s-adună poporul de păsări” (*După furtună*); “Și mulțimea năvălește/ Iarăși stol” (*Iarna pe uliță*).

Însuși termenul de mulțime, atât de vehiculat astăzi, a constituit pentru Coșbuc un instrument util în descrierea raportului dialectic finit-infinit “Va plânge în hohote zarea/ De cară, de cai, de strigare/ Mulțimii pornită spre voi/ Și nu va fi cine să îngroape/ Mulțimea de morți” (*Un cântec barbar*); “și cu guri făr’ de răsuflăt stă mulțimea întâmpinată/ ... Și mulțimi mereu s-adună spre mulțimea adunată” (*Ștefan Vodă*).

Mai reținem și alte expresii plastice tipic coșbuciene: “imens senin, o gloată de noroi, din adâncuri fără de margini, o fâșie nesfârșită dintr-o pânză pare calea”.

Impresionantă este utilizarea de către Coșbuc a unor tehnici matematice și a unor elemente de astronomie.

PUTEREA CONTRAEXEMPLULUI.

Tehnica formulării reciprocei unei implicații logice și evidențierea faptului că nu totdeauna propoziția rezultată este adevărată, este ilustrată în poezia intitulată deloc întâmplător *Logică*. Plecând de la cunoscuta zicală “Ce ție nu-ți place altuia nu-i face” poetul formulează următoarea reciprocă “...Mitre/ Să nu faci în viața ta/ Ceea ce te-ar supăra/ De ți-ar face-o altul”. Răspunsul lui Mitru, de care “...multe nu se prind” este simplu și la obiect “Altul da! zici înțelept/ D-apoi eu? Să n-am eu drept/ Să-mi sărut nevasta?”.

JOCUL NEGAȚIILOR. Așa numitele “improvizări - *Frescoritornele*” constituie elegante exerciții de logică în care elementul determinant îl reprezintă utilizarea negațiilor și reciprocilor unor propoziții ca surse de noi implicații “Ea râde-n plânsul meu! Dar ea atâta știe/ Eu știu, mi-e dragă fata/ Și n-aș vrea să-mi fie dragă/ Dar dragă dacă nu mi-ar fi, aș vrea să-mi fie”; “Psaltirea popii o sărut, dar aș lăsa-o/ Sărut și mâna preotesei, și-aș lăsa-o/pe fata popii n-o sărut, și-aș săruta-o”; “Eu n-am drăguțe multe-n sat, dar nici o fată/ N-a zis că-i bine s-o sărut și să-i țin drumul/ Dar nici că-i bine când o las nesărutată.”; “Eu om cu minte n-am văzut să nu sfârșească/ Nebun când a iubit, dar drept e și aceea,/ Că om cuminte n-am văzut să nu iubească”.

O BIJEȚIE CIUDATĂ ! Satirizarea unor obiceiuri străvechi este înfățișată cu o deosebită tehnică a versificației în poezia *Toți sfinți (după o tradițiune)*. “Și din bătrâni e obicei/ În cinstea sfinților să bei/ Iar legea n-o știrbesc părinții/ ...Și cât ce-aveau paharul gol/ Le mai venea un sfânt în minte/ Ca să nu facă supărare/ Ei beau de suflet beau cu minți/ Nici pentru-un sfânt două pahare/ Nici un pahar pentru doi sfinți”.

Corespondența biunivocă între seriile de pahare pline și mulțimea sfinților este încă nerealizată “Dar vin mai e, sfinți nu mai sunt/ Să nu poți bea că n-ai un sfânt/ Și-n gol să bei nu se prea cade!”. Prelungirea bijecției se împlinește, în chip surprinzător și original, pe seama starețului Pahomie, care nu mai rezistă “supliciuului”. “În timp ce capul și-l frământă/ Pahomie geme scurt și apoi/ El cade mort lângă butoi/ - Stați fraților ! ia Chir cuvântul/ Cătam un sfânt și sfântu-i el/ Bem cel din urmă păhărel/ În cinstea lui Pahomie sfântul”.

ȘARADĂ. Umorul zglobiu și sănătos al poetului își are rădăcini adânci în sprintenele întreceri de strigături practicate la horele și șezătorile din sat, adevărate concursuri de spontaneitate, improvizație și versificație. Elevul Coșbuc își exersa capacitățile în toate prilejurile spre deliciul colegilor săi și al profesorilor, care nu de puține ori erau ținta ironiei lui (Coșbuc), cum a fost cazul profesorului său de matematică, dr. Paul Tanco.

Dornic să facă cât mai accesibile elevilor săi cunoștințele și metodele matematice, îndeosebi cele de algebră, Tanco compunea numeroase probleme pe teme apropiate elevilor, în special din mediul rural și din practicarea agriculturii. Dealtfel aceste probleme au fost publicate mai târziu într-o culegere de “Probleme algebrice” apărută pe cheltuiala autorului în 1892, într-o perioadă în care programele și manualele oficiale din Transilvania se editau în limba maghiară, erau foarte scumpe, rare și inaccesibile elevilor liceului din Năsăud, care avea limbă de predare română. Exemplu:

“Un țăran vinde la piață 11 ouă vechi și noi, cele vechi fiind cu 7 mai multe ca cele noi. Noi cumpărăm o parte, voi restul; dacă noi am fi luat numai jumătate, voi ați fi avut înzecitul numărului nostru”. Acestui text improvizat îi atașăm un frumos calambur al elevului Coșbuc: “Câte ouă vechi și câte noi/ Câte nouă, câte vouă?/ Vechi sunt nouă, nouă, două/ Două nouă, vouă nouă/ Nouă două ouă nouă/ Vouă nouă ouă vechi!”.

Iată moduri proprii lui Coșbuc de a exprima o profundă înțelegere a elementelor de logică și problemistică, bine însușite de la profesorul său Paul Tanco, cât și ironia față de aspectele abstracte ale matematicii care-l făceau pe elevul Coșbuc să prefere exercițiile de versificație consolidării deprinderilor de aplicare a algoritmilor, iar pe profesorul Tanco să-și trateze elevii diferențiat și plin de înțelegere.

MESAJ. Obiceiul de a se adresa matematicienilor “pe limba lor”, George Coșbuc l-a păstrat toată viața. La reinstalarea în funcția de ministru al învățământului al astronomului de valoare mondială Spiru Haret, George Coșbuc, colaborator apropiat al ministrului în probleme de perfecționare a învățătorilor și de redactare de manuale școlare, îl felicită în manieră personală “Pe nouă să-l împarți la trei/ Și-apoi la cub ridică suma/ Atâtea luni să stai

de-acuma/ La locul hotărât de zei/ Iar Zefs supremul geometru/ Să-ți dea puteri să biruiești/ Ca-n sfera vieții românești/ Nu arc să fii ci diametru” (B5 p. 201). În primul său mandat Spiru Haret fusese ministru 27 de luni. Coșbuc îi urează aici $(9+3)^3=1728$ de luni adică 144 de ani.

IZVOARE COSMICE. George Coșbuc a fost un bun cunoscător al astronomiei, fapt dovedit prin activități desfășurate între 1902-1918 în calitatea sa de conferențiar al Casei Școalelor, când, în compania lui Sadoveanu și Vlahuță, a străbătut țara conferențind pe diferite teme solicitate de învățători. În acest cadru Coșbuc a susținut conferințe pe teme astronomice.

În creația sa Coșbuc a folosit elemente de astronomie în unele poezii “Galbenă-n corpul de flori strălucește-n alboare-Aurora” (Traducere după Vergilius); “Carul-Mare scoborâse jos de tot spre miazănoapte/ Și-i păreau pe deal înfipte roțile pe dinapoi/ Lira ne-nsoțe la dreapta, iar Antares după noi”. (*Prin Mehadia*); “Ca lacrima-i limpede cerul/ Și-aproape de ziuă. Frumos,/ Stă-n mijlocul porții Oierul/ (Constelația Lirei n.n.). Luceafărul e gata s-apuie/ Iar Carul spre creștet se suie/ Cu oiștea-n jus” (*Faptul zilei*).

Multe poezii tratează evenimentele calendarului anual și ale succesiunii diurne, fapt rezultat la unele chiar din titlul *Vara, Noapte de vară, În miezul verii, Iarna pe uliță, Concertul primăverii, Faptul zilei, Chindia, Vântul, Vântoasele*.

Găsim de asemenea poezii în care sursa de inspirație este de natură cosmogonică “Așa înaintea creării/ A fost tohu-bohu, socot/ Plutea peste adânc Savaot/ Și, neștiutor al mișcării/ Sta haosul tot.” (*O noapte pe Caraiman*); “Din adâncuri fără de margini/ A răsărit pe cer o stea din adâncuri fără de margini și triști nemișcători de-a pururi/ Aprinși sori priveau la ea/ ... De la-nceput de când e lumea/ Izbită ea prin spațuri reci/ Să duce-ntr-una, să tot duce/ Și se va duce-n veci de veci.” (*Din adâncuri*). Ideea mișcării perpetue în univers o întâlnim în traducerea *Paradisului lui Dante* “Etern rotind în propria-i Unitate... Că-n lumea ce-o vedem de pe pământ/ Eu văd rotiri cu-atâtea mai divine/ Pe cât de centru mai departe sunt.” Iar poezia *Roata morii*, conține o frumoasă imagine a relativității mișcării “Dar uite roata stă/ Și totuși umblă-ntr-una”.

Recunoaștem idei însușite de poet din teoria cosmogonică a lui Kant-Laplace, popularizată cu entuziasm de profesorii săi din Năsăud, dr. Paul Tanco și dr. Artemiu Publiu Alexi care țineau conferințe în aula liceului, organizau cercuri de astronomie și meteorologie cu elevii și chiar concursuri școlare gen olimpiadă dotate cu premii. Acești dascăli nu se mulțumeau doar cu integrarea în activitatea școlară a cunoștințelor științifice, ci le popularizau pentru publicul larg fie în edițiile succesive ale Anuarului liceului năsăudean (1875, 1876, 1878, 1879) fie în “Revista Științifică” din București (1874-1878) din al cărei colectiv făcea parte și dr. Paul Tanco, sau în revista “Recreații științifice” din Iași.

Granițele impuse de stăpânirile vremelnice și sutele de kilometri ce despărțeau Năsăudul de București nu au putut fi stavilă afirmării virtuților științifice, culturale și naționale ale românilor de dincolo și dincoace de Carpați. Crescut în această atmosferă de prețuire a tot ce este știință și artă, cultură și dragoste de patrie și popor, poetul Coșbuc va purta mereu în suflet plaiul natal, Hordoul copilăriei și Năsăudul studiilor sale liceale, revenind în ținutul natal după amnistia generală imperială din 1908; întâlnirea colegială de aniversare în 1909 a 25 de ani de la bacalaureatul seriei sale, sărbătorirea în 1913 a semicentenarului liceului năsăudean, conferințele susținute în nordul Moldovei în cadrul activității Casei Școalelor. Era în căutarea izvoarelor fermecate care i-au astâmpărat setea și zbuciumul creației închinată neamului românesc.

“Coșbuc de altfel pentru neamul întreg a scris tot ceea ce a scris. Pentru el, neamul nostru a fost unit aievea, chiar când era brăzdat de granițe străine și artificiale. Cărțile lui pot fi gustate și citite deopotrivă de țăranul cel umil ca și de esteții cei mai pretențioși. E marea taină și marele meșteșug al celor mai mari creatori de a se putea adresa tuturor însetaților de frumos, fără deosebire” - gânduri sincere scrise din adâncul inimii unui bun cunoscător al datoriei față de neamul românesc, cântăreț în proză al năzuințelor, bucuriilor și dramelor vieții țăranului român, elev și el al Liceului năsăudean, romancierul Liviu Rebreanu.

Bibliografie:

B1. - George Coșbuc - Fire de tort - Biblioteca pentru toți - 1996.

B2. - George Coșbuc - Poezii - Ed. Albatros, Col. Lyceum - 1971.

B3. - Lucian Valea - Coșbuc în căutarea universului liric - Ed. Albatros

- 1980.

MUZEUL MEMORIAL “GEORGE COȘBUC” (I)

- file de istorie -

Constantin CATALANO - Coșbuc

Numeroase locuri din țară păstrează cu pioșenie memoria oamenilor de seamă iviți din humusul românesc. Multe din acestea au privilegiul de a conserva casele în care s-au născut, le-au legănat copilăria, ori unde au trăit o parte a vieții. Pentru noi, cei de astăzi, aceste case reprezintă altarele de suflet ale neamului, adevărate sanctuare la care ne întoarcem mereu și mereu, pentru a ne primeni sufletul, cu noi energii, pentru a învăța să fim mai buni, mai drepți, și, de de nu, mai înțelepți.

Acești “monștri sacri” ai neamului trebuie să fie, mai ales pentru generațiile tinere, modele de urmat, să le înobileze personalitatea, să-i purifice în virtuți, în iubirea de neam și țară, în iubirea de Dumnezeu și adevăr.

Unul dintre aceste locuri este, alături de Ipotești, Mircești, Humulești, etc. și Hordoul nașterii, copilăriei și adolescenței marelui poet român, GEORGE COȘBUC, autor al celebrelor “Balade și Idile”, “Fire de tort”, “Ziarul unui pierde-vară”, al “Cântecelor de viteză”, al cronicilor “Războiului nostru pentru neam și țară”, “Povestea unei coroane de oțel”, “Din țara Basarabilor”, ori a neegalatelor traduceri din literatura sanscrită, greco-catolică, italiană, franceză, engleză, germană ori rusă. Deopotrivă om al condeiului, Coșbuc a fost și om al școlii, educator al maselor și un om cu neclintită credință în Dumnezeu.

Prin George Coșbuc, Hordoul a devenit un loc de pelerinaj pentru toți cei care i-au cunoscut opera, și care, cunoscând-o i-au îndrăgit-o.

Aici, în Hordou, în chiar centrul satului, la răspântie de uliți, preotul greco-catolic Sebastian Coșbuc, tatăl poetului, ridica pe la 1840, o casă din piatră de râu cu șase camere, un adevărat căsoi pentru acea vreme, unde, la 20 septembrie 1866, se naștea cel de-al optulea fiu, din cei paisprezece ai Mariei și ai lui Sebastian Coșbuc.

Este știut că George Coșbuc a intrat în conștiința națională încă din timpul vieții, bucurându-se de o unanimă apreciere din partea contemporanilor, iar prin întreaga sa operă, intră definitiv în Panteonul Național. Acesta este principalul motiv care i-a făcut pe mulți prețuitori ai capodoperelor coșbuciene să treacă cu emoție pragul bătrânei case unde s-a născut Poetul, încă din timpul vieții bardului de la Hordou, vizitatori nu numai din Transilvania ci chiar din

vechiul Regat veniți cu pașaport spre a cunoaște mirifica lume a copilăriei și adolescenței poetului, în Țara Năsăudului. Aici mai cu seamă, în Transilvania, Coșbuc rămâne un mit. Preoții în predicile lor de la nunți ori prohoduri citează din “Nunta Zamferei” ori “Moartea lui Fulger”, dascălii transmit învățăcelilor dragostea pentru cel ce a scris “Povestea găștelor”, “Iarna pe uliță”, “A venit un lup din crâng”, “Isus la împăratul” ori “Pomul Crăciunului”, tinerii la șezători ori hore, bătrânii adunați la sfat pe “lăițuca” din fața casei în zile de sărbători creștine îl citau ca pe unul de-al lor, copil al satului românesc ardelean, sfetnic al celor năpăstuiți, tribun al iubitorilor de libertate, sfătuitorul de taină al fetelor neprihănite ori prietenul flăcăilor de însurat. Așa a fost receptat Coșbuc de cei mulți prin: “Atque nos”, prin “Blăstăm de mamă” și “Fata craiului din cetini”, prin “Pe pământul turcului” ori “Brâul Cosânzenii”, prin “Dușmancele”, “La oglindă”, “Recrutul”, “Dragoste învrăjbită” și “Numai una”, dar și prin “Un cântec barbar”, “Decebal către popor”, “Noi vrem pământ”, și “In opressores”!

Documentele vremii ne confirmă faptul că interesul pentru “cuibul visurilor” copilăriei poetului s-a manifestat încă de pe când poetul era în viață, în plină putere de creație. Mulți erau aceia care doreau să ajungă la Hordou să vadă cu ochii lor satul natal și casa de la răscruce de uliți, moara cu zăvoiu, neastâmpărata Sălăuță care udă șase localități de la izvor până la îngemănarea cu Someșul Mare. Pe atunci oficiul de gazdă îl făcea fratele mai mic al poetului, Aurel (născut în 1869), care rămăsese moștenitorul unei părți din casă după moartea părinților (1901 Sebastian și 1903 Maria), cel care ocupa, împreună cu familia, bătrâna casă, ultimele trei camere, deoarece primele trei erau moștenite de leșeni, dar neocupate, încă din timpul vieții preotului din Leșu, Leon Coșbuc, fratele mai mare al poetului, care moștenire este transmisă fiului său mai mare, preotul Vasile Coșbuc și de la care va fi cumpărată, așa cum vom vedea în cele ce urmează ...

Prima publicație descoperită de noi care face referiri prin text și imagini la casa și familia de la Hordou, este revista “**Luceafărul**”, nr. 8 din 1905, număr dedicat aproape integral poetului. Aici sunt publicate mai multe fotografii între care: casa natală cu un grup de vizitatori (p. 168), o imagine panoramă a satului (p. 169), părinții poetului (p. 172), fratele poetului, Aurel, împreună cu fiul său George, viitorul preot George Coșbuc (p. 173), preotul Leon Coșbuc fotografia cu fiul său Vasile, viitorul preot Vasile Coșbuc, și fiul poetului, Alexandru, fotografie realizată după opinia noastră, la București, în una din vizitele făcute de Leon fratelui din București ca și fotografia familiei preotului Zagrai din Bistrița Bârgăului, căsătorit cu Valeria, fiica lui Leon (p. 176). De asemenea, fototeca Muzeului Coșbuc mai păstrează o fotografie

datată tot 1905, în care poate fi identificat fratele poetului, Aurel, în costum național a cărui fizionomie aproape că se confundă cu a poetului. Aceasta este fotografia la care apelăm de câte ori vine vorba de datarea începutului muzeului Coșbuc, pentru că, alături de Aurel, mai sunt și alte persoane, domni și doamne îmbrăcați în costume de epocă. **Așadar avem acest suport pentru a afirma cu certitudine că începutul pelerinajului este jurul anului 1905. Acest lucru ne îndreptățește să afirmăm că Muzeul Coșbuc este primul muzeu de literatură română din țară !**

În anii următori casa este vizitată de personalități ca: Octavian Goga, Bogdan Duică, Emil Isac, Nicolae Iorga etc.

Într-o zi de florar a anului 1922, ulițele Hordoului au cunoscut o animație deosebită datorată prezenței impresionante a “domnilor” străini spre surprinderea sătenilor, care s-au dumirit repede despre ce este vorba și au participat cu mic și mare la “măreața sărbătoare” din satul năsăudean. Este vorba de gestul remarcabil făcut de profesorii și studenții Facultății de medicină și farmacie din Cluj, secondați de profesorii și elevii școlilor năsăudene care, în 14 mai 1922, vor dezveli prima placă din marmură, care, amintea trecătorului că aici s-a născut poetul:

**“Aici s-a născut fericitul
GHEORGHE COȘBUC,
poetul țărănimii,
marele meșter al graiului românesc
O luptă-i viața, deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor
Oricare-ar fi sfârșitul luptei
*Să stai luptând, căci ești dator.”***

Dacă în mai multe rânduri am sugerat că această placă este actul de naștere al muzeului, (vezi “Ecoul”, Bistrița, nr. 455, din 14 mai 1972, p. 4; “Pagini din istoria unei case-muzeu”, în “Arhiva Someșană”, nr. 2, Năsăud, 1974, p. 505 etc.) considerăm de datoria noastră să facem corectura corespunzătoare în a împinge cu câțiva ani mai înainte (1905) acest lucru. Neîndoielnic că placa rămâne totuși un prim semn material al recunoașterii personalității poetului, aici în Hordou, la numai patru ani după trecerea lui în nemurire.

Sufletul acestei manifestări a fost prof.univ.dr. I. Iacobovici, rectorul Universității în anul universitar 1921-1922.

Până la Salva placa este adusă cu trenul iar din gara din Salva purtată pe brațe de studenții clujeni și elevii școlilor năsăudene, care din Salva s-au alăturat “turiștilor” din Cluj. Pelerinajul s-a făcut pe jos, de-a lungul Sălăuței, în

timp ce tinerii fredonau romane pe versurile poetului. “Am semnalat în numărul nostru trecut lăudabila faptă a d-lui profesor universitar Iacobovici, care, ajutat de d-nii dr. Liviu Câmpeanu, dr. Ioan Buia, dr. Theodor Mihaly, dl. ing. Hossu, dir. C.F.R.reg. Cluj, dl.dr. Hossu, primnotarul oraşului Cluj şi a liceului din Năsăud, a făcut în 14 mai o excursie în Hordou ca să aşeze pe casa în care s-a născut marele Coşbuc o placă comemorativă, pentru a arăta trecătorului leagănul celui mai mare poet pe care l-a dat Ardealul. Pentru a completa această informaţie dăm astăzi mai multe ilustraţii de la *măreţea sărbătoare* (subl.n.) care s-a desfăşurat la Hordou.” (Revista **Cosânzeana**, Cluj, nr. 11, din 15 iunie 1922, p. 164). La pag. 167 sunt comunicate două fotografii sub care citim: “ÎN SATUL LUI COŞBUC: *În drum excursioniştii au fost întâmpinaţi pretutindeni de intelectualii şi poporul de la sate. Aici excursioniştii se văd în gara Salva, unde le urează bun venit părintele Mureşanu.*” Sub următoarea fotografie din josul aceleaşi pagini: “ÎN SATUL LUI COŞBUC: *Un grup de excursionişti din Cluj plecaţi cu Dl. prof. Iacobovici pentru a asista la serbarea comemorativă de la Hordou. Dl.prof. Iacobovici; Prof. Guyard; Prof. Călugăreanu.* În partea de sus a paginii 171 este o imagine care surprinde colţul dinspre şosea al casei (peticită pe ici pe colo cu şindrile noi) pe care a fost fixată placa comemorativă: “ÎN SATUL LUI COŞBUC: *Tabla comemorativă pusă pe casa lui Coşbuc. Preotul tânăr din dreapta şi cei doi flăcăi din stânga d-lui prof. Iacobovici sunt nepoţi de-ai marelui poet.*”

În aceeaşi fototecă a muzeului se păstrează o fotografie originală din această memorabilă zi în care oaspeţii, înconjuraţi de nepoţii poetului şi de mulţi săteni, au pozat în faţa plăcii fixate pe casă.

Este notabilă prezenţa la aceste manifestări a unor intelectuali din Năsăud, profesori, medici, avocaţi, oameni de afaceri, primarii comunelor din jur, pentru că ştirea acestei “mari serbări” de la Hordou a fost comunicată în gazetele vremii.

Am insistat mai mult asupra evenimentului din 1922 (pentru că a fost cu adevărat un eveniment), deoarece credem că aceasta a fost prima manifestare mai amplă în memoria poetului, iar iniţiativa de a se desfăşura la Hordou, satul care numai peste trei ani (1925) va prelua numele lui **Coşbuc**, prin Decret Regal, la cererea hordouanilor, nu poate decât să ne bucure.

De altfel sărbătoarea nu va trece neobservată nici de alte reviste: “Flacăra” din 23 iunie 1922, nr. 25 relatează despre această serbare la p. 399-400. C. Humureanu povesteşte cu amărăciune despre sărăcia Hordoului şi nedumerirea ţăranilor care nu înţelegeau de ce au venit atâţia “domni” de la oraş, la ei (în “**Gândirea**” II, p. 74-75 din 1922): “În gara din Salva, popor fără sfârşit în haine de sărbătoare, iese în întâmpinarea noastră; celor câteva sute de

surtucari veniți din praful orașelor să cinstim pios casa bătrânească a cântărețului de plaiuri. Sunt bucuroși și stângaci țărani ce ne întâmpină; bucuroși și stângaci suntem și noi, în hainele noastre negre și strâmte, ce ni se par întâia oară în toată urătenia lor alături de spuma veștmintelor albe și cămășilor cu altiță ... De lângă porțile strâmte ne privesc trist țărani slabi, gălbejiți și de o sărăcie resemnată care ne turbură bucuria sărbătorii. Vor fi auzit aceștia de *domnul* pornit din aceste meleaguri, pentru a le cânta ca nimeni alt bucuriile lor puține și necazurile lor fără număr ? Mă chinuie întrebarea și încerc să mă dau pe lângă un bătrân, cu pletele sub pălăria uriașă și rotundă, adus de spinare dar cu pasul voinic. Îmi răspunde bucuros întrebărilor mele. Dar răspunsurile lui nu luminează nimic din cele ce voiam să aflu. L-a cunoscut pe Coșbuc când era tânăr; - *era tare cuminte și nu se potrivea cu ceilalți flăcăi din sat ...* Mă dau pe lângă alt plugar. Nu-mi spune nici acesta ceva de vre-o însemnătate. E mai sfătos însă. Îmi povestește: - *Apoi să vezi Dumneata ... Bătrâna (preoteasa Maria, mama poetului n.n.) s-o dus acolo la București să-l vadă, că el baiu să mai deie pe-acasă. La întors, feciorul a adus-o pe mamă-sa până la Sibii. Da jandarmii auzise că vine-acasă și-au împânzit sate tot, că musai să puie mâna pe el, că pe ce să puie mâna ... Că el s-o întors de la Sibii înapoi. Vezi Dumneata era el mai cuminte ca jandarmii ...* După un urcuș scurt, scoborâm deodată în satul mic, înfundat în poalele dealurilor care-l împrejmuie strâns, ca un talger. Turnul bisericeței abia se ridică sfios și cucernic, deasupra gospodăriilor cari n-au o înfățișare de bogăție. E sărac de tot satul Hordău unde s-a născut Gheorghe (sic!) Coșbuc.

Ne poartă spre casă nepotul poetului, un preot tânăr, (preotul George Coșbuc, fiul lui Aurel n.n.) intimidat de atâta mulțime. E aceeași casă umilă, cu tinda largă între două odăi în care calci pe pământul gol. E întunecată și cu ferestre mici. Lumina zilei se strecoară turbure și fără înveselire. Mai multă lumină dau ștergarele albe de pe pereți, cu meșteșugitele podoabe ale cusăturii.

Împrejur un gard îmbătrânit, pârâe și stă gata să se năruie sub greutatea băieților desculți, în ițari și cămăși, cățărați să vadă adunarea *domnilor* veniți cu alai. Poate și Coșbuc a încălecat pe gardul acesta acuma putrezit, poate la umbra asta de copac va fi tresărit în mintea lui copilărească întâiul vers sfielnic ...

Am încercat să stau de vorbă cu cumnata lui Gheorghe (sic!) Coșbuc, văduva Victoria Coșbuc (soția lui Aurel, născută Piersică, din Leșu) care locuiește astăzi în casa bătrânească. Nu pot da nici peste o urmă mai prețioasă, vr-un caet vechiu, vr-un vraf de scrisori. O fotografie ștersă a bătrânilor, o fotografie a poetului și-a fiului său Alexandru. Atât. Tot ce se păstrează e amintirea, e aceea turburată de scurgerea anilor. Își amintesc cum a venit acum treisprezece ani (1908 n.n.), după ce lipsise douăzeci, cum a petrecut atunci cu

tot satul, cu vin din belșug, cu ospăț larg, cu lăutari și cântece. Își mai amintesc după spusele bătrânilor că din Ardeal ar fi plecat cu *unu Eminescu* cu care s-a întâlnit la Sibii și cu care a luat drumul țării, ca să nu fie cătană la împărat ...

Atâta. Nici o relicvă. Nici o urmă mai adâncă, decât însăși cântecele lui, fluturând și pe buzele băiețandrilor desculți.

Poate și casa se va măcina mâine a pustiu. Fără bunul gând al profesorului Iacobovici, nici placa de comemorare ținută într-un perete n-ar chema astăzi amintirea drumetului. Societatea scriitorilor români n-a luat parte la această sărbătorire. Va fi fost ocupată cu vreo gravă discuție de cafea. Nu putem ști. Dar va veni poate grija cuiva să ocrotească zidurile sărace, de amenințarea ruinei. Și vremelnicele guverne, își vor aduce aminte poate că **văduva scriitorului** (Elena n.n.) **trăiește cu optzeci de lei** (subl.n.), citiți bine, atât cât vă costă țigările într-o săptămână, dacă fumați cu modestie.”

Lucrurile nu se vor termina doar cu acest moment omagial. Așa cum profetea C. Humureanu s-a găsit cineva care “să-i ocrotească zidurile”. În investigațiile noastre am găsit și alte dovezi despre preocuparea unor intelectuali pentru realizarea unui muzeu propriu-zis la Hordou, pe măsura operei poetului. Astfel, în mapa XX, dosarul 86 din Fondul “Iuliu Moisil” de la Arhivele Naționale, filiala Bistrița-Năsăud, unde au fost adunate toate hârtiile personale ale eruditului cărturar, animator al vieții culturale năsăudene și prieten apropiat poetului Coșbuc, descoperim acte oficiale privitoare la demersurile făcute de viitorul academician pentru repararea casei din Hordou și pregătirea ei în vederea deschiderii “**Casei Naționale George Coșbuc**”.

Iuliu Moisil s-a orientat mai întâi spre Societatea grănicerească “Regna”, care administra pădurile celor 44 comune din fostul Regiment de graniță. În urma cererii insistente, viitorul academician va obține suma de 15.000 lei în anul 1929. Tot în urma cererii sale la Ministerul Cultelor va obține și de aici 40.000 lei. Cu cele 55.000 lei obținute, Moisil își pune în aplicare proiectul angajând lucrările de consolidare a casei, reparații etc. Aceste intervenții se vor face doar la primele două camere de la stradă, respectiv “casa dinainte” și “chilia”, în urma înțelegerii dintre Moisil și preotul Vasile Coșbuc din Leșu, căruia îi revenea această parte ca moștenire după moartea tatălui său, preotul Leon Coșbuc, fratele mai mare al poetului. Restul camerelor (tinda, camera de zi, cămara și fostul birou parohial) erau ocupate de Victoria Coșbuc împreună cu familia feciorului ei mai mare, Sebastian.

Sarcina pentru realizarea și supravegherea lucrărilor a fost încredințată tânărului inginer Vasile Șuteu din Năsăud, care, în cei aproape trei ani cât a durat șantierul a locuit în Hordou și numai la sărbători trecea dealul Bruhoii la Năsăud “per pedes apostolorum”.

Pentru a se încredința că lucrurile se desfășoară conform proiectului său, Moisil se deplasa cu trăsura, de câte ori credea necesar, însoțit de nelipsitul său aparat de fotografiat și notele din proiect. Se întreținea aici, la Hordou, cu meșterii angajați de Șuteu. Aceste discuții erau meticolos notate în carnetul său, unde găsim și numele meșterilor, ca și lucrările executate de aceștia în vederea retribuirii: "Vásile Ștefan, vecinul de peste drum, a reparat zidurile, acoperișul și cealaltă lemnărie. Un alt vecin este George Ștefan, cantonier de stat, apoi Nicolai și Ioan Cira, oameni fruntași din sat ..."

După demersurile făcute în vederea recuperării acestei părți din casă, lăsată în paragină (de Vasile Coșbuc care trăia în Leșu), și aproape dărămată după cum observa Sandu Manoliu: "Dărâmarea casei e datorită unui cult mai mult verbal și unor vini, despre care e mai bine să nu vorbim. În ultimul timp se zice că Societatea grănicerească *Regna* ar cumpăra-o să o restaureze și să facă acolo un muzeu. Gând fericit numai să nu se împlinească atunci când n-a mai fi nimic ..." ("Sandu Manoliu, *Icoana unei școli* ..., Bistrița, 1929, p. 378), Iuliu Moisil dorea să intre în patrimoniul public.

Acest "gând" de a face, nu un "muzeu", ci o **Casă Națională**, nu-i va da liniște vrednicului cărturar. Conform schiței sale din "caietul de sarcini" pentru renovarea casei, și pe care o reproducem în cele ce urmează, avea de gând să "însăileze" muzeul ce trebuia să cuprindă (probabil printre altele): "Portretul lui (al poetului n.n.), a rudelor, frații și sora etc., cărți din operă și alți autori pentru bibliotecă, dulapuri de cărți, 2 mese, cinci laițe, sfeșnice, lampă, lăicere, zugrăveală a la *G. Matheiu* (probabil ca în tipografia lui George Matei din Bistrița, fost coleg de clasă, în liceu, cu poetul n.n.); blidar, blide, oale, Icoana lui Isus, Maica Domnului, Regele Carol, Ferdinand, Registru pentru vizitatori, unde se va scrie inaugurarea casei, ca să fie **un istoric al casei** (subl. n.), (Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Mapa XX din Fond "Iuliu Moisil", dos. 86). În fila 1 din același dosar găsim o listă meticolos întocmită, din care ne putem forma o imagine a ceea ce urma să fie expus: "Portret Coșbuc 44x61; Iisus 46x55; Maica Domnului 46x66, Iisus între cărturari 51,1/2x65,1/2; Tanco (probabil Paul Tanco, fost director al liceului năsăudean, n.n.) 64,1/2x45". În continuare urmează lista obiectelor ce urmau să fie montate: "2 laițe 2mx0,40; 1 masă 1,50; 1 stelaj; 1 stelaj 2m; 2 cuere; 1 masă mare; 1 etajeră; 1 etajeră; 1 laviță mare; 1 etajeră mică; pardoseala din scânduri." Valoarea totală estimată în acest deviz se ridică la suma de 3.250 lei. Este remarcabilă meticulozitatea inițiatorului, care trădează experiența muzeografică de la Târgu Jiu și de la Muzeul Pedagogic din București, al Casei Școalelor. De altfel această experiență îl va călăuzi și la înființarea Muzeului Grăniceresc din Năsăud, pe care îl realizează împreună cu Iulian Marțian și Virgil Șotropa în august 1931.

Acest deviz este înaintat Direcției Silvice Bistrița în 19 aprilie 1934, după ce casa fusese reparată, în varianta pe care am văzut-o. Într-o scrisoare din 29 octombrie 1935 trimisă inginerului Șuteu, se interesează de stadiul reparării casei și dacă se poate inaugura fără a avea piedici din partea moștenitorilor. Nu întâmplător cere acest amănunt pentru că știa de bețele în roate puse de preotul Vasile Coșbuc, care, în momentul când află despre intențiile lui Moisil (și asta după ce Direcția Silvică Bistrița a dat suma de 15.000 lei pentru reparații încă din 1929 iar de la Ministerul Cultelor se primise suma de 40.000 lei), pretinde de la Societatea Regna (culmea !!!) nici mai mult nici mai puțin decât un milion de lei ! Acest lucru îl determină pe Moisil ca, în 5 oct. 1935, să-i trimită o scrisoare în Leșu, lui Vasile, prin care încearcă să-l determine să renunțe la moșteniera din Hordou: “căci altfel - se va renunța pentru totdeauna a se face acolo o instituție culturală !” Cu un an înainte căuta să-l convingă pe același preot de necesitatea acestui muzeu: “De mulți ani s-a tot vorbit de casa natală a poetului Coșbuc și în urmă s-a refăcut cu ajutorul Direcției Silvice. Acuma ar urma să se facă acolo o bibliotecă și o casă de adunare pentru popor, drept amintire perpetuă a celui mai mare poet al Ardealului.” În aceeași scrisoare îl informează și de faptul că Liceul “George Coșbuc” din Năsăud ar dori să ia în păstrare instituția din Hordou și să o îngrijească. Lucrurile însă, după cum am văzut, nu prea au intrat pe făgașul normal, fapt ce rezultă din această disperată scrisoare a lui Moisil din oct. 1935.

Pentru a se asigura că totul merge așa cum dorea el, Moisil apelează la diverși intelectuali și instituții culturale pentru a înzestra muzeul din Hordou cu un documentar corespunzător care să fie expus într-un mobilier pe măsură. Astfel, în scrisoarea din 2 iulie 1934, trimisă din Cluj lui Moisil de către Alexandru Silași, (nepotul eruditului profesor universitar Grigore Silași, cel care la 1872 renunța la cariera universitară de la *Institutul Santa Barbara* din Viena, unde era vicerector, pentru a înființa în cadrul Universității maghiare din Cluj, catedra de Limbă, literatură română și folclor) consilier juridic, îl felicită pentru inițiativă și relatează: “Mult Stimate Domnule Profesor, primind scrisoarea Dvs. m-am bucurat mult de interesul ce-l purtați casei Coșbuc. Vechiul zel al Dvs. pentru tot ce e nobil și frumos, aici își află o nouă verificare. Ar fi admirabil să-i facem inaugurarea pe 8 septembrie” (data de 8 sept. era considerată data nașterii poetului, care ulterior a fost modificată conform cercetării prof.univ. G. Scridon, cu 20 septembrie, n.n.).

Într-o altă scrisoare, adresată Dr. Mălai, din 25 aprilie 1934, acesta este informat că s-au primit dulapuri, cărți de la Casa Școalelor, Cartea Românească, de la ASTRA; “am și mai multe ... Pe Sebastian Coșbuc l-am împăcat închizând ușa din curte (de la chilie și transformând geamul de la chilie

dinspre stradă, în ușă care s-a păstrat până în 1949 când fațada și-a reluat vechiul aspect, cu trei ferestre la șosea, n.n.) ca el să nu fie zăhăit în nici un chip ... Regele vine după Sfântu Petru ..." Așadar, a fost invitat chiar Regele Carol al II-lea pentru a participa la evenimentul ce trebuia să marcheze sfințirea muzeului în casa de la Hordou. Conform informațiilor culese de la bătrânii satului Hordou, acest eveniment n-a avut loc.

În scrisoarea din 3 martie 1933, adresată Ministerului Cultelor și semnată de Nicolae Rogneanu, Președintele Fondurilor grănicerești, fost senator și magistrat, trimisă de Moisil, în calitate de Director al Muzeului Grăniceresc Năsăudean, de Leon Bancu, directorul Băncii *Aurora* din Năsăud și Dr. Mălai, vicar, se recomandau pentru cercetările ce urmau a fi întreprinse de o echipă regală condusă de **Dimitrie Gusti** în zona Năsăudului localitățile Sângeorz-Băi "înzestrată cu confort ... și comuna Leșu din județul Năsăud", unde se păstrează, după părerea noastră, mai bine specificul românesc din fosta graniță ... Cu acel prilej, sau la o altă dată indicată de Dvs. **proectăm și inaugurarea MUZEULUI NĂSĂUDEAN**, creat de curând și instalat în grănicereasca clădire a Școalei Normale de Învățători, precum **și sfințirea casei natale a poetului GEORGE COȘBUC**, din comuna Coșbuc (Hordou), restaurată în toamna anului 1932.

Vă rugăm respectuos, Domnule Ministru, a ne ierta îndrăzneala pe care ne-o permitem, dar o facem în dorința de a vedea cu ochii și a admira activitatea ce veți binevoi a o desfășura în mijlocul nostru".

Această scrisoare dovedește că stăruințele lui Moisil pentru deschiderea muzeului din Hordou erau nu numai constante, ci de-a dreptul insistente, intervenind, nu numai la guvern, chiar la Rege.

Într-o "notă" din 13 aprilie 1934, aflăm "zestrea" **Casei Naționale** din Hordou "... în dulap se află un mare număr de cărți dăruite de administrația Casei Școalelor, de Institutul Grafic și Librăria cartea Românească, și **Despărțământul ASTRA Năsăud**. *Toate acestea formează astăzi Casa Națională din Hordou.*"

În 9 mai 1934, când se împlineau 16 ani de la trecerea în nemurire a poetului, Moisil însoțit de tânărul inginer Șuteu, fac un "excurs" la Hordou pentru a retrăi din plin bucuria unui act de cultură, pentru care și-au pus tot sufletul, împlinit ! La înapoiere vorbește de noii stâlpi ai liniei telegrafice internaționale **Nicolae Titulescu** care "va lega în curând România cu Yugoslavia, Cehoslovacia și Polonia".

Destoinicul Iuliu Moisil revine în 19 august, același an, împreună cu profesorul de desen Al. Tohăneanu: "Am făcut șase fotografii: casa natală renovată, moara familiei (morarul se cheamă Sebastian Coșbuc), o fotografie

cu plopii (din zăvoiul morii, n.n.), biserica. Tohăneanu a schițat casa natală și moara”. Aceste fotografii, ca și cele două desene ale lui Al. Tohăneanu se regăsesc astăzi, datorită nouă (autorul acestei nefalsificate cronică), în **documentarul Muzeului Coșbuc din Hordou**.

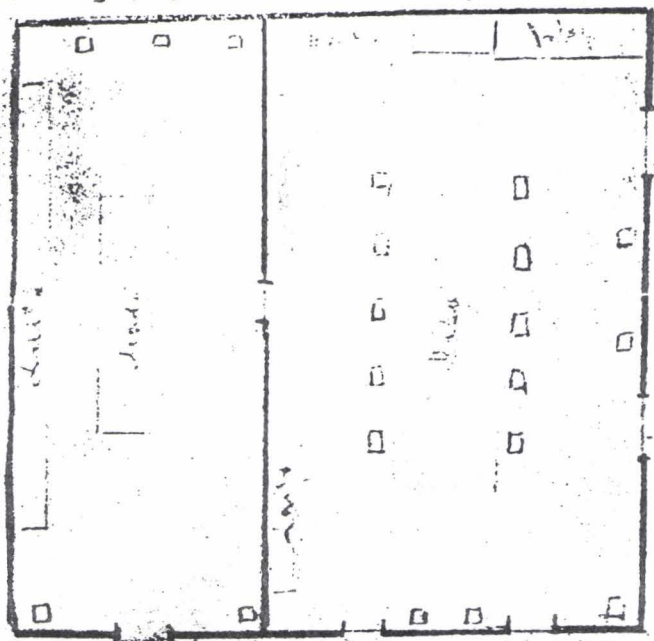
Acest periplu în interesanta “istorie” a instituției culturale din Hordou va continua într-un număr viitor al anuarului nostru.

ÎN SATUL LUI COȘBUC: În drum escursionistii au fost întâmpinați pretutindeni de intelectualii și poporul de pe sate. Aci escursionistii se văd în gara Salva, unde le urează bun sosit părintele Mureșanu.

ÎN SATUL LUI COȘBUC: Tabla comemorativă pusă pe casa lui Coșbuc. Preotul tânăr din dreapta și cei doi flăcăi din stânga d-lui profesor Iacobovici sunt nepoți de-ai marelui poet.

Gradina

Strada Salvo-Telcin

[illegible]

1. Road Carol Termino
Marqueba poble maritima
una ciutat nova entre l'oceà
maritima i la ciutat de
la ciutat de la ciutat de la ciutat

Una din schițele lui Iuliu Moisil

pompoasele clădiri școlare moderne înălțate în orașele
în anii din urmă în valoare de 40.000.000 lei.

Trăind în tradiția acestor sfinte cămințe, noi
graniceri privim cu mare admirație vasta operă culturală
Dvs. cu atâta competență o conduceți în materie de studii
engajate în diferite culturi ale scumpulor noastre țări.

Animată de aceste gânduri, ne permitem, Doamne în
să vă adresăm o invitație respectuoasă în sensul că să bi
a lua în programul cercetărilor sociale din vara anului c
regiunea Mășinului.

Credem că cele mai potrivite localități spre acest
stațiunea balneară Sângeru-Băi, înestrată cu confort
și comuna Leșu din județul Mășin, unde se păstrează -- B
rerea noastră -- mai bine specificul românesc din foste
Cu acel prilej, sau la o altă dată indicată din parte

Dvs., proiectăm și inaugurarea "MUSEULUI ROMÂNUL", crei
surând și instalat în grădina clădire a școlii locale
Învățători, precum și eficientizarea casei natale a poetului Ghe
Cobuc, din comuna Cobuc / Nordou / restaurată în toamna
1932.

Vă rugăm respectuos, Doamne Ministru, a ne lăsa în
la pe care ne-o permitem, dar o facem în dorința de a vă
ochii și a admira activitatea ce veți binevoi a o desfășura
mijlocul nostru.

Primiți, vă rugăm, Doamne Ministru, asigurarea
noastre considerațiuni ce vă păstrăm.

Mășin, Iarlie, 1932.
Nicolae Roguescu
reșed. Fond. Rânkierescu, fost
senator și medicat
Leon Rana
directorul școlii
Delai or

Talia Moisil

Dr. I. I. I.

Fragment din scrisoarea adresată Ministerului Cultelor

BISERICA DIN COȘBUC - FILE DE ISTORIE

Preot David SEMEREAN

Acum, la răscrucea dintre două milenii de civilizație creștină, fiecare națiune este chemată a da socoteală despre aportul ei la făurirea culturii și civilizației spirituale a lumii contemporane. Acest aport se măsoară prin împlinirile oamenilor și ale instituțiilor create de ei. În cazul românilor, cea mai veche instituție este Biserica, instituție divino-umană așezată pe învățătura și Tradiția creștină, care a rămas, încă de la întemeierea ei, stâlpul neclintit și farul călăuzitor în jurul căruia s-au înfăptuit valorile ce conferă identitate și permanență poporului nostru în civilizația mondială.

Într-o epocă în care alte semnificații dispăreau în vârtejul istoriei, poporul daco-roman și-a păstrat ființa prin unitatea de neam, limbă și mai ales de spirit creștin primit încă din sec. I apostolic.

Mulțimea și varietatea vestigiilor arheologice de proveniență creștină descoperite în diverse locuri din țară și care datează din primele veacuri după Hristos, stau mărturie a sincerității și profunzimii convertirii a celor străbuni ai noștri la valorile nesemuite ale Evangheliei lui Hristos. Nu este deloc surprinzător că bazilica paleocreștină de odinioară a devenit centrul vieții de obște liturgic și al vieții comunitare răspândind deopotrivă lumina spirituală și forța morală, care asigurau coeziunea celor ce mărturiseau aceeași credință în Hristos.

Este greu de formulat și timpul nu ne permite aici să facem o amplă, exactă și mai ales o cuprinzătoare caracterizare a rosturilor providențiale ale Bisericii în istoria poporului nostru. Totuși am să mă rezum la o singură concluzie în acest sens făcută de marele teolog și profesor Teodor M. Popescu care a spus: "Biserica Ortodoxă a reprezentat în cadrul statului cea mai importantă și mai venerabilă instituție culturală, a cultivat limba națională, a creat o întreagă literatură, a avut arta sa, a întemeiat instituții de o mare utilitate socială și națională, a constituit o adevărată școală pentru popor, l-a educat, i-a modelat sufletul, i-a insuflat o pietate specifică, virtuți și moravuri care sunt zestrea oricărui popor ortodox ..., nici o altă Biserică nu a făcut atât de mult pentru cultura națională a poporului și, mai ales, nu a dezvoltat în asemenea măsură simțul milosteniei și al iubirii creștine ca Biserica Ortodoxă. (*Biserica și Cultura*, București, 1996, p. 231).

În acest spirit autentic românesc și creștinesc s-a derulat cu siguranța și viața românilor de pe aceste plaiuri ale Hordoului, binecuvântate de Dumnezeu

și cântate atât de mult și poetic de George Coșbuc. Pentru că în acest an se împlinesc o sută de ani de la zidirea actualei biserici din Coșbuc, voi încerca să fac un mic istoric al acestui sfânt locaș.

Localitatea Coșbuc, atestată documentar în 1475 - într-un decret al regelui Matei Corvin, pare a fi mai veche deoarece există o mențiune prin care se precizează că la sfârșitul veacului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea exista o mănăstire pe malul râului Sălăuța, între localitățile Telciu și Hardau (vezi. *Istoria României, Compendiu*, București 1971, harta nr. 7).

Localitatea a purtat și alte denumiri: Hardau - 1475; Hordou - 1523; Ordo - 1547; Hordomezeu - 1616; Hordoani - 1691; Hordoul - 1723; Hordau - 1763; Hordo - 1854 și din 1924 poartă numele de Coșbuc.

În 1739 Hordoul este din nou menționat într-un document (un decret de hotărnicie între Năsăud, Salva și Hordou). În 1760 Guvernul Transilvaniei emite o sentință prin care eliberează mai multe comune, între care și Hordoul, din dependență față de cetatea Bistrița. Devenind liber, Hordoul este încorporat în 1763 în Regimentul al II-lea de graniță al Imperiului Austriac din Năsăud. În acest regiment al "Sumanelor Negre" a luptat Ionică Coșbuc, strămoș al poetului George Coșbuc (regimentul a luptat împotriva lui Napoleon Bonaparte al Arcole).

În acest sat se naște, la 20 septembrie 1866, cel de-al 8-lea fiu al preotului Sebastian Coșbuc și al soției sale Maria, poetul George Coșbuc, viitorul cântăreț al "bucuriilor și amarului" poporului român, glorie a spiritualității românești.

Acest sfânt lăcaș, cu hramul Cuvioasa Paraschiva, din comuna Coșbuc, județul Bistrița-Năsăud, a fost înălțat în anul 1901 prin nesfârșita dragoste pentru Dumnezeu și popor a harnicului preot Sebastian Coșbuc. Actuala biserică a fost ridicată pe locul unei vechi biserici din lemn, sfânt lăcaș cu același hram. La edificarea bisericii și-au adus contribuția din plin meșterul Ștefan Mureșan din Bistrița (executant integrant al lucrării) ajutat de credincioșii localnici. Biserica este clădită din piatră și cărămidă iar acoperișul din tablă zincată. Pictura iconostasului a fost executată de Ștefan Romicher din Aldorf, în anul 1900.

Biserica a fost renovată în exterior în anul 1938. În 1965 s-au efectuat reparații interioare și exterioare, adăugându-se gardul de fier din jurul bisericii, fiind sfințită în anul 1966 de I.P.Sf. Teofil Herineanul, cu ocazia Centenarului nașterii poetului, preot fiind Emil Demian.

În biserica veche din lemn au servit ca preoți strămoșii poetului: Artanasie, protopop al Năsăudului; Ciril, Ioan, Eremia, Cifor, Nelivaico, Casian, Ilarion, Anton și Sebastian - tatăl poetului (toți preoți din tată în fiu).

În cimitirul bisericii odihnesc părinții poetului, Sebastian și Maria,

bunicul poetului pr. Anton Coșbuc, precum și nepotul de frate al poetului pr. George Coșbuc.

În 1973-1974 s-a reparat exteriorul bisericii, preot fiind Nan Dumitru.

Începând cu 1983, sub îndrumarea pr. Semerean David, s-au efectuat lucrări exterioare și interioare de mari proporții: s-a înlocuit acoperișul din tablă zincată; s-a dat jos tencuiala exterioară și interioară, pregătindu-se pereții pentru pictură în tehnica fresco; s-a pictat biserica de către pictorii: Ștefan Teodor și Titul Victor iar resfințirea a avut loc în data de 27.08.1989, de către I.P.Sf. Teofil Herineanul înconjurat de un sobor de preoți și un mare număr de credincioși.

IV. ETNOGRAFICA

MENTALITĂȚI ȘI PRACTICI ANCESTRALE ÎN MAREA TRECERE

Mihaela MUREȘAN - Cluj-Napoca

Chestionarele lansate în anul 1893 și 1895 de Nicolae Densușianu au meritul de a fi scos la iveală informații de cel mai acut interes pentru cunoașterea unor credințe, obiceiuri și datini, menite a evidenția atât “tradițiunile istorice” cât și acel “dat”, specific spiritualității de pe aproape întreg spațiul geografic al “țerilor locuite de români”.

Apelând la dascălii și preoții satelor și, în genere, la toți cei care reprezentau, cu o vorbă ardelenescă, “întelighenția rurală”, Nicolae Densușianu a avut, desigur, intenția de a preleva, prin intermediarii, cât de cât avizați, eșantioane caracteristice modului de a fi și de a trăi al unor comunități deprinse a vieții, cum ar spune Lucian Blaga, “în zăriștea cosmică” și având un stil propriu de a-și concepe existența sau de a-și-o proiecta pe ecranul eternei devenirii universale.

Aflându-se într-o relație nemijlocită cu natura, țăranul român a știut, într-adevăr, să-și coreleze munca și viața cu variațiile și ritmurile acesteia, într-o intimă și deplină consonanță. Și a făcut-o de așa manieră încât a putut lăsa, uneori, impresia că el însuși nu e decât o altă natură. Or, pentru a-i putea releva structura spirituală, se cade să avem în vedere, nu doar locul privilegiat pe care-l deține, în cadrul unei istorii asupra căreia și-a pus pecetea în mod inconfundabil, ci și sistemul său de reprezentări despre lume și viață în virtutea căruia și-a reglat, prin vremi, comportamentul individual sau cel social.

Căci existența sa e supusă preceptelor nescrise ale unei metafizici ce se trădează zilnic prin reacțiile și spusele sale, în modul în care încearcă a-și apropia pământul și apele, plantele și vietățile, prietenii și neprietenii, duhurile faste sau cele mai puțin faste precum și semenii.

Ascunse, cel mai adesea, într-o vastă și complicată rețea de credințe și datini, de eseuri și obiceiuri, datele acestei “metafizici existențiale” se cer a fi explicitate, reconstruite și restituite întregului din care fac parte cu rostul și funcția lor originară. Căci numai astfel ele îngăduie cuprinderea aceluia ethos propriu vechii spiritualități românești.

Situându-ne în orizonturile acestora, vom avea surpriza de a constata că explicația pe care o oferă țăranul român situației sale în lume și în univers, precum și duratei sale “în marea trecere”, egalează, prin frumusețea și adâncă lor

simplitate, cele mai nobile plăsmuiri ale speței umane de pretutindeni. Reprezentările cosmologice întâlnite în spațiul rural din nord-vestul Transilvaniei, în a doua jumătate a veacului trecut, par a fi oricum revelatoare în acest sens. Ne rămâne doar a le interpreta, pe cât posibil corect, redând gândului din care au purces, întreaga plasticitate și unitate printr-o minuțioasă operație de “arheologie” critică.

Transferând asupra universului imaginea, oarecum gospodărească, a condiției sale terestre, țăranul român poate avea uneori convingerea că se află sub cer ca-ntr-o imensă *casă*, plutind pe apele unui presupus *ocean primordial* de vreme ce, pentru el, “la început n-a fost decât apă”.

Actul Creației începe abia după ce Creatorul, convins de răspunsul mesagerului său, broasca (“care s-a dus pe fundul apei și acolo, găsim pământ, i-a spus lui Dumnezeu că acolo este mult”) poruncește apelor să se retragă și să lase pământul să iasă la suprafață. Ascultând apele de porunca Creatorului, “s-au retras și a ieșit pământul deasupra apelor până la vremea de apoi” dar, fiind prea mult, Dumnezeu n-a știut ce să facă cu el. Pentru a ieși din această dilemă, Dumnezeu a trimis-o pe albină la arici să-i ceară un sfat.

Transferând însușirile umane viețuitoarelor din jur, relația dintre arici și albină este prezentată ca o discuție între doi vecini hâtri. Albina l-a găsit pe arici într-un bordei și i-a spus ce-a zis Dumnezeu dar ariciul i-a răspuns că el nu știe nimic despre toate acestea. Albina, știind că ariciul e șiret, n-a plecat ci s-a pitit după coșul bordeiului. Ariciul, crezând că albina a plecat, azis: “Bine și cu Dumnezeu ăsta, el e mai puternic decât mine și mă întreabă pe mine ce să facă cu pământul ce i-a mai rămas. Ia să facă munți și dealuri”. Albina, auzind ce-a spus ariciul, zbrr de după coș și fuga la Dumnezeu să spuie ce-a zis ariciul. Dumnezeu îndată a făcut munții și dealurile” (Humele, Argeș).

Securitatea existenței oamenilor în marea trecere este asigurată printr-o discretă participare la consolidarea actului creator de vreme ce, în mentalitatea locuitorilor, zgomotul făcut de vătraiul de la foc împiedică scorpia să roadă complet cei 7 (Păduroi, Argeș), 4 (Humele, Argeș), 4 (Pârnu Roșu, Argeș) sau 3 (Pădureți, Argeș) stâlpi pe care stă pământul iar, prin spălarea vaselor de apă la puț, femeile pot ajuta stâlpii să crească la loc.

Ca orice casă, pământul are un acoperiș care este cerul, “făcut dintr-o materie tare pe care se află stelele” (Păduroi, Argeș) și care se sprijină, prin toartele sale, pe Pământ. La început cerul era foarte apropiat de pământ dar el s-a îndepărtat din cauza unei femei care l-a “spurcat” făcându-l să se ridice “spre a nu-l mai ajunge nimeni” (Pădureni, Argeș). Uneori cerul pare a fi “așezat pe patru stâlpi”, chiar “pe cinci” iar “pământul pe patru pești” (Ciubanca, Cluj).

Tentat, în permanență, de a da, tuturor celor văzute și nevăzute, măsura sa, omul acestor ținuturi românești își va împrumuta chipul și sufletul elementelor cosmice. Soarele și luna, norii și stelele, vor fi supuse, ca atare, unui antropomorfism ce pare însă a ține, într-o dreaptă cumpănă, sacrul și profanul.

Căci, deși se angajează într-un dialog cu astrele, cărora le atribuie însușiri omenesti ("când văd Luna nouă, se închină de trei ori, cu o piatră în mână, ca să fie sănătoși ca piatra" sau Soarele "umblă călare și, la apus, mănâncă un sfert de prescură și bea un litru de vin"), oamenii nu uită că se află în fața unor ființe sacre ("Soarele este un sfânt") față de care trebuie păstrate anumite relații protocolare.

Și totuși, uneori, "discuțiile" purtate dau impresia a avea loc între veritabili megieși. Luna stă de vorbă cu oamenii, dornică să afle ce daruri au primit aceștia de la Soare, precum o jupâneasă iscoditoare ("Luna-n drum o stat/ Și i-o întrebat:/ Cine vi le-o dat?") părănd a nu fi deloc surprinsă de răspunsul primit ("Noi le-am căpătat/ De la sfântul Soare/ Cu mare rugare"). De altfel, aceste zeități, având chipul și preocupările oamenilor de rând, nu se sfîesc a-și împărtăși cu simplitate temerile și grijile în fața unei imense primejdii, așa cum se întâmplă și în următorul fragment de colindă înregistrat la Ciubanca:

Colo-n josu, mai în jos	Păcurar îi sfântul Soare
Nu știu ceață-i ori verdeață?	Cu soru-sa cea mai mare.
Ba, d'aceia că nu-i ceață	Soru-sa din grai grăi:
Că-i turma lu'Dumnezeu,	- Dă, frate, turma încoace
Că grei nori de ploaie vin.	- Ba, d'aceia că nu-s nori
Că-ți vin, ție, pețitori	
Vin la mine,	Și cer murgul de sub mine
Cer pe tine	Că murgu mi-i potcovit
Și cer turma jumătate	Cu potcoave de argint".
Eu le dau a treia parte	

Cum se poate ușor observa, anonimul din veac intrigă sacrul și profanul într-o viziune care transgresează, în plan poetic, viața de fiecare zi. Raporturile lui cu marele cosmos și cu elementele naturii înconjurătoare sunt cordiale și, câteodată, matern protectoare așa cum se întâmplă într-un emoționant poem al regăsirilor prea târzii. Luna și stelele, ploaia și codrul și chiar jivinele acestuia, se întrec aici în a suplini absența celei care a abandonat, nu fără remușcări, odrasla. Crescut la adăpostul maicii naturi, copilul celei care "cu un voinic s-o luat" și în lume o plecat, va prefera să rămână pe mai departe în mijlocul codrului, presimțind că a sosit clipa unei posibile desprinderi de sub orice tutelă. De aceea va invoca sprijinul celui de-al doilea părinte al său: "A, le, le, codruțule/

Nu-ți apleca vârvuțu’/ Să ieie legănuțu’/ Că m-o lăsat mititel/ Mititel în legănel”. Reproșul adus celei care l-a zămislit (“Du-te-n foc că nu-mi ești mamă/ Că ești coită și ghiolbană”) vine să sublinieze, parcă în contrapunct cu prezența copleșitoare a naturii în viața sa (“Că de când tu m-ai lăsat/ Ploaie caldă o plouat/ Și pe mine m-o scăldat/ Sfânta Lună a luminat/ Stelele m-o abuat/ Și-am băut lapte de lup/ Și-am crescut mărișoruc/ Și mi-am făcut pene bune/ Și-oi zbură și eu prin lume”) (Ciubanca, Cluj).

Singurătatea existenței omului în cosmos tinde a se anula printr-o discretă intimitate cu “Marele Tot” căci “numărul stelelor” ce răsar pe cerul lui nu e, de fapt, decât “numărul oamenilor din lume”, fiecare avându-și un dublu astral care îi veghează norocul și nenorocul pe acest pământ, fundamentale ale vieții decât sub semnul unui inexorabil provizorat.

Tinzând a se integra în ordinea firii, din leagăn și până la ultimul drum, omul care trece prin vămile lumii și ale vieții este conștient că nu face altceva decât să-și urmeze ursita. Și poate de aceea și încearcă a o îmblânzi și a și-o face prietenă și nu dușmană. Numai așa ne putem explica de ce, la nașterea unui copil, se pune de cu seară pe masă un blid cu apă prevăzut în jur cu șapte sau douăsprezece linguri pentru ca ursitorile să-i menească de bine celui nou sosit pe lume.

Ba, în părțile Hălmagiului (Arad), mai făceau “pentru fiecare ursitoare câte un colăcel numit colacul ursitoarelor” pe care îl păstrau “pe grindă, până după botez, când era oferit cerșetorilor” (Vașcău, Bihor).

Dând, odată cu anii săi, vama cuvenită vieții și lumii, omul mai forțează încă o dată mâna destinului, în ceasul în care, voind a se rostui la casa sa, încearcă să-și cunoască, cu un ceas mai devreme, norocul. Acesta pare a fi rostul vergelului, veritabil “joc” de societate la țară, menit a-i apropia și a-i lega, poate uneori pe viață, pe tinerii nubili.

De Bobotează, sau în sărbătorile Crăciunului, fetele își pun într-o cantă inelele iar feciorii sunt obligați a-și alege fiecare, ca dintr-o urnă a norocului, un inel, găsindu-și astfel, implicit, ca “muiere”, adică soție, pe purtătoarea acestuia” (Vașcău, Bihor).

Drumul lor în marea trecere e sortit să se curme însă într-un ceas al supremei încercări, cea pe care încearcă a-l prevedea în nopțile de Sânzâiene, provocându-și într-un fel destinul, prin aruncarea unor cununițe de flori pe acoperișul caselor. Căderea uneia prevestește stingerea apropiată a cuiva din familie, fiind astfel premonitoare. Moartea nu e totuși privită decât ca o strămutare pe un *Alt tărâm*. Țăranul român se săvârșește din viață cu sentimentul că poate fi destinat Raiului sau Iadului după felul în care a înțeles și a reușit să-și trăiască viața, că păcătoșii vor înfrunta Iadul pe când cei dreți și buni vor

avea parte de binefacerile Raiului. “Omul este format din suflet și trup. Sufletul este de la Dumnezeu și la D-zeu merge, dacă a făcut bine în viață, iar corpul omului este făcut din pământ și în pământ merge” (Humele, Argeș). Iadul ar fi situat în pământul de sub pământ, pe când Raiul ar fi un imperiu al desfătărilor de sorginte celestă fiind așezat deasupra norilor.

Descinderea pe tărâmul de dincolo e plină de dificultăți din vreme ce ei trebuie “să treacă prin 24 de vămi la care trebuie să dea socoteală de tot ce-a făcut în viață” (Uda de Jos, Argeș). Cel “care moare are să treacă o apă” iar “acolo sunt vămi și un ciine mare, negru”. Din acest motiv, se aruncă “în groapă un cuceriu” (bănuț); “la băieți îl taie în două și-l pune cu un băț de prun lângă mort în sicriu iar cealaltă jumătate, în grindul de la casă”. Cei ai casei “mai dau o găină neagră peste sicriu pentru vameși” (Vașcău, Bihor). “Peste șapte râuri are să treacă sufletul în cealaltă lume” dar “unul e mai greu” și anume cel “unde a zăvodul”. Să mai spunem că o asemenea reprezentare poate fi citită cu profit în relație cu binecunoscuta operă a lui Dante? Că ea merită a fi supusă unei analize comparative cu reprezentările despre tărâmul celălalt întâlnite la alte popoare și în alte culturi arhaice?

Cei care mor “în săptămâna luminată” au șansa de a ajunge în Rai, așa cum o au și copiii fără prihană care au ajuns să fie botezați. Mihai Săulescu va da una din cele mai rușite creații ale sale bazându-se tocmai pe această credință.

Iluzia într-un alt posibil tărâm al existenței, le determină pe rudele celor răposați să se îngrijească de toate cele necesare unei viețuiri postume. În acest sens, oferă celor nevoiași, drept pomană, mâncare și haine, fiind convinși că astfel morții nu vor suferi de foame și frig. La mormântul pruncilor de șase săptămâni, copiilor care participă la înmormântare, li se pune un blid cu lapte și tăiței pe care aceștia le mănâncă acolo, la căpătăiul celui “prea repede petrecut din viață” (Vașcău, Bihor). Tinerii nelumiți beneficiază, se pare, de un ceremonial de înmormântare mai aparte căci pentru ei se cântă din fluier sau bucin (Ciubanca, Cluj).

Marcând, inevitabil, vârstele omului, succesiunea zilelor și a săptămânilor, în eterna rotire a anotimpurilor, își pune amprenta și asupra existenței sale cotidiene, obligând la gesturi, rituri și practici ale căror rosturi par, nu o dată, a-și fi pierdut și pentru el sensurile originale.

Săptămâna începe în mediul rural sub bune auspicii, **lunea** fiind socotită o zi norocoasă care ajută și-l păzește pe om de nevoi. De aceea nu era bine ca, în această zi, să începi un lucru sau să pleci într-o călătorie (Racoviță, Vâlcea). Oamenii nu oferă și nu vând nimic din casă lunea după cum nu mănâncă de dulce. În prima zi de luni, după Paște, se serbează Paștele Blajinilor, aceștia au fost, conform credințelor celor din Vașcău, “niște oameni

sărmani”. Tot în această zi, în satele Talpe și Săliște (Bihor), după oficierea serviciului religios, este sărbătorit cel care a ieșit primul la arat în acea primăvară. Luat de la biserică pe umeri de către feciori, fruntașul satului e pus pe un car tras de 24 perechi de oameni care se prind de niște funii lungi și dus, într-un alai de cântec și joc, până în satul vecin.

Marțea e și ea o zi de opreliște căci femeile nu cutează a toarce din cauza lui Marțolea care “locuiește în codrii pustii”, acesta fiind un duh ucigaș, înzestrat cu “putere diavolească”. Marțea era considerată o zi nenorocoasă, zi în care nu se începea nici un lucru, nici nu se pleca la drum. Femeile nu făceau leșie marți, de frică să nu le moară bărbatul, nu urzeau și nu croiau din cauză că “marți a urzit Dumnezeu pământul și nu e bine a te potrivi cu Dumnezeu” (Humele, Argeș). După Paște se țineau trei marți, cea de-a treia fiind marțea țăsturilor “când se făceau țăsturi pentru copt pâinea și turta”.

Marțea se făceau descântece pentru vindecarea bolilor (Racovița, Vâlcea). Tot marți seara se practică un soi de magie neagră cu funcție de apărare a comunității împotriva epidemiilor. Nouă femei (și să ne amintim că numărul este divizibil cu trei, cifră a cărei semnificație simbolică și magică e de netăgăduit) se adună la o casă pentru a toarce, a rășchia, a depăna, a țese, pânza din care se realizează cămașa pentru păpușa ciumei, păpușă pe care o vor arunca între hotare, convins că trimit, prin acest tertip, ciurma de la ei la vecini (Ciubanca, Cluj). Marțea se împreună oile și tot marțea, în luna martie, ies prima oară vitele la păscut.

Miercurea era, ca importanță, a treia zi din săptămână după duminică și vineri. Pentru a le merge bine, lor și animalelor, oamenii posteau.

Joia era socotită o zi norocoasă, zi în care se puteau face descântece de dragoste (Racovița, Vâlcea). Joia cădeau întotdeauna următoarele sărbători: Joia furnicilor, Joia iepelor, Joi mari și Ispasul, când, după credințele populare, “se satură un ceas caii” și când “se binecuvântează turmele iar gazdele beau și se înveselesc” (Ocna Șugatag, Maramureș).

Miercurea și joia, în săptămânile de la Paște și până la Sfredelul Rusaliilor (nouă săptămâni), nu se lucrează, aceste zile “se țin” pentru ca să nu bată grindina semănăturile.

Fără îndoială că **Vinerea** este “cea mi mare și cea mai serbată zi” (Vașcău, Bihor) după Duminică. Femeile nu torc, nu spală, nu fac pâine în cup-tor și nu cos, nu croiesc ca să nu-și piardă vederea. “Nu se dă gunoiul afară din casă ca să nu mănânce uliul găinile” (Humele, Argeș). Nu se lucrează în vie sau la pădure ca să nu se usuce lemnul. Interdicția își are povestea ei. Se spune că: “Un om a plecat în pădure cu carul însă, neavând pâine coaptă, soția lui s-a sculat de dimineață și i-a făcut o pogace. Mergând pe drum, deodată i-a ieșit în

cale o femeie mică, săracă care l-a rugat s-o lase în car. El a lăsat-o și, când a fost la un pod, peste o apă mare, femeia a coborât din car și i-a zis: “Ai noroc că mă lăsași în car că, de nu, aici îți aflai moartea cu boi cu tot, că muierea ta ți-a făcut pogace dar să n-o mănânci ci s-o dai la săraci” (Vașcău, Bihor)...

În concepția populară, cine bolește timp îndelungat, poate chema la el șapte femei bătrâne pentru a face “ruga cea mare” și se poate ruga sfintei Vineri care are însușirea de a fi “vindecătoare de boli” (Ciubanca, Cluj).

Sâmbăta era considerată ziua cea mai norocoasă din cursul săptămânii (Bradu, Argeș). În sâmbetele din Postul Paștelui se ducea grâu fiert la biserică (Humele, Argeș). În sâmbăta Paștelui oamenii se strâng la biserică unde preotul face pomelnicul.

Duminica, Ziua Domnului, era zi sfântă de sărbătoare, dedicată repausului și participării la sfânta liturghie. Duminica se făceau vizite, joc sau alte activități distractive.

Dintre săptămânile de peste an cele mai importante erau: *săptămâna brânzei*, *săptămâna luminată*, *săptămâna negrilor* și *săptămâna Rusaliilor*.

Pe lângă zilele și săptămânile mai sus menționate, marea trecere a oamenilor prin această lume era marcată și de o mulțime de sărbători, în care sacrul și profanul sunt aproape în mod egal prezente. Aceste sărbători sunt, în mentalitatea oamenilor, nu numai un prilej de a face o pauză în cotidianul lor trudă, ci și un motiv de implorare a duhurilor faste și mai puțin faste care le veghează norocul și nenorocul pe acest pământ care e, în egală măsură, al bucuriei de a fi și de a avea dar și al tristeții de a ști că nu-ți este dat a conjuga aceste verbe fundamentale ale vieții decât sub semnul unui inexorabil provizorat.

Punându-se sub semnul unor mentalități și a unor reguli percise de conduită, existența țaranului român face dovada că poartă pecetea unei străvechi înțelepciuni, dobândite într-o milenară rotire a anotimpurilor.

BRODERII TRADIȚIONALE PE TEXTILE DE INTERIOR SĂSEȘTI DIN ZONA REGHINULUI

Livia RUSU - Muzeul etnografic Reghin

Muzeul etnografic din Reghin posedă, printre altele, o bogată colecție de obiecte textile de interior și port popular săsești din care o parte au fost expuse în secția în aer liber, în casa din Călimănel (casa dinainte) cu ocazia organizării expoziției “Interiorul tradițional săsesc din zona Reghinului”, în cadrul manifestării “Interferențe culturale în arealul de cercetare al Muzeului din Reghin”.

Pieseile au fost achiziționate în anii 60-70 din satele: Batoș, Dedrad, Ideciu de Sus (jud. Mureș), Chiraleș (jud. Bistrița-Năsăud), câteva păretare au fost împrumutate de la Lassel Katarina din Reghin, care le-a moștenit de la mama ei din Logig și de la prof. Urban Ilona din Reghin.

Din cele 70 de obiecte, au fost expuse în casa din Călimănel-Toplița, în “casa dinainte” pentru organizarea interiorului tradițional săsesc, un număr de 24 obiecte textile, iar în completare, pentru a da culoare și viață interiorului, am expus și obiecte de port popular: două șurțuri din Ideciu de Sus, două cepce din Ideciu de Sus, un giub femeiesc din Ideciu de Sus, un pieptar și un borten din Batoș. În total, colecția de port popular săsesc are un număr de 91 de obiecte.

Satele cu populație săsească au fost de obicei așezate în locuri bogate (zone viticole, pomicele - Batoș, Uila, Dedrad) ceea ce a determinat o stare economică mai ridicată. În organizarea interiorului țărănesc, acest proces s-a manifestat prin introducerea treptată a unor piese de mobilier cumpărate de la oraș, pictate, confecționate la Sighișoara, Mediaș, Sibiu sau Bistrița. Elementele de cultură urbană au pătruns mai degrabă în piesele de port și treptat și în textilele ornamentale de interior, mai ales în materialul folosit pentru confecționare. După cum scrie Iulius Bielz (în “Portul popular al sașilor din Transilvania”, București 1956)” țărani, care mergeau la meserie în oraș, își înființau modeste ateliere când se întorceau în comunele lor. Ei aduceau gustul și moda orășenescă pe care le adaptau stilului țărănesc, astfel că țărăncile au renunțat să-și lucreze singure în casă obiectele de port, ca mai înainte.

Femeile au început să folosească pentru confecționarea obiectelor de port și textile de interior pânza albă industrială, catifeaua, tulul, dantela, firul auriu, mătasea și paielele.

Textilele mai vechi, din pânzeturi de bumbac, țesute de femei, au fost

ornamentate prin învrâstare și cu nevedituri. Treptat locul acestora a fost luat de cele ornamentate prin cusături cu bogată gamă de motive geometrice, fitomorfe, zoomorfe, cu preponderență în roșu.

Textilele decorative de interior mai frumoase și mai numeroase au fost cele de pe paturile obișnuite sau pe cele înalte (Huh Bad), ca și în interiorul românesc, pentru a pune în valoare textilele decorative din zestrea fetelor sau a nevestelor tinere.

Lepedele (Leintuch) din trei lați de pânză de bumbac sau de cânepă au patru vrâste longitudinale de cusături în roșu, cu motive geometrice sau florale. Cusute cu fir de bumbac roșu în punct de cruciuliță simplă sau împletită (punct asemănător cu „bârnașul” românesc - compus dintr-un șir de cruci, având aspectul unei cozi împletite și care se întâlnește și la maghiari - „fonottas” sau „sinorvarras” - cruciulițe împletite sau cusătura-șnur), motivele ornamentale reprezintă pomișori, tulipani, coada păunului, vrăbii, păuni, păsări afrontate, merișoare, steluțe, etc. Alte motive ornamentale sunt: linii în zig-zag, romburi, pătrate, zăluța, colțișorii, etc. Apare și pomul vieții de tip elenistic (vas cu flori). Unele motive florale sunt dispuse în ghirlande formând chenare sau în meandre. Foile sunt îmbinate în “cheiță” ornamentală cu piciorușe. Între foi sunt introduse două benzi de pânză cu motiv ornamental vegetal cusut cu bumbac roșu peste fire, în punct de “pășituri”.

Pe marginile laterale, în dreapta și în stânga, este aplicată dantelă cu colțișori, marcați pe margine cu roșu. Apar și inscripții cusute cu numele fetei sau al femeii care a executat piesa sau pentru zestrea căreia s-a pregătit, precum și anul și câte o inscripție sentențioasă - exemplu lepedeul nr. 3371 din Idecu de Sus cuprinde următoarea inscripție:

“Alle lieben Engelein mögen deine Wächter sei 1930 SUSANA SUSTER

Arbeit macht das Leben süss mach es nie zur Last nur der hat be:
Rümmernis der 154. Die Arbeit hasst bette und Arbeite”

(Toți îngerașii dragi vor să fie paznicii tăi Susana Suster.

Munca îți face viața dulce, nu o face o povară. Numai acela are greutatea care urâște munca. Roagă-te și muncește!)

Toate inscripțiile sunt cusute cu litere având caractere latine „antiqua”, ornamentate în stilul renașterii înflorite din Transilvania, specifice scrierii din manuscrisele sec. XVII-XVIII.

Deasupra patului se pune un rând sau două, suprapuse, (8-12) de perne mari și lungi, cu căpătaie ornamentate bogat. Dacă fețele de pernă românești sunt ornamentate numai la căpătâi, cele săsești au și două benzi ornamentale

late la una din îmbinările laterale, dispuse în dreptunghiuri delimitate de benzi înguste, în motive florale.

Motivele ornamentale predominante pe fețe de pernă sunt: trandafirul, laleaua, vița de vie cu struguri și cârcei, frunza bradului, zăluța, romb, steluta etc. Sunt realizate în același punct de cruciuliță, cu fir de lână roșu sau bumbac mercerizat. Îmbinările se fac în „cheiță”.

Foarte interesantă este fața de pernă nr. inv. 246, din Idecu de Sus la care motivul ornamental floral stilizat reiese din fondul alb al țesăturii de bumbac în două ițe, ca la negativ.

Pe masa înaltă cu sertar, dreptunghiulară, se află fața de masă Tischleifer (nr. inv. 1764 din Batoș), realizată din două foi de pânză îmbinate în „cheiță” și tivite manual (țesătură de cânepă în două ițe). Este ornamentată în cusătură manuală cu bumbac roșu, în același punct de cruciuliță. Motivele ornamentale sunt presărate pe toată suprafața în dreptunghiuri, pătrate, romburi - motive florale (lalele), vegetale (pomisșri), stelute, linii în zig-zag.

Pe fiecare foaie este inscripție dispusă de jur-împrejurul unui motiv central:

“Dies ist an Deinem Segen groper Gott allein, gelegen,
Verfertigt im Jahr 1883 durch Maria Jung den 4-ten Mai”.

(Aceasta s-a făcut doar cu binecuvântarea Ta, Dumnezeu mare.

Finalizată în 1883 la 4 mai, Maria Jung.)

Păretele au formă dreptunghiulară și sunt realizate din pânză de casă, de cânepă în două ițe, iar cele mai noi din „panama”. Sunt tivite de jur împrejur cu ajur și au ornamente în chenar, în motive florale și vegetale, îngerași, spice de grâu etc., cusute în punct de cruciuliță. În plan central se află inscripția sentențioasă și anul confecționării piesei. De exemplu:

“Herr bleibebei uns denn es Will Abend Werden, und der Tag, hat sich geneigt /

19frahren erwachen 39”;

(„Doamne, rămâi cu noi că vrea să se însereze și ziua se sfârșește.

19 trezire bucuroasă 39”);

„So dunkel ist kein Menschenlos auf Erden.

Es kann erbenchtet durch die Liebe Werden 1958”

(“Așa întunecat nu e nici un loc omenesc pe pământ
ca să nu poată fi luminat prin dragoste.”)

Motivele ornamentale frecvente sunt: laleaua, floarea-soarelui, macul, vița de vie cu struguri.

Două dintre păretele împrumutate de la prof. Ilona Urban din Reghin,

sunt realizate de proprietară pe pânza „panama” cusute în punct de cruciuliță cu bumbac mercerizat negru.

Pe unul apare stema orașului Reghin cu inscripția O.P.R. (Oppidum Privilegiatum Regun - Reghinul fiind atestat ca târg la 1427) încadrată de doi cavaleri în armură, călare, ținând în mână câte un șoim. La această stemă a folosit culorile: roșu, galben, albastru, negru.

Altul are stema Ardealului încadrată de două animale fantastice înaripate, iar deasupra inscripție: „Siebenbürgen - süesse Heimat” („Ardeal - patrie dulce”) și anul 1963. Toate sunt încadrate de un chenar în motiv floral stilizat dispus de o parte și de alta unei linii în zig-zag.

Merindarea nr. inv. 236, din Idecu de Sus, este realizată în cinci ițe din bumbac alb, țesătură în neveditură cu ornamente dispuse în trei benzi cu vrăste roșii și albastre. Între ele, pe cele două benzi albe, sunt cusute în punct de cruciuliță „stelute”. În părțile laterale s-au aplicat două fâșii de pânză pe care s-a cusut inscripția:

„Im Herzen ernstes Sinnen
Im Schranke Weisses Linnen”
(În inimă gând curat,
În dulap pânză albă curată.)

Dominantă în ornamentația săsească este repetiția și alternanța la motivele geometrice și simetria la cele florale. Toate aceste broderii dau interiorului un aer de sărbătoare, de curățenie și fast, realizând un ansamblu decorativ deosebit. Multe elemente au apărut ca urmare a schimburilor culturale între etniile conlocuitoare pe aceste meleaguri. Contrastul între fondul alb al țesăturilor și culoarea roșu predominantă cu care sunt realizate câmpurile ornamentale, înviorează încăperea și încântă privirile. Câmpurile ornamentale sunt organizate pe toată suprafața obiectului, în registre, benzi și dreptunghiuri simetrice și au evoluat în permanență spre forme superioare de realizare artistică.

Bibliografie:

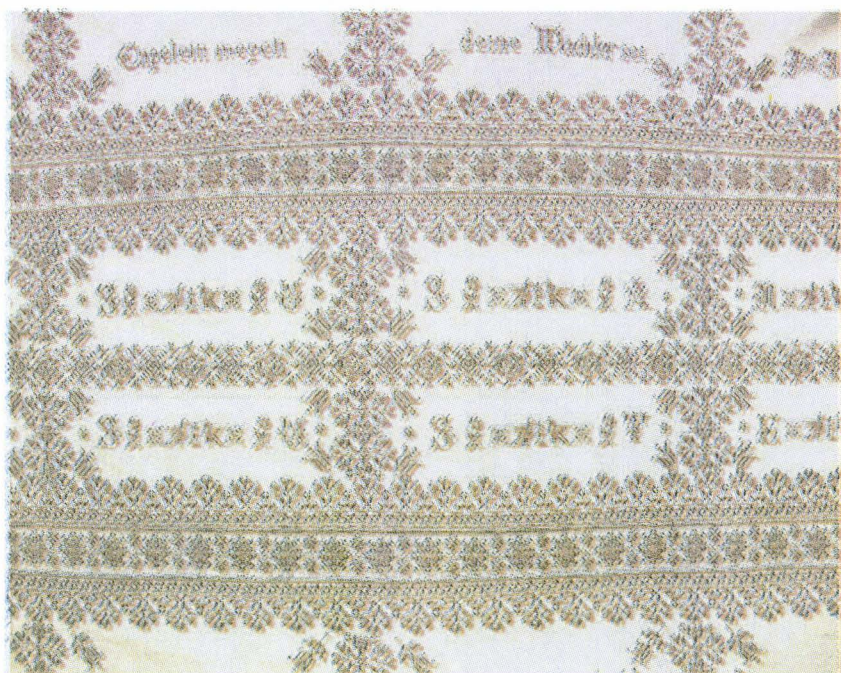
1. Elena Avrănescu, Fl. Bobu Florescu. *Broderiile la români* Buc. , 1959
2. P. Petrescu, E. Secoșan, Aurelia Doagă. *Cusături românești* - 1973
3. Sigismund Jako, Radu Manolescu *Scrierea latină în evul mediu* Buc., 1971
4. Herta Wilk. *Siebenbürgisch-sächsische Webmuster aus Turtlau* Buc., 1982
5. Roswith Capesius. *Das siebenbürgisch-sächsische Bauernhaus Wohnkultur* Buc. 1977
6. Iulius Bielz. *Portul popular al sașilor din Transilvania* Buc. 1956

LISTA OBIECTELOR EXPUSE

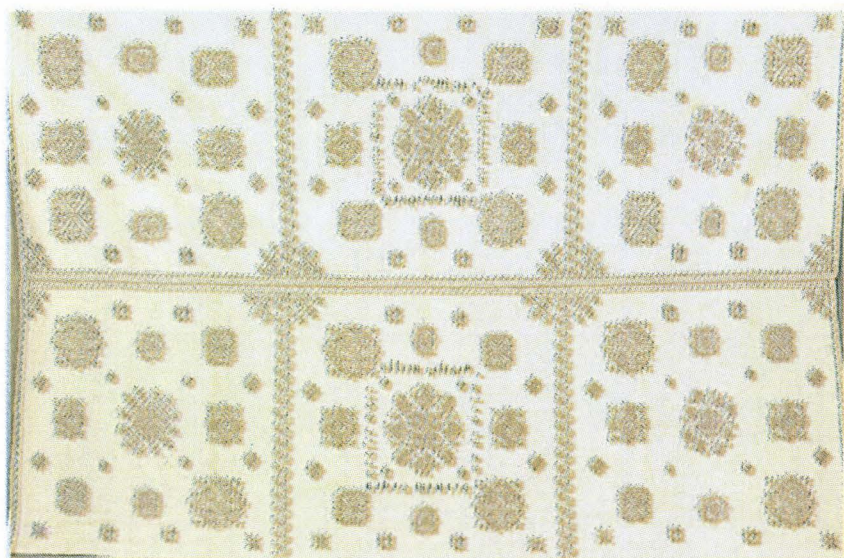
1. Nr.inv. 217	- lepedeu - Ideciu de Sus
2. Nr.inv. 430	- lepedeu - Chiraleș
3. Nr.inv. 1767	- lepedeu - Batoș
4. Nr.inv. 3370	- lepedeu - Ideciu de Sus
5. Nr.inv. 3371	- lepedeu - Ideciu de Sus
6. Nr.inv. 1764	- față de masă - Batoș
7. Nr.inv. 915	- păretar - Chiraleș
8. Nr.inv. 236	- merindare - Ideciu de Sus
9. Nr.inv. 218	- față de pernă - Ideciu de Sus
10. Nr.inv. 219	- față de pernă -Ideciu de Sus
11. Nr.inv. 246	- față de pernă -Ideciu de Sus
12. Nr.inv. 220	- față de pernă -Ideciu de Sus
13. Nr.inv. 252	- față de pernă -Ideciu de Sus
14. Nr.inv. 3372	- față de pernă - Ideciu de Sus
15. Nr.inv. 3598	- față de pernă - Dedrad
16. Nr.inv. 3599	- față de pernă - Dedrad
17. Nr.inv.1771	- față de pernă - Batoș
18. Nr.inv.1786	- față de pernă - Batoș
19. Nr.inv. 740	- față de pernă - Chiraleș
20. Nr.inv. 741	- față de pernă - Chiraleș

PLANȘA I - Interior tradițional românesc

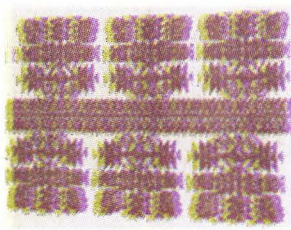
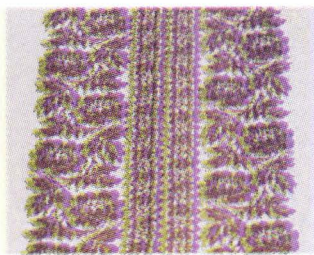
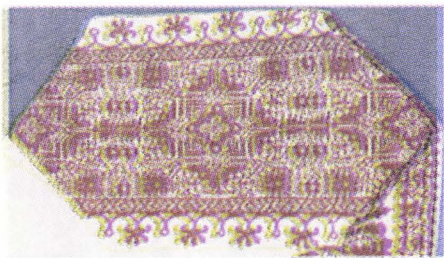
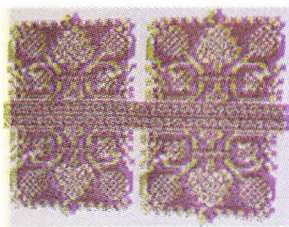
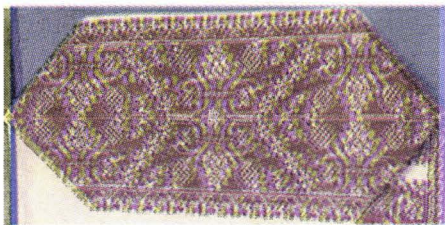
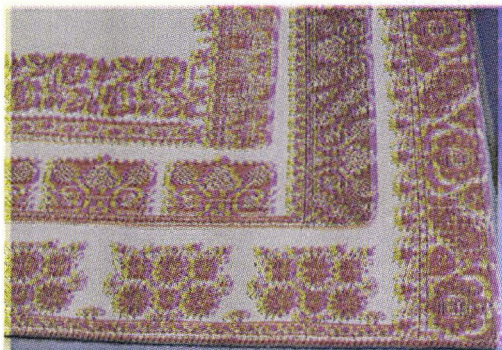
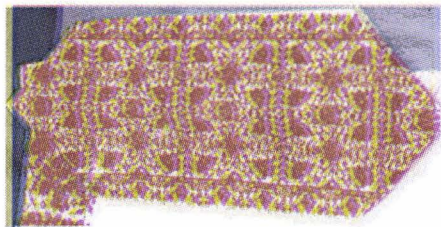

Lepedeu românesc - Ideciu de Sus

Față de masă - Batoș

PLANȘA III - Fețe de pernă săsești

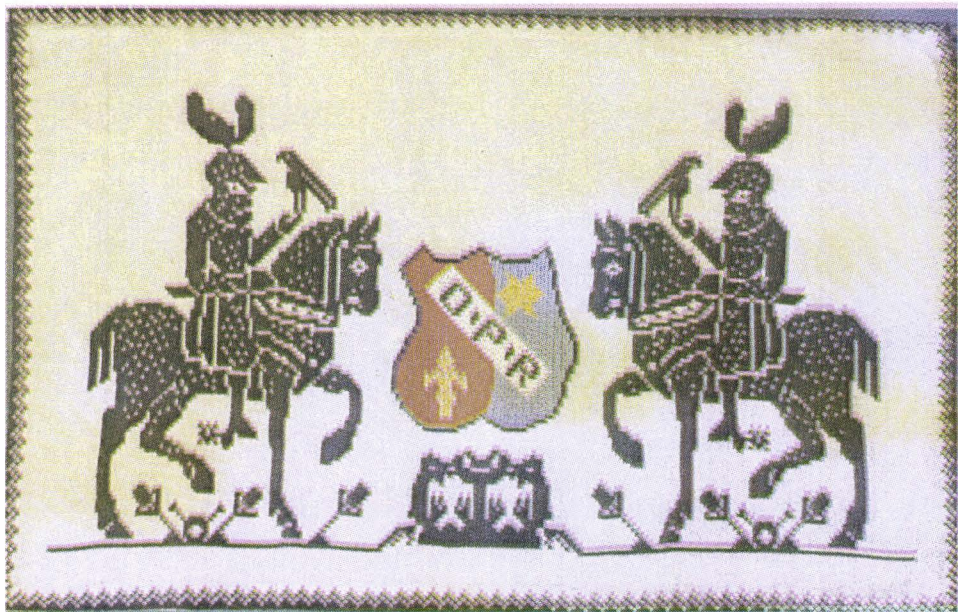

PLANȘA IV - Păretare din Logig

Merindere din Ideciu de Sus

PLANȘA V - Păretare din Reghin

ȚESĂTURI REALIZATE DE KOZMA ERZSÉBET

Angela FANCSALI - Muzeul etnografic Reghin

În cadrul *Festivalului etniilor*, organizat de Muzeul etnografic din Reghin, (iunie 2001) am realizat o expoziție temporară cu țesături realizate de *Kozma Erzsébet* din Reghin, lucrări aparținând creatoarei sau aflate în colecții particulare.

Țesătoarea Kozma Erzsébet, născută în 1950, originară din Remetea (Harghita), a început să țeasă, să fie interesată de arta populară încă din anii copilăriei, moștenind arta țesutului de la mama sa, o cunoscută țesătoare în satul natal, care confecționa în special costume populare.

Covoarele realizate sunt țesute la războiul îngust, simplu, în general în două ițe, autoarea descoperind că poate combina orice motiv dorește în această tehnică simplă.

Din punct de vedere al compoziției se poate spune că autoarea a realizat toată gama de țesături, în dungi la început sau *încărcate* apoi, acestea primindu-și denumirea după ornamentul dominant - motive abstracte sau cu origini concrete (în stil geometric sau stilizate, specific desenului liber), zoomorfe, antropomorfe sau motive simbolice - inspirate din Biblie în general sau din legendele cunoscute.

Până la cristalizarea cunoștințelor de tehnică a țesutului, creatoarea a încercat diferite procedee tehnice de realizare a modelului - mai întâi prin desenarea acestuia de pe o hârtie direct pe firele de urzeală ale războiului, apoi folosind hârtia milimetrică, metodă aplicată cât a lucrat la Miercurea-Ciuc, timp de trei ani, în cadrul Cooperativei de Artă Populară.

După ce a reușit să stăpânească tehnica țesutului, creatoarea a lucrat în paralel acasă, considerând că lucrurile făcute la comandă sunt prea rigide, calculate, astfel ornamentația adaptată posibilităților tehnice în general, geometrizată, dar și promovarea elementelor creatoare într-o compoziție simplă apărând în forme noi, stilizate ținând mai mult de fantezia creatoarei. Dorea să realizeze ceva cu totul nou și totuși să păstreze limitele artei populare.

Printre primele țesături realizate de Kozma Erzsébet sunt: *Femei ducând de mâncare*, *Căpriori*, *Acrobați* - în care nu stăpânea pe deplin tehnica, fiind obligată să facă noduri pe dos, dar are unele elemente de geometrism, începând de asemenea să se contureze unele reguli: continuitate, fluentă, ritmicitate.

În general, după cum spune autoarea "*materialul mă inspiră, îmi spune cum să continui*"¹ având doar idei despre ce ar vrea să realizeze, urmând să umple spațiul țesut pe parcurs. Procedeul tehnic descoperit ulterior este cel în care diferitele culori sunt agățate de un fir comun de urzeală, astfel încât desenul motivelor este evidențiat de contrastul culorilor învecinate, autoarea rezolvând și ceea ce își dorea, respectiv apariția motivelor pe ambele fețe ale țesăturii, după așezarea longitudinală a firelor.

Elementele decorative urmăresc obligatoriu, cu precizie sugestiile naturale ale materialului, linia urzelii și bătelii țesăturii, rezultatul fiind limitat și condiționat de însuși specificul tehnicii. Chiar și așa, creatoarea își demonstrează harul estetic, făcând mărturia unui dezvoltat simț plastic (de altfel necultivat) prin armonia proporțiilor, prin echilibrarea raporturilor dimensionale, prin utilizarea particulară a culorilor.

Ceea ce scoate în evidență frumusețea deosebită a țesăturilor confecționate de Kozma Erzsébet este potrivirea reușită a culorilor ca și fixarea în câmpurile ornamentale a celor trei principii de bază ale artei decorative - bine cunoscute de țesătoare : *simetria, alternanța și repetiția*.

Ornamentația țesăturii este, în general, dispusă pe întinsul câmpului în care se desfășoară compoziția propriu-zisă: aceasta se poate desfășura pe o singură direcție - cea orizontală ca la: *Fete și Feciori* sau *Oameni și flori* , *Cocoși* sau *Femei ducând mâncarea* sau uneori *verticală* pentru a putea fi urmărită pe perete: *Acrobați, Păsări, Căpriori*.

Ceea ce dă originalitate în această compoziție liberă este tocmai *dinamismul* redării ornamentelor care respectă cu strictețe o singură coordonată, cea orizontală sau cea verticală, de dispunere a ornamentelor. Și în cazul acestor țesături, ca și în cele de factură populară, dispunerea uniformă și repetată a elementelor ar putea continua teoretic la nesfârșit - ea fiind totuși limitată de margini uneori (ca la *Cocoși* sau *Căpriori*), limitări care par a avea tocmai rolul de a încadra, de a stăvili desfășurarea liberă a motivelor.

Dacă la aceste categorii de țesături motivele sunt dispuse în mod continuu, pe o singură direcție - cea orizontală mai adesea, alteori motivul se repetă în cele două dimensiuni dând impresia de infinit: *Oameni pe pământ (Corul)*, *Femei cu batic*.

Astfel, pentru a realiza mai multă unitate și simplitate, țesătoarea folosește cu mult simț artistic *repetiția*: motivele se desfășoară succesiv până la acoperirea întregii suprafețe, creatoarea urmărind motivul, câmpul ornamental acoperit uniform având la bază posibilitatea continuării la infinit, prin repetarea decorului ce pare un fragment, fără marcarea unui început sau a unui sfârșit.

Cunoscând aceste reguli simple de aplicare a tehnicii de lucru, aceste

principii de bază, creatoarea reușește să dea viață compoziției, toate motivele se mișcă parcă, într-o unitate spontană, sunt vii, trăiesc.

De un considerabil efect este *utilizarea contrastului* de culori dintre principalele tonuri cromatice. Specific acestor țesături este folosirea doar a câtorva culori, mai adesea: cafeniu, roșu, maro, verde în diferite nuanțe.

La primele țesături realizate, autoarea nu cunoștea încă jocul culorilor, folosind doar câteva: roșu - gri - alb, sau maro - verde - crem, sau verde - crem - ocră, ajungând apoi până la covoare de o complexitate compozițională și coloristică mai evoluată; totuși, deși gama de culori s-a îmbogățit în timp, creatoarea reușește combinații de o veritabilă delicatețe dezvoltând adevărate *armonii de culori*.

Astfel, contrastul puternic dintre culorile alăturate promovează desenul simplu sau complex al ornamentației. În cazul țesăturii *Tridimensiune (Orașul văzut de sus)*, amestecul celor patru culori - nuanțe de gri, dau efectul de tridimensional.

Având un dezvoltat simț al naturii, care înlesnește o inspirație mai imaginativă (izvorând din contemplarea realității înconjurătoare) și cunoscând deja tot arsenalul de tehnici ale țesutului, obișnuită fiind deja a stiliza personajele, a lucra cu forme geometrice (având esența mai rigidă și o evoluție mai puțin schimbătoare), autoarea realizează adevărate tablouri, simbolizând legende populare cunoscute sau imagini biblice de inspirație proprie, unele atât de abstracte încât țesătura însăși nu le poate explica: *Kadar Kata, Budai Ilona, Sfânta Scriptură, Cei trei regi*, realizând interacțiunea între aceste două stiluri.

Obiectele țesute de Kozma Erzsébet farmecă privirea prin armonia unor proporționări dictate de un profund simț al măsurii. Scânteia de inspirație - care de altfel creatoarea recunoaște că nu îi apare în fața războiului de țesut, ci atunci când este pe câmp la cosit, căpălit sau la animale - este lumina din interiorul său.

Kozma Erzsébet spune, legat de compoziția: *Oameni pe pământ* că oamenii sunt luminați de un singur soare, doar că unii stau în umbră, în întuneric, doar cei buni sunt luminați.² Ea redă această concepție personală despre lume prin culori diferite ale chipurilor oamenilor.

Lista imaginilor :

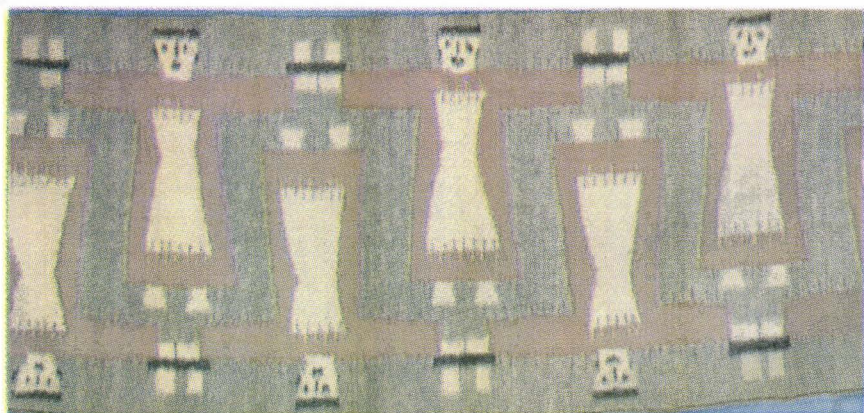
1. Femei ducând mâncarea	- Ételhordó lányok
2. Căpriori	- Özek
3. Acrobați	- Akrobatók
4. Fete și feciori	- Lányok és legények
5. Omul și pomul	

(Oameni și flori)

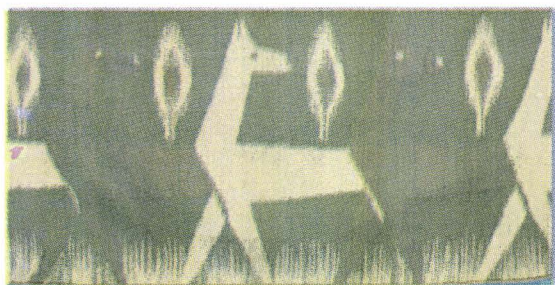
6. Cocoși	- Emberek virággal
7. Pășări	- Kakasok
8. Căpriori	- Madarak (Szarkók szürkében)
9. Oameni pe pământ	- Özek
10. Femei cu batic	- Emberek a földön
11. Orașul văzut de sus
(Tridimensiune)	- Fejkendos asszonyok
	- Város felülnézetben.
12. Kádár Kata	
13. Budai Ilona	
14. Sfânta Scriptură	- A. Szentirás
15. Cei trei regi	- A Harom Király

Note:

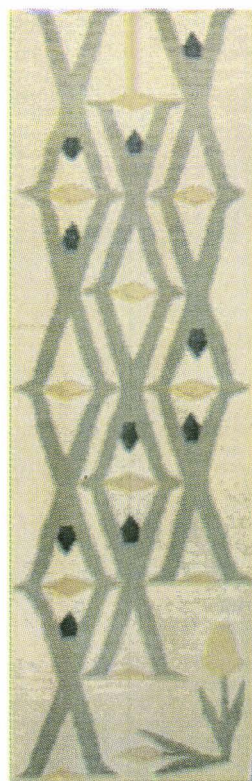
1. Nagy, Olga. *Vise în covoare*. Ed. Korunk, Miercurea Ciuc, 1997.
2. Ibidem.

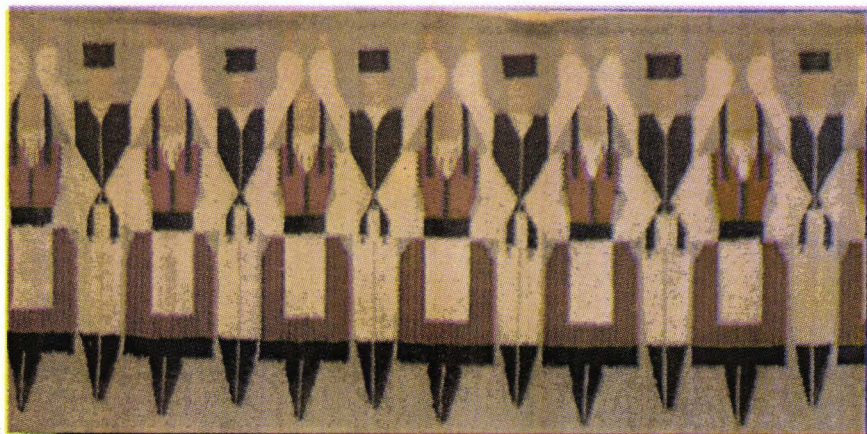
1. Femei ducând mâncarea
Étehdó lányok

2. Căpriori
Özek

3. Acrobați
Akrobatók

4. Fete și feciori
Lányok és legények

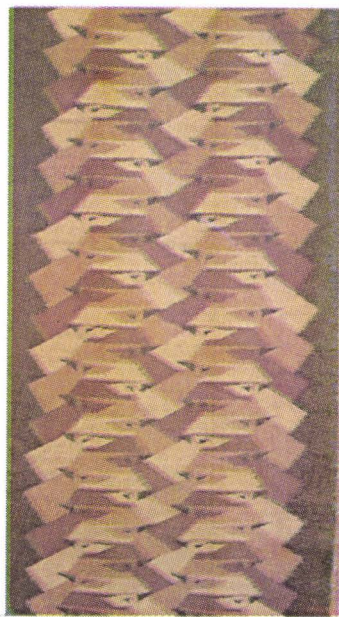
5. Oameni și flori
Emberek virággal

6. Cocoși
Kakasok

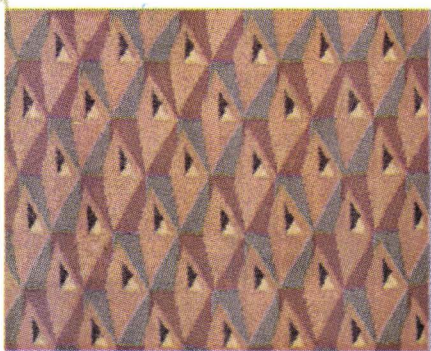
7. Pășări
Madarak - Szarkók szürkében

8. Căpriori
Özek

9. Oameni pe pământ
Emberek a földön

10. Femei cu batic
Fejkendős asszonyok

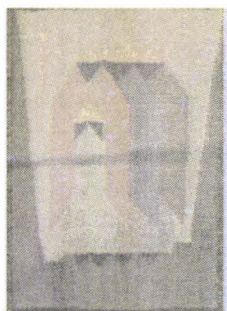
11. Tridimensiune
Oraș văzut de sus
Város felülnézetben

12. Kádár Kata

13. Budai Ilona

15. Cei trei regi
A Harom Király

14. Sfânta scriptură
A Szentirás

ORGANIZAREA INTERIORULUI TRADIȚIONAL ROMÂNESC LA MUZEUL ETNOGRAFIC REGHIN

Maria BORZAN - Muzeul etnografic Reghin

Nu există nici o îndoială, una din fibrele ce alcătuiesc ființa românului este SATUL. Intrând în secția în aer liber a muzeului, reghineanul poate întâlni imaginea satului de altă dată și poate chiar coborî câteva trepte ale timpului, reușind să trăiască așa cum străbunii noștri au făcut-o.

Gospodăriile și instalațiile țărănești expuse, în afară de dimensiunile tehnice, îți oferă multe prilejuri de meditație, dacă dorești, și dacă încerci să-ți imaginezi și să trăiești cele întâmplate cu multe decenii în urmă sub aceste acoperișuri. Meditație dar și admirație și respect pentru țăranul român îți oferă și interiorul casei din Hodac - Valea Gurghiului.

O casă identică cu miile de case din Transilvania începutului de secol XIX, de proporții echilibrate, în care familia trebuia să-și rezolve toate problemele legate de viață, și care astăzi, aflată în muzeul reghinean, este o aducere aminte și o dorință spre mai bine.

Gospodăria din Hodac (foto 1), județul Mureș, datează de la începutul secolului al XIX-lea, remontată în muzeu în 1965. Este compusă din casa de locuit și șura cu două grajduri în aceeași construcție.

Casa de locuit este construită pe un mic soclu din piatră pe care sunt așezate tălpi masive de stejar. Pereții sunt din bârne de stejar cioplite, încheiate la capete în cheutori. Acoperișul este în patru ape, cu învelitoare de draniță. Atât în interior cât și în exterior, pereții sunt lipiți cu pământ galben și văruiți în interior cu alb, în exterior în albastru. Planșeul este din pământ bătut, iar plafonul din scânduri, fixate pe grinzi transversale care se prelungesc în exterior.

Casa are trei încăperi: tinda în care se intră direct de afară, alăturate ei în stânga și dreapta sunt cele două camere.

Șura este construită din bârne de fag cioplite. Pereții sunt lipiți cu lut, pe ambele fețe și văruiți. Acoperișul este înalt, în două ape, cu învelitoare din draniță. Construcția adăpostește două grajduri de vite, dispuse de o parte și de alta a spațiului liber destinat căruțelor. În acest spațiu liber în timpul verii hodăceanul pregătea lemnul din care se confecționau fluierile, respectiv se executa tăierea materialului după dimensiuni, scobirea în interior, cojirea, după care fazele de finisare și ornamentare se executau în casa de locuit.

Interiorul locuinței a fost condiționat întotdeauna de mediul natural, de

ocupații, de stadiul de dezvoltare a tehnicii la un moment dat și de schimburile culturale. Organizarea lui oferă informații de mare valoare etnografică, întrucât zestrea unei familii nu poate fi expusă decât în acel spațiu, bine delimitat - reflectând în același timp nivelul cultural al proprietarului, dar și viziunea sa estetică, prin preluarea tradițiilor și introducerea inovațiilor.

Tinda îți oferă primul contact cu viața trăită aici. Vatra, unde odinioară se reunea întreaga familie, unde nașteau femeile, unde erau așezate persoanele în vârstă sau prietenii care veneau în casă ca și viitoarea soție și unde se țineau șezătorile, astăzi este înconjurată doar de obiectele ce odinioară erau nelipsite în gospodărie, asigurând traiul. (foto 2)

Alături se află blidarul cu polițe pentru farfurii, câni sau alte obiecte de uz caznic. La aceste obiecte fie că sunt din lemn (cele mai multe): linguri, coșulețe lucrate din coajă sau nuiele, pipernițe, vase de muls, coveți; sau din ceramică: blide, cance, ulcioare. Surprinde modul în care elementul artistic se îmbină cu utilul, frumusețea formelor și modul de finisare și dozarea decorului. (foto 3)

Din tindă, unde parcă se mai aud frânturi dintr-o doină sau un colind de altă dată, gazda te poștește în casa dinainte - „casa curată” - unde poți cunoaște frumosul în mentalitatea țăranului. Puținele piese de mobilier aflate aici, patul, lavițele, masa, scaunele, blidarul, lada de zestre, cuierul - sunt distribuite în interior după o ordine stabilită de veacuri. Arhitectura interiorului este adaptată nevoilor funcționale și estetice.

Privirea îți este atrasă de **colțul cu pat** datorită bogăției de culori, dar și monumentalității. (foto 4). Fie că este patul simplu sau mai târziu cel de paradă, el este acoperit cu „lepedee” și covoare din lână în vrăste, cu alesături în motive geometrice și florale încadrate uneori cu vrăste tricolore așezate unul peste altul, iar între ele, se află lepedee alese, decorate cu cipcă (dantelă) din bumbac alb. Împodobit cu multe perne (9-12) lungi, cu căpătaie ornamentate bogat, rânduite toate într-un anumit fel, înviorează interiorul prin contrastul între fondul alb și cel colorat al câmpului ornamental. Pernele sunt din cânepă în amestec cu bumbac țesute în patru ițe, iar căpătaul decorat, este țesut în lătunoi cu alesătură printe fire sau peste fire, cu motive geometrice propriu-zise sau cu decor geometrizat pentru diferite motive florale, zoomorfe, avimorfe. Motivele cele mai frecvente sunt: rombul, zăluța, sfeșnicul, cârligul, coarnele berbecului.

Covoarele de pe pat, ca și păretarele lungi care îmbracă pereții camerei în jurul patului, pornesc de la alternarea simplă a unor benzi de diferite lățimi până la faza în care acestea sunt considerate drept fond pentru „alesături” variate de natura geometrică sau florală. Motivele poartă numiri pline de farmec, alese de fantezia creatoarei: râuri, zăluțe, ochișori, tăblițe, steluțe, roate, etc., și

sunt realizate în tonuri pastelate de verde, maro și galben, sau în culori de roșu, negru, portocaliu, albastru.

Pe culmea, sau ruda aflată deasupra patului, sunt așezate chindee de culme, căpătaie de pernă, covoare și piese de port popular. Multă vreme ea constituind elementul care făcea dovada stării materiale a gospodăriei țărănești, acum este o *friză colorată* ce contribuie la completarea ansamblului decorativ al casei.

Colțul cu masă este frumos aranjat, deoarece spre el își îndreptau privirea, în primul rând toți care intrau în casă și tot aici erau poftiți să stea (foto 5). El este constituit din masă și două laițe - una de dimensiuni mai mari așezată în lungul peretelui opus patului și un canapeu pe peretele ce formează un unghi drept cu patul.

Masa este înaltă, de formă dreptunghiulară, așa numita "masă cu tăblie", cu patru picioare, este acoperită cu o față de masă de lână țesută cu alesături în motive geometrice și florale, peste care este așezată o altă față de masă din cânepă în amestec cu bumbac, la care, pe fondul alb al urzelii, sunt redată ingenioase alesături în diverse motive ornamentale geometrice, în roșu și galben.

Un loc aparte îl are *lada de zestre*, ce își are locul în continuarea patului. Realizată de meșteri din Idicel Pădure, are suprafața împodobită cu creștături în motive formate din îmbinarea unor linii drepte întretăiate, rozete și cercuri concentrice, cu efecte artistice. Lada de zestre este întotdeauna ornamentată. Atenția de care s-a bucurat se datorează în primul rând faptului că, lada destinată fetei de măritat era principala mobilă ce o va însoți la noul ei cămin. În ea sunt așezate obiectele textile pentru zestrea fetelor, dar și piese de port popular: cămăși, catrințe, șurțuri, etc. (foto 6)

Pereții sunt ornamentați de jur împrejur cu ștergare, cu farfurii sau icoane așezate în frize, pe doi dintre pereții încăperii, între ferestre și deasupra patului. Adevărate podoabe ale casei prin stropirea cu apă sfințită de către preoți, icoanele aduc mângâiere și reazem familiei, fiind mereu o prezență vie, un cadru în care coboară dumnezeirea. Frecvente în casele țăranilor de pe Valea Gurghiului au fost icoanele: Maica Domnului, icoanele sfinților protectori ai vieții și avutului, protectorii sănătății, ai casei, ai gospodăriei, ai viilor și ai recoltei; Sfântul Ilie chemat să ocrotească grânele, Sfântul Haralambie protectorul gospodăriei împotriva molimei, Sfântul Nicolae - aducător de noroc și protector al fetelor sărace, Sfântul Gheorghe, ocrotitor al ostașilor. Sfântul Gheorghe este și patronul primăverii, Maica Domnului patronează vara roditoare, Sfântul Dumitru - toamna, iar Sfântul Nicolae - iarna.

Încadrând icoanele sau blidele, ștergarele, piese cu funcție ornamentală evidentă, sunt realizate în două sau mai multe ițe, cu ornamente alese sau brodate, grupate în benzi bine delimitate de câmpuri albe, dispuse în general la

capete. Decorul lor este alcătuit din vrâste cu ornamente (linia, punctul, valul, X-ul, romb, coarnele berbecului, cârligul, crucea, prescura, steaua, floarea creastă, pasărea) care se succed într-un anumit ritm, se grupează și alternează după anumite reguli și scheme. Toate au la capete ciucuri, sau franjuri din urzeală sau aplicații de dantelă în colțișori, ingenios realizate din bumbac alb și care completează fericit ansamblul decorativ. Prin căderea lor oblică sau verticală creează, alături de țesăturile dispuse orizontal (paretare sau lepedee), jocuri de linii care constituie ele însele elemente decorative; sugerând pete de culoare pe albul peretelui sau dimpotrivă, pete luminoase pe fondul închis al țesăturii de lână. (foto 7).

Cuierul cu agățători (cuie de lemn) pentru cance, vine să marcheze încheierea pe verticală a compoziției ornamentale a interiorului. (foto 8) Rolul lui decorativ este susținut de ceramică (cancele atârinate în cuie). Nuanțele de alb, maro, galben și verde sau alb cu albastru al cancelor, contrastează plăcut cu tonurile de roșu, negru, alb al textilelor, cu brunul închis al lemnului, conferind un aer festiv și luminos încăperii. Blidele și cancele erau cumpărate din târguri, fie ca zestre pentru fete de măritat, fie pentru înfrumusețarea casei, după numărul și decorul lor apreciindu-se statutul social al gospodarului.

În dreapta tindei este cămara în care se păstrau proviziile și uneltele gospodărești și care a devenit treptat cameră. Aici numărul obiectelor gospodărești este mare - mai ales cele legate de îndeletnicirile din zonă: găleți, vase de muls, vase pentru prepararea și păstrarea brânzei, bâte ciobănești.

Melița, sucala, roata de tors, războiul de țesut, furca de tors precum și uneltele și ustensilele gospodărești legate mai mult de practică și mai puțin preocupate de partea lor artistică - atrag totuși atenția prin frumusețea formelor. (foto 9)

Privită în ansamblu, locuința țăranilor din Hodac (Valea Gurghiului) se încadrează în marea familie a casei tradiționale românești. Interiorul ei reprezintă un document economic și social de valoare și totodată unul de cunoaștere a gândirii și a sensibilității artistice a populației din zonă. Puținele piese de mobilier sunt puse în valoare de multitudinea și frumusețea țesăturilor, de marea varietate a pieselor ceramice și a icoanelor pe sticlă. *Rezultatul este un ansamblu organic perfect echilibrat*, care produce o impresie de calm și armonie pe de o parte, de bogăție monumentală și bun gust pe de altă parte. Așezarea obiectelor în frize sau pete de culoare intercalate de spații albe, gruparea mobilierului în colțurile încăperii, pentru a crea un spațiu liber în mijlocul camerei, folosirea echilibrată a obiectelor cu caracter ornamental întâlnite în casa din Hodac, sunt de altfel specifice poporului nostru, indiferent de particularitățile zonale. Aici totul îți este familiar și simți cât de aproape este Dumnezeu de tine și cât de aproape ești tu de strămoșii tăi.

Bibliografie:

1. Georgeta Stoica - *Interiorul locuinței țărănești*, Ed. Meridiane
2. Paul Petrescu, Georgeta Stoica - *Arta populară românească*, Ed. Meridiane, Buc. 1981.
3. Gheorghe Nistoroia - *Ștergare populare*, Buc, 1975
4. Marina Marinescu - *Arta populară românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca 1975.
5. Barbu Slătineanu - *Studii de artă populară*, Ed. Minerva Buc. 1972.

PLANȘA I

1. Gospodarie din Hodac - Valea Gurghiului (sf.sec.al XIX-lea)
2. Cuptorul
3. Blidarul
4. Colțul cu pat

PLANȘA II.

5. Colțul cu masa
6. Lada de zestre
7. Ornamentarea pereților
8. Cuierul
9. Războiul de țesut

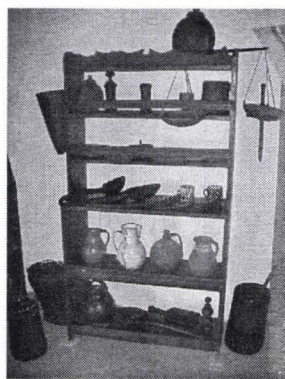
2. Cuptorul

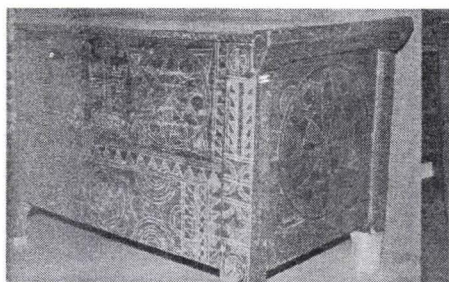
1. Gospodărie din Hodac - Valea Gurghiului
(sec. al XIX-lea)

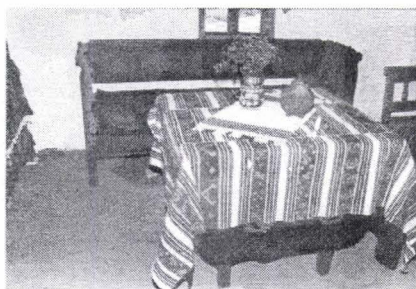
4. Colțul cu pat

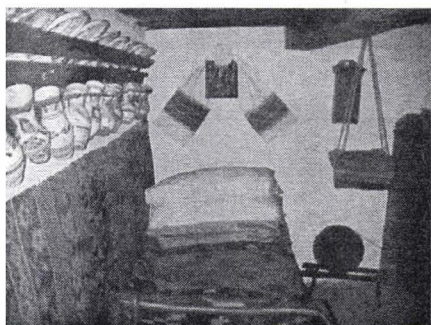
3. Blidarul

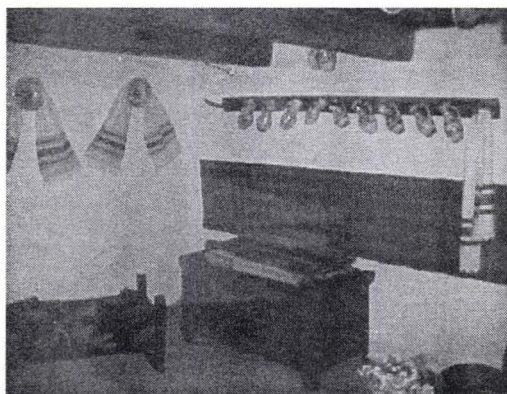
6. Lada de zestre

5. Colțul cu masă

8. Cuierul

7. Ornametarea pereților

9. Războiul de țesut

CÂNTECELE CUNUNII ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI

Emilia BUMB - Bistrița

I. CÂNTECELE CUNUNII - considerații generale; contribuții privind structura ritualului

"Orice obicei marchează un moment necotidian al vieții, un moment important, un început sau un sfârșit, în orice caz o trecere, o depășire de la o stare la alta."¹ Orice rit gravitează în sfera sacrului, reprezentând o alternativă sărbătorească opusă existenței cotidiene. Performarea lui depinde de prezența unui element central, în jurul căruia se organizează; în cazul de față este vorba despre *cununa de grâu*, ca obiect ritual ce marchează sfârșitul secerișului. Limbajul sacru al riturilor și al textelor rituale vizează împlinirea funcției persuasive a actului comunicării și influențarea beneficiarului mesajului, pentru a-i capta bunăvoința. Repetarea unui gest, a unui cuvânt sau a unui moment important în viața individului și a colectivității din care făcea parte, periodicitatea acestora, a determinat însoțirea lor de acțiuni magice. Cântecul ceremonial al cununii secerișului reprezintă, la origine, *demersuri magice*, ce au ca finalitate consemnarea sacralității holdei, a fertilității și sporului roadelor.

Cântecul cununii ocupă un loc important în poezia ceremonială, bucurându-se, alături de practicile ritualice de la sfârșitul seceratului, de o seamă de studii monografice referitoare la o anumită zonă sau chiar la întreaga arie de răspândire. Ovidiu Bârlea susține în acest sens următoarele: "Cântecul de seceriș reprezintă faza culminantă a ceremoniei care încheie această etapă a muncilor agricole."² Repertoriul de cântece al cununii se diversifică în *două tipuri* distincte, care la rândul lor conțin *numeroase subtipuri*, toate fiind realizate prin îmbinarea unor motive specifice acestei sărbători a grâului.

În studiul ritului agrar al cununii, cercetătorul pleacă de la cântec spre factorul mitic ritualic ori spre întrepătrunderile și adăugirile în timp, de ordin tematic literar și muzical, regăsite pe o arie unitară. Astfel, Elisabeta Moldoveanu-Nestor analizează, în studiul intitulat *Cununa - sărbătoarea secerișului. Cântecul de seceriș din Ținutul Năsăud - Transilvania*, tematica literară a cântecelor cununii, arătând că textul acestora este unitar și că în caz de maximă extensiune, acesta cuprinde cinci teme cu patrusprezece motive bine înlănțuite între ele.³ Cercetătoarea citată mai sus susține că tematica literară

este strâns legată de realitatea economică. Fiecare motiv cuprinde aspecte din viața oamenilor în mijlocul cărora s-a dezvoltat obiceiul. De asemenea, mai apreciază că textul a evoluat înaintea melodiei, asimilând mai repede elementele noi. Denumirea folosită pentru cântecul cununii este diferită de la un sat la altul. În general, în satele în care melodia are o formă mai simplă, neevoluată, cântecul poartă numele de "goge", "gogea cununii" (analogie cu "gogea miresii" sau "cântecul miresii"). În Țara Năsăudului și bocetul se mai numește "gogea mortului". În satele unde se cântă variante mai evolute din punct de vedere ritmic și melodic, cântecul se numește "horea cununii" sau "a cununii". Mai nou, melodia a fost integrată de informatori într-un termen actual, comun majorității producțiilor muzicale populare, acela de "cântec" sau "cântecul cununii". Termenul "cunună", adăugat la cel general, vine să precizeze caracterul ocazional al melodiei ce însoțește aducerea cununii. Fiindcă aparține unui ritual străvechi, bine păstrat, melodia cântecului cununii a fost și ea la fel de bine conservată. Cântecul cununii nu se poate interpreta în cadrul obiceiului de către o singură persoană și nici de către întregul cortegiu festiv. Melodia este intonată numai de grupul de fete din jurul fecioarei care poartă cununa de spice. *El este un cântec de grup, feminin în exclusivitate.* Cântecul cununii secerișului este auzit doar o singură dată pe an, motiv pentru care fetele care-l cântă nu au ocazia să-l repete de foarte multe ori. Se întâmplă adeseori, ca înainte de a pleca în alai spre casa gospodarului, să fie chemate, din sat, neveste sau femei bătrâne, care, împreună cu tinerele fete, vor repeta melodia și textul până când acestea sunt bine învățate. În comparație cu alte genuri, cântecul de seceriș s-a păstrat aproape nemodificat, înregistrând doar ușoare variații. Trebuie să mai remarcăm măreția și solemnitatea imprimată cântecelor cununii, care sunt interpretate cu o puternică forță și rezonanță de fetele secerătoare. Acest cântec este destinat a fi cântat în aer liber, pe câmp, la holdă și trebuie să fie auzit cât mai departe în sat, pentru a vesti locuitorilor venirea cununii, ca simbol a aducerii rodului pământului.⁴

O cercetare amănunțită a realizat, în trecut, etnomuzicologul Ilarion Cocișiu, în studiul intitulat *Cântece de seceriș* unde a analizat structura obiceiului agrar al cununii secerișului și modul în care cântecele însoțitoare se încadrează în aceasta. El consideră că ritualul în discuție trebuie analizat pornind de la două aspecte, și anume: "desfășurarea în actualitate" și "dezvoltarea în timp". Perspectiva istorică este relevantă în acest caz, fiindcă pe baza ei se poate deduce drumul străbătut în anumite perioade de acest obicei. "Realitatea de azi e consecința evoluției istorice neîntrerupte". Originea ritului cununii de la secerat se pare că aparține timpurilor preistorice. Modificările aduse în structura obiceiului sunt făcute de generațiile de oameni care l-au trăit

și s-au bucurat de existența lui. Mai remarcăm faptul că, din punct de vedere melodic, din nord înspre Sighet, mergând pe aria fostului județ Someș și-n Năsăud, întretăindu-se cu tipul cântecului de nuntă - se găsește un cântec de nuntă cu forma melodică de origine mai nouă devenită în fostul Maramureș "Hora" (cântec), spre deosebire de "Horea lungă" (doina). În zona Rodnei, pe asemenea melodii se interpretau cântece de leagăn și de joc, caracterizate de un ritm precis.⁵

Aceleași preocupări le regăsim la etnograful și folcloristul Traian Gherman, în studiul *Alduitul cununii*, în care ne este oferit un tablou cuprinzător asupra obiceiului, prin relevarea indirectă a structurii acestuia.⁶ O descriere amănunțită publică și Victor Onișor, care va surprinde înlănțuirea "logică" a elementelor de bază din structura obiceiului cununii. El sesizează relațiile dintre anumite motive de cântec ritual sau de strigătură ceremonială și actele rituale propriu-zise. Acest studiu al său marchează clar funcția diferită a celui "descântec" rostit de una din fete "ca un fel de staroste", la casa gazdei, impunând distincțiile necesare între cele trei modalități de manifestare estetică a textelor ritual-ceremoniale de cunună: cântecul ritual, orația sau "descânteca" și stigătura.⁷

Paul O. Boca este autorul studiului ce poartă numele *Aducerea cununii. Datine din popor*, în care descoperim numeroase considerații referitoare la obiceiul cununii și la cântecele de seceriș. Astfel, el menționează că, din mijlocul mesei, cununa e așezată apoi "la vedere, în loc de cinste al casei", unde va rămâne până când e dusă la biserică, împreună cu o prescură, pentru sfințire, în ziua celor Șapte Prunci Macavei, fiindcă "atunci se face slujba grâului". Apoi, cununa este readusă și păstrată fie până la noua recoltă, fie că e amestecată în sămânța ce va fi pregătită pentru recolta viitoare.⁸

În cele prezentate până aici, nu au putut fi epuizate toate studiile asupra acestei teme și toți autorii acestora. Am făcut doar o selecție a câtorva nume și articole care au avut, în buna desfășurare a acestui studiu, o contribuție importantă.

II. CÂNTECELE CUNUNII- structura, teme, motive

Vechimea ceremonialului și a cântecelor de seceriș permite doar o cronologizare relativă a obiceiului, fiindcă perioada de când datează această datină populară nu poate fi stabilită cu exactitate. Faptul că aria de răspândire coincide aproximativ cu granițele voievodatului Transilvaniei pare să indice proveniența lui din epoca feudală timpurie. Momentele ceremoniale care formează structura obiceiului cununii de la sfârșitul seceratului sunt: împletirea

obiectului ritual, purtatul cununii spre casa gospodarului, udatul cununii, sosirea alaiului la casa gazdei, masa comuna, ospățul și jocul cununii.

Cântecele cununii de grâu interpretate de secerători se diversifică în două tipuri distincte, cu numeroase subtipuri, toate prezentând îmbinări felurite ale câtorva motive tipice acestui prilej festiv. Astfel, prima arie a cântecelor de seceriș este cea sudică, având ca centru Țara Oltului, iar a doua arie, cea nordică, include: Câmpia Transilvaniei, Valea Superioară a Mureșului, Năsăudul, Maramureșul, Sălajul și Țara Moților.

Primul tip este cunoscut sub denumirea de "Dealul Mohului", un cântec solemn, cu o melodie pătrunzătoare, întotdeauna hexasilabic - semn de mare vechime. Textul poetic e alcătuit din două sau trei motive, mai ales în Țara Oltului, unde cea mai veche variantă, publicată în 1885, relevă disputa dintre Sora soarelui și Sora vântului, apoi urarea adresată stăpânului ca recolta să fie bogată, îndemnul de a seceră și solicitarea cinei finale.

În ceea ce privește variantele din cea de a doua arie, intensitatea cu care circulă cântecele de seceriș diferă, fiindcă în Câmpia de Vest, cu prelungiri până în Țara Oașului și a Maramureșului istoric sau chiar prin Chioar și Țara Lăpușului, textele culese sunt de dimensiuni reduse, uneori fragmentare. Cercetătorii au remarcat *unitatea motivică a textelor*. Unității în spațiu i se adaugă marea unitate în timp, pentru că, operând o comparare a primelor variante culese în secolul trecut cu cele culese în ultimii ani, nu au fost evidențiate diferențe majore în aceeași zonă.

Diferențele care apar pe acest fond comun omogen se reflectă și în denumirile zonale ale cântecelor, paralel cu denumirile obiectului ritual, precum: "cântecul buzduganului" sau "al buzduganului", pentru sudul Transilvaniei; "cântecul (horea) cununii" ("curunii") pentru Munții Apuseni; "cântecul cununii" pentru centrul și nordul Transilvaniei; "gogea cununii" (prin analogie cu cântecul miresei), în părțile Năsăudului, alături de "horea" și "cântecul cununii" (pentru variantele mai noi din punct de vedere ritmic și melodic). Specifică zonei Năsăudului, **descânteca** este denumită și "povestea, minciuna, tarostea, sau alduitul cununii".⁹

Al doilea tip de cântece ale cununii, specific zonelor mai sus enumerate, stabilește un singur tip, format din variante policrome, aproape întotdeauna octosilabice, mai scurte decât cele ale primului tip, alcătuite îndeosebi din două motive, în care se reliefează diverse aspecte ale ceremoniei cununii și se adresează urări stăpânului holdei. Ovidiu Bârlea consideră că acest tip conține, la rândul său, câteva subtipuri și anume: cel de pe Valea Ampoiului, în care se subliniază "contrastul dintre grâu și ovăs" și sacralitatea celui dintâi:

"Draga mea, holdă de grâu,
Eu cu drag la tine viu,
Da la ciufu de ovăs;
Io mă duc tăt mânios.
Da cine l-o sămănat,
Ar trebui spânzurat
De ciucuru brâului,
Să fac fală vântului
Și ciudă drăguțului.
Fiți, stăpân cu voie bună,
Că noi Ț-aducem cunună,
Tăt din spicu grâului
Și din roada câmpului
Și din darul sfântului."10

Un alt subtip este acela din Hunedoara vestică, Munții Apuseni și Sălaj, "prin care se solicită udarea cununii":

"Foaie verde de alună,
Trebuie apă la cunună;
Cununa trebe udată
Și fetița sărutată."11

În marginea sud-vestică a Câmpiei, se întâlnește, mai frecvent, subtipul în care holdele "sunt fructificate de un agent sacru: «boul sfânt», «domn din cer», «Maica Sfântă»", pe care Bârlea îl apreciază ca venind din colinde: "Coborât-o, coborât,/ Boul cel sfânt pe pământ,/ La fântână-n țarină,/ Apa-n buză și-o luat,/ Țarina o răurat./ Când deschizi tu sfânta mâna,/ Țarina de toate-i plină; / Când tu vrei și poruncești,/ Toate uzi și veștejești;/ Când întorni tu sfânta față,/ Toate-s pline de dulceță."12

Subtipul năsăudean scoate în relief "peisajul prăpăstios al holdelor, dificultatea secerișului și abundența recoltei." Alături de aceste motive, apare îndemnul de a uda cununa și aluzia nupțială. În această arie, textele descriu, într-o măsură mai mare, faze ale muncii sau secvențe ale actelor ritualice de la sfârșitul seceratului, uneori cu precizarea semnificației lor. Astfel, este prezentată holda, secerișul, bogăția rodului, cununa și rostul ei, calitățile cerute purtătoarei, ospățul, jocul etc. Aceste *motive-formulă* care se regăsesc în textele cântecelor de seceriș și semnificațiile lor cultice ne vor reține în continuare atenția.¹³

Numeroase variante debutează cu o imagine ce înfățișează un rit de purificare a secerătorilor, la care aceștia se supuneau altădată. Acest cântec, intitulat "hora cununii", este interpretat de secerători în drum spre sat:

"Dimineă ne-am sculat,
Și pe obraz ne-am spălatu,
Lui Dumnezeu ne-am rugatu,
Poale albe-am suflicatu,
Și la holde am plecatu." (Feldru, 303, cf: N. Bot; *Cântecele*

cununii).

Această primă temă literară surprinde pregătirile de dimineă ale femeilor în vederea lucrului, a seceratului, tema fiind regăsită nu doar în zona Năsăud, ci și prin Alba. Această imagine este specifică și altor genuri poetice aparținând unor obiceiuri, precum: colindele, descântecele, plugușorul, orațiile de nuntă etc.

Frumusețea holdei secerate este un alt motiv care are o largă răspândire, deși în unele texte apare abia schițat: "Holdă ca părețile/ Săcerat-o fetele." Tot în aceste versuri remarcăm descrierea unei munci efectuate exclusiv de fete, mai ales atunci când seceratul se făcea exclusiv cu mâna (secera).

În unele texte se fac referiri la caracterul sacru al holdei secerate:

"Holdă mare-am seceratu,
Holdă mare, grâu frumosu,
Ca și fata lui Cristosu;
Holdă mare, grâu curatu,
Ca Domnu care l-o datu." (N. Bot, op. cit., varianta năsăudeană)

Alteori, apar unele aluzii la feciorii care leagă snopii:

"Feciorii clăi o-nșiratu,
Ș-așa-s clăile de multe,
Ca oițele pe munte;
Ș-așa-s clăile-nșirate
Ca cătănila-n părade." (Feldru-BN, 303, N. Bot, op. cit., p. 198)

La intrarea alaiului în sat, începe un alt cântec:

"De unde cununa vine,
Multe clăi s-or pune mâine;
De unde cununa pleacă,
Multe cară să încarcă." (Rebrișoara-BN, 292, N. Bot, op. cit.,

p. 186)

În apropierea zonei Năsăud, chiar și celelalte cereale pot fi asimilate grâului:

"De unde cununa vine,
Rămâne țarina plină
Și de grâu și de secară
Și de orz de primăvară." (N. Bot, op. cit.)

Obiectul ritual (cununa împletită din spice de grâu) este surprins în

cântecele de seceriș din această arie, insistându-se asupra purității grâului:

"Cunună de grâu curat,
De trei feciori semănat,
De trei fete secerat."

Motivul locului binecuvântat, de unde vine cununa, este prezent în alte variante:

"Din vârful obcinii
Vine fruntea cununii." (Rebrișoara-BN, 292, N. Bot, op.cit., p. 188)

sau

"Din sus di la răsărit
Mândră cunun-o pornit." (Leșu-BN, 320, N. Bot, op. cit., p. 228)

sau

"Vine fruntea cununii
Di la vârhu arșiț." (Șanț-BN, 318, N. Bot, op. cit., p. 223)

Alte texte relevă rosturile, semnificațiile cununii:

"Cununa de grâu curat
Să fie de sămănat." (Braniștea-BN, 264, N. Bot, op. cit., p. 158)

În unele variante, cununa devine, pentru gazdă, un simbol al holdei secerate și al bogăției acesteia:

"Puneți spice cu soție
Gazda Dumnezo să-l ție.
Fă cunună plinișoară,
Să nu fie prea ușoară,
Să se bucure gazda,
Că i-o fost deasă holda." (Zagra-BN, 277, N. Bot, op. cit., p. 172)

Un rol important în zona Năsăudului, dar și în Maramureș, îl ocupă actanții ce vin în contact cu cununa, în special fiind vizată purtătoarea cununii. Acestea i se cerea să fie curată ritual, însă se pare că și celorlalte fete secerătoare, ca și feciorilor care legau snopii, li se cerea aceeași calitate. Se impunea ca sfințenia grâului să nu fie întinată, dar mai ales cea a cununii. În majoritatea variantelor poetice "curățenia" fetei este asociată purității lumânării (obiect ritual cu rol purificator); uneori este accentuată chiar superioritatea fetei:

"Cine duce cununa
Curată-i ca lumina;
Dar pe lângă astă fată
Nici lumina nu-i curată." (Zagra-BN, 277, N. Bot, op. cit., p. 173)

sau

"Cine duce cununa
Curată-i ca lacrima

Și dreaptă ca lumina
Ca lumina cea de ceară,
Ce-o pun domnii în păhară." (Chiuza-BN, 266, N. Bot, op. cit.,

p. 159)

Condiția de puritate a fetelor care fac parte din alaiul cununii este subliniată prin opoziție cu femeile care nu participă la el:

"Teștiți mute din bordei
De vedeți afară ce-i:
Noi intrăm flori înflorite,

Voi ieșiți, mute, pârlite." (Telciu-BN, 285, N. Bot, op. cit., p. 183)

În ceremonialul ritualic alaiul are un rol de excepție. Acest rol poate să plaseze fetele într-o situație critică, în care sunt expuse acțiunii maleficului, fiindcă doar în acest fel se pot explica imaginile din câteva variante nășăudene, ce surprind apărarea de strigoi și de deochitori:

"Luați seama ce vedeți
Ca să nu ne deocheți
Că, noi suntem puținele,
Ne-am ales de frumusele.
Este-o piatră pe de noi
Adusă cu șase boi,
Roază-o cine-i strigoi,
Iar cine ne-o deochea
Roază câte-o bucătea." (BN, nelocalizat, 274, N. Bot, op. cit.,

p. 169)

Textul fragmentului de mai sus, ca și cel anterior, se plasează în apropierea poeziei descântecelor, fapt care atestă considerabila lor vechime.

A doua porțiune a drumului parcurs de alaiul secerătorilor este străbătut prin sat. Astfel, când alaiul a intrat în sat, copii, tineri și bătrâni ies, cu toții, pe la porți sau în drum. Organizarea inițială a alaiului se păstrează până în acest moment, adică până la ajungerea în sat, unde ordinea cortegiului festiv se destramă, din cauza altor aspecte ritualice ale obiceiului, precum: udatul, fuga. Udarea obiectului ritual și a purtătoarei acestuia e un rit respectabil, care antrenează câte un reprezentant al fiecărei gospodării, întrucât acest gest este considerat ca o doctorie pentru săteni. Astfel că, la răspântiile drumurilor, cununa și, odată cu ea, fata care o poartă, este udată din plin cu apă de feciorii ce o așteaptă cu donițele pline. "Feciorii o udă (cununa) în sat, până la casa gazdei" (Leșu-BN, inf: Reghina Tapalagă). Actul udării cununii, ca și celelalte momente ale obiceiului, și-au pierdut vechea semnificație și se săvârșește în virtutea obișnuinței sau e văzut ca un prilej de distracție. "Feciorii așteptau cu

videri pline, într-ascuns, să se învezească. Numai feciorii, tineretul uda, bătrânii nu." (Șanț-BN, inf. Sever Scripeți). În timp ce i se toarnă găleți de apă pe cap, fata purtătoare a cununii se învârteste lin, pe loc, "ca să sară apa de pe ea" (Rebrișoara-BN, inf: Pop Raveca).¹⁴ Se crede că nu este bine să se ajungă la casa gospodarului cu cununa neudată. Acesta este motivul pentru care fetele ce compun alaiul cununii îndeamnă asistența să ude obiectul ritual, în chiar cântecul pe care-l interpretează și care răzbate din depărtare, în liniștea serii, spre satul tradițional:

"Deșteptați-vă, ficii,
Nu ședeți ca-n șezători!
Luați câte-o cofă-n mână
Și vă duceți la fântână
Și cu apă o umpleți
Și apoi pe noi ne muieți." (Zagra-BN; 277, N. Bot, op. cit., p. 173)

Celor ce nu udă cununa li se adresează urarea:

"Cine n-a uda cununa
Să n-ajungă săptămâna." (Negriștești-BN, 259, N. Bot, op. cit.,

p. 156)

Versurile de mai sus constituie, de fapt, aproape un laitmotiv al textului despre udare. Alte texte relevă bogăția recoltei, care este proporțională cu udatul:

"După ce-am intrat în sat,
Tăt cu apă le-o udat,
De numa nu ne-o-necat;
În cruce de ulicioară
Sta coafele rînd afară

Ne uda să ne-omoară." (Feldru-BN, 303, N. Bot, op. cit., p. 198)

Udarea cu apă este cerută în întreaga arie, însă pe alocuri, apa este înlocuită cu vin și cu "jinars", ca aluzie la petrecerea de la sfârșitul seceratului. Oricine poate uda cununa, deși în cântece sunt nominalizați mai ales feciorii, dar și fetele, "om frumos sau om pe plac". Aceste trimiteri la tineri sunt în măsură să înfățișeze legătura dintre riturile premaritale și cele agrare, implicate în promovarea rodului, strict întreținută de condiția purității.

Datorită faptului că aparține unui ritual străvechi, bine conservat, melodia cântecului cununii a fost și va fi bine păstrată, aspect relevat de asemănarea dintre variantele melodice. Sosirea alaiului la casa gazdei este un alt moment semnificativ în ceremonia aducerii cununii. Acest cortegiu festiv ajunge cu cununa la gospodar tot cântând și chiuind. Gazdele de acasă așteaptă sosirea cununii, făcând ultimele pregătiri necesare primirii alaiului. Pe drum se aud versurile:

“Deșteptați-vă, ficii,
Nu ședeți ca-n șezători!
Luați câte-o cofă-n mână
Și vă duceți la fântână
Și cu apă o umpleți
Și apoi pe noi ne muieți.” (Zagra-BN; 277, N.Bot, op.cit., p. 173)

Celor ce nu udă cununa li se adresează urarea:

“Cine n-a uda cununa
Să n-ajungă săptămâna.” (Negrileşti-BN, 259, N.Bot, op.cit.,
p. 156)

Versurile de mai sus constituie, de fapt, aproape un laitmotiv al textului despre udare. Alte texte relevă bogăția recoltei, care este proporțională u udatul:

“După ce-am intrat în sat,
Tăț cu apă le-o udat,
De numa nu ne-o-necat;
În cruce de ulicioară
Sta cofele rând afară
Ne uda să ne-omoară.” (Feldru-BN, 303, N.Bot, op.cit., p. 198)

Udarea cu apă este cerută în întreaga arie, însă pe alocuri, apa este înlocuită cu vin și cu “jinars”, ca aluzie la petrecerea de la sfârșitul seceratului. Oricine poate uda cununa, deși în cântece sunt nominalizați mai ales feciorii, dar și fetele, “om frumos sau om pe plac”. Aceste trimiteri la tineri sunt în măsură să înfățișeze legătura dintre riturile premaritale și cele agrare, implicate în promovarea rodului, strict întreținută de condiția purității.

Datorită faptului că aparține unui ritual străvechi, bine conservat, melodia cântecului cununii a fost și va fi bine păstrată, aspect relevat de asemănarea dintre variantele melodice.

Sosirea alaiului la casa gazdei este un alt moment semnificativ în ceremonia aducerii cununii. Acest cortegiu festiv ajunge cu cununa la gospodar tot cântând și chiuind. Gazdele de acasă așteaptă sosirea cununii, făcând ultimele pregătiri necesare primirii alaiului. Pe drum se aud versurile:

"Matură-ți, gazdă, podu,
Că-ți aducem grâu roșu,
Mătură de cel de an,
Că-ți aducem din iest an.
Mătură-1 de legumos,
Că-ți aducem grâu frumos." (Rodna - BN, 312, N. Bot, op. cit.,
p. 217)

Tot în apropierea casei gazdei se interpretează un cântec de înștiințare:

"Deschide-ți, gazdă, poarta,

Că-ț aducem cununa,

Mătură-ț, gazdă, coșu,

Că-ț aducem grâu roșu." (Braniștea-BN, 263, N. Bot, op. cit.,

p. 157)

În acest moment se interpretează în unele sate textele de "agraire a gazdei".

Sunt puse în lumină calitățile gazdei: alaiul se îndreaptă către un om de frunte (Ilva Mare BN, 325, N. Bot, op. cit., p. 232):

"Noi trecem un pod și-o punte,

Ne ducem la om de frunte."

(Aluzie la podurile și punțile acoperite din zonă)

Gazda este lăudată și pentru faptul că a terminat primul seceratul și a adus cununa:

"Nu-i gazdă c-a noastră-n sat

C-o gătat de secerat

Ș-aduce cununa-n sat." (Agrișul de Sus - N, 288, N. Bot, op. cit.,

p. 143)

Există mai multe momente ale sosirii alaiului la casa gospodarului, și anume: intrarea în curte; urcarea în casă a fetei purtătoare a cununii, înconjurarea mesei de trei ori (masa pe care se găsește așezată o sticlă de "jinars" sau de vin și un colac), și în fine, înmânarea cununii de grâu stăpânului casei. În localitatea Șanț, "găzdoaia", iese în întâmpinarea alaiului cu un felinar în mână, așteptând sosirea lui în poartă. La intrarea în casă, aceasta iese în "târnaț" cu un vas cu apă ("aghiasmă"), din care, cu ajutorul unui struț de "bosîioc", va stropi fetele. Cântând, fetele care aduc cununa intră în casă și, înconjoară de trei ori masa special aranjată, întocmai ca la nuntă. Fetele încetează a cânta, iar fata cu cununa (în cazul obiceiului din Șanț se făceau două cununi) se așeza în dosul mesei, cu fața spre interiorul odăii. În acest moment se rostește **descânteca cununii**.

În ținutul Năsăudului, dinspre munte până în părțile Becleanului (Săsarm, Tăure, Nimigea de Jos, Agrișul de Sus) repertoriul de seceriș cunoaște insolitul text al descântecii cununii, astăzi specifică numai acestui ținut, unde întregul obicei s-a păstrat mai complet. Textul este rostit în casă, după ce se înconjoară masa de trei ori, de o femeie pricepută, stând lângă fata cu cununa, în timp ce lovește ritmic cu muchea secerii în dunga mesei. "**Descânteca**" sau "**tarostea cununii**" poate fi rostită și de fata care a adus cununa sau de altă fată isteată și curajoasă. Textul poetic al "descântecii cununii" cuprinde imagini și motive cunoscute din celelalte cântece ale cununii, cu mențiunea că aici sunt

mai puține și mai stabile în structura textului.

Iată care sunt motivele specifice **descântecii**:

- fetele viteze depășesc piedicile și intră în curte;
- trimiterea flăcăului cu grâu la moară și peripețiile sale;
- pregătirea aluatului și coacerea colacilor;
- cererea adresată flăcăului ca să ia cununa de pa capul fetei;
- solicitarea plății pentru rostirea descântecii.

Majoritatea variantelor debutează cu o formulă de agrăire a gazdei, care așteaptă secerătorii cu teamă că nu vor veni. Mai rar încep, prin prezentarea caricaturală a gazdei:

"Bună sara gazde de loc,

Cu opinci de porc,

Cu cușmă de motoc;

Bună sara gazdă de viță,

Cu opinci de mătă,

Cu cușmă de vererită." (Șanț-BN, 318, N.Boț., op.cit., p. 224)

Imaginea următoare relevă argumentele aduse întârzierii, cauzată de munca grea a fetelor secerătoare și de peripețiile drumului, până la casa gospodarului: grâul a fost călcat, drumul nepietruit. întârzierea s-a datorat mai ales udării la care au fost supuse. Asemenea alaiului de nuntă, ceata secerătorilor caută casa proprietarului holdei, a gazdei. La casa acesteia, porțile sunt ferecate, ca în orația de conăcărie, însă fetele rup ferecăturile, se bat cu "frâncii" și cu turcii. Fetele intră apoi în ocol, după ce au depășit aceste piedici rituale. Segmentul din descântecă în care este cerut feciorul care să ia cununa de pa capul fetei și să o sărute este apropiat de poezia nupțială. În cele mai numeroase texte, feciorul voinic nu este acasă, căci a fost trimis la moară. Aici regăsim o temă care înfățișează măcinatul grâului și facerea colacului pentru secerătoare (de unde și funcția de rit agrar). **Descânteca cununii** se performează într-un moment critic marcat de încheierea ciclului de vegetație a grâului. Textul acesteia condiționează predarea cununii de prezența flăcăului care să o ia, de ospățul și jocul care încheie ceremonia. Solemnitatea ceremoniei cununii de la sfârșitul seceratului este amplificată de rostirea descântecii, socotită structură poetică arhaică cu rol eficient în promovarea puterii de rod. Drept ilustrație a celor mai sus afirmate, am ales "descânteca cununii", păstrată în localitatea Șanț, jud. Bistrița-Năsăud. După cum s-a putut observa din studiile publicate de cercetătorii zonei Năsăudului, se poate afirma că cea mai impresionantă cunună de la sfârșitul seceratului a fost înregistrată în Șanț.

DESCÂNTECA - ȘANȚ

"Bună sara gazde de loc,
Cu opinci de porc,
Cu cușmă de motoc;
Bună sara gazdă de viță,
Cu opinci de mătă,
Cu cușmă de veveriță;
Bună sara, gazdă aleasă,
Mândră roadă-ți intră-n casă,
O roadă de grâu frumos,
Ca și fata lui Cristos
O roadă de grâu curat
Ca și fata cui l-o dat.
Bună sara domni de țară,
Ne-ați ieșat cu plin afară
Înainte cununii,
C-ați gânit că n-om vini.
Da ne-o fost grâu-ncâlcit
Și drumu nepisocit,
Doi voinici ne-o zăbovit
Și cu apă ne-o stropit;
Noi de mult am fi plecat,
Da ne-o fost grâu călcat
Și drumu nepisocat,
Doi voinici ne-o-mpiedicat
Și cu apă ne-o udat.
Noi de tri zâle vinim
Curtea nu v-o nimerim,
V-ați făcut curte de pciatră,
Bată frâncii, caiiși bată
Și într-însa nu străbată;
Noi cu frâncii ne-am bătut
Și-n curte am străbătut.
Am vinit c-am auzât
C-aveți un ficior frumos,
Să ieie cununa gios
Da ficioru nu-i acasă,
Că grâu roș ați măsurat

Și la moara l-ați mânat;
Da moraru nu-i acasă
Că-i dus în pădurea deasă
Să-și taie lemne de casă.
Morărița meșterită
O luat două ciocane
Ș-o făcut cioc-poc!
Ș-o tomnit moara la loc
Ș-o turnat grâu ros în cos;
Ș-o turnat ș-o măcinat:
Tri tărațe ș-o fărină
Pân-o fost covata plină.
L-o adus acasă
Și l-o dat la noua jupâneasă
Cu câte nouă sâte deasă
De la Țaligrad alese;
Tri cernea,
Tri frământa,
Tri pâne-n cuptor băga;
Ș-o făcut on colac mândru și frumos
Ca și fata lui Cristos
Și l-o pus în cui din jos.
Da rumpeți colacu-n două
Să ne dați, gazde, și nouă;
Și rumpeți colacu-n tri
Că cu așela ni-ț găci.
Casa voastră-i susă-n grindă
Și cununa noastră-i mândră,
Casa voastră-i videroasă,
Cununa noastră-i frumoasă.
Noi cununa nu v-o dăm,
Că cina nu o videm,
Cina nu ne-ați pregătit
Nici nouă vin îndulcit;
Noi cununa nu v-om da
Până voi nu mi-ți da:
Tot o herie de vinars,
Pângă dânsa ceteraș
Și vo câțiva ficiorași,

Să-nvârtă pe sub mână,
C-așe-i moda la cunună;
Ș-apoi iară ne-am ruga
Să ne dați ficiiți frumoși
Să ieie cununa jos,
Că fetile-s tinerele,
Cununile-s tare grele.
Și mie mi s-ar cade
Pintru osteneala me
Un pahar de jin să-mi dați,
Să-mi mai treacă de necaz
Și la rând să mă luaț.
Să trăiască plugariu
Care-o sămănat grâu,
Să trăiască plugărița
Care-o ciuruit sămânța;
Dintr-on spic ias-on otic,
Dintr-o mân-o mniertă plină,
Dintr-on snop, on boloboc,
Să aibă gazda noroc.
Ș-apoi iară m-aș ruga
Să ne dați ficiiți frumoși
Să ieie cununa jos;
Să fie frumos, înalt,
Și dulce la sărutat;
Să nu vie di la fântână
Cu pantalonii în mână,
Nici din târnaț
Cu pantalonii dezlegați;
Din așeia frumoși, smeriți
La fete să șie plăcuți."

După cum se poate constata din textul descântecii, în aria năsăudeană este cerută condiția de puritate a feciorului care a fost desemnat să ia cununa de pe capul fetei și să o așeze pe masă sau să o dea gazdei, uneori nu înainte de a fi scuturată deasupra mesei, pentru transmiterea belșugului. Feciorul poate fi feciorul gazdei, drăguțul fetei care a purtat cununa sau el poate fi ales, după anumite criterii, de gazdă; feciorul ales poate fi acceptat sau nu de fetele secerătoare:

"Fecioru care a luat cununa
Să fie drept ca lumina;
Nu ni-1 dați de la ușă,
Să fie cu gușă
Ni-1 dați de la masă,
Că ni-i fetița aleasă." (Sângeorz-Băi - BN, 306, N. Bot, op. cit.,

p. 205)

Terminând descânteca cununii, feciorul ia cununa de pe capul fetei care a purtat-o și o sărută. În unele locuri, cununa e dată gazdei, spre a o pune la locul cuvenit; în alte sate însă, este așezată, mai întâi, pe masă, în jurul căreia se află adunat alaiul. În Șanț, gazda închină cu fetele care au purtat cununile și cu celelalte participante la claca secerii și zice cu bucurie: "La mulți ani cu sănătate! Dumnezeu să vă ție!" Fata închină cu feciorul spunându-i: "Să trăiești!". La urmă se dă "jinars" tuturor fetelor aflate de fată. În alte localități, gazda închină primul pahar fetei care a adus cununa, iar aceasta închină cu flăcăul care i-a luat-o de pe cap, după ce a sărutat-o, zicând:

"Să trăiești, bade, bădiță,
Io-ț încin, o copiliță,
Io-ț încin cu iastă mână,
Dumnezeu cu voie bună;
Io-ț încin cu iest păhar,
Dumnezeu cu mare dar." (Poiana Ilvei BN, 324, N. Bot. op. cit.,

p. 232)

În aceste momente, încheindu-se descânteca cununii, se epuizează și seria cântecelor rituale de seceră interpretate în cadrul acestui obicei popular. Din punct de vedere melodic, cântecele rituale de seceriș sunt apropiate de cântecele de nuntă, fiindcă regăsim în ele mai multe genuri muzicale, care merg de la strigătură până la cântecul larg, maiestuos, de nuntă.

Note:

1. Mihai Pop. *Obiceiuri tradiționale românești*. București, 1976, p.32.
2. Ovidiu Bârlea. *Folclor românesc*. vol I, București, Editura Minerva, p.409.
3. Elisabeta Moldoveanu-Nestor. *Cununa, sărbătoarea secerișului. Cântece de seceriș din ținutul Năsăud-Transilvania*. în: REF 9(1964), nr.6; 10(1965), nr.1, p.627.
4. Ibidem

5. Ilarion Cocișiu. *Cântece de seceriș*. în: "Studii și comunicări", IV, Sibiu, 1982, p.21-22, p.58.
6. Traian Gherman. *Alduitul cununii* (La secere). în: "Comoara satelor", 4 (1926), nr.7-8, p.101-107.
7. Maria Cuceu. *Cununa secerișului. Contribuții privind structura ritualului*. în: "Anuarul Arhivei de Folclor", XII-XIV. 1991-1993, Cluj, p.219.
8. Paul O. Boca. *Aducerea cununii. Datine din popor*. în: "Calendarul Aurorei", 17(1907), p.33.
9. Ion I. Ionică. *Dealul Mohului. Ceremonia agrară cununii în Țara Oltului*. p.214.
10. Bartok. *Rumanian Folk-Music*, III, p.548 (Apud Ov. Bârlea , *op. cit.*, 414)
11. I. Ignaton. *Colecție de cântece populare*. p.13 (Apud Ovidiu Bârlea, *op cit.*, p.414).
12. Bartok. *op. cit.*, p. 548(Apud Ov. Bârlea, *op.cit.*, p.414).
13. Nicolae Bot. *Cântecele cununii*, București, Editura Minerva, 1989.
14. Elisabeta Moldoveanu-Nestor, *op. cit.*, p.624-625.

OBICEIURI DE CRĂCIUN ÎNTR-UN SAT DE PE VALEA SOMEȘULUI, JUD. SĂLAJ (ALUNIȘ)

Olimpia FĂRCAȘ - etnograf
Muzeul de Istorie și Artă - Zalău

De la ultima împărțire administrativ-teritorială a țării, satul Aluniș face parte din județul Sălaj. Înainte de această împărțire Alunișul făcea parte din raionul Cehul-Silvaniei, regiunea Maramureș.

Gospodăriile sătenilor sunt concentrate, majoritatea fiind înșirate de-a lungul drumului principal, ulița principală străbătând satul dintr-un capăt până-n celălalt, din Joseni până în Suseni, iar celelalte răspândindu-se în alte două uliți principale: Hlube și Pipirig. Fiecare gospodărie țărănească are o grădină întinsă numită "ogradă", parțial arată, parțial plantată cu pomi fructiferi, aceste grădini erau străbătute în trecut de cărări care scurtau distanțele, unind între ele ulițele îndepărtate. Cărările erau permanente sau temporare, cele temporale eliberându-se după cosit. Semnul opririi cărărilor era "ciuha", o nuia înfiptă în pământ și făcută colac de care se agăța un smoc de fân, trecerea peste vale sau pârau se făcea pe punte. Satul avea un centru unde erau așezate școala, biserica și magazinul sătesc. Acestea se păstrează și azi.

În trecut satul avea două fântâni de unde aproape toți gospodarii satului se alimentau cu apă. Aici veneau zilnic sătenii cu vitele la adăpat. De asemenea, pe Someș, erau două mori de apă unde oamenii măcinau cerealele.

În urma recensământului din 1992, în sat se înregistrează 258 fumuri și 200 de familii. Populația este în întregime formată din români însemnând 765 de persoane¹.

Satul a aparținut de cetatea Aranyes, așezată pe Someș în hotarul satului Cheud. În documente se arată că în 1387, urmașul lui Ludovic I al Ungariei dăruia familiei Iansz, stăpânul cetății, mai multe sate - 16 românești și 13 maghiare. Între satele românești figura și Alunișul.

Satul Aluniș este unul dintre cele mai vechi așezări românești din acest colț de țară. Voi reda atestările istorice ale localității precum și denumirile lor vechi: 1246 Sceplik, 1387 Zceplik, 1423 zeplik, 1450 Zephlik, 1494 Szeplik, 1850 Szeplaku, 1854 Szeplik, Săplac, 1913 Szamosszeplik².

Deci, atestat din 1246, Alunișul este un sat românesc care, alături de celelalte localități românești din zonă, constituie o dovadă a existenței străvechi

și permanente a elementului românesc în această parte a Transilvaniei în timpul și după generalizarea stăpânirii maghiare. După reforma agrară din 1821, satul și-a schimbat denumirea în Aluniș, după numele unui toponim³.

Cu toate transformările radicale intervenite în structura sa, satul oferă încă oricui posibilitatea unui contact viu cu unele aspecte de cultură tradițională. Fragmente din valoroasa cultură tradițională a satului (case, șuri, grajduri, fântâni) mai păstrază încă ceva din atmosfera satului de altădată. În obiceiurile tradiționale și-au oglindit alunișenii întreaga lor viață, aspirațiile, durerile și bucuriile.

Majoritatea informatorilor pe care i-am consultat mi-au mărturisit că respectarea obiceiurilor folclorice era în trecut obligatorie în sat. Cei care îndrăzneau să le ignore pierdeau renumele și considerația colectivității umane fiind uneori pedepsiți în diferite feluri de către opinia publică sătească.

Folclorul satului Aluniș a fost bogat și variat, însă, cu toată strădania alunișenilor de a păstra folclorul și obiceiurile din sat, unele dintre ele s-au degradat iar altele s-au pierdut în negura și vitregia timpurilor. Așa se face că multe obiceiuri nu se mai păstrează astăzi în sat iar, spre deosebire de obiceiurile legate de înmormântare, nunți cu uimitoarele orații și strigături care s-au păstrat până în ziua de astăzi aproape integral, obiceiurile de colindat s-au pierdut în mare parte amenințate fiind chiar cu dispariția multora dintre ele.

Seara Crăciunului deschidea șirul sărbătorilor de iarnă, care țineau 12 zile și se terminau în ajunul Bobotezei. La mijloc cădea anul Nou, marcând reînnoirea timpului. Cele 12 zile constituiau o perioadă de timp impur, periculos, deoarece se desființează granițele dintre lumea de aici și lumea de dincolo, este timpul prielnic tuturor actelor de magie agrară, medicală, erotică și actelor divinatorii sau ofrandelor destinate cultului strămoșilor. E perioada colindelor, procesiunilor și jocurilor cu măști, a Sorcovei și Plugușorului.

Colindatul este obiceiul de a umbla în sărbătorile de iarnă în grupuri organizate, mai mult sau mai puțin numeroase, pentru a face urări de belșug, sănătate și prosperitate gospodarilor precum și vestirea nașterii lui Isus Cristos⁴. Colindătorii simbolizează păstorii care au umblat în Bethleem vestind nașterea Mântuitorului.

Seara de Crăciun e așteptată mult și minuțios pregătită. Marele spectacol începe cu pregătirile de lungă durată și cele făcute pentru primirea colindătorilor din preajma marii sărbători în Ajunul Crăciunului.

Pregătirile de lungă durată încep odată cu sosirea "postului Crăciunului" când înceta în trecut "danțul" și care ținea și ține și astăzi din 14 noiembrie pînă în 24 decembrie. În această perioadă gospodinele văruiesc, pregătesc cele mai frumoase obiecte pentru împodobirea interiorului "ștergaruri, țoale, fețe de masă, blide".

Pregătirile pentru colindat se rezumă la organizarea colindatului propriu-zis de către copiii, feciorii și bărbatii satului. Organizarea colindatului însemna stabilirea “rândurilor” (cetelor) de colindători ce “să înțeleg care cu care or umbla a corinda”. Rândurile se constituie în mod preferențial pe vârste, prietenii, grade de rudenie. După constituirea cetelor, copiii și feciorii încep activitatea de învățare a colindelor. Fiecare ceată de băieți sau feciori se adună seara la câte o casă unde învață și repetă colindele. Pe rând, fiecare membru al cetei devine “gazda cășii de corinzi”.

Astfel, după ce “să înțeleg care umblă lolaltă”, începe învățatul colindelor care ocupă o perioadă lungă de timp, tot postul Crăciunului, și formează activitatea de bază pentru participarea la frumosul obicei. Învățarea colindelor se face pe cale orală, prin viu grai așa cum s-a transmis și se transmite generațiilor succesive. Cu un cuvânt, trebuie să învețe neapărat colinde că altfel, nu poate lua parte la acest obicei. Când se învață colindele este în față un grup de colindători și transmiterea are loc între membrii grupului. Repertoriul de colinde se alcătuiește din colindele pe care le știe fiecare membru al grupului, adică fiecare membru al grupului știe 1-2 colinde sau mai multe și le repetă cu grupul până le învață toți membrii grupului⁵. Astfel se ajunge ca grupul să-și formeze un repertoriu de un anumit număr de colinde la care se mai adaugă colindele învățate de la părinți sau bunici. Am consemnat spusele unora dintre informatori: “se adună într-o sară la unu’, într-o sară la altu’ și învață unu’ di la altu’”⁶. Se poate afirma că acest “unu’ di la altu’” înseamnă că și cei mai mici învață de la cei mari. De altfel, în sprijinul acestei afirmații, apare mărturia unui alt informator: “cei mai mnici, întâtd’auna învață d’ la cei mai mari”⁷.

Obiceiul de “a corinda” este practicat în sat atât de copii cât și de adulți: “corindă” copiii - fete și băieți, “corindă” feciorii și “corindă” bărbatii - cei tineri și cei mai în vârstă.

Copiii mici, de la 3-4 până la 5-6 ani fete și băieți, nu colidă ci umblă după colaci în seara zilei de 24 decembrie înaintea tuturor colindătorilor. Ei merg de obicei prin vecini și pe la rude, intră în casă și zic: Bună sara lui Crăciun” și sunt serviți de gazde cu colaci din aluat de grâu, special făcuți. Fetele primeau “pupeze” - făcute din aluat împletit în formă de opt, cu chip de păpușă (li se puneau ochi din fasole neagră sau boabe de piper) iar “pruncii” primeau colaci din aluat împletit sub formă rotundă cu gaură la mijloc. La pornirea din casă mamele le puneau în straiță fetei sau băiatului o “pupăză” sau un colac pentru ca aceștia să nu intre în casa primului gospodar cu traista goală. Credința populară era și este și astăzi că traista goală aduce sărăcie. Copiii sunt însoțiți de obicei de părinți, care nu intră în casă ci îi așteaptă afară. Când pleacă, cei mai marișori dintre aceștia și cei mai îndrăzneți spun scurte urări de

fericire gazdei, adesea glumețe: “Câți cărbuni în vatră/ Atâția boi în poiată” sau “Câte paie pă coteț/ Atâția coptii s-aveți”.

Copiii, fete și băieți, de la 6-7 până la 11-12 ani, umblă “a corinda pă la tăte căsăle de-a rându”. Ei încep din capătul uliței numită Hlube și termină pe capătul Pipirigului, umblând prin tot satul de la casă la casă. Fiecare poartă o “straiță” în care pune darurile⁸.

Feciorii de la 12 la 15-15 ani “umblă” de regulă cu steaua sau cu Viflaimul. Fetele de vârsta lor nu mai participă la colindat, ele se pregătesc să primească “rândurile” de feciori care le vor colinda.

În acest sat, obiceiul de a colinda cu *steaua* nu este vechi. Faptul acesta a permis să se poată stabili cu precizie când a început obiceiul, de unde provine, care a fost primii colindători care au colindat însoțiți de o stea și care este primul meșter al unei stele. Din spusele informatorilor am aflat că “umblatul” cu steaua a avut loc prima dată prin anul 1940. Obiceiul a fost adus aici dintr-un alt sat aparținător județului Sălaj, Gâlgău, de către Lupoian Vasile. El a venit în sat ca slugă la preotul satului, tot de la el au învățat și cum se construiește și împodobește o stea. Meșterul primei stele a fost Pașca Alexă, tâmplar vestit și un bun cunoscător al colindatului. De la acest început, an de an, numărul celor care au preluat obiceiul a sporit iar cetele de colindători cu steaua s-au înmulțit.

Cei care umblă cu *steaua* se numesc “stelari” și sunt copii în vârstă de 15-16 ani. Ceata este compusă din trei, patru inși și colindă tot în seara de ajun, “după pruncii mai mnici”. Colindele cele mai des cântate de cetele de stelari sunt cele care vorbesc despre drumul celor trei crai pentru a-L găsi de Cristos, conduși de steaua care a apărut pe cer ca semn al nașterii: “Steaua sus răsare”, “Steaua s-a ivit”, “Trei crai de la Răsărit”. Întrebați ce simbolizează steaua pe care o poartă, colindătorii au afirmat că este steaua care a vestit nașterea lui Cristos și care i-a condus pe crai în țara lui Israel⁹. Stelarii colindă din casă în casă iar, spre deosebire de ceilalți colindători, ei sunt cinstiți de gazde doar cu bani.

Accesoriile pe care le purtau copiii la colindat în trecut erau: *straița*, *cureaua*, *bota* și *steaua*. Astăzi au rămas doar *straița* și *steaua*. *Straița* este făcută din pânză de cânepă având diferite dimensiuni în funcție de vârsta colindătorului. *Cureaua* era confecționată din împletitură de cânepă, având aproximativ 3-4 metri, era înfășurată de purtător de câteva ori și petrecută peste umăr, pe după gât. La unul din capete avea un cui de lemn, numit “surcalău” cu care străpungeau colacii, înșirându-i apoi pe curea. *Bota*, făcută din lemn special pentru această ocazie, era și este și astăzi purtată atât de fete cât și de băieți. Copiii poartă această botă pentru a se apăra de câini și pentru a se spijini la nevoie. La capătul de sus se bate un cui din metal, trecut prin câteva monede -

acestea sună când botele sunt lovite. Zgomotul produs când “botele” sunt lovite de pământ anunță gazdele că sosesc colindătorii. În timp ce se cântă colinda, pentru sublinierea refrenului și a înțelesului deosebit al unor versuri, colindătorii lovesc din nou botele de pământ. În casă, colindătorii nu au un mod special de a se aranja, ei stau lângă ușă, în picioare, așezați în grup. La ieșire spun gazdelor: “Sărbători fericite!” și “Să viniți a corinda!”. *Steaua* este confecționată din lemn, are șase colțuri egale iar mijlocul și colțurile se împodobesc cu hârtie colorată sau cu staniol. În mijloc se lipesc fotografiile reprezentându-L pe Isus, Maica Domnului sau pe cei trei crai. *Steaua* este atașată la “suci” (niște scândurele articulate la capete și mijloc, terminate cu niște mânere). Succi, prin acționarea lor de către cele două mânere, înalță și coboară *steaua*. De suci și mânere se prind clopoței.

Formula întrebuintată de cetele de copii este: “veseli-ti gazdă?”, la care, dacă ceata de copii este primită, gazda răspunde: “veseli!”. După ce se primește răspunsul, ceata de colindători salută folosindu-se tot de o formulă consacrată: “Bună sara lui Crăciun” sau “Bună d’mineața lui Crăciun” potrivit cu momentul zilei. Asupra locului unde se zice colinda, toți informatorii vârstnici au relatat că în trecut, toată lumea, fără excepție colinda “la jam”, pe când azi, se colindă în casă, rareori la fereastră sau la ușă. Din ce cauză s-a produs schimbarea nu este greu să ne imaginăm, dacă ne gândim la vechile case scunde și neîncăpătoare ne dăm seama că nu era posibil intrarea unui grup numeros de colindători. Deci legăm această schimbare de transformările petrecute în modul de viață al colectivității sătești. Casele de astăzi mult mai spațioase, cu multe încăperi permit intrarea unui grup oricât de numeros; la aceasta se mai adaugă poate și timpul nefavorabil din unii ani care nu permit colindatul afară. Mai putea exista varianta ca într-un an gazda să fi poftit colindătorii în casă și, repetându-se în anii următori, a devenit tradiție. Trecerea de la colindatul la “jam” la colindatul în casă s-a putut face lesne, pentru că, după ce se colinda, colindătorii erau poftiți în casă pentru a li se da darurile. Dacă primeau darurile în casă, de ce n-ar fi putut și colinda în casă?

Toți componenții grupului de colindători stau în picioare când colindă, ele sunt cântate la unison. De obicei colinda este începută de unul din grup care o cunoaște mai bine iar ceilalți îl urmează. La o casă se cântă o singură colindă. Se întâmplă uneori ca, la unele case unde se stă mai mult, gazda să ceară să se mai colinde.

După o colindă în mod obișnuit se zice o “mulțumitură”. Mulțumiturile sunt uneori hazlii și se deosebesc după situația gazdei și după vârsta colindătorului¹⁰. Darurile cu care gazda răsplătește după obiceiul vechi osteneala colindătorilor diferă și el după vârsta acestora.

La marele spectacol al colindatului participă și feciorii satului. Colindatul feciorilor, al “rândurilor” de feciori cum este numit, este momentul cel mai important în sat, fiind așteptat de toate categoriile de locuitori. În mod tradițional, “rândurile” de feciori, constituite după criteriul vârstei și al relațiilor de prietenie, colindă pe la “fetele fecioare”, cele de măritat, în trecut cele care au intrat deja “în danț” și pe la casele feciorilor care fac parte din ceată.

Pentru pregătirea repertoriului de colindat, “rândurile” se organizează când se oprește “danțul”. Satul fiind împărțit în patru părți, în fiecare din ele se organizează câte un “rând” care poartă numele uliței. la Aluniș “rândurile” se numesc: *hlubenii* - cei de pe ulița Hlube, de unde în mod tradițional începe colindatul, *zonenii* - cei de pe ulița numită Zonă, *centrenii* - cei din centrul satului, *pipirigenii* - cei de pe Pipirig. Cu toate că “rândurile” se alcătuiesc separat pentru fiecare uliță, ele colindă fetele fecioare din tot satul. “Rândurile” învățau colindele și făceau repetiții la o casă aleasă de comun acord cu gazda numită “gazda cășii de corinzi”.

Rândul era lăcuit din 10-12 feciori, iar “rându” mai “de vază” din sat era însoțit de “ceatarâș”¹¹. Din acest “rând” făceau parte feciorii cei mai râvniți de fete, frumoși, “de treabă”, (bogați). De obicei era angajat “ceatarâșu” care cânta duminica și în sărbătorile religioase la “danț”. El era “alchezât” pentru plata în bani și alte produse (slănină, făină, pălincă). Erau și “rânduri” care își aranjau muzicant din alte sate.

Înainte, fiecare “rând” de feciori avea un conducător numit “tizeș”¹². Acesta era ales dintre feciorii mai mari și mai pricepuți care se ocupă de organizarea “rândului” de la constituire și până la încheierea colindatului. Din relatările informatorilor reiese că sarcinile “tizeșului” nu erau prea multe, ele reducându-se la anunțarea modului de desfășurare a colindatului (când încep, de unde încep și ce colinde vor cânta la anumite fete din sat). “Rândurile” începeau colindatul fiecare pe ulița lui, de la “gazda cășii de corinzi” unde ziceau prima colindă, apoi porneau la fetele fecioare de pe uliță, continuau la toate fetele satului.

Sosirea era anunțată prin versurile “colacului” spuse după intrarea pe poartă, în timp ce se apropiau de fereastră: “Pune colacu’ pă masă/ Hai Măriucă-ntr-alinăr/ Șept’e flori dalbe e măr,/ Cinci în rai, rai, rai,/ Două-n iad, iad, iad/ Că vă vin colindători”. După versurile colacului erau poftiți de gazdă în casă și se aranjau în jurul mesei colindând. După ce terminau colinda, fiecare închina un pahar de vin cântând: “Ș-acum frate, hai să bem/ Jur în jur de masă,/ Și cu toții să strigăm/ Gazda să trăiască,/ trăiască - La mulți ani! -”, și beau primul pahar iar în timp ce se așează pe scaune cântă: “Ș-acum frate să ședem/ Jur în jur de masă/ Și cu toții să strigăm/ Gazda să trăiască, Trăiască - La mulți

ani!-”. La fiecare casă erau serviți cu mâncăruri alese și băuturi iar apoi se încingea “danțul”. De obicei se “jucau” câte trei “danțuri” la o casă.

Înainte, la intrarea în casă, “rândurile” de feciori își puneau pălăriile pe pernele frumos aranjate din paturi, iar feciorul care intenționa să “șadă” cu fata gazdei se grăbea să-și arunce pălăria pe pat în așa fel încât la plecare să n-o găsească decât foarte greu. În timpul cât acesta își căuta pălăria ceilalți ieșeau iar el rămânea cu fata. Cu aceste ocazii se închegau prietenii, se făceau declarații de dragoste și se planificau “credințări”.

Fetele fecioare trebuiau să stea fiecare la casa ei pentru a aștepta feciorii, cea care nu era găsită de colindători nu era “jucată la danț”. Se pregăteau și ele pentru primirea “rândurilor” de feciori - pregăteau pentru fiecare “rând” un colac. Cu acest colac și cu “colacul Crăciunului”, “un pic de otavă, un pic de sare, o oiagă cu pălincă și una cu vin” se împodobeau masa de Crăciun.

Un alt informator relatează că, pe vremea când tatăl lui era fecior, la casele cu fete de măritat, la intrarea în casă a “rândului” de colindători, feciorul care avea sentimente deosebite față de fata gazdei, scotea un cuțit și tăia colacul în două; “otava” și sarea se dădeau la animale iar colacul și “pălinca” se împărțeau la cei din casă. Procedând așa, se spera ca în anul următor să fie belșug de grâu și vite¹³.

Uneori se întâmpla ca la aceeași casă să se întâlnească două “rânduri” de feciori. În acest caz, tot cu ajutorul versurilor, cei din casă sunt avizați să se grăbească: “Unde corindă hlubenii/ N-au ce cota pipirigenii/ Nici zonenii, nici centrenii!”. Uneori cei din casă plecau fără să se supere, lăsând locul celor care au venit, dar de cele mai multe ori se înțelegeau să rămână împreună. Pentru aceasta era necesară și intervenția fetei care spunea că este loc și pentru ei și scotea pe masă și colacul acelui “rând”.

Astfel, “rândurile” de feciori colindau toate fetele din sat fără excepție. În felul acesta, micile incidente din cursul anului erau trecute cu vederea și fiecare casă cu “fată mare” răsuna de colindători.

Cu mulți ani în urmă, colindatul “în rând” a fost fără îndoială mult mai riguros organizat, în ultimii ani destrămarea lui s-a produs cu o uimitoare repeziciune, ajungând aproape la dispariția totală.

Modul de organizare și desfășurare a colindatului este mult simplificat în comparație cu cel practicat cu 30-40 de ani în urmă. Aceasta se datorește faptului că aproape tot tineretul, după absolvirea școlii generale părăsește satul urmând alte școli; cum feciorii revin în sat doar în vacanță, nu mai există timp suficient pentru organizare. Aceasta se face în pripă iar repertoriul de colinde nu mai cunoaște o bogăție atât de mare ca înainte, în general se păstrează cel vechi, îmbogățindu-se rareori cu o piesă nouă¹⁴.

Note:

1. Datele sunt luate din documentele Primăriei comunei Benesat.

2. Suciu Coriolan. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. vol.I, București, 1967, p. 17.

3. Petri Mor. *Monografia județului Sălaj*, vol. III, p. 24.

4. Informator: Pașca Florica, județul Sălaj: “să colindă pântru că la nașterea lui Cristos a răsărit pe cer o stea, magii de la răsărit au pornit după ea; steaua i-a condus spre locul unde se născuse Cristos, magii au cântat laudând nașterea pruncului sfânt”.

5. Informator: Pinteș Sabin, Aluniș, județul Sălaj: “s-abat mai mult’ laolaltă și întreabă unu’ pă altu’ care ști o corindă”.

6. Informator: Cormoș Maria, Aluniș, județul Sălaj.

7. Informator: Pașca Alexă, Aluniș, județul Sălaj.

8. Informator: Cormoș Maria, Aluniș, județul Sălaj: “Pruncii să dădeau după fete să le prindă și să le baje în coteț, de să băgau înaintea lor în casă”.

9. Informator: Hrițcu Pavel, Aluniș, județul Sălaj: “Steaua era un semn, un semn dumnezeiesc. Acest semn li s-a arătat celor trei magi și le-a arătat drumul”.

10. Informator: Pinteș Sabin, Aluniș, județul Sălaj: “După ce zăcem corinda unu’ dintre noi zăce mulțumnitura”.

11. Informator: Lucâcel Cornelia, Aluniș, județul Sălaj: “Rându’ de feciori mai de vază își băgau ceatarâș, îmi aduc aminte că într-un an o umblat on rând de feciori la care le-o zâs Iuănu’ Blaghii”.

12. Informator: Cormoș Maria, Aluniș, județul Sălaj: “Tizeșu are putere mare, el poate aduce în rândul lui colindători pă oricine și poate țâpa pe oricine”.

13. Informator: Pașca Alexă, Aluniș, județul Sălaj.

14. Idem: “nici nu samănă sara de Crăciun de amu cu cea de când eram io coțil și din tinăreașăle mele”.

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA UNUI BASM CULES DE ION POP RETEGANUL

Dan PRAHASE - Năsăud

Moto:

Nu vă îndemn să râdeți de-astă dată;
Povestea mea e tristă, -nfricoșată,
Măreață, cu-ntâmplări de-amaruri pline
Ce-au să vă smulgă lacrimi și suspine.
Cei milostivi, de-or socoti cu cale,
Pot plânga-n voia lor cu-adâncă jale. (1:457)

.....
Și de veți râde? Ei, din când în când
Pe mire-l vezi la nunta lui plângând. (1:458)
(William Shakespeare: *Henric al VIII-lea. Prolog.*)

Desigur, s-a scris și se va scrie mult despre Ion Pop Reteganul și despre opera sa. Nu vom insista acum asupra activității unuia dintre cei mai mari folcloriști români și, poate, cel mai mare folclorist al Transilvaniei. În schimb, ne vom opri în cele ce urmează asupra unei povești foarte interesante, intitulată *Săraca mamă*, auzită și scrisă în Reteag.

Basmul a fost publicat în ziarul *Timișiana* de la Timișoara în anul 1885 (2:XXVI) și face parte din ciclul *Povești ardelenesti*. Să mai menționăm că prima serie de *Povești ardelenesti* a apărut la Brașov în anul 1888.

Care este conținutul basmului? Conform afirmațiilor lui Vasile Netea, narațiunea începe cu un ton filosofic, melancolic, cu privire la vechimea acestei lumi și la oamenii care au populat-o. Toți oamenii care au trecut prin această lume au murit, dar în timp ce unii nu s-au făcut remarcați prin ceva cu adevărat deosebit, alții sunt pomeniți și după moartea lor din felurite pricini.

Un astfel de om deosebit a fost și badea Ion. Era un om credincios, cu frica lui Dumnezeu, dar și foarte bogat. Avea o familie numeroasă: nevasta (lelea Irina) și zece copii (nouă feciori și o fată). Împreună erau foarte fericiți și erau vorbiți de bine de toată lumea. Pe neașteptate badea Ion moare, jalea și întristarea luând locul bucuriei în casa lor. Apoi, după un timp, când erau ceva

mai împăcați cu situația, moare cel mai mare dintre frați și, rând pe rând, în decurs de nouă ani, mor opt dintre feciori. Rămân în viață doar fratele cel mai mic, Constantin, și fata, Maria, cu cinci-șase ani mai tânără decât el. Irina își obișnuise copiii să meargă zilnic - ca și ea dealtfel - la cele nouă morminte din cimitir.

Numită acum “văduva cea avută”, Irina mai dorește cu ardoare doar un singur fapt: să-și vadă fiica și fiul căsătoriți. Maria, fiind bogată și foarte frumoasă, încep să se adune și pețitorii. Mama ei chibzuiește cu mare grijă după cine s-o mărite, iar pe de altă parte ajunge să stea de dimineața până seara în cimitir, plângând pe cele nouă morminte. În cele din urmă Maria se hotărăște pentru un pețitor voinic, frumos și bogat. Irina se opune acestei căsătorii, obiectând că fata se va mărita prea departe și n-o va avea lângă ea ca sprijin la bătrânețe. La acest refuz contribuie și visul pe care-l are Irina pe mormântul bărbatului, și anume că rătăcea de una singură printr-o pădure mare, deasă și întunecoasă, și nici soțul nici copiii ei nu-i răspundeau la chemări. Visul i se pare prevestitor de o nouă nenorocire, iar la întoarcere acasă îl găsește pe pețitorul drag fetei. Constantin, văzând chinul mamei și surorii lui, îi cere mamei s-o lase pe Maria să-l ia de bărbat pe acel fecior, promițându-i că, dacă o va lovi dorul de fiică-sa, *va merge totdeauna și i-o va aduce*.

Cu mare supărare acceptă lelea Irina măritișul și stabilirea fetei sale dragi în depărtări: “chiar a noua țară peste apa lucioară”. (2:182). Nu peste mult timp moare și Constantin, ultimul și cel mai iubit fiu, cea din urmă mângâiere a ei. Pe Constantin, maică-sa nu-l îngroapă în cimitir, ca pe restul membrilor familiei, ci:

“Sub fereastră, în grădină

Ca să-i fie la-ndemână.” (2:182)

Motivul pentru care nu-l îngroapă în cimitir nu este dorința de a plânge mai repede după el, ci pentru a-l blestema din toată inima deoarece a sprijinit-o pe Maria în căsătoria ei departe de casă, promițându-i că i-o va aduce înapoi când îi va fi dor de ea. Acum, Irina îl blestemă cât o ține gura pe Constantin să se ridice din mormânt și să-i aducă fata înapoi, în caz contrar amenințând: “că de nu, sap pământul, te scot afară și te blastăm, să n-ai odihnă în veci, de nu-mi aduci tu mângâierea îndărăt; nu te rabde țărâna cum mi-ai ars tu inima!” (2:182).

Neavând liniște nici în groapă de gura mamei sale, Constantin se scoală într-o noapte și-i cere mormântului său să se transforme în cal iar pânzei lui să se prefacă în cărare care să-l ducă la casa surorii sale. Lucrurile se petrec conform dorinței lui, ajunge cât ai bate din palme la casa fetei, iar acolo o grăbește pe Maria care dorește abia dimineața să meargă la casa părintească. Ei pornesc mâncând pământul. Este înainte de miezul nopții, iar păsările, crengile, tufele și toți copacii se întreabă: “Oare ce rând e pe pământ de umblă viii cu morții?”

((2:183)). Maria sesizează glasurile acestea în spatele lor, dar Constantin o liniștește spunându-i că nu știu ce zic. Ajungând acasă, Constantin merge înaintea surorii sale, deschide porțile, apoi intră în mormântul său de unde nu se mai scoală. Maria, aflând de la maică-sa -mbrăcată în haine de doliu- că a murit Constantin și din ce cauză a fost îngropat în grădină, realizează cu groază că a parcurs drumul de întoarcere foarte repede deoarece a călătorit "cu morții, cu strigoi, cu zmeii" (2:183) și cade jos moartă. Lelea Irina înnebunește: de acum ea va umbla zilnic la cele unsprezece morminte ale familiei ei și va blestema la mormântul lui Constantin, smulgându-și părul:

"Nu te rabde mormântul
Cum mi-ai rănit sufletul;
Nu te rabde țărâna
Cum mi-ai rănit inima!" (2:183)

Vom insista în continuare pe scurt asupra câtorva aspecte din basm. Evident, narațiunea este dominată de ideea blestemului părintesc, mai exact *blestemul de mamă*. Este vorba de un blestem foarte grav și care are efecte de mare intensitate. Despre vechimea de necontestat a tăriei de care se bucura acest blestem părintesc ni se spune și într-un hrisov scris în limba slavonă, pe timpul lui Ștefan cel Mare, la 25 ianuarie 1476. În hrisov se menționează că marele vistiernic Iuga dăruiește Mănăstirii Putna un sat ((3:201)). Dacă voievodul, care-l reprezenta pe Dumnezeu pe pământ, putea rosti blesteme bisericesti, marelui vistiernic nu i se permitea acest lucru. Și atunci, pentru a-și legitima hotărârea, apelează la blestemul părintesc, recunoscut de toată lumea ca fiind de o foarte mare gravitate ((3:202)). Așa că, cine nu va respecta învoiala, va fi sub blestemul părinților - se precizează în respectivul hrisov.

Revenind la basmul nostru, să încercăm să analizăm puțin comportamentul Irinei. După părerea noastră, ea este personajul cheie din narațiune. În basm ni se spune că, la moartea Mariei, Irina înnebunește. Fără a fi medici psihiatri, vom încerca să demonstrăm că, de fapt, mintea Irinei o luase razna cu mult înainte de finalul basmului. Cel puțin asta se pare că reiese din faptele ei, iar finalul ar putea reprezenta o fază terminală a nebuniei ei, măcar dintr-un anumit punct de vedere.

Astfel, fericită și voioasă cât timp trăia familia, ea devine, odată cu moartea lui Ion și a primilor opt fii, tristă, îndurerată, plânsă și nemângăiată. Să remarcăm că ea ajunge, în perioada de dinaintea căsătoriei Mariei, să petreacă zile întregi la cimitir, de dimineața până seara, mutându-se și jelind pe fiecare dintre cele nouă morminte și chiar adormind acolo. Deci, observăm - și pe bună dreptate - că loviturile sorții erau deja, în acest moment, prea multe și prea dureroase pentru ca ea să nu fie puternic afectată de realitate. Visul prevestitor

de nenorociri și stabilirea fetei căsătorite departe de casă o zdruncină și mai puternic. În consecință, după plecarea Mariei cu soțul ei, în mintea Irinei începe să se cristalizeze o idee fixă: indiferent ce se va întâmpla, când îi va cere lui Constantin, el va trebui să-i aducă fiica acasă s-o vadă! Deja putem spune că un anumit fel de nebunie se instalează în mintea ei după plecarea fetei. Ideea aceasta devine dureros de obsedantă. Atât de obsedantă încât, murind Constantin, ea comite o serie de acte disperate, și asta deși era o femeie cu frica lui Dumnezeu. Astfel, mai întâi îl îngroapă pe Constantin sub fereastră, în grădină. Presupunând, totuși, că n-ar fi deja cu mințile rătăcite în această privință, să vedem în ce cazuri s-ar justifica acest act al ei. După cum se știe, cimitirul este un loc cu pământ sfințit. Ce ar fi trebuit să se întâmple cu Constantin, presupunând că mama lui ar fi pe deplin normală, pentru a nu fi îngropat în cimitir? Prezintă câteva ipoteze: a) fie Constantin s-a sinucis sau s-a înecat, dar basmul nu confirmă ipoteza; b) fie Constantin era strigoii în timpul vieții, adică *un strigoii viu, în carne și oase*, dar iarăși basmul nu ne spune nimic despre aceasta. În aceste două cazuri, mormântul s-ar fi numit *sniamăn* sau *șniamăn*, după cum aflăm de la Simion Florea Marian ((4:223)); ((4:224)) și Ivan Evseev ((5:299)) și ar fi trebuit să se afle în afara satului, într-un loc pustiu, la hotare, după cum afirmă Romulus Vulcănescu ((6:204)), și nu sub fereastră în grădină. Rezultă, deci, nevalabilitatea ipotezelor a) și b). Ar rămâne atunci valabilă ipoteza c): lelea Irina nu mai raționa normal (cel puțin în unele momente), pentru că îngroparea lui Constantin în afara cimitirului și separat de restul familiei nu este o faptă normală. Să ne închipuim puțin reacția oamenilor din sat, a altor cunoscuți din satele vecine, a preoților mai ales la decizia Irinei. Repetăm, o femeie cu frica lui Dumnezeu!

Al doilea act anormal al Irinei - de fapt nu anormal, ci complet nebunesc - este *blestemarea continuă* a fiului său Constantin de a se ridica din mormânt și de a i-o aduce pe Maria. După cum ne spune și profesorul Dan Horia Mazilu ((3:207)), *blestemul de mamă este considerat ireversibil*. Dacă Irina ar fi blestemat o dată, de două ori, am fi putut, poate, susține o simplă rătăcire a minții, cauzată de încercările grele prin care trecuse. Dar ea *blestemă continuu*!

În sfârșit, odată cu moartea Mariei, se pare că, după cum afirmă basmul, ar avea loc tranziția Irinei în ultima treaptă a obsesiei. Ea ajunge să stea toată ziua la mormintele soțului și copiilor ei, continuând neîncetat să-l blesteme pe Constantin.

Nu putem părăsi comentariile asupra sănătății mentale a Irinei fără a încerca să clarificăm un aspect. Este geru să răspundem foarte precis la o întrebare: cât de întinsă este "plaja" unde putem vorbi de nebunia Irinei? Altfel spus, se manifesta o deviere mentală mai mult sau mai puțin accentuată și în

restul timpului și desfășurării altor activități, sau numai atunci când îl îngroapă pe Constantin în grădină și apoi îl blestemă continuu? Din păcate, basmul nu ne lămurește prea tare în această privință. Să vorbim mai întâi de situația de dinaintea morții fetei. În acest caz ar fi posibil ca nebunia Irinei să se manifeste doar în momentul îngropării mezinului și apoi în momentele proferării blestemelor la adresa lui. Așadar, am avea cazul unei nebunii canalizate doar într-un singur context, în restul timpului comportamentul Irinei putând fi relativ apropiat de al unui om normal. Când spunem "*relativ apropiat*", ținem cont că este vorba, totuși, de o femeie care și-a pierdut soțul și opt fii, iar mai apoi și pe al nouălea. Este însă posibilă și cealaltă ipoteză, anume că nebunia Irinei să se manifeste și în restul activităților zilnice. Nu putem opta definitiv pentru una din cele două ipoteze pentru că basmul nu urmărește clarificarea evoluției sau involuției mentale a Irinei, ci urmărește continuarea firului epic și prezentarea deznodământului.

Să vedem acum situația de după moartea Mariei. Nici în finalul basmului nu putem distinge foarte clar între cele două ipoteze (nebunia totală sau nebunia doar în contextul prezenței la mormântul lui Constantin, manifestată prin blestem). Și asta deoarece, deși ni se spune că Irina înnebunește, totuși basmul nu ne dă vreun exemplu concret de nebunie în viața zilnică, cu excepția celui știut până acum, adică blestemul continuu al mormântului mezinului. Practic, după moartea Mariei, nu ni se prezintă vreun element clar prin care să putem afirma că Irina *face altceva* decât a făcut după moartea lui Constantin. Eventual, ni se spune că acum stă "în toată ziua" la morminte și își smulge părul la mormântul lui Constantin. Dar și înainte de asta mergea zilnic la morminte, iar în ceea ce privește smulsul părului, este perfect posibil să fi făcut asta și înaintea sosirii Mariei, deoarece acest act semnifică jalea, disperarea, nenorocirea. Atât doar că basmul nu precizează asta pentru că, după cum am mai spus, era cu adevărat interesantă dezvoltarea epicului și nu ilustrarea amănunțită a unei anumite stări psihologice.

Concluzionând, putem afirma că este certă o zdruncinare mentală a Irinei dintr-un anumit punct de vedere (șocul înmormântărilor succesive, îngroparea și blestemarea lui Constantin). Nu putem fi, însă, categorici în privința nebuniei ei și din alte puncte de vedere (de exemplu: activitățile ei zilnice, relația cu alți oameni etc.), deoarece basmul nu ne spune foarte multe legat de aceasta.

Să insistăm puțin și asupra lui Constantin. Este clar că transformarea lui în strigoi și nu în zmeu, cum spune naratorul - se face *de nevoie*, în urma blestemelor mamei sale. Foarte interesant este faptul că în acest basm avem de-a face cu un strigoi care, - după cum ne arată Reteganul, cel puțin - nu dorește să provoace răul, ci iese din groapă spre a-și respecta o promisiune făcută în

timpul vieții. În creațiile literare, în marea majoritate a cazurilor, avem de-a face cu strigoi totalmente malefici, care caută să răspândească în jur răul și teroarea. Cazul cel mai cunoscut: romanul *Dracula* ((7)), scris de Bram Stoker în anul 1897 (deci după publicarea basmului nostru). Autorul este un individ care se pare că n-a fost niciodată pe pământ românesc, documentându-se doar în biblioteci. Și în literatura română întâlnim cazuri de strigoi malefici, un foarte bun exemplu fiind Christina din narațiunea *Domnișoara Christina* ((8)) de Mircea Eliade. Aici însă, în basmul nostru, strigoiul Constantin aduce destul de mult în privința comportamentului cu fantomele și spiritele despre care ni se relatează, în cazul întâmplărilor considerate reale în diferite publicații, cărți și pe unele canale de TV. Adică, fără a face neapărat rău, caută să-și îndeplinească o îndatorire rămasă restantă din timpul vieții. Deosebirea ar fi că fiul Irinei iese din mormânt în urma blestemelor mamei și, după aducerea fetei, nu mai iese din mormânt, în fond, el și-a îndeplinit misiunea.

Să vedem acum în ce chip ajunge fratele mort la casa surorii sale. El îi cere mormântului să se transforme în cal, și pânzei de pe obrazul său să se facă o cărare pe care să poată ajunge la țintă. Ce știm legat de această pânză? La înmormântări, peste capul mortului se întinde o pânză de casă curată și albă. Ea se numește, după cum ne informează Simion Florea Marian ((4:58)) *giulgiu*, *respeti* sau *sovon*, iar dacă este subțirică și îndeosebi străvezie, se numește *păioară*. Cu această pânză, mai lungă decât lungimea corpului, se acoperă mortul, de regulă doar de la mâini în jos: doar în cazul când chipul decedatului este diform, se acoperă și pe cap. Însă, după punerea mortului în sicriu, se acoperă cu această pânză și peste obraz și așa are loc înmormântarea ((4:59)). După cum sunt unele credințe, ea îi va sluji mortului pentru a se apăra împotriva focului ce trebuie străbătut până la Rai, iar conform altor credințe, ea îi va servi mortului ca pod peste care va fi nevoit să treacă pentru a ajunge în lumea cealaltă. În basmul nostru avem de-a face mai degrabă cu asemănarea cu această a doua superstiție, doar că, într-un anumit fel, în dublu sens: pânza se va face o cărare (și nu un pod!) care va permite deplasarea lui Constantin din lumea Morților spre casa Mariei și apoi înapoi în mormânt.

De asemenea, în acest basm apare bine conturat și un alt aspect remarcat de Simion Florea Marian în studiul său etnografic *Nunta la români* ((9)): tendința accentuată a românilor de a evita pe cât posibil să-și căsătorească copiii îndeosebi fetele-n sate străine sau cu oameni din alte țări. Este cazul concret al măritişului Mariei. Tot aici, se cuvine să remarcăm și visul prevestitor de nenorociri al Irinei înainte de întâlnirea cu viitorul ei ginere. De fapt, în legătură cu respectivul vis, situația Irinei se aseamănă, oarecum, cu situația Vitoriei Lipan din romanul *Baltagul* al lui Mihail Sadoveanu ((10)); și Vitoria, înainte

de a afla că soțul ei fusese ucis, îl visase pe acesta trecând călare o apă neagră. Am luat doar un exemplu mai cunoscut, pentru că în literatură motivul visului prevestitor apare destul de des.

Din punct de vedere al evoluției atmosferei basmului, să remarcăm următoarele: după tonul filosofic de la început, ni se prezintă un tablou de pace sufletească și fericire tihnită (viața familiei întregi). Odată cu moartea lui Ion, peste narațiune se așterne un văl de tristețe care devine, pe măsură ce mor copiii, tot mai apăsătoare; tristețea capătă accente disperate odată cu plecarea Mariei, pentru ca, după moartea lui Constantin, să sufere o monstruoasă și șocantă metaforă, transformându-se în macabru, pus clar în evidență de ieșirea din mormânt și călătoria strigoiului. Deși ne dăm seama că fratele Mariei nu dorește să facă rău, este foarte greu să ne putem reprima un fior adânc de groază urmărind finalul. Strigătele păsărilor, crengilor, tufelor și copacilor din păduri ne oferă treptat un macabru halucinant, iar moartea Mariei și continuarea blestemelor Irinei întregesc straniețatea și funebrul unei narațiuni asemănătoare oarecum, ca atmosferă, cu unele scrieri de acest gen ale lui Edgar Allan Poe ((11)) sau cu romanele gotice.

La tot ceea ce-am discutat până acum, să mai remarcăm un fapt, cel puțin curios, ca să nu spunem mai mult. Cine sunt personajele basmului, mai mult sau mai puțin scoase în evidență? Badea Ion, Irina, cei zece copii și pețitorul, devenit ulterior soțul Mariei. Total: *treisprezece personaje*, număr nefast, de rău augur. Această credință exista încă din perioada antichității. De pildă, vechii perși nu-l pronunțau pe numărul 13, ci-l denuceau “12 mai mult cu unul”. S-a presupus că acest aspect negativ al numărului 13 ar fi rezultatul faptului că acest număr s-ar putea scrie ca $12+1$ sau $10+3$, adică am avea un număr marginal realizat printr-o adăugare, un adaos la o totalitate echilibrată ((4:464)). Așadar, în consecință, 13 ar simboliza de fapt răzvrătire, dezordine, moarte. Moartea este cel de-al 13-lea arcan major al Tarocului ((12:373)). În basmul discutat de noi, apariția celui de-al 13-lea personaj distinct (tânărul și bogatul pețitor) declanșează până la urmă sinistrul și groaznicul deznodământ, chiar dacă soțul Mariei n-a avut deloc această intenție.

După cum afirmă profesorul Dan Horia Mazilu ((3:202)), “călătoria morții”, unul din motivele centrale din *Săraca mamă*, nu se întâlnește numai la români. El apare la aproape toate literaturile din zona balcanică și nu numai. Se mai întâlnește la maghiari, la cehi, la polonezi, la lituanieni, la ucrainieni și la germani. În versiunea bulgară în proză Maria devine Vekia, iar Constantin devine Dimitrie. În varianta greacă numită “Strigoiul”, Constantin își păstrează numele, iar sora lui devine Aretia (sau Virtuoasa), pețitorul venind din îndepărtatul Babilon. Constantin rămâne cu acest nume și în varianta aromână, dar

fata devine Giamfichia. În toate aceste cazuri, moartea băieților se datorează epidemiei de cîmă ((3:202)); ((3:203)).

În literatura română întâlnim această temă în varianta din Ardeal și Bucovina. Numele Constantin se păstrează de obicei, cu o mică modificare în cazul baladei *Voichița*, când apare sub numele Gin Costangin și este fiul mijlociu și nu cel mic. Numele surorii se schimbă însă. Astfel, într-una din legende, fata se numește Bobița și e pețită de Sfântul Soare, în altă variantă numele ei este Lenuța iar numele Mamei Lena. În balada *Voica*, fata se numește Voica (sau Voichița), iar Constantin e cel mai mare dintre frații ei. În principal, și în cazul variantelor românești, cauza morții băieților este ciuma, iar finalurile sunt uneori diferite.

În zona județului Bistrița-Năsăud, se pare că o baladă cu această temă a circulat într-o singură variantă și a fost descoperită în Sângeorz-Băi ((13:170)). George Coșbuc a publicat în 1885 o variantă în versuri cu titlul *Blestem de mamă*. În cazul variantei lui Coșbuc, Constantin rămâne cu acest nume, mama se numește Lena, iar fata Lenuța ((14:18)). Sunt, însă, doar trei frați, Constatin fiind mezinul. Finalul este diferit față de basmul lui Ion Pop Reteganul, adică Lenuța nu moare, iar Lena, blestemând și pământul, este înghițită de acesta.

Desigur, din punct de vedere al vieții din mediul rural - și nu numai - basmul *Săraca mamă* constituie, în definitiv, un reproș adus țăranului român care de multe ori blestemă fără să se gândească prea mult, împins de primele impulsuri de mânie și disperare. Este însă cu totul remarcabil modul cum Ion Pop Reteganul îmbină - în cazul acestui basm și nu numai - calitățile de folclorist și scriitor pentru a reda o bine încheată variantă în proză a acestei foarte interesante teme: blestemul părintesc și călătoria morții.

Bibliografie:

- (1) William Shakespeare. Opere. Vol. XI, Editura pentru Literatură Universală, București, 1963.
- (2) Ion Pop Reteganul. Povești ardelenesti, Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri. Editura Minerva, București, 1986.
- (3) Dan Horia Mazilu. O istorie a blestemului. Editura Polirom, Iași, 2001.
- (4) S. Fl. Marian. Înmormântarea la români. Studiu etnografic. Editura "Grai și Suflet-Cultura Națională", București, 1995.
- (5) Ivan Evssev. Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale. Seria Dicționare Amarcord, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.
- (6) Romulus Vulcănescu. Mitologie română. Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1987.
- (7) Bram Stoker. Dracula. Editura Tribuna Craiova, 1993.
- (8) Mircea Eliade. Integrala prozei fantastice, vol. I. Domnișoara Christina. Editura Moldova, Iași, 1995.
- (9) S. Fl. Marian. Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ. Editura "Grai și Suflet-Cultura națională", București, 1995.
- (10) Mihail Sadoveanu. Baltagul. Editura 100+1 Gramar, București, 2001.
- (11) E.A.Poe. Prăbușirea casei Usher, Schițe, nuvele, povestiri, 1831-1842, Editura Univers, București, 1990.
- (12) Jean Chevalier, Alain Gheerbrant. Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere. Vol. 3. P-Z, Editura Artemis, București, 1995.
- (13) Solomia și Liviu Păiuș. Balada populară din Valea Rodnei. În: Studii și cercetări etnoculturale, Vol.VI, Bistrița, 2001.
- (14) Geoge Coșbuc. Poezii. vol. II, Mari scriitori români, Editura Cartea Românească, 1982.

IULIU MOISIL - FOLCLORIST
10 mai 1859 - 28 ianuarie 1947
Membru de onoare al Academiei Române
(24 mai 1943)

prof. Liviu PĂIUȘ - Rodna

Este de neînțeles faptul că asupra activității de folclorist a academicianului Iuliu Moisiș nu s-a aplecat nimeni, iar culegerile sale de folclor zac necercetate în arhive. Cel care, timp de peste 60 de ani, s-a ocupat de folclorul românesc din nordul Ardealului, dar și din Gorj, nu a beneficiat de o minimă atenție pentru a evidenția această activitate. Arhivele Statului din Bistrița adăpostesc un imens material folcloric, cules încă din 1874, pe când era elev la liceul din Năsăud și până în 1936, de când datează ultimul manuscris din colecția sa aflată la instituția menționată mai sus.

Mai mult, cei care s-au ocupat de viața și activitatea sa, devenit membru al Academiei Române în 1943, menționează sumar activitatea de folclorist; "Aici (în revista "Virtus Romana Rediviva", n.n.) a publicat primele producții literare: nuvela "Florea" și "Castelul spiritelor", o traducere din limba germană, precum și folclor adunat din zonă, (1) iar alții nici măcar nu menționează această latură a activității sale. (2)

Încă din anii liceului din Năsăud culege folclor atât din Năsăud cât și din Maramureș, așa cum arată un manuscris: "Poezii populare. Culese în anul 1874, în Năsăud și de la Marmațieni". (3), continuând aici cât a fost elev și apoi în perioada gorjană a activității sale. Perioada gorjană este mai slab reprezentată în manuscrisele din Bistrita.

Ultima perioadă este cea de după întoarcerea sa la Năsăud, în 1931, când activitatea sa în acest domeniu este de a aduna culegeri de folclor făcute de alții. De la Artenie Mureșian provin două culegeri de scrisori în versuri și jurnale în versuri de pe front, din primul război mondial, iar de la doi membri din echipa lui Dimitrie Gusti provin două culegeri de folclor făcute la Rebrîșoara în vara anului 1936. (4)

Din simpla enumerare a acestor manuscrise, descise în "Note", dar și din

studierea Fondului Iuliu Moisil de la Bistrița (5) se poate vedea aria largă și variată a preocupărilor sale în acest domeniu. Culegerile lui Iuliu Moisil sunt printre primele culegeri de folclor din această zonă și demonstrează bogăția și varietatea folclorului din zona Năsăudului și Valea Rodnei, străveche vatră folclorică (6).

Pe lângă materialele folclorice culese, Iuliu Moisil ne dă prețioase informații asupra unor cuvinte mai puțin cunoscute, precum și unele considerații de ordin dialectal privind graiul din nordul Ardealului și din Maramureș (7).

Creațiile populare culese de Iuliu Moisil, (unele dintre ele nu se vor mai regăsi în culegeri ulterioare), sunt unicate. Astfel, balada despre Gruia lui Novac, prezentă în culegerile lui în două variante, nu este specifică zonei respective, dar ea este o piesă rară ce merită a fi cunoscută. Unii au arătat că: "o hartă cu răspândirea acestor balade ar arăta masiva lor frecvență în spațiul bănățean, cu prelungiri către cel muntean, ca apoi să se rărească spre Moldova și nordul Transilvaniei". (8) Cele două variante : "A lui Gruian" și "Gruia lui Novac" sunt inegale ca întindere epică și nu cuprind în totalitate aceleași fapte, dar ele se înscriu în "ciclul țarigrădean", așa cum le caracterizează Gheorghe Vrabie, pe când Al.I.Amzulescu le încadrează la ciclul "Cotropitori (Turci-Tătari)" la subtipul "Gruia captiv la Țarigrad" (10). Varianta este "culeasă din Năsăud (Transilvania) de la un fecior întors atunci de curând de la munte, unde a fost păcurar" (11).

În cele două variante locul unde sălășluiesc Novacii este diferit, alternând de la forma:

Sus la munte
Dalbă curte,
Da-n curte cine ședea,
Da Novac cu Gruia lui.

la forma

Acolo sus la răsărit
Este-o masa rotlată
De Novaci înconjurată.

Ca și în alte balade nord-ardelene, Gruia, plecat la Țarigrad, se oprește într-un loc ce va deveni lait-motiv, unde eroii baladelor vor lua hotărâri importante:

Când fu locul la un loc,
La mijlocul codrului,
La fântâna corbului,
La crâșma-mpăratului
Gruia-n crâșmă că intra.

Intrând în crâșma împăratului, el cere crâșmăriței să-i dea "vin de nouă

ai/ Care beu feciori de crai" și în trei zile și trei nopți face prăpăd în vinurile împăratului căci: "în trei zile și trei nopți / Nouă buți de vin o stors / Și nice un ban n-o scos". Alarmată, Anița, crâșmărița, aleargă la împărat pentru a-i cere sfat. Împăratul îi cere să-l descrie pe tânărul voinc. Portretul făcut de crâșmăriță este hiperbolic:

Înălțate împărate,
Eu făptura ți oi spune
Că atâta-i de lat în frunte
Pe cât o tablă de munte
Și-atâta-i de lat în spate
Nici cu țara nu li-i bate.

Față de alte balade, cea a lui Iuliu Moisiu conține trei încercări de a-l lega pe Gruia în crâșmă și abia a treia oară turcii reușesc să-l lege "c-o vână de bou de nouă ai". Dus în fața împăratului, acesta ordonă:

Voi pe Gruia mi-l duceți
În ostrohul Dunării
Unde ținem noi robii.

Acțiunea se mută, fără alte precizări, la casa tatălui său, care, îngrijorat de soarta fiului, trimite în căutarea lui o coarbă neagră:

Tu, puiut de coarbă neagră,
Eu de mică te-am ținut
Și folos nu ți-am avut,
Da du-te și cată pe Gruia:
Ori înecat,
Ori spânzurat,
Ori în temniță băgat,
Ori în ostrohul Dunării
Unde-și țin turcii robii..

Ajunsă la Gruia, acesta îi cere să-i aducă de la "o boldărie" "călimară și hârtie / Și-o pană cu ce va scrie" tatălui său. Deși nu vor să-i deslege mâna stângă ca să scrie "că dreapta nu-ți cuteza / Că vi-ți teme de dânsa", el reușește să rupă legăturile și scrie tatălui său. Coarba neagră duce scrisoarea lui Novac sfătuindu-l să-și ia haine călugărești pentru a nu fi recunoscut.

După ce la "fântâna corbului" taie capul unui turc bătrân și-i ia sabia, Novac se duce la împărat. Spre deosebire de alte variante, Novac nu se folosește de bani pentru a-și salva fiul, ci caută să beneficieze de faptul că, fiind călugăr, poate învăța robii să scrie:

Înălțate împărate,
Lasă robii din robie

Să-i învăț la carte-a scrie,
Că pe unde am umblat
Tot robii i-am învățat.

Refuzat de împărat, el eliberează robii dărâmând ușa temniții cu piciorul, iar la fiecare rob "cum ieșea / Toate fiarale rumpea / Și la codru și pornea. La urmă iese și Gruia din temniță și are loc lupta cu turcii pe care-i omoară și lasă viu doar un turc :

Ca să ducă vestea-n Țarigrad
Că o scăpat de viteaz.

Varianta acestei balade intitulată "A lui Gruian" este mai redusă ca număr de versuri și nu conține toate episoadele din prima variantă. Descrierea făcută de Afița, crâșmărița, diferă de cea anterioară :

În trup
Ca un butuc,
În grumaji ca o bărbântă
Și la cap ca o căpiță,
Și fața obrazului
Ca și spuma laptelui,
Și mustață ca de rac,
Și-nodată după cap,
Și nodul ca pumnul
De ți-i greață de dânsul.

Varianta fiind mai concisă, nu lipsește episodul cu "puiul de coarbă neagră" care-l vestește pe tatăl său că Gruia se află în temniță rugându-l să se-mbrace "tot cu haine de mătăasă/ Să vie cu bani de-acasă".

Finalul e asemănător cu cel din alte variante, mai ales cu cea a lui Vasile Alecsandri (12).

Două variante ale baladei "Ilincuța Sandrului" culese din Maramureș nu le mai regăsim în alte culegeri făcute mai târziu. (13) O caracteristică a acestei balade este faptul că anumite evenimente care schimbă cursul normal al acțiunii, ce constituie intriga baladei, sunt înfăptuite la un anumit loc, în alte balade fiind menționat, dar aici doar sugerat "Când fu locul la un loc".

Pe tema "Contrast social. Bogatul și săraca" găsim o variantă al cărei conținut diferă de subiectul menționat în lucrarea lui Al.I. Amzulescu. Este o baladă care vorbește de sacrificiul dragostei, de puterea dragostei peste moarte. Este vorba despre o slujnică care se iubește cu "feciorul domnului" timp de nouă ani și nimeni nu a știut acest lucru. Bănuind dragostea dintre cei doi, părinții feciorului hotărăsc să-l îndepărteze de iubita lui și-l trimit în tabără, adică la oaste, iar pe fată o vor omori. Slujnica aude ce pregătesc părinții

feciorului și, înainte de a-l trimite în tabără, îi dă iubitului său o năframă, iar feciorul îi dă fetei un inel:

Tu mândruț, mândruțul meu,
Da na-ți ție năframa,
Năframa cea de mătasă
Că-i pe margini cu fir trasă,
În cornuri
Cu bănături,
Pe mijloc
Pară de foc.
Numai tu când ți-i căta-o,
De-i găsi-o destrămată
Să știi bine că-s înecată.
Numai el o zis așa:
Tu, mândruță, mândra mea,
Na ție inelul meu de argint
Din degetul ăst mai mic.
Numai tu când li-i căta,
De-i vedea că-i ruginit
Să știi bine că-s perit.

Locul în care se petrece modificarea stării inițiale, unde eroul baladei se va întoarce din drum, este tot "Fântâna corbului". Nu s-a studiat până acum care este semnificația motivului "fântânii corbului" ca loc în care eroul baladelor românești din nordul Ardealului ia hotărâri importante, sau mai precis spus aici are loc momentul de înțelegere a unor fapte care se petrec și care îl privesc în mod direct. În acest loc feciorul domnului trimis în tabără în fruntea unor ostași, privindu-și năframa, o vede destrămată pe margini, semn că mândra lui a fost înecată. Feciorul invocă un pretext pentru a se întoarce acasă :

Stați în loc unde v-am pus
Până-ți vedea steagu-n sus,
Că numai eu că mi-am uitat
Chivărușa, sabia
Tot pe masă la mândra.
Mie-acelea-mi trebuie:
Chivăra de pus pe cap,
Sabia - peană la steag.

În drum spre casă, feciorul se întâlnește cu un păcurăraș care-i spune că părinții i-au înecat mândruța într-un tău. Feciorul merge la tău, se aruncă în apă, iar murgul se duce singur acasă ca să vestească părinților feciorului că:

Domnul meu în tăuaș s-o svârît,
Drăguța și o găsit.
El așa o poruncit:
Că dumneata să strângi
Nouă țări, nouă orașe
Ca tăuțul să-l stârpească,
Pe noi să ne găsească.

Motivul "fetei de frânc", așa cum apare la Al.I.Amzulescu, îl întâlnim în două variante culese din Năsăud. Față de varianta culeasă de At.M.Marienescu "de la Năsăud și Bistrița" are unele elemente independente, mai ales ca variantă lui Iuliu Moisi! începe în alt mod, iar acest motiv este cel care determină desfășurarea ulterioară a acțiunii baladei:

Strigă, Doamne, cine strigă
Strigă-o fată sibiancă
Din turnul Sibiului,
Din scaunul Clujului
Cine-n lume s-ar afla
Să o ieie de nevastă.

Cel care o aude și se hotărăște s-o ia de nevastă, îndeplinindu-i orice dorință este "un pui de jidovel / Din vița lui Dragodel". Față de varianta lui At.M.Marienescu, varianta lui Moisi! cuprinde și alte dorințe ale fetei:

Cine-n lume mi-a stârpi
Dunărea pe trei locuri
Să mă duc eu la jocuri.

Pe tema "femeii necredincioase" întâlnim în creațiile culese de Iuliu Moisi! o variantă care tratează tema într-un mod original, dovadă a capacității creatoare a poporului român. Reluând un motiv din lirica populară, cel al "crâșmei așezate în drum", poetul popular îl amplifică și-l subordonează subiectului baladei:

Cine-a făcut crâșma-n drum
N-o făcut-o de nebun,
C-o făcut-o de cuminte
La omul cu gânduri multe.
La crâșma de lemn de nuc
Da, beu domnii și se duc.
La crâșma de lemn de pește
Da, beu domnii călărește:
La crâșma de lemn de fag
Da, beu domnii, nu se trag.

La această crâșmă "George, fecior de împărat" șade supărat că a văzut inelul soției sale la "feciorul grofului". Sub aspectul realității ne aflăm în spațiul Transilvaniei. Hotărându-se să-și pedepsească soția necredincioasă, feciorul de împărat își ia "nașii" săi și pleacă acasă. Acolo repetă rugămintea de trei ori:

Ia deschide porțița

Să-ți sărut eu gurița.

Considerăm o caracteristică a baladelor ardelene această contaminare cu basmele, unde numărul trei este des întâlnit. Ca și Făt-Frumos din poveste, care trece peste trei încercări pentru a se întâlni cu iubita sa, tot așa și eroul nostru trebuie să repete de trei ori rugămintea de a-i deschide mândra poarta, după cum și crâșmele sunt construite din trei feluri de materiale. Mai mult, intrat la soția sa, eroul repetă de trei ori moartea pe care i-o pregătește, moarte ce poate fi și ea de trei feluri :

Ce moarte tu ți-i vrea:

Ori de pușcă împușcată,

Ori din sabie duminică,

Ori cu seu picurată.

Regretând că și-a omorât soția, feciorul de împărat adresează tot trei blesteme celor care vor face ca el căci:

Curte mândră-am pustiit,

Pe mine m-am văduvit,

Coconii i-am sărăcit.

Un subiect ce are acoperire doar în nordul Ardealului este cel intitulat "La râul de rouă". Arătăm altă dată că denumirea de "la râul de rouă" are acoperire numai sub forma metaforei: "Dacă am accepta metafora "râului de rouă" ca dorință nerealizabilă a fetei simple de a se mărita cu "un fecior de crai", atunci denumirea motivului este acceptabilă" (10), pe considerentul că celelalte variante nici nu aminteau de "râul de rouă".

Varianta culeasă de I.Moisiu nu numai că menționează "pârâuașul de rouă", dar acolo este locul de desfășurare a baladei:

Pe cel pârâiaș de rouă

Face mândru casă nouă,

Cu mândrile, cu-amândouă,

Cu fereștile la soare,

Cu ușile cătră vale.

Acolo-i casa de șezătoare

De nouă fete fecioare.

Toate cântă și gogesc

Și drăguți-și pomenesc.

Un subiect neînregistrat în catalogul lui Al.I.Amzulescu este cel din balada intitulată de noi "Ginerele și socrul său", baladă "culeasă din Năsăud", cum menționează culegătorul.

Locul desfășurării acțiunii este "acolo-n jos la Dunăre", unde ginerele este căutat de socrul său. Acesta îi reproșează ginerelui că "te-ai dus și ne-ai lăsat", pentru care fapt îl condamnă la moarte "din pușcat / din săgetat".

Ginerele cere voie să-i scrie soției sale o scrisoare, iar scrisoarea ajunge la ea tocmai când prânzează. Soția îi reproșează tatălui său omorârea soțului ei. El îi promite că o va mărita cât de curând, lucru ce face ca ura față de tatăl său să crească și-l blestemă. Este o frumoasă baladă despre statornicia în dragoste.

Varianța "Pintea Viteazul " nu cuprinde elemente noi față de celelalte variante culese din această zonă. Balada s-a bucurat de atenția unor cercetători așezând-o la loc de frunte: "așezăm în fruntea acestei grupe (tipuri de haiduci cavaleri, n.n.) balada despre Pintea Viteazul. Transmisă sub forma unei narațiuni lipsite de fabulos, fiind o expunere realistă, mai mult apropiată de stilul "jurnalului oral", ea s-a bucurat de o largă răspândire, mai cu seamă în părțile de baștină ale eroului".(17)

O temă ce n-a fost abordată de o jumătate de secol, lucru ușor de înțeles, este cea a baladelor cu temă religioasă. Baladele cu temă religioasă nu sunt creații ale fețelor bisericești, după cum s-a mai afirmat, pentru că oamenii simpli cunoșteau la fel de bine ca și fețele bisericești legendele biblice și au creat ei înșiși balade pe baza legendelor religioase, dovadă este însemnarea făcută de Iuliu Moisil la sfârșitul unei astfel de balade: "După cuprins acest viers este religios. E cules din Năsăud de la un păcurar (păstor) venit de curând din munte". Tema acestei balade este căutarea lui Isus de către Maica Domnului, dar în cuprinsul ei vom găsi teme străine legendei biblice. Fiind o balada religioasă, nu se putea ca ea să nu fie ancorată în spațiul bisericii. Într-o biserică construită dintr-un lemn mare stă Maica Domnului care este îngrijorată de soarta fiului său:

Pe apa Iordanului se uită,
Vedea holde răsărind,
Păsările piuind,
Oile fătând,
Fiuțul nu l-o văzut venind.

Întâlnim aici motive preluate din colinde cum este motivul prefacerii lacrimilor Maicii Domnului în mere de argint pe care le culeg îngerii și sfinții. Balada este construită conform procedeelelor basmelor populare unde unele fapte se repetă de trei, iar unele personaje le sunt tot în număr de trei. Astfel, Maica Domnului, căutându-l pe Isus, se întâlnește cu trei personaje: cu Sânt Ion, cu un dulgher și cu un fierar. Pe fiecare îl întreabă dacă nu l-au văzut pe

Isus. Sânt Ion o trimite la apa Iordanului, iar cei doi meșteri îi spun că jidovii L-au prins, L-au răstignit și la ei au venit să le facă cruce" cu o parte și două mai mari", precum și cuie pentru a-L răstigni. Este interesant să arătăm că în această baladă, ce prelucrează o temă arhicunoscută, poetul popular introduce elemente ce nu au nici o legătură cu tema religioasă căci Maica Domnului plecată în căutarea lui Isus "în munți de glajă / Pe munți ca ascuțișul cuțitului / Până la o fântână / S-o plecat să bea apă", dar aici îi apare o broască.

Apariția broaștei în această baladă religioasă nu are de-a face cu tema biblică, ci mai curând cu credințele populare: "In legende românești, ea (broasca, *n.n.*) se cufundă în apele primordiale de unde aduce pământ. Este un animal "binecuvântat de Dumnezeu", de aceea corpul său nu putrezește; se crede că apără de friguri; orăcăitul ei prevestește ploaia, iar prezența ei în fântână curăță apa". (18)

Un amestec de blestem cu descântece formează dialogul dintre Maica Domnului și broasca, amestecate cu vechi credințe românești:

O, broscuță, muriu-ai și n-ai putrezi
 Și unde nu-i fi
 Să nu fie bună apa de băut.
 Da cum n-oi fi scârbită si supărată
 Precum n-am fost niciodată,
 Că eu numai un fiuț am avut
 Și nu știu în care parte de lume s-o dus.
 - O, maică, eu am avut doisprezece pui
 Și o venit o rață
 Forforeață,
 Și mi-o omorât unsprezece o dată,
 Unu mi-o rămas,
 Toma, Tominoace,
 Struț de busuioace,
 Hai la mama-ncoace.
 Și-o venit un broscoi cu picioarele
 Ca rășchitoarele,
 Ochii ca talgerele.

După această scenă, Maica Domnului se duce și se întâlnește din nou cu Sânt Ion care-i spune să schimbe hainele negre "călugărești", haine de doliu, cu haine albe "ungurești" deoarece îl va întâlni pe Isus. Redarea vieții prin patimile lui Isus, călcând moartea, este metaforică:

O, maică, până nu mă răstignii eu
 Nu auzeai săcure

În pădure,
Nu auzeai glas
De voinicaș,
Nu lăsa oaia mielul său,
Nici vaca vițelul său,
Iapa mânzul său,
Nici scroafa purcelul său,
Nici femeia pruncul său.
Or, de când m-am răstignit eu,
Auzi glas
De voinicaș,
Săcure
În pădure.
Lasă oaia mielul său
Și vaca vițelul său,
Iapa mânzul său.

O baladă al cărei subiect nu se regăsește în catalogul lui Al.I.Amzaulescu este balada "Fata întemnițată", balada ce dezvoltă un fapt neobișnuit.

Cine-n lume o văzut
Fată mare pe uliță,
Joi o prind, vineri o leagă,
Sâmbătă-n temniță-o bagă.

Din temniță, mândra se roagă s-o lase pe uliță cu speranța că va vedea un om din țara ei spre a trimite o scrisoare părinților. Nu întâlnește decât un pui de turturea, pasăre folosită pentru a trimite vești acasă, așa cum este folosită și în scrisorile în versuri trimise de pe front..

Balada despre "Proba iubirii" este cea mai completă baladă din zona noastră, căci ea conține și finalul cu răsplata primită de iubita tânărului pentru că i-a scos "balaurul" din sânul feciorului, așa cum arată și Adrian Fochi: "Numai iubita nu ezită nici un moment să-și expună viața și e recompensată, în final, prin transformarea balaurului într-o cingătoare de aur." (19)

O variantă interesantă întâlnim la balada "Tâlharul și mama sa" care readuce în prim plan puterea blestemului mamei asupra copiilor. Pentru că nu a ascultat-o, mama își blestemă fiul arestat să fie mâncat de balaur. Cu toate că întâlnește balaurul, acesta nu-l mănâncă, în contradicție cu blestemul mamei sale, căci blestemul: "era considerat ca cea mai gravă formă de intervenție magică asupra soartei copilului". (20)

Culegerile lui Iuliu Moisiil conțin câteva descânțece, acele creații care

valorifică credința populară în puterea cuvântului căci: "La baza descântecului stă însușirea de excitant psihic al cuvântului... Însușirea aceasta a cuvintelor a fost folosită în magia constituită în sistem, încărcându-se cuvântul cu sensuri magice și a edificat credința în imensa putere latentă a acestuia. (21)

Descântecul "De dragoste" prezintă, sub formă de motiv epic, plecarea fetei:

La pârâul lui Iordan,
La apa lui Prodan,
Unde-i unda de vin,
Stropi de mir
Și tîmuri de busuioc
Ca să aibă parte de noroc.

Ajunsă aici, fata plînge și n-o aude decât Maica Domnului care o întreabă de ce plînge. Răspunsul fetei este o frumoasă tiradă, iar repetițiile și enumerările dau un farmec deosebit. Tot aici poetul popular crează cuvinte noi, pe care limba literară de azi nu le cunoaște: "desorbi" antonimul de la "a orbi" și "a desmuți" antonimul lui "a fi mut".

După ce farmecele vor fi înlăturate, fata va fi îmbrăcată ca o împărăteasă, stîrnind curiozitatea celor ce o vor vedea:

Nu e nici împărăteasă
Nici crăiasă
Fără-i N... cea frumoasă:
În față ca soarele,
În dos ca doamnele,
Ca să fie mai văzută
Ca împăratul în împărăție,
Ca craiul în crăie.

Colindele sunt slab reprezentate în culegerile lui Iuliu Moisil, acestea cuprinzând doar trei colinde. Cea mai importantă, prin raritatea ei, este cea "Pe râul cu florile", în care oia năzdrăvană se roagă lui Dumnezeu "S-o scoată în primăvară", căci ea îi va da:

La Ispas
Un drob de caș,
La Sângeorz
Un miel frumos;
La Sân Nicoară
Cu o mioară.

O parte cuprinzătoare a culegerilor lui Iuliu Moisil este cea a poeziei

lirice: lirica de dor, de dragoste, de cătănie, de jale, satirică, de pahar sau chiar și jurnale în versuri din primul război mondial.

Exprimând cele mai diverse sentimente umane, poezia lirică este cea mai apropiată de sufletul omului și ea este cântată sau exprimată doar în funcție de momentul sufletesc ivit: "În doinele ardeleni se petrece un fapt puțin comun celorlalte categorii lirice, iar cu poetul anonim se întâmplă un fapt demn de semnalat: vorbind despre lumea înconjurătoare la un mod când admirativ, când repulsiv etc. își caută prilej potrivit să strecoare fin, subtil, lumea sa de gânduri și sentimente de care este frământat și în modul acesta devine un mare poet". (24)

Lirica de dor surprinde în toată varietatea lui acest sentiment:

Dorul meu pe unde -aleargă
Nu-i pasăre să-l întreacă:
Dorul meu pe unde -alungă
Nu-i pasăre să-l ajungă.

Efortul la care este supus cel cuprins de dor este asemănat cu munca grea a boilor în jug:

Du-te, dor, ca să ma duc
Să nu trag ca boii-n jug;
Boii-s boi
Trag câte doi,
Dar io-s voinic tinerel
Nu poci trage singurel.

Lirica de cătănie este o componentă indispensabilă a folclorului năsăudean, lucru ce se reflectă, și în culegerile lui Iuliu Moisiu, pentru că la data culegerii sentimentele provocate de plecarea grănicerilor să lupte pentru împărat erau încă vii în memoria năsăudenilor:

Spicuț verde de secară,
Rămâi sănătoasă țară
Eu mă duc din tine-afară.
Când oi trece granița
Rău m-a durea inima.

Un cântec de cătănie surprinde imaginea năframei, simbol al credinței fetei rămasă acasă să-l aștepte:

Eu mă duc, mândră,-n cătane,
Tu rămâi și spală haine.
Spală, mândră, ce-i spăla,
Spală, mândră, năframa.
Da o spală-n lacrimile
Și o uscă-n dor și jele,

Și mi-o trimite pe stele,
Pe sunetul vântului
În mijlocul Clujului:
Unde-o fi steagul plecat.
Io-s în pușcă răzimat.

O altă specie specifică folclorului nord-ardelean o constituie scrisorile în versuri din război pe care noi le-am numit împreună cu lirica de cătanie și jurnalele din război "folclorul cătăniei și al războiului". (25) Am arătat acolo că aceste creații nu sunt de fapt ceea ce am înțelege noi astăzi printr-o simplă scrisoare de comunicare a unor fapte între cei plecați în război și cei de acasă. Ele trebuie înțelese ca adevărate *creații artistice* căci ele sunt cu totul aparte față de o simplă scrisoare. Chiar dacă pe unii mai puțin avizați în folclor i-ar deranja lungimea unora sau repetarea unor motive și chiar versuri, ele rămân cu adevărat creații artistice prin transfigurarea realității pe care o evocă.

Dorul este cauzat nu de faptul că merge în cătane sau la război, ci de faptul că tânărul se duce în locuri străine și necunoscute:

Eu mă duc în țări străine
Unde nu cunosc pe nime,
Numai frunza răchiții
Din marginea Dunării
Și frunzuca Oltului
Din marginea Prutului.

Din totdeauna omul simplu nu a trecut fără să ia atitudine față de anumite defecte morale ale oamenilor pe care nu le trece cu vederea, ci își exprimă dezaprobarea în mod direct de cele mai multe ori foarte discret:

Câte fete-s cu cojoc
Toate-așteaptă să le joc.
De jucat, juca-le-oi
Și aici lăsa-le-oi,
Iar câte-s cu pieptari
Toate-așteaptă gazde mari.
Da le-om da după jândari
Că aceia-s domni mai mari.

Lenea, lipsa unor deprinderi gospodărești necesare traiului într-o societate arhaică în care îmbrăcămintea se confecționa în casă, este adesea aspru sancționată:

Se ținea mândră de lume,
Nice teara n-o ști pune.
Când îi coala la rostat

Raita după babe-n sat.
Când o fost la nevedit.
Șapte babe-o trebuit.
Trăiți, babe, nu muriți
Că la fete trebuiți.
Printre ițe, printre spată
Mere capra-mpiedecată,
Din spată până-n fuștei
Mere scroafa cu purcei,
Bagă vina pe sucală
Pân-ce iese pânda rară.

Dorul după cei lăsați acasă este copleșitor pentru cei ce au îmbrăcat haina militară duși să lupte pe fronturi în țări străine, cei plecați fiind de multe ori oameni în vârstă, până la 50 de ani, care și-au lăsat acasă nevastă, copii și părinți bătrâni (25):

C-am lăsat caru-n ocol
Și soția mea cu dor,
Lăsat-am carul cu vaci
Și cinci copilași săraci.
Lăsat-am casa acățată
Și pe soacra supărată
Că cinci am plecat deodată
Toți am mers la bătlie
Și-am lăsat casa pustie,
La gloanțele tunului
În țara străinului
Tot în țara sârbului.
Frunză verde de lămâie,
Rămâne țara pustie.
Că să duc cătanele
Și le sună armele.
Și să duc răgutele.
Și le sună puștile.

Nimeni nu le-a făcut educație patriotică, nimeni nu le-a spus să introducă în creațiile lor datoria față de țară și totuși sentimentul patriotic este prezent în creațiile lor:

Dar tot nu mă-nfric
Că eu mă lupt cu mândrie
Pentru-a mea scumpă moșie

Că-s copil de ardelean
Și am sânge de roman.

Interesantă este discrepanța dintre învierea naturii, redarea speranței prin venirea primăverii și sufletul soldatului:

Tuturor le pare bine
Dacă văd că vara vine,
Numai nouă la cătană
Primăvara ni-i dușmană.
Când în Serbia-am intrat
Mândră moșie-am aflat,
Tot cu fir și trandafiri,
Tințirim la ofițiri,
Și tot rujă și bujori,
Tințirim la a noști feciori.

Scrisorile în versuri sunt o descărcare a inimii îndurerate a soldatului, mesagere ale gândurilor sale triste:

Cărtică, glas cu jele,
Sluga gândurilor mele,
Du-te, carte, și sosește,
La măicuța-i povestește
Povestește-i tu și-i spune
Că eu mai trăiesc pe lume.

În jurnalele sale, care surprind de cele mai multe ori viața de pe front, soldatul dă dovadă de compasiune față de oameni nevinovați, chiar dacă erau în război cu țara lor:

Foaie verde de urzică,
Nici de Sârbul nu mi-e frică,
D-am văzut un mic ciopor
Orfani cu mamele lor,
Ce venea să ne petreacă.
Foaie verde lemn de nuc,
Da nu știu unde mă duc,
C-o venit un căpitan
Și i-o dus ca pe dușmani.
Foaie verde și una,
Și, Doamne, amar plângea
Căci merg cale-ndepărtată
Și ei rămân fără tată.

Două manuscrise cuprind folclor dintr-o comună de la marginea

Năsăudului (26), cules de doi membrii ai echipei lui Dimitrie Gusti în 1936. Manuscrisele cuprind: cântece, strigături, bocete, descântece și balade. Ele au fost culese la 10 ani după ce un alt fiu al satului, Emil Precup, culegea folclor din comuna sa natală (26) și chiar Tiberiu Morariu publică folclor din această zonă (27), pe care-l culesese în perioada de documentare despre viața ciobanilor din Munții Rodnei (28).

Deosebită de variantele publicate până acum, peste 2000 după cum apreciază cineva (29), este varianta intitulată "Cântecul ciobanului", o variantă a cunoscutei balade "Miorița". Surprinde, în primul rând, titlul baladei, care vine să confirme vechimea colindului: "mai înainte a fost colindul! Înainte de a se naște și de a se ivi (abia în ultimele veacuri) cântecul moldo-valah al "Mioriței" cu mult înainte s-a născut începând din părțile de sus ale Transilvaniei (foarte plauzibil începând cu zona cuprinsă între munții Rodnei și ai Călimanului) și răspândindu-se treptat spre toate zărilor pământului românesc "povestea cântată în străvechiul colind al păcurarilor."(30) Varianta din Rebrîșoara surprinde prin faptul că ea cuprinde unele motive din alte balade :

Păcurari, păcurărași
 Noi de când păcurărim
Da noi nu ne întrebăm
Care din ce sat suntem
Ceva neam de nu ne aflăm.

Totodată aflăm motivul pentru care va fi omorât "copilul străin" deoarece "Doi mai mari îs veri primari", precum și modul în care va fi omorât, mod ce diferă față de celelalte balade:

Și-i fac legea să-l înece,
 Și unde l-or îngropa
 Să le rămâie stâna
 Și mioara cu dânsa.

Deci nu este vorba de invidie din cauza "averii mai mari" a ciobanului "străin", ci avem de-a face cu răpirea întregii turme, inclusiv a mioarei năzdrăvane. În testamentul pe care-l rostește Constantin, "copilul străin", deci cel mai mic păcurar are un nume, el dorește mioarei sale:

Dar tu, sfântă mioriță,
 Fă-te-o sfântă cruciuliță
 Și te sui în vârful de brad
 Și strigă în al meu sat.
 Doar mama te-a auzi
 Și la munte a ieși.

Mama lui Constantin urcă la munte, ajunge acolo, și-i întreabă unde este fiul ei. Ciobanii îi răspund:

El pe gânduri s-o luat
Și s-o dus și s-o-nsurat:
Soarele-i nănaș mare
Și lunița nănășiță,
Stelele sunt druștele.

Deși nu este prezentat faptul uciderii ciobanului mai mic, trebuie să recunoaștem că moartea lui nu mai este ipotetică ci realizată deoarece, în final, miorița îi spune mamei ciobănașului ucis:

Până trăia Domnul meu
Umblam în fruntea oilor,
Mâncam fruntea ierbilor,
Beam apă destâlburită,
Cât era ziua stam hrănită.
De când o murit Domnul meu
Umblu în coada oilor
Mănânc coada ierbilor
Și beau apă tâlburită
Cât e ziua stau flămândă.

Faptul că feciorul i-a fost omorât provoacă în inima mamei scârbă și nu jale sau durere, lucru ce corespunde cu etica ciobănească.

Ne aflăm, după părerea mea, în fața unei variante arhaice care, în procesul de transmitere din generație în generație "nu s-a curățat" de unele elemente ne semnificative, ci le-a transmis sub forma "Cântecului ciobanului" așa cum a fost el creat în vremuri imemorabile.

Constatăm, în folclorul someșan, ancorarea baladelor în realități specifice acestei zone. Arătăm acest lucru și despre balada "Toma Alimoș", culeasă în comuna Șanț, unde Toma este un voinic tăbăran (soldat întors din tabără militară).

Varianța "Tinerii îndrăgostiți înfrățiți după moarte" conține elemente legate de plecarea "în slujbă la-mpăratu":

Frunză verde lemn uscat,
Tânăr voinic s-o-nsurat,
Trăia luna, ba marțea.
I-o venit o cărticea,
Carte de la-mpărăție
Să se ducă-n cătănie.

După plecarea feciorului în cătănie, soacra închide pe noră în cămară, unde o lasă să moară. Întors acasă nu-și găsește soția, iar mama lui îl trimite la

mama fetei sau la fântâna unde s-ar fi dus după apă soția lui. N-o găsește și atunci intră în cămară unde o află moartă. Feciorul de supărare moare.

Și pe el că l-o-ngropat
În corul bisericii
Unde cânta diecii.
Și pe ea o îngropat
La marginea drumului
În cornuțul gardului.

Răsărind din băiat un trandafir, iar din fată o "rujuță albă", trandafirul îmbrățișează rujuța, simbol al dragostei curate peste moarte. Voind să forțeze destinul, soacra rea încearcă să-i despartă și peste moarte, dar își primește răsplata:

Ea mlădița o tăiat
Rujuța nu s-o uscat
Și ea-n nouă o crepat.

Descântecel reiau în compoziția lor unele motive din balade cum este motivul *mijlocului de cale* unde eroului i se întâmplă lucruri deosebite, care aduc în planul desfășurării acțiunii schimbări esențiale:

La mijloc de cale
Se află de ochi orbită,
De urechi asurzită.
De mâni legată
De picioare-mpecedecată
De mare ură țapată.

Intervenția Maicii Preacurate va aduce în planul ideal dorința fetei:

La soc îndruma-te-oi,
Când în joc îi intra
Mire la tine-a alerga,
La joc te-a chema,
În gură te-a săruta,
De nevestă te-a lua
Și te-a duce la mama ta
Care te-a săruta.

Repetarea unor numere faste, care, asociate cu unele cuvinte, aduc anularea farmecelor făcute fetei și produc efecte stilistice deosebite :

Cu 99 de pluguri voi ara,
Înapoi nu veți înturna;
Cu 99 de grape voi grapa
Și te-oi sfărteca;
Cu 99 de coase voi cosi,

Înapoi nu veți veni;
Cu 99 de seceri voi secera
Și-napoi nu-ți înturna;
Cu 99 de ragili voi răgila
Și-napoi nu veți înturna;
Cu 99 de cepteni voi ceptăna
Și-napoi nu veți înturna.

Și în aceste manuscrise poezia lirică este preponderentă. În cadrul acesteia, lirica dorului capătă forme deosebite:

Mult mă-ntreabă frunza vara
Nu mi-i dor de badea seara?
Și eu zic că nu mi-i dor
De la inimuță mor;
Și eu zic că nu mi-i drag,
De la inimuță zac.
Frunză verde de bujor,
Vino, bade, după dor
Și-l samănă pe ogor,
Și-l samănă unde-i vrea,
Ia-l de la inima mea.

Sinceritatea dragostei dintre un băiat și o fată este reliefată într-o poezie de o deosebită frumusețe artistică.

Colo-n jos pe lângă râu
Subțirica spală grâu,
Bădiț-o ținea de brâu
Și-o ținea de cingătoare
Și-o jura la sfântul soare
Să spue câți drăguți are.
"Eu, bădiță, n-am pe nime
Numai singurel pe tine.
De mai am pe cineva
Uște-mi-se cosița
Ca iarba primăvara,
Când răsare săraca.
Tu de ai pe cineva
Uște-ți-se struțu-n clop
Ca și iarba p'ingă foc.

Culegerile de folclor ale lui Iuliu Moisil, cât și celelalte ale altora, dar aflate în Fondul Iuliu Moisil, atestă un pasionat de folclor căruia i-a fost

credincios o viață. Publicarea acestora va întregi portretul multicultural al celui ce a fost academicianul Iuliu Moisil.

Note:

1. Gavrilă Tomi. "Iuliu Moisil". în: "Studii și cercetări etnoculturale", vol, II, "Spiritualitatea năsăudeană: Academicienii", Bistrița, 2001, pag. 9.
2. Teodor Tanco. Dicționar literar 1639-1997. Ed, V.R.R. Cluj-Napoca, 1998, pag.227-229.
3. A se vedea nota de la final: "Descrierea manuscriselor".
4. A se vedea la "Descrierea manuscriselor", manuscrisele G. și H.
5. În studiul de față ne vom ocupa numai de folclorul cules din zona Năsăudului și din Maramureș.
6. La sfârșitul manuscrisului A. vom da aceste "Note" ale lui Iuliu Moisil.
7. Gheorghe Vrabie. Eposul popular românesc. Ed. Albatros, Buc, 1983, pag. 238.
8. Idem, pag. 243.
9. Al.I.Amzulescu. Cântecul epic eroic. Tipologie și corpus de texte poetice. Ed. Academiei RSR, Buc. 1981, pag.79.
10. "Poezii populare culese în anul 1874 în Năsăud și de la Marmațieni".
11. Vasile Alecsandri. Poezii populare ale românilor. Ediție critică de Gh, Vrabie. Ed. Ptr. Lit. București 1965, pag.221-225.
12. a. Tache Papahagi. Graiul și folclorul Maramureșului, 1925.
b. Antologie de folclor din județul Maramureș, Baia Mare, 1980.
c. Vasile T. Doniga. Folclor din Maramureș, Ed. Minerva, 1980.
13. Al.I.Amzulescu. op.cit. pag.72.
14. At.M.Marienescu. Poezii populare din Transilvania. Ediție îngrijită de Eugen Blăjan. Prefața de Ovidiu Bîrlea, Ed. Minerva, Buc, 1971, pag. 15-17.
15. Solomia și Liviu Păiuș. Balada populară din Valea Rodnei. în: "Studii și cercetări etnoculturale", vol, VI, Bistrița, 2001, pag. 227.
16. Gh.Vrabie: op.cit. pag. 154.
17. Ivan Evseev. Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale. Ed. Amacord, Timișoara, 1998, pag. 68.
18. Adrian Fochi. Cântecul epic tradițional al românilor. Ed. Minerva, Buc., 1985, pag., 137.
19. Adrian Fochi; op. cit., pag. 211.
20. Antologia descântecelor populare românești. Ediție îngrijită și prefață de Radu Răutu, Ed. Grai și Suflet - Cultura Națională, Buc., 1995, pag. XIII.

21. Monica Brătulescu. Colinda românească. Ed. Minerva, Buc. 1981.
22. Ovidiu Bîrlea. Folclor românesc. Vol II, Ed Minerva, Buc. 1983.
23. Gheorghe Vrabie. Retorica folclorului (Poezia). Ed., Minerva, Buc., 1978, pag. 257.
24. Liviu Păiuș. "Folclorul cătăniei și al războiului". în: "Zestrea". Revistă de etnologie și etnografie, Bistrița-Năsăud, nr.1 (8,9), 2001, Bistrița.
25. A se vedea Manuscrisele G. și H.
26. Emil Precup. Păstoritul în Munții Rodnei. Cluj, 1926.
27. Tiberiu Morariu. Viața pastorală în Munții Rodnei. Buc., 1937.
28. Tiberiu Morariu. Material folcloric în Munții Rodnei. în: revista "Vatra" anul V, nr. 6-12, Năsăud, 1940
29. Lucia Berdan. Considerații preliminare la varianta bistrițeano-năsăudeană a "Mioriței". în: "Limba română", anul V, nr. 2(20) din 1995, Chișinău.
30. Al.I. Amzulescu. Repere și popasuri în cercetarea poeziei populare, Ed, Minerva, Buc., 1989, pag. 67.

Descrierea manuscriselor

În Arhivele Statului din Bistrița, în cadrul Fondului Iuliu Moisil (Pachet XVIII B, dosarele nr. 5,15.80,81,155,185 și 199), se găsesc câteva manuscrise care cuprind creații folclorice, culese de Iuliu Moisil, dar și de alții, pe care, în lipsa unor individualizări în cadrul dosarelor respective, le-am denumit astfel;

Manuscrisul A. Poartă titlul scris de Iuliu Moisil "Poezii populare. Culese în anul 1874... în Năsăud și de la Marmațieni de I.Moisil". Manuscrisul cuprinde 46 piese folclorice numerotate cu cifre romane, scrise pe foi duble, ceva mai mari decât foile A4. La acestea mai este atașată o foaie dublă care cuprinde 24 piese lirice. Acestora li se mai adaugă cinci pagini, fără titlu, în care culegătorul notează de unde este culeasă piesa folclorică, de la cine a fost culeasă, precum și diferite observații filologice, astfel:

I. Gruia lui Novac. Această baladă e culeasă din Năsăud (Transilvania) de la un fecior venit atunci de curând de la munte unde a fost ca păcurar.

Borborosind- a borborosi- înseamnă a vorbi vorbe neînțelese și multe.

Ostrohu-ostrovu= insulă a Dunării;

Boldărie=bolta (ital. Volta) prăvălie, dugheană

Mirean= una specie de metal

Măcucă și cică = sunt acoperemânt de cap pentru călugări

II. Această baladă este din Maramureș.

Sălcuță= săracă, sărăcuță:

Se ibi = se ibește = este scurtat de la a se iubi. Poporul în cea mai mare parte din Marmăția și Transilvania zice: a se ibi, pronunțat să ibgi;

Fa = scurtat din face. Atari scurtări sunt foarte în uz în Marmăția și în unele sate ale Transilvaniei ce se află în apropierea Marmăției. Un exemplu de atari prescurtări este și următorul, tot din Marmăția:

Frunză "ve" în loc de "verde"

Amu se fa " " "se face"

Eu aș iubi

Maicii nu-i "pla" "nu-i place"

De-ar plăce

Maicii ca mii în loc de "mie"

Mâni am mere

'N cununi în loc de "cununie"

Da-așa maicii nu-i pre pla'

Nu ne putem cununa.

Bănături (nu este explicat)

Civera = este căciula soldățească, se zice și "civeru" și "civerucă"

Copăcind (nu este explicat)

Firiuța = adică veste, noutate. Cuvântul se pare că e luat din limba maghiară căci "hir" magh. înseamnă noutate.

Logodău = un loc anumit

Ferturi (nu este explicat)

III. Culeasă în Năsăud. Una baladă de acest fel se află în baladele culese de Miron Pompiliu (Iași), dar acele-s culese din ținutul Bihariei.

IV. Această baladă e din Maramureș. Între multele particularități ce se află la românii din Marmăția este și schimbarea lui "f" în "s". Așa pre exemplu ei nu zic "fierbe" ci "sierbe", nu zic "fiu" ci "ciu" etc.

V. Prezeșiu este președinte: gezeșiu este locomotiva cu vagoanele pe drumul de fier.

Culorile turcești sunt: roș, alb și negru și aici se fac aluziuni la culorile de pe steag.

Beci și Raina Sunt Viena și Trenulia(?)

Laibăr = cuvânt german și înseamnă pieptar

Oargă (opinci de oargă) de piele de porc

Scoardă (neexplicat)

Sireag= rând de soldați

VI. Culeasă din Maramureș

Poclași

Histanger (două cuvinte neexplicate)

VII. Culeasă din Năsăud.

VIII. Culeasă în Năsăud.

IX. Este tot balada a VI-a și cu foarte puține schimbări.

X. Este culeasă din Borgo-Tiha, un sat nu departe de orașul Bistrița, în Transilvania.

XI. Culeasă în Năsăud.

Parcular (cuvânt neexplicat) (În text: parcularu de pe temniță /Slobozi-mă pe uliță)

Pi'ngă, scurtat din pre lângă

Leacu = nici un pic de apă nu au pus în aluat

Feteție = feciorie sau mai bine fetie.

XII. După cuprins acest vers este religios. E cules din Năsăud de la un păcurar (păstor) venit de curând din munte.

Precesta= cuv, slav = vergură

Oi pcirui = a piui

Meșter = maestru, magistru, meșter, cuv. maghiar

Meșter de fier = faur

Meșter de lemn = lemnar

Răscitor = unealtă ce o întrebuințează muierile la țesut

Chinsuesca = a chinsui, a chinui, a tortura.

XIII. Culeasă în Năsăud

Ui = scurtat de la "uită"și "cie" în loc de "fi", "fie"; se schimbă foarte adeseori în multe ținuturi de-ale României

XIV. Culeasă în Năsăud.

Nădăiește = a se nădăi = a se pricepe, a înțelege

Trebe = scurtat din "trebuie"

Bolturi = bolta (ital, volta), prăvălie (Rom.), dugheană (Mold.)

XV. Cul, în Năsăud.

Strajameșter=sergent (Feldvebel) pentru că sergenții-s curăței și curat îmbrăcați.

XVI.

Căline=(cuvânt neexplicat)

A se cici = a se tocmi, a se ști frumoasă și cu gust pieptănată și îmbrăcată

Holbaturi= ochi, zis în batjocură

Trei finice = trei parale, cruceri (sau cum zice poporul) trei vierteli (Kreuzer)

XVII. Cul, în Năsăud.

Teara = instrument întreb. la țesut.

A rosta =(cuvânt neexplicat)

Raita =iute, fuga cu grabă

A nevedi= (cuvânt neexplicat)

Pân'ce = pentru ce

XVIII. Din Maramureș, însă se cântă și în ținutul Năsăudului cu schimbări. După fiecare două rânduri se zice: tichi, tichi-tac, adică sunetul cuțitului pe masă când se taie toșmagii sau frecăței

Cate= caute

Mataheu = om prost, om fără masă și casă.

Clop = pălărie (ung. Kalop)

XIX. Culeasă din Borgo-Tiha

Leucmanitia (lecman)=leuternant, muierea unui locotenent

XX. Cul. în Năsăud.

Ghitane= (cuvânt neexplicat)

XXI. Cul. din Maramureș.

Făgădui = a promite (de la magh. fagadeu)

Beci = (Becs. Ung.) Viena

XXII.

Cizanoi (cuvânt neexplicat)

Hognogiu = locotenent (cuv. magh, hognos)

XXIII.

Diecelu = cuv. diminutiv de la diac (făt, crâsnic) clopotar la biserică

Si se rade= și se duce

Porțieșu = care e dator cu porție = contribuțiunea statului

Nemeșielu =(de la ung.nemeș = nobil) domn de țară

Nemeșuța (sau și nemeșoaie) doamna unui nobil

XXIV. Cul. în Năsăud.

Clujuț= Cluj, capitala Transilvaniei (lat. Clusium)

XXV. Cul. în Năsăud.

Cristai= cristal, gura ei ca un pahar de cristal

XXVI. Din Năsăud.

Cată = caută, trebuie

XXVII.

Plaz, bârsa, grindei = părți componente de-ale plugului

XXVIII.

Mohor= un arbore sau arbust.

XXIX.

Sueniție= (palton) suman

XXX.

Scorbaci și corbaci= zbici

Hiriu = veste nouitate (de la ung. Hir = faima, veste)

XXXI.

Imbojorat = boi bojori, adică boi roșii.

XXXII.

Laz = răchită ce crește numai în tufe, pe rânduri

XXXV.

Tău = lac, baltă

Solovârv (cuvânt neexplicat)

Harbuz = bostan

XXXVII.

Panganet = bojonet

XXXVIII.

Paloș = pumnal

Vâj = moș bătrân

Om bătrân (vâj bătrân = pleonasm)

XXXIX. Ceva asemănare între aceasta și nr XXXVI. Culeasă din

Maramureș

Dutca sau dutentia = una pițulă

XLI.

Drăguțior = drăguțul mic (de statură)

Bughet = destul

XLIII.

Suhan (cuv. ung. Sohan) = niciodată

XLIII.

Barbanoc = floare

Smulture = (în răs se zice despre fete) de la a smulge, a lua de pe cap

Bucan = bute mai mică până la 6-7 ferii

Bărbântă = un vas de lemn, în formă de butoi, dară mai mic. Se ține în ele brânză, lapte acru...

Tisturele = tisturi = ofițeri, aici însă însemnează ampoliați (fiindcă în timpul regimentului al II-lea de graniță, ampoliații erau ofițeri de -ai regimentului)

Beclean (Bethlen), un opid între Bistrița și Dej. În timpurile de mai înainte, a iobagismului, a fost proprietate a conților Bethlen (foști odată și pe tronul Transilvaniei) cari din români cu timpul s-au maghiarizat și azi se țin de maghiari.

Holircă = vinars, rachiu

Șogor = cumnat (cuv. ung. Sogor = cumnat)

Manuscrisul conține și piese din alte manuscrise, ceea ce ne face să credem că acest manuscris a fost format dintr-un manuscris care nu s-a mai păstrat, la care culegătorul a adăugat piese din alte manuscrise.

Manuscrisul B. Poartă titlul: "Poessi populare. Culese de Iuliu Moisiil.

1874 " Este un caiet format din foi albe mai mare cu ceva decât A4. Foile sunt îndoită pentru a forma un caiet. Manuscrisul este numerotat dela nr. 333-350. Creațiile folclorice de pe primele 13 pagini au fost copiate în manuscrisul A. Creațiile populare poartă titlul speciei căreia îi aparțin: doine, colinde, balade, fără a fi grupate pe specii.

Manuscrisul C. Manuscrisul poartă titlul: "Poesii populare. Culese de Iuliu Moisil, 1875 ". Ca mărime este la fel cu manuscrisul B. Este numerotat de la 306 la 332. Manuscrisul este foarte deteriorat. Câteva piese se găsesc și în alte manuscrise.

Manuscrisul D. Poartă titlul: "Poesii populare culese de Iuliu Moisil, 1875". Titlul este scris de Iuliu Moisil dar creațiile populare sunt scrise de altcineva. Manuscrisul este foarte deteriorat, la început fiind un caiet școlar, cu timpul foile s-au rupt. Cuprinde unele piese folclorice copiate în manuscrisul A.

Manuscrisul E. Are titlul "Strigături", dar cuprinde și 4 descântece. Este un caiet format din coli A4 îndoită, dar ele sunt rupte .

Manuscrisul F. Am adunat în acest manuscris mai multe foi duble dispersate ce cuprind creații folclorice primite de la colaboratori. Unele sunt chiar ciome scrise după dictare deoarece conțin multe prescurtări ale unor cuvinte mai lungi.

Manuscrisul G. Are titlul "Folclor muzical. Maestru de muzică Ioan Ghika, stud. An V. Academia Regală". Mai jos scris de altcineva "Rebrișoara, 1936" Face parte din culegerile făcute în acel an de echipa lui Dimitrie Gusti.

Manuscrisul H. Are titlul: "Cântece și obiceiuri populare, adunate de studentul Nicolae Ursu, stud. IV. Facultatea de Litere. Rebrișoara, 1936". Este din aceeași perioadă cu manuscrisul G. Deși astfel intitulat, manuscrisul cuprinde numai obiceiul cununii, celelalte piese fiind bocete, descântece, balade, cântece de dragoste și strigături.

Manuscrisul I. Nu are titlu. Este un carnetel de format mic 10x15cm și cuprinde jurnale în versuri de pe front scrise de Artenie Mureșan în primul război mondial, când acesta, în viața civilă avocat, era concentrat ca ofițer pe front. Din loc în loc găsim semnătura descifrabilă a acestuia. Cuprinde și unele creații folclorice luate din culegeri publicate, cărora le arată de unde au fost copiate.

Manuscrisul J. Are titlul: "Poesii populare". Este un carnetel de format mic, identic cu manuscrisul I, numerotat de la 817 la 850. Ultima foaie conține o întâmplare de pe front petrecută la 7 I 1915. O scurtă notiță scrisă de Iuliu Moisil arată: "Poeziile populare din acest carnet sunt adunate de la soldații români, grăniceri, ș.a. de Artenie Mureșianu, judecător în Năsăud, în timpul războiului mondial 1914-1918, el fiind ofițer mobilizat la Dej. Din lăsamântul lui Artenie Mureșianu, la Muzeul Năsăudean. Se va păstra și publica poeziile când se va putea". La începutul fiecărui jurnal este scris de la cine a fost cules.

Cercul cultural Rodna, la Șanț: 23 aprilie 1934.

În primul rând de la stânga la dreapta: Dumitru Vranău, Ioan Hogiu și Petru Pop (poetul). Rândul doi: Teodor Sima, Maria Sima, ing. Sonea, Ana Hogiu, Veturia Căilean, Pamfil Grapini, Maria Nedelea, Iuliu Moisil, Marioara Păiuș, Ion Barna, Constantin Partene. Rândul trei: Ioan Blaga, o necunoscută, Ștefan Pop, Ioana Pop, d-na Vranău, Clement Purel, Grapini Octavia, o necunoscută, Silviu Coruțiu, Lucreția Filipoi, Onița Catarig, Moisil Anton, Filipoi Lucreția, Maxim Domide, Cotu Cosma. Rândul patru: Grigore Căilean, Ioan Sângeorzan, Maria Pop (Sângeorzan), Horațiu Tămaș, Traian Pioraș, Onisim Filipoi, un necunoscut și Anton Urs.

În aceeași zi la adunarea populară vorbește Iuliu Moisil despre: “cele mai frumoase biserici ale neamului românesc”.

POESII POPULARE

Culese în anul 1874...

În Năsăud și de la Marmațieni, de Iuliu Moisi

I

GRUIA LUI NOVAC

Sus la munte

Dalbă curte

Da-n curte cine ședea,

Da Novacu cu Gruia lui.

Novac bea, se veselea

Gruia supărat ședea.

- Ce șezi, Gruie, supărat?

Tată-so l-o întrebat.

Ori ți-e dor de Țarigrad,

Ori ți-i vremea de-nsurat ?

- Ba, nu mi-i vremea de-nsurat

Că și fetele mă bat,

Că mi-i dor de Țarigrad.

Tată-so l-o întrebat :

- La Țarigrad îi pleca,

Da' nu-ntra-n crâșmă nechemat,

Nu bea paharul neînchinat.

El pe murg încaleca

Și la Țarigrad pleca.

Când fu locul la un loc,

La mijlocul codrului,

La fântâna corbului,

La crâșma-mpăratului

El din gură cuvânta:

- Hei, Aniță crâșmăriță,

Adă-mi o cupă de vin

Să o beau de osteneală

Că mă duc în ceia țară.

O cupă de vin i-o dat,

El pe murg încăleca

- Hei, Aniță crâșmăriță,

Eu te rog cu Dumnezeu

Și în crâșmă se căra,

Și din gură cuvânta:

- Adă-mi vin de nouă ai

Care beu feciori de crai.

În trei zile și trei nopți

Nouă buți de vin o stors

Și nice un ban n-o scos.

El mai cere să mai bea,

Crâșmarul nu vrea să-i dea.

Da' crâșmărița

Poale dalbe-o suflecat,

La-mpăratu c-o plecat.

- Înălțate împărate,

Eu de când îți crâșmăresc,

Eu ca asta nu pățesc,

Că la mine o venit

Da un tânăr de voinic.

În trei zile și trei nopți

Nouă buți de vin o stors

Și nice un ban n-o scos.

El mai cere să mai bea,

Crâșmarul nu vrea să-i dea.

- Hei, Aniță crâșmăriță,

Spune-mi, tu, făptura lui.

- Înălțate împărate!

Eu făptura ți oi spune

C-atâta-i de lat în frunte

Pe cât o tablă de munte

Și-atâta-i de lat în spate,

Nici cu țara nu li-i bate.

În trei zile și trei nopți

Nouă buți de vin o stors

- Hei, Ancuță, crâșmăriță
 Eu te rog pe Dumnezeu
 Nu-i spune unde șed eu,
 Dă-i, tu, vin cât a pofti
 De bani nu-i mai pomeni.
 Crâșmărița
 Poale dalbe-o suflecat,
 Înapoi că o plecat,
 Vin de nouă ani i-o dat.
 În trei zile și trei nopți
 Nouă buți de vin o stors.
 El puțin s-o amețit
 Și s-o pus cu fața-n jos
 Pe un rât verde frumos,
 (Cum e omul cel mai prost)
 Care turc, cum îl vedea,
 Tot în Dunăre sărea,
 Da' un câne de turc bătrân
 Nu să treacă
 Și să tacă,
 El din gură cuvânta:
 -Da voi mie ce mi-ți da
 Că pe Gruia l-oi lega?
 Turcii de cea parte-o strigat:
 -Țarigradu-i oraș mare
 Multă bunătate are.
 Mâna stângă când i-o lega
 Gruia capu-și ridica
 Și cu dreapta îl ciuntă
 De-i merea borborosind
 De trei mile de pământ.
 El de-acolo s-o sculat
 Și-n crâșmă iar s-o băgat
 Și cu pumnul-n masă-o dat,
 Masa-n două s-o crepat
 Și din gură-o cuvântat:
 - Hei, Aniță crâșmăriță,
 Adă-mi vin de nouă ai
 Care beu feciori de crai.

Voi pe Gruia mi-l duceți
 În ostrohul Dunării,
 Și nice un ban n-o scos.
 El puțin s-o amețit,
 Capu pe masă-o lăsat
 Și turcii că l-o legat,
 Cu o șfară de mătășă
 Pe cât mâna lui de groasă
 Și-aceia-impletită-n șase.
 El mâna că o smucit,
 Șfara-n două c-o plesnit
 El cu pumnul-n masă-o dat,
 Masa-n trei că s-o crepat
 Și din gură-o cuvântat:
 -Adă-mi vin de nouă ai,
 Care beau feciori de crai.
 În trei zile și trei nopți
 Nouă buți de vin o stors
 Și nice un ban n-o scos.
 El puțin s-o amețit,
 Capul pe masă-o lăsat
 Și turcii că l-o legat
 Cu-o vână de bou de nouă ai.
 El oricât o smucit
 Vâna de bou n-o pocnit
 Ei de-acolo legat
 L-o luat
 La-mpăratul o plecat.
 Împăratul din grai grăia :
 -Alelei! Voinic ca tine
 Cum te-aduc legat la mine.
 Hei, tu Gruie, fătul meu,
 Da spune-mi de când ești pe pământ
 Câți turci mi-ai omorât?
 -Că eu nu știu câți turci ți-am pădat
 Că, zău, nu mi-am însemnat,
 Că carte n-am învățat,
 Tata la școli nu m-o dat.
 -Dragii mei, turcii mei,

-Ba noi nu te-om dezlega.
 Iar Gruia din grăi grăia:
 Unde ținem noi robii.
 La temniță o plecat,
 În ostrohul Dunării,
 Unde-și țin turcii robii.
 Numai dâșii că i-o pus
 Deasupra pe coperiș
 O piatră de nouă măji măsurată
 Și câți turci pe piatră încăpea
 Toți îl străjuia.
 Tată-so acas' grăia
 Cătra-un puiut de corbea:
 -Tu puiut de coarbă neagră
 Eu de mică te-am ținut
 Și folos nu ți-am avut,
 Da du-te și cată pe Gruia:
 Ori înecat,
 Ori spânzurat,
 Ori în temniță băgat,
 Ori în ostrohul Dunării
 Unde-și țin turcii robii.
 Da Gruia o auzi
 Cătră dânsa îi vorbi:
 -Tu, puiut de coarbă neagră,
 Tata de mica te-o ținut
 Și folos nu ți-o avut,
 Nu ești bună de mâncat,
 Da ești bună de zburat
 Da te du la boldărie,
 Adă-mi călimari și hârtie
 Și-o pană cu ce oi scrie.
 Vorba nu se săvârșea
 Coarba la el iar sosea
 Gruia din gură grăia:
 -Turcilor, vitejilor,
 Lăsați-mi voi stânga
 Că dreapta nu-ți cuteza,
 Că vi-ți teme de dânsa.

Că asta-i de Miscău,
 Zău, asta-i pe gândul meu.
 -Turcilor, vitejilor,
 Lăsați-mi voi stânga
 Că dreapta nu-ți cuteza,
 Că vi-ți teme de dânsa.
 Da prinde Gruia a se-nturna,
 Piatra prinde-a se crepa,
 Prind turcii a leșina.
 El de-acolo se scula
 Și s-o pus pe lângă o masă
 Și-o-nceput a scrie:
 Pe mijloc
 Cu pară de foc,
 Pe margini cu argint viu.
 -Na această carte albă
 Și te du la tata-n grabă.
 Când coarba acas' sosea
 Novacu atunci prânzea.
 -Lasă prânzu, nu prânzi,
 Prinde coarba-a croncăni,
 Că feciorul ți-a muri.
 Da ia-ți haine călugărești
 Și la dânsul să pornești!
 El o luat haine negre călugărești
 Și s-o-ncins cu două sabii de Miscău
 Pe lângă brâul său.
 El de-acolo s-o luat
 Cătră Gruia o plecat.
 Când fu locul la un loc:
 În mijlocul codrului
 La fântâna corbului
 El de-acolo c-o văzut
 Un câne de turc bătrân
 Ieșea dintr-o boldărie
 Cu o curvă de sabie.
 El turcului cuvânta :
 -En adă sabia-ncoa
 Să văd ce fieru-i în ea.

Ușa-n două s-o crepat.
 Tăia în perete
 Atunci capul i-o sărit
 De o milă de pământ,
 De o mers borborosind.
 El de-acolo s-o luat
 La-mpăratul c-o plecat.
 -Înălțate împărate,
 Lasă robii din robie
 Să-i învăț la carte-a scrie,
 Că pe unde am umblat
 Toți robii i-am învățat.
 -Călugăr, măcucă neagră,
 Numai cica ta mi-i dragă.
 Eu robii n-oi slobozi
 Că în temniță-i băgat
 Tot viță de-a lui Novac,
 De-a lui Novac cel găzduc.
 El iar o cuvântat:
 -Înălțate împărate,
 Lasă robii din robie
 Să-i învăț la carte-a scrie,
 Că pe unde am umblat
 Toți robii i-am învățat.
 -Călugăr, măcucă neagră,
 Numai cica ta mi-i dragă
 Eu robii n-oi slobozi
 Că în temniță-i băgat
 Tot viță de-a lui Novac,
 De-a lui Novac
 Acela găzduc.
 Da Novac

Cu picioru-n ușă-o dat,
 Ca-n burete
 Și-n lăcați
 Ca-n bureți
 Și de-acolo-ncurajat
 La temniță s-o luat
 Cu picioru-n ușă-o dat
 Ușa-n patru s-o crepat.
 Care rob cum ieșea
 Toate fiarăle le rumpea
 Și la codru ei pornea.
 Mai-napoi Gruia-o ieșit
 Cătră care o vorbit:
 -Hei, tu Gruie, fătul meu
 De mine rău ai ascultat
 Și, zău, rău ai umblat
 Da ia tu mijlocu,
 Ori ia tu marginea.
 -Ba ia dumneata mijlocu
 Că ești dedat cu dânsu,
 Io oi lua marginea
 Că eu îs dedat cu dânsa.
 Apucară paloșele în dreapta,
 Cădeau turcii ca și iarba.
 Apucară paloșele-n stânga,
 Cădeau turcii
 Ca butucii
 De-ți era groază de dâșii.
 Numai un turc o lăsat
 Și acela rupt de nas,
 Ca să ducă vestea-n Țarigrad
 Că o scăpat de viteaz.

(TINERI INFRĂȚIȚI DUPĂ MOARTE)

Pe cea coastă d-arsă
 Plouă de varsă.
 Da nu-i, mamă, curată
 Ce-i la curte slujnicuță.
 Numai ca ea se ibește

Că-i cu lacrimi mestecată
 De-un fecior cu de-o fată,
 De o fată sălecuță
 De-i vedea că-i ruginit
 Să știi bine că-s perit.

Cu feciorul domnului,
 Nouă ani și nouă zile
 Și nimeni nu i-o știut.
 Maică-sa i-o priceput
 Cătră domnu-so și-o spus:
 -Domnu, feciorul meu,
 Noi cu fecioru ce-om fa'
 Că ibește slujnica ?
 -Da lasă, lasă s-o iubească
 Până luni dimineată.
 Pe fecior l-om îmbrăca
 Și-n tabără l-om mâna,
 Slujnica om îneca.
 Numai ea c-o auzit
 Cătră drăgut și o spus:
 -Hei! Tu, mândruțul meu,
 Tată-to o zis așa :
 "Că numai luni dimineată
 Pe tine te-o îmbrăca
 Și-n tabără te-a mâna,
 Pe mine m-a d-îneca,
 Tu mândruț, mândruțul meu,
 Da na-ți ție năframa,
 Năframa cea de mătăasă
 Că-i pe margini cu fir trasă,
 În cornuri
 Cu bănături,
 Pe mijloc,
 Pară de foc.
 Numai tu când ți-i căta-o
 De-i găsi-o destrămată
 Să știi bine că-s înecată".
 Numai el o zis așa:
 -Tu, mândrucă, mândra mea,
 Na ție inelul meu de argint
 Din degetul est mai mic.
 Numai tu când li-i căta,
 Na-ție un taleraș
 Hai cu mine la tăuaș.

Numai el dacă s-o dus
 La un locul locului,
 La mijlocul codrului,
 La fântâna corbului,
 Lui în minte i-o venit,
 Năframa și-o căutat
 Și-o găsit-o destrămată
 Și-o știut că-i înecată.
 El numai o cuvântat:
 -Stați pe loc, feciorii mei,
 Stați în loc unde v-am pus
 Până-ți vedea steagu-n sus,
 Că eu că mi-am uitat
 Chiverușa, sabia
 Tot pe masă la mândra.
 Mie-acelea-mi trebuie:
 Chiverul de pus în cap,
 Sabia peană la steag.
 El înapoi că s-o-nturnat
 Cu murguțul copăcind,
 Din ochi negri lăcrimând.
 Numai el că s-o-ntâlnit
 Pe șesul unui oraș
 S-o-ntâlnit c-un păcurăraș:
 -Hei ! tu negru păcurăraș,
 Ce hiriuța i prin sat?
 - De altu hiriuțiu-i bun,
 Da tată-to și mă-ta
 Ți-o înecat draguța
 Tot la tău,
 La Logodău,
 La Logodău,
 C-acolo-i locul mai rău,
 Poalele fertuzului
 Și vârvutul părului
 Batu-și unda tăului.
 -Da, hei, tu negru păcurăraș,
 Când la poartă o sosit
 El așa o rânchezat

-Eu la tăuaș nu m-oi duce,
Că tată-to și mă-ta
De-ar ști
Și pe murg l-o întrebat:
Bine de mine n-a fi.
Numai că el s-o plecat
Cu murguțul copăcind
Din ochi negri lăcrimînd
Și la tăuaș o sosit,
De pe murg s-o coborât,
În tăuaș s-o svărit
Drăguța și o găsit.
Murgu-acasă o pornit.

Curțile s-o cutremurat
Domnii-afar-o ieșit
-Hei, tu murguțul meu,
Unde-ți este domnul tău?
-Domnul meu în tău s-o svărit
Drăguța și o găsit.
El așa o poruncit:
Că dumneata să strîngi
Nouă țări, nouă orașe
Că tăuțul să-l stârpească
Pe noi să ne găsească.

(HOȚUL ȘI MAMA LUI)

Pe cel deal îndelungat
Mere-un car înferecat,
De car un voinic legat.
Inapoia carului
Mama voinicului.
Mă-sa din gura grăia :
-Cărauș, cărauș mare,
Nu mîna caru-așa tare,
Mînați caru-ncetișor
Că esta-i al meu fecior.
El din gura-o cuvîntat:
-Cărauș, cărauș mare,
Mîna carul cât de tare
Că-i dușmanca de mama.
Cînd eram eu mai micuț
M mîna pe la vecini.
Furam puice și găini
Si le băgam sub covată
Si juram cu casa toată
Că n-am furat niciodată.
Inainte i-o ieșit
Un laurel, balaurel,

Cînd am fost de zece ani
Furam vaci cu viței mici.
Din gură de la prunci mici.
Cînd eram de treisprezece,
Eu știam Dunărea trece.
Eu tot numai mi-am furat
Trei cai
De la trei crai
Si-aceia m-o pus aici.,
Mă-sa-o prins a cuvînta :
Si din gură-l blestema:
-Ioane, dragul mamii,
De-ar da Domnul Dumnezeu
Cînd în pădure-i intra
"Naintea ta să-ți iasă
Un laurel, balaurel,
Cu capul cât un ciuber,
Cu ochii cât un talger
Pe tine să te mînânce.
Cînd în pădure-o intrat
Să bag mîna-n buzunar
Să scot cremene și-amnar,

Cu capul cât un ciuber,
Cu ochii cât un talger
Si din gură-o cuvântat:
-Voinicele, voinicele,
Voinicele, stai în loc,
Mie mă-ta mi te-o dat
De mine să fii mâncat
Zis-o Ionu către el :
-Ingăduie-mi atâta

S-aprind munții și brazii
Că pe-acolo mi-s frații
El din gură-o cuvântat :
-Lasă munții și brazii,
Că pe munți, sub brădurei
Totu-i câte-un pui de-ai mei
Si na zile de la mine
Să trăiești, voinice,-n lume.

(DE-AI FI, SOARE, GRĂITOR)

De-ai fi, soare, grăitor
Pe cum ești de-ntorcător,
Numai eu te-aș întreba
Unde-ai văzut tabăra ?
Că și mândru-i întrânsa.
Tabăra o am văzut,
Poate nu l-am cunoscut.
-Că-i înalt și albineț,
Cum-i omul mai isteț,
Că-i înalt și negricios

Cumu-i omul mai frumos.
-Da eu poate l-am văzut
In cea gură de uliță,
Intr-un funduț de pigniță
Cu trei dalbe draguliță:
Una pe poală-l ținea,
Una paharu-i umplea,
Tot era cu voaie rea
Pentru gurioara mea.

(BATE, DOAMNE, PREZEȘIU)

Bate, Doamne, prezeșiu
Mi-o înstrăinat pe mândru.
Ghezășu de n-ar fi umblat
Mândru n-ar fi-nstrăinat.
Hei mândruț, mândruțule,
Mă-ta-i slabă și bătrână
Nu ști umbla pe țări străină,
Mândruță ți-i tinerea,
Nu ști bate țările
Pe la toate companiile.
Cel negru de jelanie
Si cel alb de veselie.

Pe marginea Dunării
Merg feciorii ca fluturii,
Negri ca călugării.
Cine le iese-nainte?
Împărat cu-mpărăteasă
Cu trei steaguri de mătăasă:
Unu-i roșu ca focu,
Unu-i negru ca corbu,
Unu-i alb ca omătu.
Cel roșu-i de bătlie,
Ei mi-or da laibăr bumbit,
Cum mi-i mie mai urât;

Na, mamă, năframa ție
 Si-o pune-n cornul mesii
 Si-o cată a treia zi,
 Să vezi, mamă, ce-i găsi?
 De-i găsi năframa hâdă
 Să știi că inima mi-i ruptă
 De-i găsi năframa albă
 Să știi că mi-i lumea dragă.
 Hai, mamă, și mă petreci
 Până acolo-n jos la Beci
 Si de la Beci la Raina,
 Să vezi cum m-or îmbrăca:
 Tot cu haine mohorâte,
 Cum mi-s mie mai urâte
 Si neamțului mai iubite
 In loc de clop cu petele
 Mi-or da civăra cu pene,
 In loc de suman cernit

In loc de botă pălită
 Mi-or da sabie-ascuțită;
 In loc de opinci de orgă
 Mi-or da bocancii cu scoardă.
 Umblă-se, pred'îmble-se
 Da o dalba coconiță
 Cu mâni albe-n buzunari,
 Rugându-se la podari:
 -Mai podari, mai meșteri mari,
 Tocmiți-vă podurile,
 Să treacă șâreagurile,
 In șâreagul cel mai mare
 Am și eu un văr primare;
 In șâreagul cel mai mic
 Am și eu un ibovnic;
 In șâreagul cel cu cruce
 Am și eu un frate dulce.

(ILEANA POPEI)

Ileana Popei
 Din Țara Moldovei,
 Ea afară că ieșea
 Către mă-sa că zicea.
 -Uite, maică, maica mea
 Nu știu soare răsărește,
 Ori turcul la noi sosește.
 -O, Ileană, draga mea,
 Că tu numai că ți-i lăsa
 Cusuturi mândre pe masă
 Cununița cea vârstată
 Tot pe poclaș aruncată
 Si tu numai că te du
 Sub creangă de histangeru
 Cu badea, cu Constantin.
 Pe Ileana de-om afla
 Doamne, tare om lega:

Când cuvântul se sfârșea
 Turcii acolo sosea.
 -Bunu-i prânzul, Popele!
 -Sănătos, mai turcule,
 Hai la dânsul, turcule!
 -Ui, tu popă, dragul meu,
 Io n-am venit a prânzi
 Că am venit a peți
 La Ileana Popii,
 Din Țara Moldovii.
 -Oi, turcule, dragul meu,
 Este-o vreme de demult
 Si Ileana c-o murit.
 -Oi, tu popă, dragul meu,
 Noi casa vom încunjura
 Ileana din grai grăia :
 -Oi, turcilor și frâncilor,

Ei casa o-ncunjurat,
 Pe Ileana o aflat,
 Doamne, tare o legat,
 Sub creangă de histangeru
 Cu bade-so Constantinu.
 Da ei tare o legat
 Si pe cai o-ncălecat.
 Când fu locul la un loc,
 Ea din grai așa grăia :
 -Oi, voi turcilor și frâncilor
 Făceți-vă voi o milă
 Dezlegați-mi voi ochii
 Să mă uit eu cu dâșii,
 Să-mi văd oi,
 Să-mi văd boi
 Numai de la tată-meu.
 Lor milă li s-o făcut
 Si ochii i-o dezlegat.
 Când fu locul la un loc,

Făceți-vă voi o milă
 Dezlegați-mi mânurile,
 Că mă strâng inelele.
 Lor milă li s-o făcut
 Si mâna i-o dezlegat.
 Când fu locul la un loc,
 Ileana din grai grăia :
 -Dezlegați-mi picioarele
 Că mă strâng ciobotele.
 Picioarele i-o dezlegat,
 Ea din grai așa grăia,
 Pân' la mare că sosea:
 -Decât mamă să fiu
 Si nevestă turcilor
 Tot smolită broaștelor
 Si încă hrană peștilor.
 Când vorba i s-o gătat
 Ea da-n mare s-o țipat
 Si s-o înecat.

(FATA SIBIANCĂ)

Strigă, Doamne, cine strigă
 Strigă-o fată sibiancă
 Din turnul Sibiului
 Din scaunul Clujului:
 Cine-n lume s-ar afla
 Să o ieie pe dânsa.
 Nime-n lume nu s-o aflat
 Numai-un pui de jidovel
 Din vița lui Dragogel,
 Mere-i, mândră, după el?
 -După-acela eu m-oi duce
 Cine mie că mi-a face
 Fântână în vârful de munte
 Cu pietrii de-acelea scumpe
 Cine mie mi-a stârpi
 Dunărea pe trei locuri

Să-mi cure d'apă în curte.
 Mere-i, mândră, după el
 -După-acela eu m-oi duce,
 Cine mie că mi-a face
 Oi, tot moară sub fereastră
 Să-mi cure făina-n casă
 După masă,
 Cernută prin sită deasă.
 Oi, că el i-o făcut
 Moara sub fereastră
 Si i-o curs fărina-n casă,
 În casă, după masă,
 Mere-i, mândră, după el ?
 -După-acela eu m-oi duce
 El din gură cuvânta.
 -Oi, mândrucă, mândra mea,

Să mă duc eu la jocuri.
 Numai el că i-o stârpit
 Dunărea pe trei locuri
 Si s-o dus ea la jocuri.
 Mere-i, mândră, după el?
 -După-acela eu m-oi duce
 Cine mie mi-a-mpușca
 Luceafărul cel de seară
 Să cadă la mine-n poală
 Si pe cel de dimineață
 Să cadă la mine-n brață.
 El din gură cuvânta:

- Oi, mândrucă, mândra mea
 Că eu sunt un om frumos
 Luceafărul nu-l cunosc,
 Ieși afară și-l arată.
 Ea afară o ieșit
 Mâna-n sus o ridică
 Luceafărul arată.
 El pușcuța o luă
 Si pe dânsa o-mpușcă.
 -Aha, tu, curvă de câne,
 Vrut-ai să mă așezi pe mine,
 Da te-oi așeza eu pe tine.

(GINERELE ȘI SOCRUL)

Acolo-n jos, lângă Dunăre,
 Caută-un socru pe un ginere.
 El de loc ce l-o aflat
 De una l-o și-ntrebat:
 -Oi, ginere, dragul meu,
 Ce rău mare ți-am stricat
 De te-ai sus și ne-ai lăsat?
 Tu ce moarte dar voiești:
 Din pușcat,
 Din săgetat?
 Da el din grai așa grăia:
 -Da, socrule, dragul meu,
 Lasă-mă, nu mă-mpușca,
 Nice nu mă săgeta,
 Eu să-mi scriu o cărticea
 S-o trimit la doamna mea.
 Când cartea-n casă sosea
 Prânzu-n masă că-l punea.

Da din gură așa grăia:
 -Oi, dragii mei mesași
 Lăsați prânzul de prânzit,
 Că io-s gata de jălit
 Oi, tu, dragă tată meu,
 Cum inima te-o lăsat
 De te-ai pus și l-ai pușcat?
 Da el din grai așa grăia :
 -Draga tatei, Irincuță,
 Nu te supăra,
 Că iar te-oi mărita.
 -Mărită-ți, tată, doamna
 Batăr în toată luna,
 Că portul mi l-oi cerni
 Si-oi jăli cât oi trăi,
 Plânge-oi și te-oi blestema,
 Ori mi-a fi păcat, ori ba.

(ILEANA POPEI (Variantă))

Draga mamei, Irincuță,
 Nu știu nor roș se ivește.

Doamne, tare o legat.
 Da ea pe cale zicea :

Ori turcul la noi sosește,
 Da tu numai că te du
 Sub creangă de histandieru
 Cu badea, cu Constantin.
 El acolo că sosea,
 Dar turcul din grai grăia:
 -Eu n-am venit a prânzi,
 Că eu am venit a peți
 La Ileana Popei,
 In Țara Moldovei.
 Da tata din grai grăia:
 -Oi, turcule, dragul meu,
 Că-i o vreme de demult
 Si Ileana c-o murit.
 -Oi, bădiucă, dragul meu,
 Noi casa om-ncunjura
 Pe Ileana de-om afla,
 Doamne, tare om lega.
 -Turcule, dacă nu crezi
 Că eu numai Ț-oi arăta
 Că Ileana s-o lăsat
 Mândre cusături pe masă,
 Cununița cea vârstată
 Ii pe poclaș aruncată.
 Da turcul s-o d'nfocat
 Si casa o-ncunjurat,
 Pe Ileana c-o aflat
 Sub creangă de histandier
 Si pe cai o-ncălecat,

-Deslegați-mi voi ochii
 Să-mi văd oi,
 Să-mi văd boi
 Numai de la tatăl meu.
 Lor milă li s-o făcut
 Si ochii i-o deslegat.
 Când fu locul la un loc
 Ea din grai așa grăia:
 -Deslegați-mi mâsurile
 Că mă strâng inelele.
 Lor milă li s-o făcut
 Si i-o dezlegat,
 Iar din grai grăia:
 -Făceți-vă voi milă
 Deslegați-mi picioarele
 Că mă strâng ciobotele.
 Lor milă li s-o făcut,
 Picioarele i-o dezlegat.
 Când fu locul la un loc,
 Ea din grai așa grăia:
 -Decât mamă eu să fiu,
 Eu nevastă turcilor,
 Mai bine voiesc să fiu
 Tot smolută broaștelor
 Si încă hrană peștilor.
 Când cuvântul și-o gătat
 Ea în mare că s-o ȧpat
 Si s-o d'necat.

(FATA CELUITĂ DE ȦIGAN)

Celuit-a, celuit
 Un fecior de lingurar
 Pe-o fată de general.
 Că-s cu colori colorite,
 Cu argint acoperite.
 Ea cu ȧiganu-a plecat

-Haida, doamnă, după mine
 Ce curȧi-s la tată-tău
 Da' mai mândre le am eu,
 La corturi dac-au ajuns
 Mult a suspinat și-a plâns.
 Dacă-n corturi s-a băgat

Si din gură-a cuvântat;
-De tată m-am depărtat
Curțile nu ți le văd
-Mândră, mândruca mea,
Colea jos pe șesurile,
Unde ies trei fumurele
Acelea-s curțile mele.
-Acelea nu-s curți domnești,
Fără corturi ți gănești.

De soacră-sa s-o întrebat:
-Soacră, socrioara mea,
Da de lucru ce mi-i da ?
-Coșărcuța de-a dreapta
Si trăistuța de-a stânga
Si ia drumul pe colea
Să-ți agonisești ceva
Ca să cinezi cu Voina.

(FATA ÎNTEMNIȚATĂ)

Cine-n lume o văzut
Fată mare pe uliță,
Joi o prind, vineri o leagă.
Sâmbătă-n temniță-o bagă.
Ea plângea și-așa zicea.
-Parcularu de temniță,
Slobozi-mă pe uliță
Să văd soare răsărind
Fete cu feciori șezând,
Numai-a meu drăguț plângând,
Că aici nu pot șede
Că doară eu mi-oi vedea
Vreun om din țara mea.
Si nemica n-am văzut
Numai-un pui de turturea.
-Tu, puiț de turturea,
Doară ești din țara mea?
-Ba, io nu-s din țara ta
Da pe-acolo mi-i calea
P'ingă casa mumă-ta.
Multă pită frământa
Leac de apă nu băga,
Cu lacrimi de-a ei muia,

După tine rău plângea.
-Tu, puiț de turturea,
Du-te spune-i mamei-așa :
Pită albă să frământe
După mine nu să cânte
Că de unde-s nu mă scoate,
Fără numai sfântă moarte.
Tata cai nu potcovească
După mine nu pornească,
Hainele din fetiție
Nici le poarte, nici le ție,
Pomană nu mi le dea,
Nici în crâșmă nu le bea,
Ci le-ncarce pe trei cără
Să le ducă pe hotară
Să le dea în foc și pară,
Să văd para și fum
Dacă nu le-am fost domnu;
Să văd focul și para
Dacă nu le-am știut purta
Să se-nvețe orișicine
Dacă le-a purta mai bine.

(MAICA DOMNULUI CĂUTÂND PE ISUS)

Luai săcurea mare,
 Mă duceai în pădurea mare,
 Tăiai lemnul mare,
 Făceai biserică mare,
 Cu nouă uși, cu nouă altare
 Cătră celea mare.
 Cele mai mici
 Cătră sfinții apostolici.
 In mijloc de biserică
 Stă Sfânta Maica Precistă.
 In mâna dreaptă
 Cu carte albă
 In mâna stângă
 Cu făclie-aprinsă
 Cetea și lacrima,
 Pe apa Iordanului se uita,
 Vedea holde răsărind,
 Păsările pciuind
 Oile fătând,
 Fiutul nu l-o văzut venind,
 Dar ea păr galben despletea,
 Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de-aur se făcea,
 Ingerii și sfinții le culegea,
 După dânsa le ducea.
 S-o-ntâlnit cu Ion-Sânt Ion
 Si i-o zis:
 -Maică, ce ești scârbită și supărată
 Cum nu te-am văzut niciodată?
 -O, Ioane, Sante Ioane,
 Cum n-oi fi scârbită și supărată
 Pe cum n-am fost niciodată,
 Că eu numai un fiu am avut
 Si nu știu în ce parte de lume s-o dus.
 Iar Ion o zis:
 -Du-te la apa Iordanului,
 Te uită pe apă-n sus,

Te uită pe apă-n jos
 Si-i vedea holde răsărind,
 Păsările pciuind
 Oile fătând
 Fiutul l-ei vedea viind.
 S-o luat, păr galben despletea
 Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de aur se făcea,
 După dânsa le ducea
 Si se uită pe apă-n sus,
 Si se uită pe apă-n jos
 Si-o văzut holde răsărind
 Păsările pciuind,
 Oile fătând,
 Fiutul nu l-o văzut viind.
 Dar ea
 Părul galben despletea,
 Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de aur se făcea,
 Ingerii și sfinții le culegea
 După dânsa le ducea.
 S-o întâlnit cu meșter de lemn,
 El o zis:
 - Maică, ce ești scârbită și supărată
 Precum nu te-am văzut niciodată?
 -Da cum n-oi fi eu scârbită și supărată
 Precum nu m-ai văzut niciodată,
 Că eu numai un fiuț am avut
 Si nu știu în care parte de lume s-o dus.
 Iar el o zis:
 -O, maică, păgânii de jidovi prinsu-l-o
 Pe crucea lui Pilat întinsu-l-o,
 Piroane în mâni și-n picioare bătutu-i-o,
 Cu securi tăiatu-l-o,
 Cu sulița-mpunsu-l-o,
 Cunună de spini în cap pusu-i-o,
 Cu cureaua de rug încinsu-l-o,

Unu din ostași cu sulița-n coastă
 Împunsu-l-o
 Si-o ieșit sânge și apă.
 Si-o venit la mine să-i fac crucea:
 Cu o parte și două mai lungă,
 Iar eu i-am făcut-o cu o parte
 Si două mai mică.
 -O, lucrau-ai cu anul
 De-abia să-ți capeți banul.
 S-o luat, părul galben despletea,
 Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de aur se făcea,
 Ingerii și sfinții le culegea,
 După dânsa le ducea.
 S-o întâlnit cu meșter de fier
 Si i-o zis:
 - O, maică, ce ești scârbită și
 supărată
 Precum nu te-am văzut niciodată?
 -Da cum n-oi fi scârbită și supărată
 Precum n-am fost niciodată,
 Că eu numai un fiuț am avut
 Si nu știu în care parte de lume
 s-o dus.
 -O, maică, păgânii de jidovi
 prinsu-l-o,
 Pe crucea lui Pilat întinsu-l-o,
 Piroane în mâni și-n picioare
 bătutu-i-o,
 Cu securi tăiatu-l-o,
 Cu sulițele împunsu-l-o
 Si-o ieșit sânge și apă.
 Si-o venit la mine să-i fac cuiele:
 Cu-o parte și două mai mari
 Si le-am făcut cu o parte și două
 mai mici.
 -O, dau-ai cu ciocanu
 De-abia să-ți capeți banul.
 S-o luat, păr galben despletea

Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de aur se făcea,
 Ingerii și sfinții le culegea,
 După dânsa le ducea.
 In munții de glajă,
 Pe munți ca ascuțișul cuțitului
 Până la o fântână.
 S-o plecat să bea apă,
 O broscuță o zis:
 -Maică, ce ești scârbită și supărată,
 Precum nu te-am văzut niciodată?
 -O, broscuță, muriu-ai și nu ai putrezi
 Si unde nu-i fi tu
 Să nu fie apă bună de băut.
 Da cum n-oi fi scârbită și supărată
 Precum n-am fost niciodată
 Că au numai un fiuț am avut
 Si nu știu în care parte de lume s-o dus.
 -O, maică eu am avut doisprezece
 Si-o venit o rață,
 Forforață,
 Si mi-o omorât unsprezece o dată,
 Unu mi-a mai rămas,
 Toma, Tominoace,
 Struț de busuioace,
 Hai la mama-ncoace.
 O venit un broscoi cu piciuarele
 Ca rășchitoarele,
 Ochii ca talgerile,
 O venit la mă-sa.
 Maica Precistă o-nceput a râde.
 De acolo s-o luat,
 Părul galben despletea,
 Lacrimi din ochii-i curgea,
 Mere de aur se făcea,
 Ingerii și sfinții le culegea,
 După dânsa le ducea.
 S-o dus
 Si s-o-ntâlnit cu Ion-Sânt Ion

Si o zis:

-Maică, ce ești scârbită și supărată
Precum nu te-am văzut niciodată?

-Da cum n-oi fi scârbită și supărată
Pe cum n-am fost niciodată,
Că eu numai un fiuț am avut
Si nu știi în ce parte de lume
s-o dus

Ei el o zis: O, maică,
Țâpă hainele negre călugărești
Si ia haine albe ungurești
Si te du la Rai
Si dă cu piciorul în ușa Raiului
Că se va deschide și fiuțu-l vei
vedea viind.

S-o luat, păr galben despletea,
Lacrimi din ochii-i curgea,
Mere de aur se făcea,
Ingerii și sfinții le culegea
După dânsa le ducea.
S-o țâpat haine negre călugărești
S-o luat haine albe ungurești.

S-o luat și s-o dus la Rai
S-o dat cu piciorul în ușa Raiului.
Raiul s-o deschis,
Pe fiuț l-o văzut venind
Si Maica o zis:

-O, Isuse, Isuse, cum te-ai lăsat
Ca păgânii să te chinuiască,
Să te răstignească,
Să te chinuiască.
Iar Isus o zis:

-O, maică, că până nu mă
răstignii eu

N-auzeai săcure

În pădure,
N-auzeai glas

De voinicaș,
Nu lăsa oaia mielul său,

Nici vaca vițelul său,
Iapa mânzul său,

Nici scroafa purcelul său.

Or de când m-am răstignit eu
Auzi glas

De voinicaș:

Secure

În pădure,

Lasă oaia mielul său,

Si vaca vițelul său,

Iapa mânzul său

Si femeia pruncul său.

Si cine o ști asta și o va spune

La săptămână,

La lună

La jumătate de an

Il va lua Isus de mâna cea dreaptă

Si-l va duce tocmai în Rai,

Iar cine o ști și nu o va spune la lume,

La săptămână,

La lună,

La anu,

La jumătate de an

Il va lua de mâna cea stângă

Si pe ulicioara cea strâmtă

Il va arunca tocmai în Iad.

(PROBA IUBIRII)

Strigă Toma din prelu
De la doi junci.
Da el cu drag striga
Da striga la mama sa.
-Hei tu, mamă, draga mea,
Da vină până la mine.
Da ea din grai și grăia :
Pâna-acolo că sosea:
-Ui, tu, Toma, dragul meu,
Mâncarea ți s-o gătat,
Ori de altă pozna-ai dat?
-Eu mâncarea n-am gătat,
Far' de altă pozna-am dat:
Că la mine și-o venit
Tot un laur, balaur
Si m-o mâncat de inimă,
Mâncatu-mi-o jumătate
Si-amu trece-a treia parte.
-Ui, tu, Toma, dragul meu,
Fără mână nu poci ci,
Fără tine poci trăi.
Da el iar că strigă,
Da strigă la soru-sa;
-Ui, tu, soră draga mea,
Vină până la mine.
Da soră-sa din grai grăia
-Oi, tu, Toma, dragul meu,
Ori mâncarea-o ai gătat,
Ori de altă pozna-ai dat?
Da el din graiu-și grăia:

-Eu de altă pozna-am dat,
Că la mine și-o venit
Tot lauru, balauru
Si mi-o mâncat inima,
Mâncatu-mi-o jumătate
Si-amu trece-a treia parte.
-Oi, tu, Toma, dragul meu,
Fără mână nu poci ci,
Fără tine poci trăi.
Da el cu drag că striga,
Striga la drăguța sa:
-Oi, vină până la mine
Că am un lauru, balauru,
Mă mânâncă de inimă
Si mi-o mâncat jumătate
Si-amu trece-a treia parte.
Da că milă ea-și făcea,
Poale dalbe sufleca,
Cisme roșii încălța
Si la dânsul că pleca,
Mâna-n sânul-i i-o băga.
El din gură că grăia:
-Oi, mândruță, mândra mea,
Bagă mâna-n sân la mine,
Ce-i afla
Să cie a ta.
Ea de-acolo că lua
O zgardă (pungă) de bani
Si-o luat-o de femeie.

(PE CEL PĂRĂUAȘ CU ROUĂ)

Pe cel părăuaș cu rouă
Face mândru casă nouă
Cu mândrile cu amândouă,

Cu ferestrele la soare,
Cu ușile către vale.
Acolo-i casă de șezătoare

De nouă fete fecioare
Toate cântă și logodesc
Si drăguți-și pomenesc.
Numai ce gazdă a ei
Nici cânta, nici logodea,
Nici drăguțu-și pomenea.
Tată-so o întreat-o :
-Ce ești, fiică, supărată,
Nici nu cânti, nici logodești,
Nici drăguțu-ți pomenesti?
-Cum să nu fiu supărată
Că mie pețitori mi-o-mblat
Si de crai, și de-mpărat,
Tu, tătucă, nu m-ai dat

-Hei tu, fiică, draga tatei,
Mare ești, nebună ești,
Puținel te nădăiești.
La-nălțatul d-împărat
Trebe mândru cal gătat,
Din nouă târguri luat;
La-nălțată-mpărăteasă
Trebe rochie de mătăasă
Din nouă bolțuri aleasă
Si la voi nouă cumnate
Trebe noua brâie late;
Si la voi nouă cumnați
Trebe nouă cai gătați,
Din nouă târguri luați.

(CÂND BĂTEA CEASUL LA UNU)

Când bătea ceasul la unu,
Gata-s, mândră, ca păunu;
Când bătea ceasul la doi,
Mă duc, mândră, de la voi.
Când bătea ceasul la tri,
Ne jucăm ca doi copii.
Când bătea ceasul la patru,
Du-te, mândră,-așterne patul.
Când bătea ceasul la cinci,
Mă duc, mândră, de pe-aici.

Când bătea ceasul la șese
Haid', mândră, de mă petrece.
Când bătea ceasul la șapte
Eu ieșeam în sus pe trepte.
Când bătea ceasul la opt,
Neamul mândrei plânge tot.
Când bătea ceasul la nouă,
Imbrăcat în haine nouă.
Când bătea ceasul la zece,
Străjemeșter nu mă-ntrece.

(MAI DEMULT O FOST PROSTIME)

Frunză verde de căline,
Mai demult o fost prostime,
Cu trei părți era mai bine:
Copilele se cicesc,
Bucatele se scumpesc.
Fac fetele păr păuni
Pe din sus de holbături,

Pentru feciorii nebuni.
Mălaiu-i cu doi zloți buni,
Pentru care-s cuminte,
Ce sunt fete nu stăhade.
Frunză verde floare-albastră,
Spuneți, bătrâni, dumneavoastră
Mai demult fostu-o mătăasă ?

-Ba, zău, fostu-o mai puțintea,
N-o fost lumea așa rea
Multă mătăsă-o venit,
Lumea tare s-o scumpit
De-ar fi hâdă cât de hâdă
Ea pe spate-i metăsită.
Face hâda trei finici,
Pe pieptar dă doi junci mici.

Hâdă-i fata cu ciuperci
Pe pieptar dă patruzeci,
Pânzături mândre de berci
Gândești că-s pe lângă ciuperci.
La fântână-ntre ovese
Șed fete cu răze-alese,
Da-s alese de borese,
Da-s ȣesute pe băncuțe,
Trăsni-le-ar pe cele slute.

(SE ȚINEA LELEA DE LUME)

Se ținea lelea de lume,
Nice teara nu ȣti pune,
Când îi colea la rostat
Raita după babe-n sat,
Când o fost la nevedit
Șapte babe-o trebuit.
Trăiți, babe, nu muriți

Că la fete trebuiți.
Printre ite, printre spată
Mere capra-mpiedecată,
Din spată până-n fustei
Mere scroafa cu purcei.
Bagă vina pe sucală
Pân'ce face pânza rară.

(TAIE MAMA TĂIEȚEI)

Taie mama tăieȚei,
Că vin peȣitorii mei.
Taie, mamă, și te poartă
Că dâȣi-s pe la poartă
Si-i cheamă, mamă, în casă
Si îi pune după masă.
Le dă, mamă, de mâncare
Ca să nu mă cate tare;
Le dă, mamă, băutură
Ca să nu mă cate-n gură.
Le dă, mamă, de băut

Ca să nu mă cate mult,
Că eu sunt o fată veche
De vreo douăzeci și zece.
Mă uitai într-o fântână,
Mă văzui fată bătrână.
Mă rugai la Dumnezeu
Să-mi trimită-un mutalău,
Fie cât de blestemat
Numai s-aibă clop în cap
Ca să meargă vestea-n sat
Că și eu m-am măritat.

(M-AM DUS LA LELEA-N LIVADĂ)

M-am dus la lelea-n livadă
Să o văd și să mă vadă
Si-am găsit-o la porțiȣă

Albă ca o lebediȣă
Mândră ca o lecmăniȣă.
Eu am răs și ea n-a răs

Inima mi s-o aprins.
Io-am grăit, ea n-o grăit,
Inima mi s-o topit.
El de-acolo s-o luat
Cam scârbit, cam supărat,
Da maică-sa l-o întrebat:

-Ce ești, fiuț, supărat,
Nici aseară n-ai cinat?
-Io-s mai mort de supărat
M-am dus la mândra-n livadă...
(Lipsește sfârșitul)

(CIDRULE, MOLIDULE)

Cidrule, molidule,
Ce te legeni, ce te clatini?
-Da cum nu m-oi legăna
Că la mine s-o pornit
Trei maiștri din trei Ghitane,
Cu securi, cu ferestauă
Tot la mine să mă taie,
Să mă facă lemne-ntregi,

Să mă puie pe telegi,
Să mă facă șindrioare
Si draniți la temncioare
Să șadă fete fecioare,
Feciori fără mustață,
Care-nvață-a strânge-n brață
Si sărută cu dulceață.

(AUZIT-AM, MAMĂ, ASEARĂ)

Auzit-am, mamă, aseară
C-or scrie cătane iară..
Auzit-am, mamă, bine
Că m-or scrie și pe mine.
Du-te, mamă, la birău
Si-i făgădui patru boi
Si ne lasă nouă doi,
Să ne-agonisim și noi.
-Fost-am, fost-am și nu vrea
Fără pe tine te ia.
-Dacă-i așa și-i așa
Scoate valu și croe'
Din cămeșă rumânească
Alta ungurească.
Pe stânucu dinapoi,
Scrie plug cu șase boi,
Pe stânucu dinainte
Scrie patruzeci de vite;

Pe mânecă de-a stânga
Scrie-oi pe tătuca,
Pe mâneca de-a dreapta
Scrie-te-oi pe dumneata.
Hai mamă, și mă petreci
Până din jos de Beci
Si de-acolo mai la vale
Vide'-i cum m-or găta.
In loc de cioareci dubiți,
Mi-or da ciucuri mohorâți,
In loc de clop cu petele
Mi-or da chivăraș cu pene;
In loc de pieptar bumbit
Mi-or da laibăr mohorât;
In loc de botă pălită
Mi-or da sabia-ascuțită;
In loc de opinci de orgă
Mi-or da bocanci și coardă.

(PORUNCITU-MI-O MÂNDRU)

Poruncitu-mi-o mândru,
Mândruțu cel de la oi
Să-i fac struț de cizanoi.
Astăzi, mâne face-l-oi,
La drăguț trimite-l-oi
Pe un om de lângă noi.
Poruncitu-mi-o mândru
Să-i trimit un pumn de-aluni,
Că-i cătană de trei luni;
Poruncitu-mi-o mândru
Să-i trimit un pumn de nuci

Că-i cătană-ntre haiduci.
Poruncitu-mi-o mândru
Să-i cos cămeșa de giulgiu
Că l-o pus domnu hognogiu,
Să o cos cu găurele,
S-o trimit pe vânturele.
Eu m-oi duce singurea
Că io-s carte, eu-s sol,
M-oi duce unde mi-i dor.
Eu-s sol și eu-s carte,
M-oi duce mai cu dreptate.

(HEI ! GUTIE MĂRIUȚĂ)

Hei, Gutie Măriuță,
Cum te strigă cucu-n frunză
Om în om de diecel
Doară-i mere după el.
-După diecel n-oi mere
Ca diecelul săracu,
Cum aude clopotu
Aruncă coasa-n burene
Si o rade la pomene.
-Hei, Gutie Măriuță,
Cum te strigă cucu-n frunză,
Omu-n om de poteraș,
Doară-i mere după el.

-După poteraș n-oi mere
Că intră cătană-n casă
Si-i pune cartea pe masă,
Musai porția să iasă.
-Hei ! Gutie Măriuță,
Cum te strigă cucu-n frunză,
Omu-n om de nemeșiel,
Doară-i mere după el.
-După nemeșiel oi mere,
Nime porția nu-i cere,
Fără mă pune-n căruță
Si mă strigă nemeșcuță.

(SPUSU-MI-O MIE CUCU)

Spusu-mi-o mie cucu
Să nu mă stric cu lucru,
Mâni, alaltă-i a meu drumu
Acolo-n jos la Clujuțu.
Lungu-i drumul Clujului,
Da lungu-i și pustiul de lat,
Focul de l-ar fi mâncat
Io să nu-l mai fi călcat.

Si mi-o spus mie mierla
Să nu mă stric a lucra
Că mâni alaltă-i a mea calea,
Acôlo-n jos la Italia.
La Italia de m-or duce
N-om face o poamă dulce,
C-om face-o poamă d'amară
La toamnă vini-oi iar.

(SPICUȚ VERDE DE SECARA)

Spicuț verde de secară,
Rămâi sănătoasă țară,
Eu mă duc din tine-afară.
Când oi trece granița.
Rău m-a durea inima.
D'inimuța rău mă doare
După mândra ca și-o floare.
Ba gura ei pahar cristai,

Buzele mărgăritar.
Ba fata ei picur de sânge
Unde-o văd inima-mi plânge.
Unde-o văd în sărbători
După dânsa stau să mor,
Unde-o văd în ieste zile
Plânge inimuța-n mine.

(PESTE-O LUNĂ ȘI TREI ZILE)

Peste-o lună și trei zile
Fi-va mare despărțire,
Da despărțirea-i cu necaz,
Cată, mândră, să te las.
Da de tine n-a fi rău
Că rămâi în satul tău,
La mă-ta, la tată-tău.
Da' la mine n-a fi bine

Că mă duc în țări străine,
Da unde nu cunosc pe nime,
Fără frunză și iarbă
Că-i peste toată lumea,
Numai frunza plopului
Pe marginea Oltului,
Numai frunza răchiții,
Pe marginea Dunării.

(CÂNTĂ-UN CUC...)

Cântă-un cuc și urlă un lup,
Vine vremea să mă duc,
Prindem patru boi la plug.
Pornim cu plugul în brazdă,
Vine-o cățea de nevestă.
Uitându-mă după dânsa
Ruptu-mi-am plazul și bârsa.

Făcând plaz și bârsă nouă,
Rupt-am grindeiul în două.
Intoarce-te și mă sărută,
Că ți-oi da boii din rudă.
Ea-napoi c-o înturnat,
S-o plecat, m-o sărutat,
Boii din rudă i-am dat.

(SUB TUFA MOHORULUI)

Sub tufa mohorului
Arde para focului.
Ea tot arde, nu se stinge,
Mândra suspină și plânge.
-Taci, mândră, nu suspina

Că tot a ta o fost vina.
La toți le-ai făcut pe plac,
Ție ți-ai făcut de cap.
La toți le-ai făcut pe voie,
Ție ți-ai făcut nevoie.

(TREC VOINICII CU BOII)

Sâmbăta, duminica,
Trec voinicii cu boii.
Da-naintea boilor
Mere-o dalbă copiliță
C-o șucniță mohorâtă.
Da strigă luna cătră soare:

-Da păziți copila tare
Că vine Dunărea mare.
-Da las să vie să mă mâie,
Că n-am părinți să mă ție,
Ba las să vie să mă-nece
Că n-am părinți să mă-mbrece

(SEARA, SEARA LA TURDA)

Seara, seara la Turda,
In zori de zi la mândra.
Mândra-n grădină plivea,
Cu florile se sfădea.
Rujă roșie, pârătoare.
-Tu la maica m-ai pârât

Să mă bată-nchisă-n casă
Cu scorbaciul de mătasă,
Cu scorbaciu-n trei crânguri
Să meargă hiru-n trei laturi;
Cu scorbaciu-n trei crenguță
Să meargă hiru în Bistriță.

(DE-AȘ TRĂI...)

De-aș trăi până la toamnă,
Să mă-nsor, să iau o doamnă,
Cu doi boi îmbojorați,
Cu trei cai împintenați.
De-aș trăi numai-atâta
Să văd badea ce-a lua;

De-a lua una ca mine,
Dumnezeu îi deie bine:
De-a lua-o mai frumoasă,
Pice-i carnea de pe oasă,
Să rămâie osul gol,
Să știe că mi-o fost dor.

(VAI SĂRACA CĂTANĂ)

Vai săraca cătană
Când îi vine porunca
Si descaltă opinca,
Si ia drumu de-a lungu,
Si încalță papucu;

De-a lungu și de-a latu.
Lungu-i drumu Clujului,
Lungu-i și pe cât de lat,
Focul de l-ar fi mâncat,
Io să nu-l mai fi călcat.

(CÂTE FLORI-S PE IZVOR)

Câte flori-s pe izvor
Toate strigă să mă-nsor,

Numai floarea cea de laz
Ea tot strigă să mă las,

Să nu-mi iau pe cap necaz.
Câte stele sunt pe cer,
Toate până-ziuă pier,
Numai steaua mândrului

Șade-n vârful muntelui,
Nice suie, nici coboară,
Fără seara la izvoară.

(VAI, NEVASTĂ...)

Vai nevestă, nevesteancă,
De nu ți-i drag bărbatul
Ia-l de brâu
Și-l ți-pă-n râu
Și zi: zău,
Că nu-i a tău,
Că te-a ierta Dumnezeu.

Vai nevestă albineață,
Ce te ții așa măreață,
Că și badea-i albineț,
Și nu să țin-e-așa măreț,
Că nu-i șură, nici șopreț,
Fără păunii cei creți.

(N-AI VĂZUT DRĂGUȚUL MEU)

Frunză verde de pe tău,
N-ai văzut drăguțul meu?
-Ba eu poate l-am văzut,
Bine nu l-am cunoscut.
-Ia seama când li-i vedea
Că pe clop îi cu petele
Și-n degete cu inele.
El mă cere să mă ia.
De-aș ști, mamă, că mi-i da
Mai bine m-aș spânzura
Intr-o margine de târg,
Intr-un vârf de solovârf
Să se mire tot târgul

Că ce face urâtul.
Să se-nvețe mamele
Să nu-și deie fetele
Cum m-a dat mama pe mine
După cel tâlhar de câne,
De m-o pus urâtul bine.
Nu m-a pune că m-a pus
Că numai cât stau în sus
Ca și-o floare de harbuz.
Nici aceia nu-i străină,
Mai are o rădăcină:
Rădăcina macului
Să o dai bărbatului.

(COPILIȚĂ ȘI-O CUCOANĂ)

Copiliță și-o cucoană
Nu da gura la cătană,
Că cătana-i ca banu
Duce-i dorul cu anu
Și cătana-i ca frunza,
Duce-i dorul cu vara,

Și cătana așa-i jurată:
Lasă mamă, lasă tată
Și ia pușca cu oțele
Panganețul pe lângă seale,
Tu rămâi, săracă lele.
Da' de tine, lele,-i bine

Că rămâi în sat la tine,
Da' de mine, lele,-i rău
Că mă duc din satul meu.
Oi, mă duc în sat străin
Unde nu cunosc pe nime,

Numai frunza răchiții
Din marginea Dunării
Si frunzuca Oltului,
Din marginea Prutului.

(MUREȘ, MUREȘ, APĂ LATĂ)

Mureș, Mureș, apă lată,
Ce vii așa tulburată
Si cu sânge mestecată?
Ori la munte te-o plouat,
Ori tabăra-n tine-o intrat?
-La munte nu m-o plouat,
Ci tabăra-n mine-o intrat.
La capătul apei mele

Se bat două taberi grele
Care pe care se-nving
Tot în mine mi se-mping:
Care pe care se taie
Tot în mine cât să saie,
Pe mijlocul apei mele
Da-i prunduț de sabiele.

(MORȚII TĂI DE CODRU DES)

He, morții tăi de codru des
Din tine nu pot să ies,
Nici călare, nici pe jos,
Numai cu paloșul scos.
Io m-oi pune și-oi ieși,

Altu-n tine n-oi veni,
C-am intrat tânăr copil
Si-amu ies un vâj bătrân,
Si-am intrat făr' de mustață,
Si-amu rad o barbă creață

(CINE N-ARE MULT DORUȚ)

Cine n-are mult doruț
Prindă-și cătană drăguț.
Cătana-i ca și banu
Duce dorul cu anu,
Cătana-i ca și dutca
Duce dorul cu vara.
Eu cu dor, mândra cu dor,
Nouă ne trebe doctor.

Două doruri într-o seară,
Nu trebe mai mare pară:
Două doruri într-un loc,
Nu trebe mai mare foc,
Că focuțul încă-i foc
Si l-am stins,
Dar cu dorul n-am învins.

(HAI, MÂNDRUȚ...)

Hai mândruț, mândruțule,
Mai bine nu te-aș vedea,
Mai bine să nu te văd
Dacă n-am vreme să șăd.
Trecui, mândruț, pe la tine,
Nici nu-i foc, nici nu-i lumină,

Nici face nime de cină.
Trecui, mândruț, pe la voi,
Plângu-mi ochii amândoi,
Da nu plânge ca unu,
Dară ști bine rându.

(CIUDĂ MI-I...)

Ciudă mi-i și ciudă-mi pare,
Ciudă mi-i și mai nu crep,
Am un drăguț ca un ied.
Ciudă mi-i și ciudă-mi pare

Cât o fost vară de mare
O plouat bughet de tare
Și nu o crescut mai mare.

(CINE EȘTI, BADE...)

Frunză verde nu și nu,
Cine ești, bade, și tu
De te șii așa lotru.
Toată fata-i ca și-o fată,
Toată floarea-i ca și-o floare
Că crește-n grădină-n soare.
Este-un fecior grădinar
Ciuntă floarea care-i place.
Cine și-o putut vedea

Pruncă de măsura mea
Cu atâta voință rea
Câtu-i la inima mea,
De pruncuță tinerea.
Bată-te focu necaz
De pruncuță rău te-am tras,
De te-aș trage și la vară
Mi bine să mor pe-ast-sară.

(CAND PE MINE M-AI FĂCUT)

Hai mămuică, mama mea,
Când pe mine m-ai făcut
Doamne, bine ți-o părut.
C-un picior m-ai legănat,
Cu gura m-ai blestemat,
Cu blestem, mamă, de foc:
Să n-am parte, nici noroc.
Că blestemul de maică
De mine tare se lega

Ca rășina de molid,
Ca și iarba de pământ.
Mai bine să fi făcut
Două fântânele reci
Intre două dealuri seci
Cine cum ar fi trecut
Apă rece-ar fi băut,
Numai așa ar fi zis:
-Cine-o făcut fântânele,

Ierte-i Domnu păcatele.
Hei mămucă, mama mea,
M-ai făcut, mămucă, fată
Suhan nu ești mai iertată,
In tot ceasul blestemată.
Să mă fi făcut fecior,

Lumea să o înconjur,
Să trăiesc mai pe ușor.
*(De la Ileana Catarinei
Iuga, Ștefan Tomoiagă,
Baciul din Moisei
De 18 ani, nota lui Iuliu Moisiil).*

(N-AȘ DA OCHII MÂNDRULUI)

N-aș da ochii mândrului
Pentru boii hâdului.
Crepe urātu-n tri
Cu domnu tot m-oi iubi.
Negru-i mândru ca dracu,

Tot mi-i drag ca sufletu.
Ce mi-i urât nu mi-i drag
De-ar fi cât de laudat.
Ceteruica zice bine
Da țiganu-i mare câne.

(TE CUNOSC, MÂNDRU, DIN BINE)

Te cunosc, mândru, din bine
Că-ți stă gândul după mine
Si-ai grăi și ți-i rușine.

Indrăznește și grăiește
Că inima te-nvoiește.

(CÂNTĂ CUCU-N VÂRF DE NUC)

Cântă cucu-n vârf de nuc
Si el strigă să mă duc.
Batu-o focu țară-amară
Nu pot ieși din ea afară,
S-ascult glasul cucului

Din vârful nukului.
Pentru lumea ast vrășmașă
Nu mai pot ieși din casă,
S-ascult glasul cucului,
Să văd ochii mândrului.

(STRIGĂTURI)

1

Auzit-am, mândră, eu
Că mâne-ta-i pare rău
De iubitul tău și-al meu.
Da', spune-i, mândră, mâne-ta
Să-ngrădească grădina
Și cu in și cu pelin,
Și cu albe flori de spin,

Ca noi să nu ne-ntâlnim
Fără sâmbăta o dată,
Duminica ziua toată,
Duminica și-n sărbători
Și seara prin șezători.

2

Cătuniu-aș, cătuni,
Numai pușca de n-ar fi
Că pușca-i grea și oțaloasă
Rău-mi mânca-a mele oasă,
Pușca și oțelele
Rău-mi mîncă șalele
De pușcă și de ceacău
Rău mă doare capul meu.

3

Bărbănocu din pădure,
Mânca-v-ar morții smulture,
Vă țineți îmbojorate
Vârful cozii ceafa bate.
Ba, frunză verde lemn cânesc,
Ba-s rumenite de sclipesc.

4

Pană-n cui, pană sub cui,
Fost-am și eu a oarecui
D'amu nu-s a nimăruui.
De m-aș ști purta frumos
Iar aș fi d'a cui am fost,
De m-aș ști purta cu bine,
Iar aș fi a oarecine.

5

Hai, mândră la făgădău
Să-ți arăt năravul meu,
Că câte zile-s într-un an,
Atâtea năravuri am.

6

Luați seama, feciori bine,
Unde-ți mere a peți:
Unde-a fi ruda-ncărcată
Ia-o că-i harbnică fată,
Unde-a fi ruda cam goală,
Las-o la mă-sa să moară.

7

Trei garduri și trei grădini
Până la mândra-n vecini.
Cine-o zis că m-o văzut
Nu mai calce până-i Prut,
Iarbă verde pe pământ;
Nice verde, nici uscată,
Nu mai calce niciodată.

8

Bine-mi place d'a juca
Cu nevasta d'altuia,
Cum să uită pe sub clop
Să vadă cum i-o joc,
Pe sub clop, da pe sub pene,
Bate-l, Doamne, rău și-o teme.
Frigă-și-o și-o facă zamă
Si-o bată într-un buclan
Si-o trimită pe la neam,
Si-o bată într-o bărbântă
Si-o trimită de sămânță.

9

Pe la noi, pe la Hășmaș
Mare-i iarba la imaș.
Las' să fie, cosi-oi
Si cu mândra strânge-oi,
Strânge-aș două-trei căpițe
Si-aș băga mâna la țâțe.

10

Ochișori, ochiți, ochiți,
Luați seama ce iubiți,
Să nu ziceți mâni, alaltă
Că nu v-ați fost de-olaltă.

11

Sub potcoava cisme mele
Zace dracul și-o muiere
Si mă-nvață-a face rele
Rău mă tem de tisturele
Că m-or bate-ntre nuiele.
Nu m-or bate cum se bate
Fără cu zbiciul pe spate,
Unde-i carnea cu păcate
Si m-or bate-n jos la șele
Unde-i carnea cu greșele.

12

De aicea până-n Beclean
Semănat-am măgherean,
Măgherean de cel albuț
Să pun peană la drăguț
Drăguțul mi-o fost cătană
I-o pus împăratul peană.
Peană și cu lobodă
Nu i-i lumea slobodă.

13

Ieși, mândruță, până-n poartă
Să vezi dorul cum mă poartă.
Mă poartă din loc în loc
Ca pe-un om fără noroc.
Mă poartă din țară-n țară,
Ca pe-un om fără ticneală.

14

Haideți, feciori, la cătane
Să mâncăm pită și carne.
Haideți, feciori, la bărbunc
Să mâncăm carne de junc.
Ba, cui i-i voia să trăiască
Puie osul și muncească,
Pita noastră n-o poftescă.

15

Sâmbăta, duminica
Trec feciorii Dunărea,
Cu papucii tropotind,
Cu săbiile zurăind
Si părinții blăstămând
De ce i-o făcut frumoși,
Că-s la tisturi lăcomoși.

16

Frunză verde de cetină,
Suflă vântul și-o clatină
Din vârv până-n rădăcină,
Nu-i de vina crenguții
Că-i de vina măicuții,
Că nu mă las-a iubi
Cu cine m-oi potrivi.
Nu mă lasă să trăiesc
Cu cine mă potrivesc.

17

Vai de mine și de eu
Azi mi-i bine, mâni mi-i rău.
Cine m-aude cântând
Gândește c-am băut vin.
Da eu n-am băut nemica
Far' o cupă de holircă
Si nemica n-am mâncat
Far' un pui fript, pipărat.

18

De la noi a treia casă
Bate-și popa preuteasa,
Nu o bate cum se bate
Făr' cu zbice încordate
Si cu zbice de mătășă,
Impletite-n trei și-n șasă.

19

Insura-m-oi, însura
Tare proastă n-aș lua,
Nice frumoasă nu-mi place
Că prea mulți șogori îmi face.
Ori încotro pornesc
Cu șogori mă întâlnesc .

20

Frunză verde de bujor,
Nici la toamnă nu mă-nsor,
Ci rămân vițel mânzat
Lângă cei ce s-o-nsurat,
Că-nsurații au femei
Nu m-or lăsa ei să piei.

21

Câte fete-s cu cojoc
Toate-așteaptă să le joc.
De jucat, juca-le-oi
Si aici lăsa-le-oi.
Iară câte-s cu pieptari
Toate-așteaptă gazde mari,
Da le-om da după jandari
Că aceia-s domni mai mari.

22

Cântă cucu-n grădinițu
Cu mândra ne-am despărțitu.
Mierla cântă-n viers subțire
Pentru-a noastră despărțire,
Despărțire cu necaz
Si cu lacrimi pe obraz.
Sed cu coatele pe masă
Si umplu blide și vasă.
Pe obrazuri, pe-amândouă
Merg lacrimile părauă.

23

Frunză verde clocotici,
Plin e codrul de voinici,
La tot fagul câte cincii.
Da la fagul cel mai mare
Zace-un voinic de lingoare
Cu drăguța la picioare.
Drăguța din grai grăia:
-Ori mori, bade, ori te scoală,
Ori că-mi dă și mie boală
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătâiele,
De la umbră, de la soare,
De la cap, de la picioare.
-Oi, mândră, mândruța mea,
Eu atunci că m-oi scula
Când tu mie că mi-i da:
Mure neagră-n postul mare,
Sloi de gheață în miază vară
-Murea neagră s-o trecut
D'astă vară la cosit,
Sloi de gheață s-o topit
D'astă vară la secerat
-Mure neagră-s ochii tăi,
Sloi de gheață-s buzele.

24

Căpitane Mihăilaș,
Dă poruncă la dobaș:
Câți-s muți și ciorogari
Toți -s fraitări și căprari,
Numai eu, fecior de popă,
M-o pus nemții să bat dobă.

POESSI POPULARE

Culese de Iuliu Moisiu, 1874

Doine populare de pre Valea Someșului

*

Pe din sus de cea grădină
Merge-o copilă străină
Cu drăguțul ei de mână,
De mână ținându-se,
Din gură muștrându-se.
-Lasă-mă, bade, de mână
Să m-arunc în astă grădină
Să smulg două-trei mlădiță,
Să-ți fac verde cununiță,
Cununiță de mlădiță,
Mestecată cu trifoi
Să mai vii, bade, la noi.

*

Vino, bade, de-i veni
Că nu te mai poci dori,
Că dorindu-te pe tine
N-a rămas inima-n mine.

*

Vino, bade, serile
Să-ți auzi muștrările
Ce ți le fac fetele,
Că ți-s dragi nevestele.
Poate ști cine-i cu minte
Că mie nu mi-s urâte.
Bine ști cine pricepe
Că mie nu mi se șede
Că și lupului de iede.
Si mie nu mi-i de ele
Ca și lupului de miele,
Care-s albe, ochesele.

Zis-a badea c-a veni
Dacă lun-a răsări.
Când afară luna-i bine
Văd că badea nu mai vine.
Ies afară luna-i sus
Bade-a venit și s-a dus.
Ies afară luna-i jos,
Bade-a venit și s-a-ntors.
Dacă-am văzut că nu vii,
Pusei dorul căpătâi
Si cu jalea mă-nvelii,
Doamne, rău mă odihnii.
De s-ar hodini mă-ta.
Nu în bine făr' așa.

*

Foaie verde de trifoi,
Vino, bade, la noi
Intr-o zi de nouă ori.
De ți-ar părea, bade, mult
Ti-o spune și mai pe scurt:
Vino numai-o dată-n zi
Când soarele-a răsări
Și te du când a sfinți.

*

Vine dorul și mă-ntreabă
Ce mi-i fața așa slabă.
Măi dorule, eu ți-o spune
Că m-o mâncat multe-n lume,
Dar tot rele și nu bune.

COLINDA (I)

Coborât-o, coborât,
Dumnezeu pe-acest pământ,
La mijlocul satului,
La casa bogatului.

-Bună seara, om bogat,
Gata-i cina să cinăm?

-Cina-i gata, nu-i de voi
Că-i de mari boieri ca noi.

Dumnezeu s-a supărat
Si de-acolo s-o luat
La capătul satului,
La casa săracului.

-Bună seara, om sărac,
Gata-i cina să cinăm?

-Cina-i gata, puținea
Haideți toți pe lângă ea.

Dumnezeu s-a bucurat
Si în casă a intrat,
După masă s-o băgat,
Din care pahar cum bea,
Dumnezeu iar îl umplea,
Din care pâne tăia
Tot în mare se făcea.

COLINDA (II)

Coborât-o, coborât
Din sus, de la răsărit
Domnul sfânt pe-acest pământ
Pe scară albă de ceară

La mijlocul satului
La casa bogatului.

-Bună ziua, gazde mari,
-Să trăiți și voi tâlhari.

-Da de ce suntem tâlhari?

-Că umblați din casă-n casă.

-Noi umblăm și colindăm ,

Pe Christos noi vi-l spunem.
Si pe dânșii i-o țapat,
De aceea s-o luat
La capătul satului,
La casa săracului.
-Bună ziua, gazde mici.
-Să vă ajute Dumnezeu
C-ați venit până la noi
Să ne spuneți de Hristos,
Pe Hristos care îl știm
Ca să ne facă creștini.

COLINDA (III)

Pe râțul cu florile,
Păcurar cu oile.
Când cu fluierul zicea,
Toate oile plângea,
Numai oița bălăioară
Se ruga lui Dumnezeu
Să o scoată-n primăvară
Că ea bine i-a plăti:

La Ispas
Un drob de caș.
La Sângeorz
C-un miel frumos,
La Sânt Nicoară
Cu-o mioară.

Dumnezeu s-a îndurat.
Glasul ei l-a ascultat
În primăvară au scos
Si i-au dat un miel frumos.
Dumnezeu s-o mulțumit
Înapoi l-o dăruit.
Sus la cer că o-nălțăm,
Jos la gazde o-nchinăm,
O-nchinăm prin busuioc
Să fii, gazdă, cu noroc.

*

Mă duceai pe-o cărărușă
Mă-ntâlnii cu Angelușă.
Angelușă strânse miere
Si din miere face ceară,
Din ceară luminețe.
Luminița s-o aprins
Si raiul s-o deschis,
Sfânta Maica Precistă o zis:
-Tatăl nostru care ești în cer
Trei îngeri din cer,
Unu bine blagoslovit
In înaltul cerului s-o suit.

*

Eu iubesc, mama iubea
Casa ni se pustia.
Cum nu i-i ei rușine,
Mă-ntrecea mama pe mine.
Da mama-i bătrâna tare
Si iubește-n cheltuială.
Lasă-mă, mamă, pe mine
C-oi iubi
Si n-oi plăti,
Casa nu s-a pustii,
Cinci și șase mi-or veni,
Cinci în casă, cinci în tindă,
Douăzeci și cinci pe prismă.

*

Mă dusei la mândra mea
O aflai c-o cămeșă rea,
Cea mai bună o cârpea,
Cea lăută
Nu-i în rudă,
Cea spălată nu-i în ladă,
Cea de zi, de sărbători
Ii în horn astupători.
Mă duceam la mândra mea

Cinci și șase lângă ea:
Unu o ținea de mână,
Altu-o sărută în gură,
Unu o ținea pe brață,
Altu-o sărută pe față,
Unu se preumbla prin casă,
Era cu inima arsă,
Ca și-a mea de la fereastră.

*

Dormi, mândră, dormiu-ai moartă
Nu vezi dorul cum mă poartă,
Pe la voi pe lângă poartă.
Dormi, mândră dormiu-ai dusă
Că de trei zile strig la ușă
Si tu dormi, dormire-ai dusă.

*

Inserai seara în Fiad,
Mă trezii la mândra-n pat.
Deschide ușa, mări lele,
Că-ți aduc ceva mărgelă.
Lasă-le unde le-ai pus
Până-i vedea mutu dus.
Mutu l-oi mâna la oi
Tu vină, bade, la noi.
Oile-s în deal departe
N-a vini mutu-n iast' noapte.
Da mutu-i câne mare,
O-nturnat de pe cărare.
Când era gura mai dulce
Când era gura mai dulce
Ia, pe mut, dracu-l aduce.
Io-l întreb de sănătate,
Mutu leoap! cu bâta-n spate.
Prin susai,
De-abia scăpai;
Prin urzici în patru brânci
De m-am făcut tot beșici

Am gândit că-s păzitori
M-am dus până-n subsuori;
Am gândit că trec pe punte
Si m-am dus până-n genunce.

*

Pentru-o dragă copiliță
Bun voinic piere-n temniță.
Pentru-o mândră, dragă floare,
Bun voinic piere-n prinsoare.
Cărărușă prin ocol,
Mă iubii c-un domnișor,
Mă iubii cu multă frică
Să nu știe-ai noști nimică.
Cine și-o răcit gura
De o spus cătră mama.
Da mama s-o supărat
De mână că m-o luat
Si-ntr-o ladă m-o băgat.
Pe ladă
Lăcată,
Pe lăcată
Stan de piatră.
Mă uitai pe sub lăcată,
Văzui soare răsărind,
Fete cu feciori jucând,
Domnișori la noi venind.

*

De trei zile, de trei nopti,
De treizeci de dimineți
Nu vii, mândră, să mă vezi,
Până sunt holdele verzi.
Dac-or prinde-a secera
Vini-i, nu mi-i afla,
Vai, multă-i jalea asta.
Da mândra din grai grăia :
-Care-și lasă drăguța
Fie-i moară rășnița
Si odihnă temnița.

Care-și lasă drăguțul
Fie-i hrană răuțul
Si odihnă pătuțul.
Ea se lasă, ea se-ntoarce
Ca o haită la poclage.
Care drăguță te lasă,
Bună-ar fi de ciuhă-n plasă,
Tot în plasa oilor,
Da cotețul porcilor.

*

Frunză verde iarbă grasă,
Scrie mândru meu la masă,
Și scrie două-trei șiruri
Până-l ajung multe gânduri.
Țâpă condeiul pe fereastă,
Pune coatele pe masă.
Il întreabă maică-sa:
-Ce ești, fiu-mi, supărat?
-Da cum n-oi fi supărat
C-o mândr-am avut în sat
Și-aceia s-o măritat.
-Nu fi, fiuț, supărat
Că mai sunt în lume fete,
Ți-i găsi și tu pereche.

*

Frunză verde arsinic,
Mi s-o dus mândru la târg
Să-mi cumpere mătasă albă
Să-mi fac o cămeșă dragă.
El tânguind mătasa albă
Și-o găsit alta mai dragă.
El mie mi-o poruncit
Pe-un fir verde de secară
Să mă mărit că să-nsoară.
Și iar eu i-am poruncit
Pe-un fir verde de ovăz,
Să se-nsoare sănătos,

Eu am altu mai frumos.
El iar mi-o poruncit
Pe-o crenguță de alun
Să mă duc și să-l cunun.
Eu așa l-oi cununa:
Să trăiască cinuța,
Să n-ajungă sâmbăta
Pe când s-o-mplini anu
Să mă cunun cu cinu.

*

Rămăsei copil seleac,
Căta-i slugă să mă bag.
Mă băgai la popa slugă,
Popa slugă eu stăpân
Preoteasa mi-i om bun.
Și striga popa din altar:
-Prindeți sluga că-i tâlhar.
Preoteasa de pe vatră:
-Mai iartă-l, părinte,-odată,
C-o fost slugă cu dreptate.
L-am lăsat cam pe la spate.
Dac-am văzut că-i fierbinte,
L-am lăsat pe dinainte,
Că, zău, gura mândrului
Ca și mierea stupului.
Da, zău, gura de moșneag
Ca carnea de pui beteag.

DIN NOU DESPRE PODURILE ȘI PUNȚILE DE LEMN DIN ZONA NĂSĂUDULUI

Mircea PRAHASE - Bistrița

MOTO:

“În modul de construcție al lor se reflectă nivelul tehnic și științific al diferitelor epoci istorice”.

(Nicolae Benchea. **Curs general de poduri și poduri de lemn**. București, 1973, p. 7).

I. Scurtă incursiune istorică

Podurile sunt construcții legate de căile de comunicații terestre datând de peste 5.000 de ani. Primul pod mai important, cu caracter definitiv, a fost construit în Babilon, peste Eufrat, în vremea regelui Nabucodonosor. Podul avea circa 300 m lungime și o deschidere de 9 m realizată din trunchiuri de palmier. Importante poduri provizorii (pe vase) au fost construite de armatele persane în expedițiile din anul 515 î.Hr., expediții îndreptate împotriva sciților. Cele mai multe au fost ridicate peste strâmtoarea Bosfor și peste Dunăre (Brăila și Isaccea). Momentul acesta este evocat de Eminescu în **Scrisoarea III**.

O contribuție de seamă în construcția de poduri de lemn (dar și din zidărie) au avut-o romanii. Astfel, în anul 630 î.Hr., Ancus Martinus ridică podul de lemn Sublicius (de la substantivul latin **sublica** = pilon bătut).¹ În campania din Galia, Iulius Cezar construiește (numai în 10 zile!) un pod de 600 m lungime, peste Rin, având **paleele** din piloni de lemn bătuți înclinați iar **calea** realizată din trunchiuri de copac dispuse longitudinal, cu o **podeală** de pământ.*

Dar cel mai mare pod de lemn construit de romani a fost cel de peste Dunăre, în dreptul orașului Drobeta Turnu-Severin, constructor fiind vestitul **Apollodor din Damasc**. Lungimea totală a podului a fost de 1071 m. Podul cu cea mai mare înălțime deasupra nivelului apei (65 m) a fost ridicat între anii 88-100, pe vremea împăratului Traian, la Alcantava peste râul Tago.

* Despre elementele componente ale podurilor vezi mai jos, la capitolul II.

După căderea Imperiului Roman, centrul de greutate al dezvoltării metodelor de construcție a podurilor s-a mutat în Orient (Bizanț, Iran).

Secolele XI-XV au fost răvășite de mulțimea războaielor, fapt reflectat și în construcția podurilor. Astfel, cele ridicate în afara localităților aveau calea îngustă și erau fortificate cu parapete și turnuri, spre a fi mai ușor de apărat. În interiorul orașelor, podurile aveau lățimi mari, aici fiind amenajate magazine și chiar locuințe. Cunoscutul **Ponte Vecchio** din Florența avea aspectul unui **târg comercial medieval**. Podul acesta a fost terminat în anul 1395. Un alt pod celebru este cel peste râul Rhône, de la Avignon (Franța), cu o lungime de 900 m și o lățime de 4 m.

În secolele XVI-XIX s-au realizat poduri de zidărie de mare valoare artistică, marii arhitecți ai Renașterii italiene dând adevărata putere a artei lor. Astfel, în anul 1591, arhitectul **Antonio del Ponte** (nume parcă destinat ridicării unor asemenea opere de artă) construiește, la Veneția, podul **Rialto**, din marmură albă puternic ornamentată. În Spania s-a construit **viaductul Ronda**, cu cea mai mare înălțime din lume (140 m). În Franța, inginerul **Perronet** construiește, peste Sena, **podul bolit de la Neuilly**. Alți constructori și arhitecți renumiți au fost **Paul Sejournee** și **Jean Monier**.

Podurile de lemn au căpătat în veacul al XVI-lea forme definitive. Arhitectul italian **Palladino** a construit un **pod acoperit la Brenta**, peste râul Bassano, cu o deschidere de 12 m realizată cu grinzi cu contrafișe, pod ce a dăinuit aproape 400 de ani! Același arhitect a utilizat primele **grinzi cu zăbrele din lemn**, la podul de peste **râul Cismone**, pod cu o deschidere de 31 m.

În secolul al XVIII-lea s-a realizat, de către **frații Grubenmann**, un **pod de lemn în arc, acoperit**, peste Rin, la **Schaffhausen**, cu deschideri de 51 și 59 m. Tot aceiași frați au proiectat și podul de la **Wettingen**, pe râul Limmat, cu o deschidere de 119 m.*

În anii 1829-1830 apar primele **grinzi drepte cu zăbrele** (sistemul Long), grinzi care, pentru lărgirea deschiderii, erau prevăzute cu contrafișe. Între anii 1830-1840 apar grinzile cu zăbrele multiple (sistemul Town), din dulapi butonați. Din acest sistem a derivat sistemul Howe, la care montanții verticali din lemn s-au înlocuit cu tiranți de fier.

Până în secolul al XIX-lea, în țara noastră s-au construit poduri de șosea, din lemn, cu deschideri modeste, cu excepția câtorva **poduri din lemn în arc, acoperite**, realizate în Transilvania, cu precădere în Ținutul Năsăudului.

* Probabil aceste poduri au constituit modelul după care s-au ridicat podurile din Transilvania și, *în mod special*, cele din zona Năsăudului.

II. Definiții și elemente constitutive

Podurile și punțile sunt construcții care leagă malurile unei ape în scopul asigurării continuității unei căi de comunicație.² Podul este o construcție care susține o cale de transport peste un obstacol și asigură pe dedesubt un spațiu liber pentru continuitatea obstacolului traversat.

Orice tip de pod are două părți principale distincte.³

a). **Suprastructura** - este partea de construcție care susține direct calea și care realizează spațiul de liberă trecere pe dedesubt.

b). **Infrastructura** - este partea de construcție care servește pentru transmiterea încărcăturilor de la suprafața podului la terenul de fundație.

Infrastructura de lemn a podurilor este alcătuită din picioare intermediare numite **palee** și picioare externe, numite **culee**. Acestea se realizează din **piloți de lemn** cu diametrul de minim 25 cm. Piloții se așează în unul sau mai multe rânduri. După numărul de rânduri, paleele și culeele pot fi: simple, duble sau multiple. Piloții care preiau încărcările verticale de la suprastructura podului se numesc **piloți de rezistență**.

Ca **elemente de solidarizare** (consolidare) a piloților infrastructurilor de lemn se consideră:

a). **Moazele** sau **cleștii** - reprezintă două piese de lemn de **secțiune rotundă, semirotundă** sau **ecarisată** dispuse orizontal și care leagă piloții la distanțe de cca 4 , pe lățime, atât în sens longitudinal cât și în sens transversal.

b). **Babele** sunt grinzi orizontale de lemn, așezate în partea superioară a piloților, în sens transversal podului, cu funcție de **elemente de reazem** pentru suprastructură.

c). **Contravânturile** sunt elemente de construcție, relizate din bare, destinate **să asigure rigiditatea** unui pod la încărcăturile orizontale provenite din acțiunea vânturilor și din șuvoiul de apă.

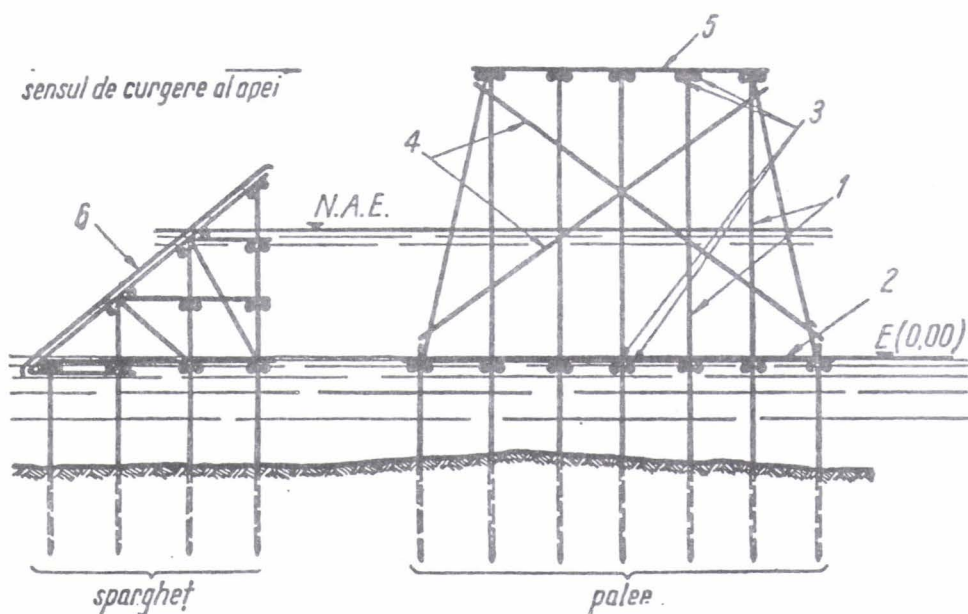
d). **Aripa de lemn** este alcătuită din: piloți, căptușeli și coamă.

e). **Sparghețurile** sunt construcții speciale menite să spargă gheața (sloiturile) și să dirijeze apa spre deschiderile adiacente. Acestea se compun din: **piloți de rezistență** solidarizați (întăriți, consolidați) și protejați prin **coama de spargheț**, care se așează cu o înclinare de peste 30° față de orizontală.

f). **Grinzile principale de rezistență** sunt: drepte, rotunde sau ecarisate și se numesc **urși**. Pentru o bună reazemare a urșilor în palee, între babe și urși se folosesc grinzi scurte de lemn (0,2-0,25 m din deschiderea podului) numite **șuruburi**. Pentru asigurarea unei mai bune strângeri a

urșilor și *suburșilor* cu buloane, în interspațiile din dreptul acestora se pun umpluturi de lemn numite *fururi*. La podurile cu deschideri mai mari se folosesc *contrafișele* pentru o mai mare rezistență. Acestea se așează pe *subgrinzi*.

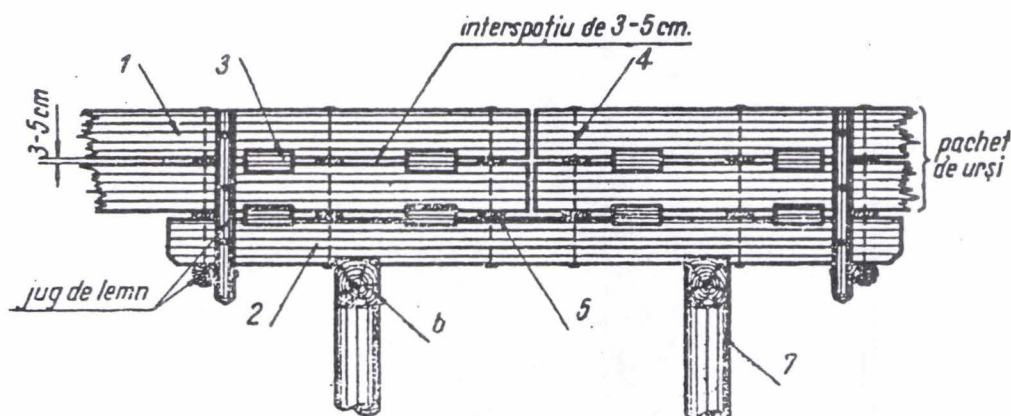
g). Consolidarea urșilor se face cu ajutorul unor *juguri de lemn* așezate la distanțe de 2-3 m pe lungimea podului. Jugurile se confecționează din grinzi transversale numite *traverse de jug* și grinzi mici, verticale, numite *montanți de jug*. Între pachetele de urși se execută *contravânturi transversale*, care se fixează de montanții jugurilor. Partea carosabilă a podului este alcătuită din *podina de rezistență*, formată din grinzi cu secțiune mică așezate în lungul podului, și *podina de uzură*, formată din dulapi de stejar (de 5-7 cm grosime) așezați cu o înclinare de 45° față de axa podului. (Vezi desenele 1 - 4).

Desen nr. 1. Palee înaltă cu contrafișe și piloți de stabilitate, protejată de spargheț, reprezentate schematic:

1 - piloți de rezistență; 2 - moaze transversale; 3 - moaze longitudinale;
4 - contravântuire transversală; 5 - babă; 6 - coamă de spargheț.

Apud N. Benchea, *op. cit.*, p. 12.

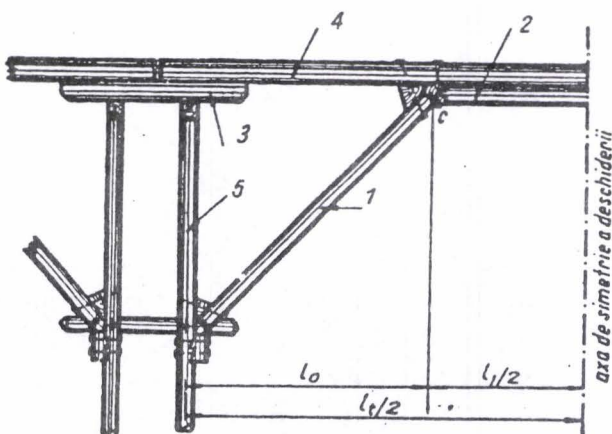
Desen nr. 2. Suprastructură la un pod de lemn din grinzi drepte, cu urși și suburși din lemnărie ecarisată:

1 - urs; 2 - suburs; 3 - pană de lemn; 4 - bulon de solidarizare; 5 - furură de lemn; 6 - babă; 7 - pilot.

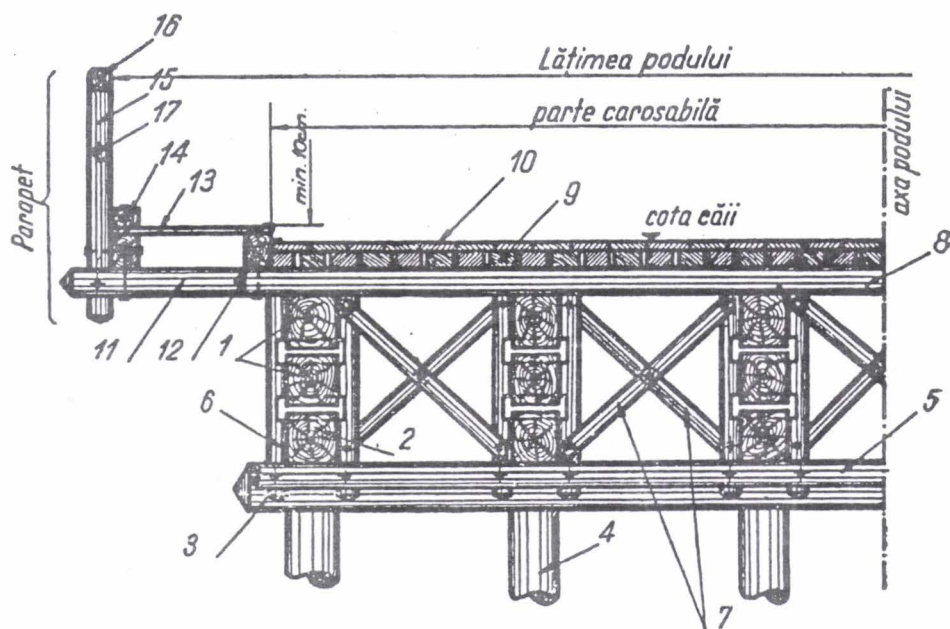
Apud N. Benchea, *op. cit.*, p. 13.

Desen nr. 3. Suprastructură la poduri de lemn, din grinzi cu contrafișe:

1 - contrafișă; 2 - subgrindă; 3 - suburs; 4 - grindă; 5 - pilot.

Apud N. Benchea, *op. cit.*, p. 13.

Desen nr. 4. Suprastructura unui pod de șosea, în secțiune transversală:

1 - pachet de urși; 2 - suburs; 3 - babă; 4 - pilot; 5 - traversă de jug;
 6 - montan de jug; 7 - contravântuire transversală; 8 - traversă; 9 - podină de rezistență; 10 - podină de uzură; 11 - traversă de trotuar; 12 - longrină de trotuar; 13 - podină de trotuar; 14 - lisă; 15 - stâlp de parapet;
 16 - mână curentă; 17 - umplutură.

Apud N. Benchea, *op.cit.*, p. 14.

Alături de aceste elemente principale, podurile de lemn utilizează și o serie de **elemente auxiliare**.⁴ Acestea sunt:

1. Penele de lemn sunt elemente de rezistență cu rolul de a împiedica lunecarea între piesele de lemn ale podului. După modul de realizare și lucru la îmbinare există următoarele tipuri de pene:

- pene prismatice longitudinale**, cu fibrele paralele cu direcția efortului;
- pene prismatice transversale simple**, cu fibre perpendiculare pe direcția efortului;
- pene prismatice transversale reglabile**, realizate din două piese care se introduc în locașurile grinzilor, în sens transversal, prin batere. Ele sunt confecționate din lemn de stejar și au fețele de contact cu o înclinare de $1/6 - 1/10$.

- d). **pene prismatice oblice** - sunt solicitate de compresiune;
- e). **cloțuri** - sunt pene prismatice de dimensiuni mai mari, drepte sau înclinate și se fixează cu buloane;
- f). **pene cilindrice transversale**.

Acest sistem de pene, împiedicând alunecarea, face ca pachetul de grinzi suprapuse să funcționeze *ca un tot unitar*.

2. Eclisele de lemn sunt elemente de rezistență utilizate la **îmbinările de întindere**, la care trebuie să preia întregul efort.

III. Clasificarea podurilor de lemn. Avantaje și dezavantaje.⁵

1. După importanța deschiderilor există următoarele tipuri de poduri de lemn:

- a). **poduțel** - cu o deschidere de până la 10 m;
- b). **podul mic** - cu o deschidere maximă de 20 m;
- c). **podul mijlociu** - cu o deschidere între 20 - 50 m;
- d). **podul mare** - cu o deschidere de peste 100 m.

2. După scop (destinație) există următoarele tipuri: puntea, pasarela, pasarela de debarcare, poduri de șosea, poduri de cale ferată, poduri combinate, poduri-pasaje, poduri de încrucișare, poduri-canal, poduri-apeducte, poduri pentru conducte, viaducte, poduri estacade (de o lungime mare și au rolul de a înălța calea deasupra unei zone de teren amenajate, cu scopul de a utiliza spațiul liber de sub pod).

3. După modul de alcătuire a grinzilor principale se întâlnesc următoarele tipuri de poduri:

- a) cu urși;
- b) cu grinzi cu contrafișe;
- c) cu grinzi armate;
- d) cu grinzi cu zăbrele;
- e) cu grinzile principale alcătuite din dulapi prinși în cuie;
- f) în arc și cu tălpi curbe;
- g) cu grinzi suspendate.

Față de celelalte tipuri de poduri, podurile de lemn prezintă următoarele **avantaje**:

- 1.** material de construcție ușor de procurat din resurse locale;
- 2.** cost redus, inferior tuturor celorlalte materiale, în condițiile țării noastre;
- 3.** ușurință de prelucrare cu unelte relativ simple;
- 4.** rapiditate în execuție;

5. coeficient mare de calitate, apropiat de cel al oțelului (lemn de rășinoase: 200×10^3 - oțel: 179×10^3).

Evident, există și o serie de *dezavantaje* față de alte tipuri de poduri:

1. instabilitatea îmbinărilor cauzată de uscarea, în timp, a lemnului;

2. micșorarea progresivă a rezistenței lemnului;

3. inflamabilitatea ridicată;

4. rezistență redusă datorită variației mari a rezistențelor, fapt care limitează deschiderile. Deschiderea maximă existentă este de 104 m (podul de peste Schuyskill de la Filadelfia), iar deschiderea maximă proiectată, de inginerul rus I. Kulibin este de 290 m;

5. durată de serviciu redusă (cu toate acestea majoritatea lor au rezistat peste 200 de ani, recordul fiind de cca 400 ani!);

6. lucrări costisitoare de întreținere (anual cca. 4-5% din costul investiției);

7. aspect ce se pretează rareori la forme arhitecturale deosebite.

IV. Punți și poduri acoperite din zona Năsăudului

Încă de la apariția lor în contextul geografico-economic al zonei Năsăudului, punțile și podurile acoperite au trezit sentimente variate mergând de la simpla curiozitate până la deplina admirație. Astfel, peregrinul **Augustin de Gerdano** (1820-1849), în lucrarea “La Transylvanie et ses habitants”, nota în anul 1845: “În întregul district de graniță năsăudean sunt *poduri minunate* (s.n.) și șosele mărețe, așa încât te crezi într-o țară civilizată”.⁶

Cuvinte frumoase de apreciere asupra hărniciei și a nivelului de cultură a locuitorilor acestui colț de țară românească a avut și englezul **Charles Boner** (1815-1870). În anul 1865 acesta remarcă faptul că: “Locuitorii stau pe o *treaptă culturală, înaltă* (s.n.). Cei mai mulți dintre ei *vorbesc bine germana* (s.n.) și întreagă ținuta, pășirea și purtarea populațiunii arată ce poate face educația”.⁷ Iar **Rudolf Bergner** (1860-1899) nota că moștenirea pe care o lasă românul năsăudean copiilor săi este “mulțumirea cu puțin, o *vitalitate puternică și inteligență innăscută*” (s.n.).⁸

Marele nostru istoric **Nicolae Iorga**, călător la început de secol XX prin aceste locuri, scria: “*Un mare pod vechi* (s.n.), ca acel din Turda, cu multe grinzi răsunătoare și *cu acoperiș* (s.n.) încărcat și greoi, trece râul Salva (de fapt Sălăuța s.n.), care și el se varsă în Someș. Dincolo de această trecătoare, se descoperă, în sfârșit luminile Năsăudului, care se vede de departe printr-o geană roșie”.⁹

Cu toate că problema punților și podurilor din bazinul superior al Someșului Mare este destul de interesantă și de incitantă, prea puțini cercetători s-au aplecat asupra ei. Studii de referință au publicat Dumitru Irimieș¹⁰ și Teodor Tanco.¹¹ Problema este abordată tangențial și într-un volum editat de un colectiv de la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale.¹²

Profesorul universitar clujean Teodor Tanco, atent și migălos scormonitor al zestrei grănicerești năsăudene, comentează astfel aceste construcții: “Țara Năsăudului de odinioară *ascunde* (s.n.) taina începuturilor acestor construcții de drumuri bune și de poduri de lemn acoperite, care exercitau un miraj asupra călătorului, inclusiv a europeanului obișnuit cu tot felul de peisaje ... Asupra originilor acestor construcții *datele și informațiile lipsesc iar explicațiile sunt incerte* (s.n.) ... Dacă despre drumuri se poate accepta tradiția romană coborâtore până la grănicerii năsăudeni, despre poduri nici măcar asemenea elemente ipotetice nu există”.¹³ Concluzia cercetătorului clujean este tranșantă: “nu se cunosc dovezi despre apariția *acestei forme originale de pod acoperit*”, semnalând totuși aprecierile pe care împăratul Iosif al II-lea le-a făcut cu ocazia primei sale vizite în Țara Năsăudului și anume că: “Drumul precum și podul sunt foarte frumoase și cu îngrijire construite”.¹⁴

Se poate presupune preexistența unor asemenea construcții încă de pe timpul obștilor sătești, podurile ridicându-se atât în locurile în care debitul apei era mai constant (amonte), dar și acolo unde debitul era fluctuant, variind în raport cu anotimpurile. Fiind, fără doar și poate, mai solide, aceste poduri puteau rezista viiturilor, asigurând fluența circulației de pe un mal pe celălalt al apei.

Teodor Tanco crede că aceste poduri de lemn acoperite *nu sunt construcții specifice grănicerești* deoarece ele apar, ce-i drept doar sporadic, și în Gorj, Neamț, Mehedinți, Vrancea, Mureș (podul de la Sighișoara fiind distrus de inundațiile catastrofale din anul 1975). Că așa stau lucrurile o dovedește și faptul că aceste poduri acoperite s-au ridicat (în marea lor majoritate) doar pe valea Someșului și a principalilor săi afluenți (Ilva, Sălăuța, Zagra), lipsind pe văile Șieului, Budacului, Bistriței și Luțului, deși comunele așezate pe aceste văi făceau parte integrantă din Regimentul al II-lea grăniceresc năsăudean.¹⁵

Un alt argument pe care noi îl aducem în sprijinul ideii că aceste construcții nu sunt specifice întregului areal geografic cuprins de Regimentul grăniceresc năsăudean este faptul că sociologul Dimitrie Gusti n-a montat un astfel de pod în cadrul Muzeului satului, construcție care, dacă ar fi fost tipică acestei zone, n-ar fi putut lipsi din vederile marelui om de cultură, ctitorul instituției amintite.

În plus, toate cele care mai rezistau încă în anii 1970-1975: Salva,

Coșbuc, Feldru, Ilva Mică, Zagra, Nimigea etc., nu mai păstrau de lemn decât suprastructura, pilonii fiind din piatră sau beton. În acest sens Teodor Tanco atrăgea, în anul 1977, un serios semnal de alarmă, pentru ca aceste adevărate monumente să fie păstrate și consolidate chiar în forma lor combinată (lemn + beton) și propunerea să se refacă un *pod - model*, exact în forma și cu tehnicile utilizate inițial.¹⁶ Din păcate semnalul de alarmă n-a avut ecou, multe dintre poduri fiind dezafectate în anii următori.

În ceea ce privește *necesitatea* apariției acestor construcții evocăm, printre altele, următoarele motive:

- a). un mai ușor control asupra eșaloanelor inferioare regimentului, eșaloane răspândite pe toată Valea Someșului, Șieului și Bârgăului;
- b) apele minerale de la Sângeporz-Băi erau renumite în Europa (fiind comparate cu cele de la Vichy - Franța), ape care atrăgeau, an de an, mulți turiști iar pentru ușurința deplasării era nevoie de poduri și de drumuri acceptabile;
- c) necesitatea accesului direct spre burgul Bistriței, plin de bresle și cu un înfloritor comerț de nivel european;
- d) existența vestitelor școli triviale (de la cuvântul latin *trivium* - adică se predau cele trei materii de bază: cititul, scrisul și computul - socotitul) atrăgea elevi nu numai din zona Năsăudului, ci și din Bucovina, Banat sau chiar Oltenia;
- e) existența fenomenului bejeniei frecvent în zonă, fenomen reversibil *dinspre* și *spre* Bucovina (de exemplu: familiile Boca și Monoran erau familii grănicerești "bejenite", din diferite motive, în comuna suceveană Boroaia, în schimb, la Găureni, se stabilea familia Bașota etc.)

La toate acestea se adaugă și *importanța economică deosebită* a ridicării acestor poduri și punți pentru comunitatea sătească pentru accesul la exploatarea deplină a terenurilor agricole și a pădurilor. De asemenea, nu trebuie omisă nici *funcția socială*, aceste construcții înlesnind legăturile între localitățile învecinate, legături cu consecințe benefice și pe tărâm *cultural*.

Cel mai vechi mod de a traversa cursul unui pârâu, în timpul verii, erau așa-numitele "pășitori", sistemul fiind folosit și astăzi în satele de munte. Cel mai simplu mijloc de trecere a unei ape a fost **PUNTEA**. La origini acesta era, de fapt, un trunchi de copac răsturnat peste apă, copac ce a suferit, în decursul timpului, unele modificări și îmbunătățiri. Astfel, au fost tăiate ramurile; apoi o parte a fost cioplită din secure netezindu-se latura de deasupra apoi s-au fixat cele două capete de malurile râului, direct pe pământ sau pe un pat de piatră. Mult mai târziu a apărut "mâna curentă" (balustrada), care a dus la creșterea siguranței traversării șuvoiului de apă. Următorul pas l-au reprezentat punțile

formate din 2-3 grinzi făcute pe partea de deasupra și prinse între ele cu scoabe de fier. Caracterul de improvizație dispare la puntea dublă cu picioare (capre) intermediare alcătuite fie din piloți adânc înfiți în albie și legați între ei la capetele superioare cu o bârnă numită “babă”, peste care sunt apoi întinse grinzile care formează “calea punții”, fie din capre în forma literei “X”, legate și ele la capetele de jos cu babe.¹⁷

Cu toate măsurile de consolidare (inclusiv legarea - ancorarea cu lanțuri de un arin sau o salcie mai groasă de pe mal), aceste punți simple erau deseori “mânate” de apele învolburate ce creșteau în urma ploilor torențiale de vară sau odată cu topirea zăpezilor primăvara, sătenii fiind nevoiți mereu să ia totul de la capăt.

Mai târziu, și în zona Năsăudului, în locul grinzilor de stejar s-au folosit șinele de cale ferată, simple sau îmbinate, depinzând de lățimea albiei ce trebuia traversată. Cel puțin așa au fost construite cele două punți acoperite de la Zagra, cea de peste Țibleșel fiind formată dintr-o singură lungime de șină, iar cea de peste Valea Zăgrii (numită de localnici Râul) din două lungimi de șină prinse în șuruburi. Cu toate acestea, viiturile și puhoaietele au slăbit pilonul central determinând renunțarea la ea (1973) și construirea, pe același loc, a unei punți arcuite din beton. Puntea de peste Țibleșel a avut “o viață” mai lungă, până în anul 1982, când s-a construit, în amonte, un pod din beton pentru a nu mai trece prin vad carele.

Ulterior, șinele de tren, greu manevrabile, au fost înlocuite cu otgoane groase din sârmă de oțel peste care “se podea” cu traverse, renunțându-se (când era cazul), la capra de sprijin din mijlocul albiei. Acestui tip de punte care balansează și care se aseamănă unei claviaturi, țărani șugubeți i-au pus numele de “acordeon” (cum au fost cele de la: Cociu, Nimigea de Sus, Zagra și cum mai sunt cele de la: Nepos, Feldru, Salva, Coșbuc etc.).

În ceea ce privește **PODURILE** de lemn acoperite, D.Irimieș deosebește două tipuri:¹⁸

a) poduri de lemn care traversează albia, sprijinite direct pe maluri (ca în cazul punților) pe capre de lemn sau pe un soclu de pământ sau piatră, peste aceste bârne fiind așternută perpendicular podina, care formează calea podului;

b) poduri de lemn cu puncte intermediare de sprijin.

O altă clasificare a podurilor și punților de lemn se poate face *după forma de proprietate*:

a) *comunale*, adică de interes obștesc, sarcina construcției revenind întregii comunități iar cheltuielile de întreținere intrau în obligațiile

autorităților locale, uneori și cu sprijinul localităților învecinate, dacă acestea aveau interes în zona respectivă;

b) private - erau, de obicei, mai simple, fără picioare de sprijin, ridicate peste vâlcele sau șanțuri mai adânci și deserveau o singură gospodărie sau mai multe, grupate, de obicei, peste un pârâu lateral.

Nu există, practic, nici un fel de diferență între modul de construcție a celor două tipuri de poduri și punți. Dacă, de regulă, podurile comunale purtau numele satului (Mocod, Salva, Nepos, Coșbuc, Feldru, Ilva Mică, Ilva Mare, Tradam, Beclean etc.), podurile, dar mai ales punțile private, poartă numele sau porecla familiei (familiilor) pe care o (le) deservește cu prioritate (Puntea lui Tomuța, Puntea lui Pimil, Puntea lui Codei etc.). Există însă cazuri în care un pod de interes comunal poartă numele uneia dintre locuitori, de obicei un riveran sau, mai rar, al celui care l-a construit sau a suportat cheltuielile de construcție (Podul lui Sâmburel, Podul lui Macavei, Podul lui Zimvel), sau al afluentului pe care s-a ridicat (Podul Varului, Podul Ursului, Podul Ploștiniței, Podul Gersei etc.).

Ceea ce diferă de celelalte poduri de lemn la podurile nășăudene acoperite este **suprastructura**, mult mai complexă și mai dezvoltată în înălțime datorită popilor și zăbrelelor ce-i susțin. Acoperișul este în 2-4 “ape” iar pereții laterali sunt înfundați cu scânduri. La unele poduri nășăudene, pereții laterali sunt prevăzuți cu un număr variabil de deshizături, numite impropriu “ferestre”, pentru a lăsa lumina să pătrundă în incinta podului.

În vederea ridicării acestor construcții trebuiau executate o serie de **operații**:

a) Alegerea amplasării podului (punții) se făcea cu minuțiozitate, meșterul cercetând cu atenție malurile râului și încercând, din loc în loc, tăria și consistența fundului albiei. Erau preferate locurile drepte, unde podul putea fi așezat perpendicular pe firul apei, reducându-se astfel riscul de a fi luat de șuvoaie.

b) Stabilirea înălțimii podului, în acest scop fiind întrebați bătrânii satului pentru a da amănunte referitoare la nivelul maxim al viiturilor ocazionale.

c) Întărirea malurilor se făcea cu lodbe de lemn, iar locurile unde se fixa podul în mal erau umplute cu pământ sau piatră, sau chiar erau zidite. Atât în aval cât și în amonte, se amplasau “aripile” cu rolul de a dirija apa să curgă pe sub pod.

d) Amplasarea picioarelor podului, în cazul în care lățimea apei ce trebuia traversată era mai mare, reprezenta o operațiune de primă importanță. Pentru a pătrunde mai ușor în albie, pilonii erau deseori

“încălțați cu opinci” de fier. Baterea pilonilor se făcea cu “berbecule”, în cădere liberă sau acționat de 4-6 oameni. Mânerele berbecului se numeau “coarde”. Peste stâlpi erau așezate “babele” și apoi grinzele podului, sau “urșii”.

e) Podina (podelele, poditura) era așezată perpendicular pe axa podului, peste “urși” și era confecționată din poște de stejar sau lodbe de plop făcute în 4 muchii. La podurile mai lungi (ca cele de la Mocod, Năsăud), podelele erau așezate pe două rânduri suprapuse, facilitându-se astfel înlocuirea stratului de uzură. Podelele de uzură erau fixate de capetele podului cu două bârne numite “lise”, care se prindeau de lodbe. Peste aceste grinzi, la 2-3 m distanță unul de altul, se fixau **stâlpii parapetului**, iar la capătul superior erau introduse “mânerele” podului. Tot acest complex de elemente constitutive se numea, în zona Năsăudului, **gălendăr**.

f) Acoperișul podului, din draniță (șindrilă), respecta aceleași principii de construcție ca la orice casă sau acareturi (grajd, coteș etc.).

Nu putem să nu remarcăm pitorescul lexicului folosit (în special *metafora*) în cadrul elementelor constitutive ale podului. Acesta este unul luat din activitatea social-economică a comunităților rurale: babe, popi, berbeci, urși, capre, jug, clești, picioare, opinci etc.

*

* *

Așadar, în zona Năsăudului, podurile de lemn acoperite apar în perioada graniței militare. Înființarea, în anul 1762, a celui de-al doilea Regiment românesc de graniță, cu sediul în urbea de pe Someș, a deschis o pagină nouă, cu profunde implicații de ordin economic, social și cultural pentru viața locuitorilor celor 44 localități militarizate. Regimul militar, care a durat aproape 90 de ani (1762-1851), a fost, în unele privințe, **o binefacere** pentru întregul ținut. Prezența în mijlocul populației din zona militarizată a unor ofițeri veniți din țări în care gradul de civilizație și cultură era mult superior precum și trimiterea soldaților (a “cătanelor negre”, cum erau cunoscuți grănicerii năsăudeni) în campanii militare în vestul Europei, i-au făcut pe aceștia să intre în contact direct cu alt mod de a gândi și de a trăi.

Imediat după înființarea regimentului grăniceresc năsăudean, au început să se construiască drumuri comunale bune; în fiecare comună, **care găzduia sediul unei campanii**, a fost înființată câte o școală primară în care **se învăța în limba română** (“rara avis” în acele timpuri!), iar în câteva localități

au fost deschise și școli cu limba de predare germană, în vederea pregătirii subofițerilor și funcționarilor administrativi și militari. Populația grănicerească a fost îndrumată și **educată în spiritul unei vieți ordonate și disciplinate**. După cum rezultă din unele documente ale timpului, localnicii au primit sfaturi prețioase și au fost sprijiniți efectiv în modul de practicare a agriculturii, creșterii animalelor și stupăritului. **Bărbații erau obligați** să cunoască toate lucrările din agricultură, iar **femeilor** li se cerea să cunoască bine cultivarea legumelor, a cânepii, să fie bune bucătărese, să toarcă, să coase și să țeară.¹⁹

De altfel, *Ioan Marian* (8 iulie 1796 - 24 octombrie 1845), vicarul foraneu al Năsăudului și ctitor al vestitelor sale școli, îndemna, prin intermediul unor circulare, să nu se poată căsători tinerii decât dacă flăcăul dovedește că știe să sădească și să altoiască pomi fructiferi, iar fata să se poată lăuda cu “lada de zestre” pe care singură și-a dotat-o. În același timp, vicarul Ioan Marian soma pe locuitorii din zona Năsăudului să poarte costumul popular românesc, ca semn distinct al etniei noastre.²⁰

În anul 1766, împărăteasa Maria Tereza emitea o **Patentă** care stabilea **statutul grăniceresc**. Pentru a răspunde nevoilor celor 44 de comune grănicerești năsăudene, s-a format, pe lângă comanda Regimentului al II-lea, o **comisie** alcătuită din reprezentanți ai tuturor acestora. Printre altele, această comisie **avea atribuții în domeniul construcției de drumuri și poduri**.²¹ Inspecțiile militare făcute de eșaloanele superioare în teritoriul Regimentului grăniceresc năsăudean evidențiau faptul că aici s-a lucrat mai mult și mai bine decât în alte regimente la realizarea de **drumuri solide** și, în același timp, **s-au construit poduri trainice de lemn, acoperite**.²²

Anul 1764 este un an de referință în istoria Regimentului al II-lea grăniceresc pentru că, în acest an, a fost numit la comandă colonelul CAROL baron de ENZENBERG. Acesta s-a născut la Pavia, în anul 1725, dintr-o familie germană din Tirol. În 1752 devine locotenent, apoi locotenent-căpitan (1758), căpitan în Marele Stat major, iar în 1762 maior și comandant al unui corp de vânători. După sfârșitul războiului de 7 ani este deblocat, pentru ca, în anul 1764 să fie avansat la gradul de locotenent-colonel, fiind numit totodată comandantul Regimentului grăniceresc năsăudean. În 1770 devine colonel, iar în anul 1777 general de brigadă și este numit administratorul (guvernatorul) Bucovinei, funcție pe care o deține până în anul 1786. În anul 1792 este pensionat cu gradul de general de divizie. Moare la Sibiu, la 25 mai 1810.²³

“Om cult, drept și uman, el s-a năzuit să cunoască viața poporului român și toate amănuntele sale și **a devenit cel mai aprig apărător al grănițelor** (s.n.). Prezentat în 16 martie 1764, la regiment, de către generalul

de divizie baron Iosif Siskovici, în calitate de nou comandant, Enzenberg continuă și în scurt timp desăvârși organizarea regimentului. A fost **uriasă activitatea** (s.n.) acestui bărbat atât pe tărâm militar cât și pe cel administrativ și economic”.²⁴ Carol Enzenberg s-a căsătorit cu Monica, fiica generalului Siskovici, în anul 1788, având cinci copii. De remarcat este faptul că nași de botez pentru toți copiii nu au fost grofi sau baroni din împrejurimi, cum era obiceiul timpului, ci grăniceri nășăudeni: Mihail Seni, George Sângeorzan, Mihail Catarig, Varvara Figan, Maria Catarig.²⁵

Colonelul Enzenberg a asigurat comanda Regimentului nășăudean între anii 1764-1778. La plecarea sa în calitate de guvernator al Bucovinei un contemporan scria: “Regimentul nășăudean a fost cuprins de o adâncă jale la pierderea aceluia bărbat cu mari calități, știind că avea să-i mulțumească (**pen-tru** - n.n) formarea și cultivarea regimentului care, la plecarea sa, **putea servi în toată privința ca model**”.²⁶ Fire milităroasă, metodică și bine organizată, baronul de Enzenberg a rămas în mintea grănicerilor nășăudeni și a urmașilor acestora ca autor al unor măsuri și fapte menite să îmbunătățească întreaga activitate a zonei. Este vorba, în primul rând, de consolidarea malurilor Someșului și a afluenților acestuia, precum și de construirea de **poduri**, diguri și zăgazuri. Iată cum descrie Antonio Cosimelli acest fapt:

“At pleno scateat praestans victoria fructu,
Neu mage Romulidis aliqua sit parte timendum
Undique praevalidis vesanas comprimit undas
Samussii aggeribus, vires admitque nocendi”.

Adică: “Iar ca rezultatul acestei strălucite victorii să fie deplin și ca Romulizii (**urmașii romanilor** n.n.) să nu aibă a se mai teme de nici o parte, înfrânează pretutindeni valurile furioase ale Someșului cu zăgazuri puternice, lipsindu-l astfel de puțința de a mai pricinui pagube”.²⁷

Alte înfăptuiri de care se leagă numele colonelului Enzenberg: **con-struirea podurilor acoperite de lemn** care să fluidizeze circulația pe ambele maluri ale râurilor, dar și să permită activitatea militară specifică, plutăritul (ce aducea venituri frumoase prin comerțul cu lemne, sare și cherestea); reparații de drumuri; scoaterea în afara satelor a tuturor instalațiilor hidraulice țărănești (mori, vâltori, pive, darace, joagăre) ale căror diguri (“hăitașuri”) reprezentau pericolul inundațiilor. În localitatea Zagra s-a construit chiar un cătun (care se numește **Mori** și care, înainte de măsurile întreprinse de colonelul Enzenberg, se numea Cujba sau Cajba), care a concentrat aceste instalații.²⁸

De ce a ales colonelul soluția construirii în zonă a podurilor de lemn acoperite bazate pe **sistemul grinzilor cu zăbrele** ? Conform lui D.Irimieș,²⁹

există o singură explicație plauzibilă, la care **aderăm și noi**: aceea că ofițerul respectiv dobândise unele cunoștințe în domeniu fiind membru al unei comisii militare de graniță cu Elveția. Și-a putut în acest fel da seama că un asemenea tip de pod răspundea mai bine solicitărilor impuse de albiile largi și de vitezele relativ mari ale apelor de munte, motive care impuneau construirea unor poduri cu deschideri mari (20-30m sau chiar mai mult), dar cu un număr mai mic de “picioare”. Fiind acoperite, deci mai ferite de intemperii, acestea **aveau o mai mare fiabilitate**. Un alt mare avantaj care a determinat, **poate**, construcția podurilor acoperite a fost prezența din abundență a materialelor de construcție necesare. Referitor la acest “avantaj”, Colonelul Enzenberg a avut probleme serioase pe care însă le-a rezolvat cu mult tact diplomatic, dar și cu multă hotărâre și perseverență. Este vorba despre obținerea materialului lemnos necesar construirii **podului de lemn de la Năsăud** (500 stejari de lungimi diferite din pădurea sașilor de la Dumitra) și pentru **podul de la Ilva Mică** (din pădurea sașilor din Livezile și Dorolea).³⁰ Problema a fost destul de sensibilă și a suscitat numeroase controverse deoarece **sașii erau enervați** (s.n.) pentru că unele sate săsești nu dispuneau de cantitatea necesară de lemne și **au trebuit să le cumpere** (s.n.). Aceeași problemă a apărut și în legătură cu construcția **podului de la Beclean**, peste râul Șieu,³¹ la repararea drumului ce duce de la Salva spre Maramureș sau a drumului ce trece prin Valea Bârgăului și face legătura cu Bucovina prin Pasul Tihuța.³²

Din punct de vedere cronologic, **se pare**, că primul pod acoperit de lemn din zona Năsăudului s-a ridicat în anul 1764. **Cu certitudine** însă, **podul de la Năsăud (al Tradamului)**, ce făcea legătura cu Bistrița, **s-a ridicat în anul 1767**.³³ Au urmat apoi cele de la: **Ilva Mică** (1768), **Beclean** (1769), **Mocod** (1771). Podurile de la **Salva** și **Coșbuc** s-au construit, probabil, după anul 1776, dată când au început și lucrările de refacere a drumului de legătură cu Maramureșul peste Pasul Șetref.

Poduri de lemn acoperit au continuat să fie construite în zona Năsăudului și după numirea colonelului Enzenberg ca guvernator al Bucovinei (1777 - dată la care această provincie românească a fost anexată Imperiului Austriac). Astfel, după anul 1780, a fost construit unul dintre cele mai mari poduri acoperite din zonă, cel de la **Nepos** (Vărarea), absolut necesar înlesnirii strămutării locuitorilor acestui sat de pe partea dreaptă pe partea stângă a Someșului.³⁴

Regimentul grăniceresc năsăudean a fost desființat în baza **Patentei** imperiale din 22 ianuarie 1851. Grănicerii, în frunte cu **Vasile Nașcu**, s-au luptat timp de un deceniu cu organele fiscului și cu cele imperiale de la Viena

pentru a le fi recunoscute toate drepturile obținute asupra munților și a fondurilor bănești. Astfel, **în anul 1861**, se constituie ***Districtul autonom românesc***, cu administrație și funcționari proprii. Prin **Decretul din 22 mai 1861**, avocatul clujean **Alexandru Bohățel** este numit “căpitan suprem” (prefect) al noului district.

Între anii 1866-1876 au fost refăcute ori supuse unor reparații capitale câteva poduri de lemn acoperite de pe văile Someșului și Ilvei. Astfel, podul de la **Ilva Mică**, “s-a făcut cu colaci și s-a acoperit cu dranițe pe margini”, iar apoi, în 1875, s-a făcut acoperișul. ***Podul Ilului*** s-a acoperit în anul 1872, iar cel de la Gura Strâmbii (***Ilva Mică***) “s-a făcut cu cășiți de piatră și s-a acoperit în 1876”. ***Podul Vărării*** (Neposului) s-a făcut din nou și s-a acoperit în anul 1866, iar ***Podul Cărpinișului*** s-a făcut boltit în anul 1876. Acest pod a costat 900 fl. din care 450 fl. i-a dat comuna Iad (Livezile) și alți 450 fl. i-a dat Districtul Năsăudului din bani publici. La toate podurile de mai sus au contribuit cu materiale și muncă un număr de 12 localități grănicerești.³⁵

În perioada interbelică, refacerea căilor de comunicație era strict necesară datorită atât distrugerilor cauzate de primul război mondial cât și a celor produse de fenomenele naturale. Într-un memoriu al Plasei Năsăud, din anul 1925, se arată: “ne-am silit înainte de toate de a restaura drumurile ruinate și ***podurile stricate*** (s.n.) spre a înlesni comunicațiunea ... S-a edificat (***reparat*** - n.n.) ***podul între Nimigea și Mocod***, un pod între Tradam și Lucșa, între Parva și Rebra Mare, un pod între Poieni și Suplai, un pod mare în comuna Poieni acum este sub edificare, tot așa și podul de beton la Poieni și un pod la Zagra (dintre acestea doar podul între Nimigea și Mocod era acoperit - n.n.). Aceste lucrări se vor putea termina numai primăvara, pentru că, chereșteaua din Suplai, unde se taie lemnele necesare, este înghețată. Toate lucrările, ***afară de podul de la Nimigea*** (s.n.), s-au edificat în regie proprie și în cea mai mare parte cu muncă publică și cheltuieli foarte puține”.³⁶

Într-un alt memoriu al Serviciului de Poduri și Șosele al județului (serviciu recent înființat - n.n.) se remarcă precaritatea acestora: “Starea podurilor de pe șoseaua județeană este rea. Motivul este ***că cea mai mare parte a podurilor fiind construite din lemn*** (s.n.), iar nefiind înlocuite în timpul războiului și nici în anii de după război (1926 - n.n.), aproape 1/3 părți a podurilor sunt degradate total, astfel încât ***reconstruirea*** (s.n.) lor e necesară”.³⁷ Printre urgențe se afla podul de peste Someș de la **Tradam (Jidovița)**, care a fost aproape complet distrus de inundațiile catastrofale din anul 1925, traversarea apei făcându-se, în acel moment, cu pontonul (podul plutitor). podul a fost reconstruit de Întreprinderea inginer Enea Grapini et. Comp. și redat circulației la 31 mai 1928. Acest pod era considerat ca o lucrare monumentală și

cu totul excelentă, de o importanță deosebită “pentru întreaga regiune, *fiind cel mai mare pod din județ*” (s.n.).³⁸

Distrugerile provocate căilor de comunicație din județ în timpul celui de-al doilea război mondial au fost mult mai mari față de alte zone ale țării, deoarece aici s-au pregătit temeinic operațiuni militare, teritoriul fiind considerat *teatru de război*. Astfel, în Plasa Năsăud, au fost distruse de armata maghiară în retragere *14 poduri*, fiind necesară refacerea podurilor de la: Feldru, Ilva Mică (fabrica de cherestea), Poiana Ilvei, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Tradam, Salva (acesta fiind măturat în întregime de ape).

Majoritatea lor au fost refăcute după *planuri de detaliu* realizate în anul 1949. Reproducem mai jos câteva asemenea planuri de refacere a podurilor distruse, planuri redactate în anii 1948 și 1949.*

În timpul refacerii, *s-au operat câteva schimbări* în sistemul de construcție:³⁹

- infrastructura s-a confecționat din zidărie;
- pereții s-au desfundat parțial (inițial fiind în totalitate căpușiți cu scânduri) lumina interioară fiind asigurată de câteva perechi de ferestre așezate simetric;
- stejarul a fost înlocuit cu lemnul de brad.

Trebuie să notăm că ultima modificare a dus, implicit, la reducerea sensibilă a perioadei de funcționare, de aceea, în anul 1975, D.Irimieș sublinia precaritatea multor poduri acoperite. De altfel, în anul următor, a fost scos din circulație podul de la Salva și puntea mare de la Zagra, iar podurile de la Nepos și Coșbuc au suferit noi reparații. În anul 1984, podul de la Nimigea s-a dărâmat în timp ce era traversat de o remorcă, fiind construit altul, din beton, în amonte.

În urma cercetărilor din teren, efectuate în iarna anului 2002, rezultă că, la această oră, mai există încă, *în stare de oarecare funcționalitate*, podurile de la Coșbuc și Ilva Mare (unul lângă piață și unul lângă primărie) precum și *o punte* (a lui Tomuța) tot la Ilva Mare. Din păcate, celelalte au devenit doar amintiri. Mai există însă în județ încă o punte acoperită la Malin, aceasta fiind de dată mai recentă și ridicată, fără îndoială, sub influența vestitelor poduri năsăudene aflate acum în amurgul existenței lor, după un serviciu credincios de peste 200 de ani.

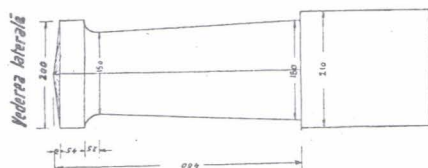
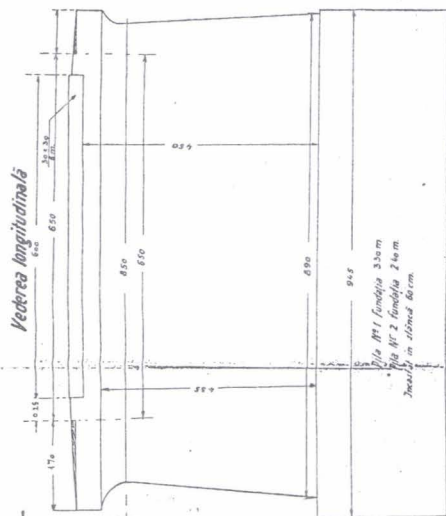
* Aceste planuri, precum și unele fotografii, au fost obținute prin bunăvoința și altruismul domnului sing. Dumitru BĂLAN căruia autorul îi aduce, și pe această cale, sincere mulțumiri.

Nº 93

Podul Nº 4, de pe soseaua jud. Mădăc-Mintiu-Cepari la km. 1-573.

Pilele

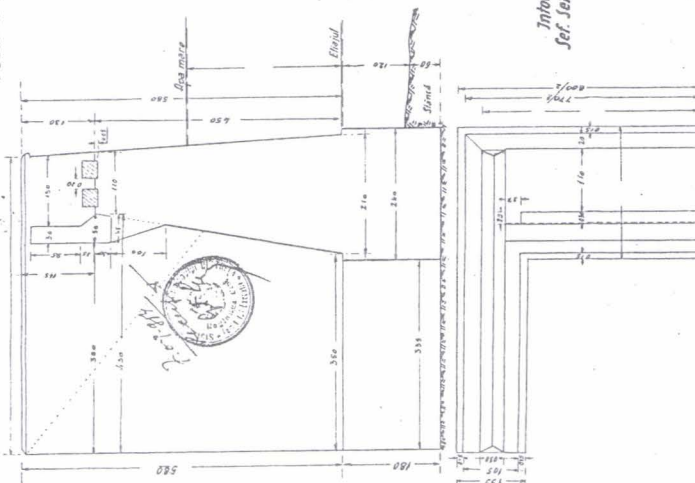
Seria 1-50

Bristița la 25 Aug 1948

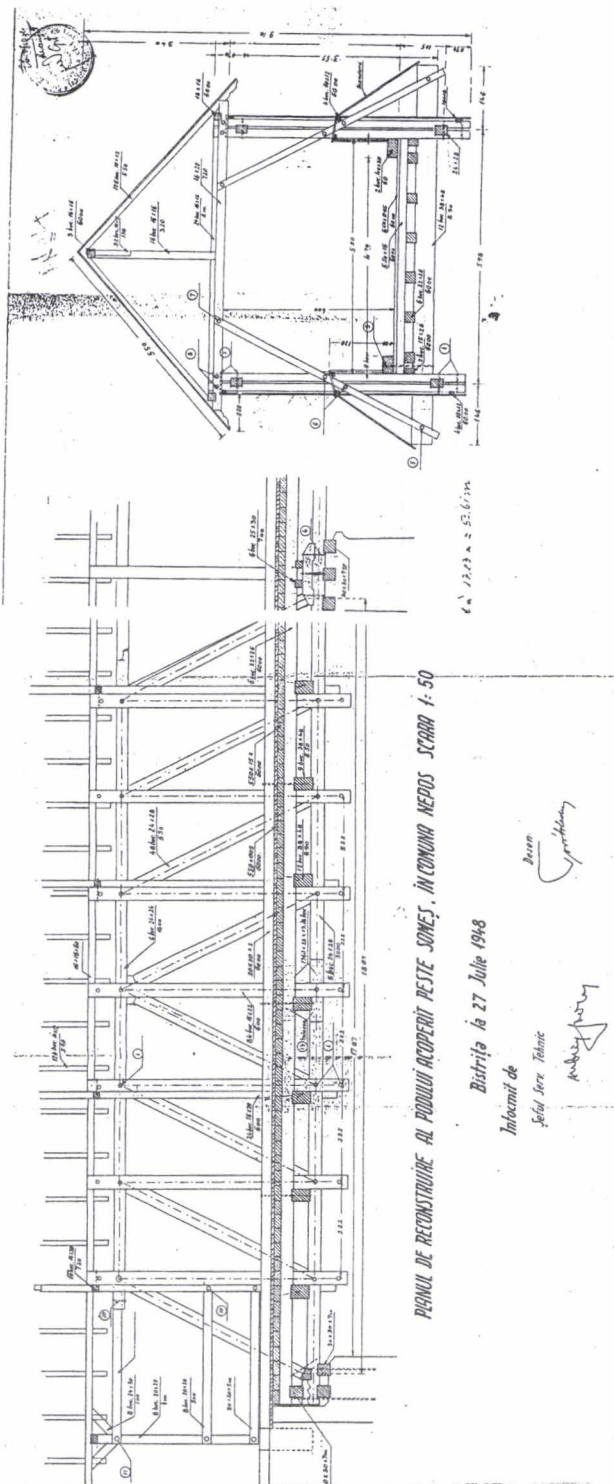
Desenat de
I. Brăteanu

Înlocuit de
Sef. Ser. Tehnic

112

Culea

Tablou rezumativ

Stadiu	Serviciu mobil (tunel) de laminare (20000)	Serviciu anel (500 kg/m)	Forță de tracțiune	Forță de tracțiune maximă (20000)	Serviciu anel
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)
0.000	2.000 (20000)	8.500 (8500)	20.00	20.00	1.000 (1000)

Industria de

Industria de

Industria de

Industria de

Industria de

Industria de

Industria de

F = 1.607 t/m
Lățimea plăcii de laț 100 x 200 mm
Grosimea plăcii 10 mm
Serviciu anel de 10 mm grosime
Alimentul hidraulic necesar este aplicat
la borne de 20 mm, gros
2 x 20000 = 40 t/m
De ver. aplica cele 2 borne in fiecare parte.

Sau aplicat 2 x 100
Pentru forță = 23.3 t
6 s. de la bornele 100 kg/m
2 x 1000 = 200 t
20 laț 55 cm p. 100 aplicat
pentru montare și punere

Batista la 25 Dec. 1948
Căpitan
pl. Iona Ionescu
Județul Iași

Industria de

Industria de

Industria de

Industria de

Calculul sistematic pentru podul de peste Someș in com Nepos
Grinda cu zăbrele

300 f. 4.00 - 8.00

Podul este construit din beton

Podul este construit din beton

Podul este construit din beton

Podul este construit din beton

Podul este construit din beton

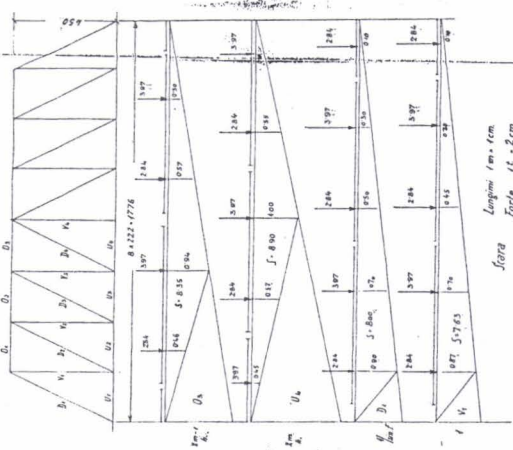
Podul este construit din beton

Podul este construit din beton

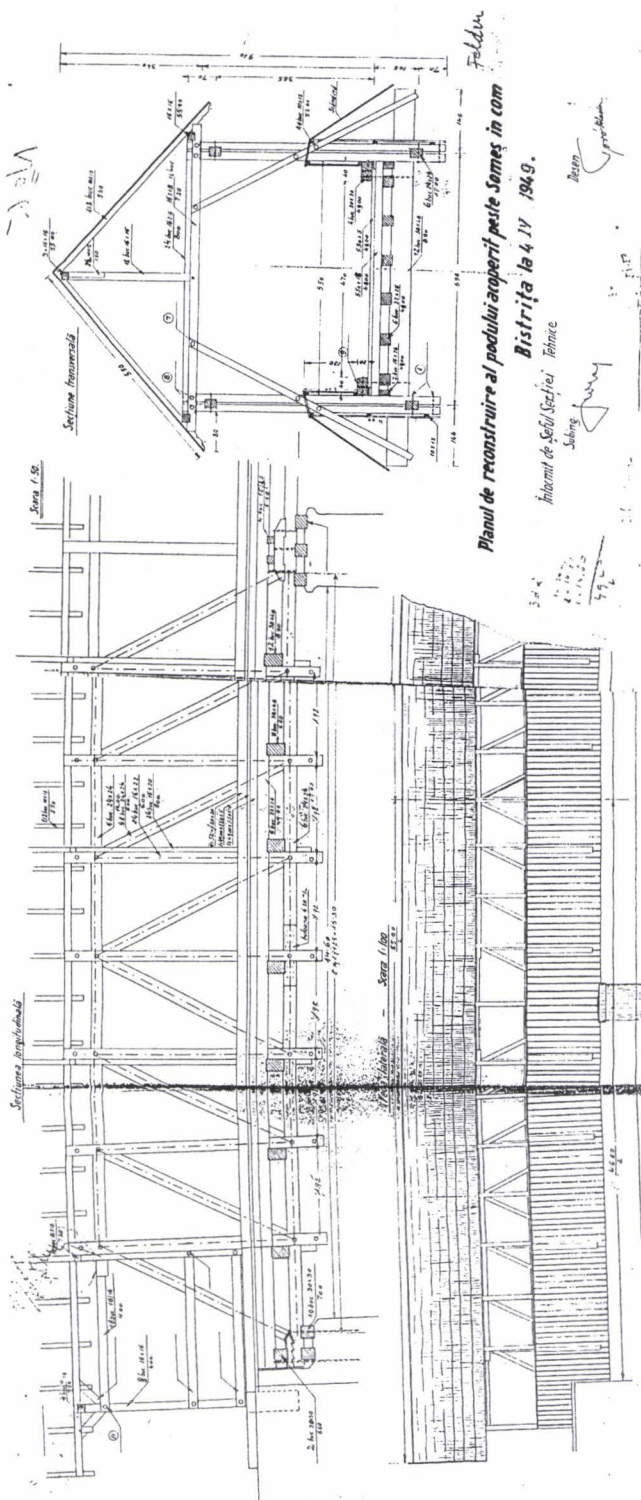
Podul este construit din beton

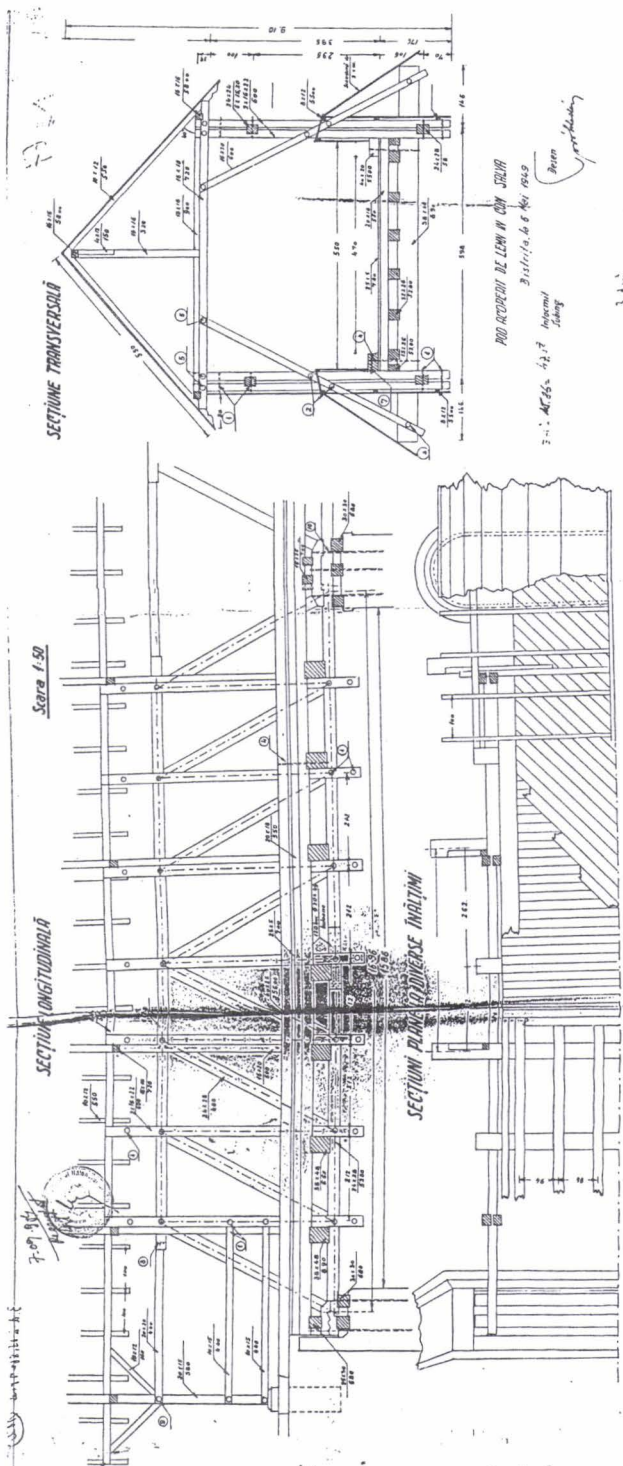
Podul este construit din beton

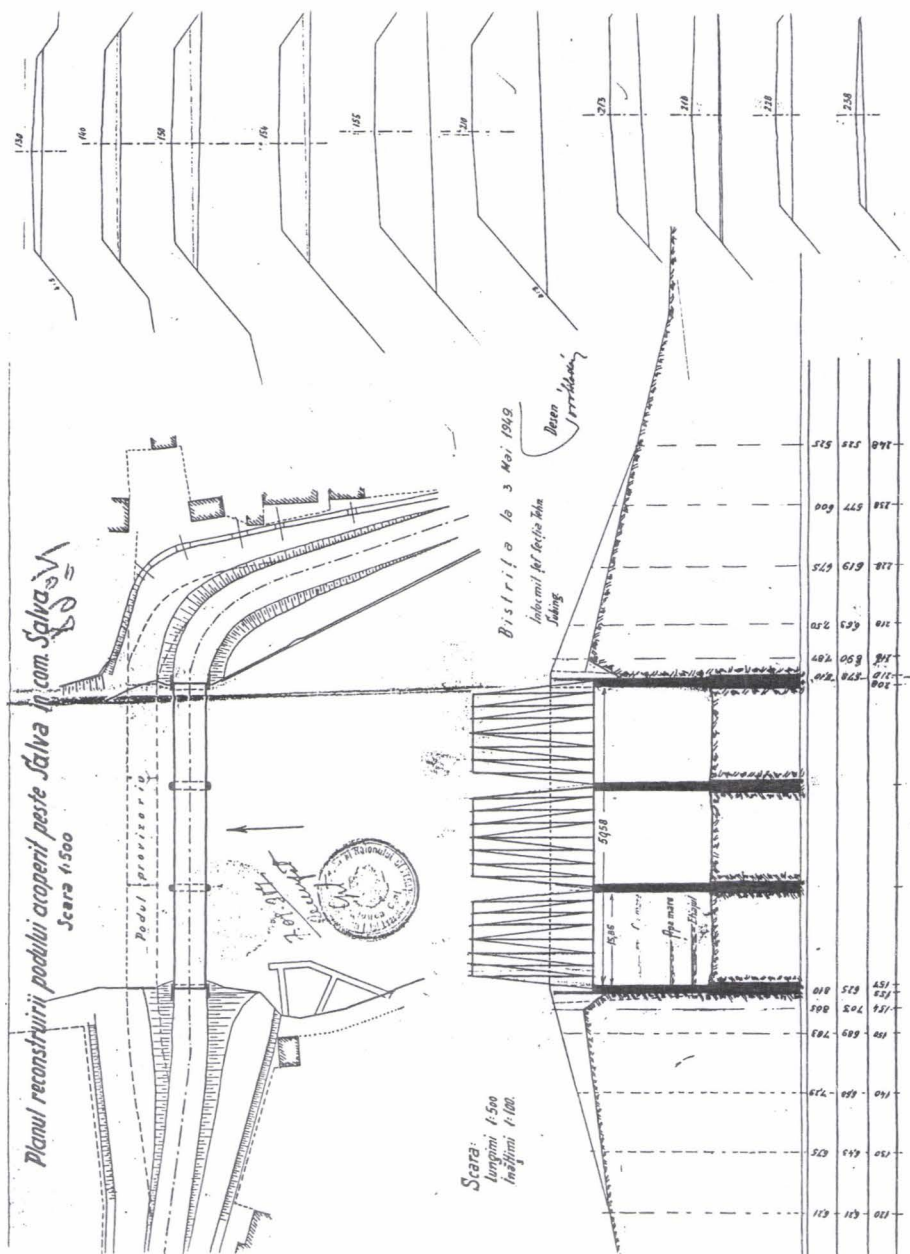
Podul este construit din beton

Scara
Lungime 100 m
Forță 10 t

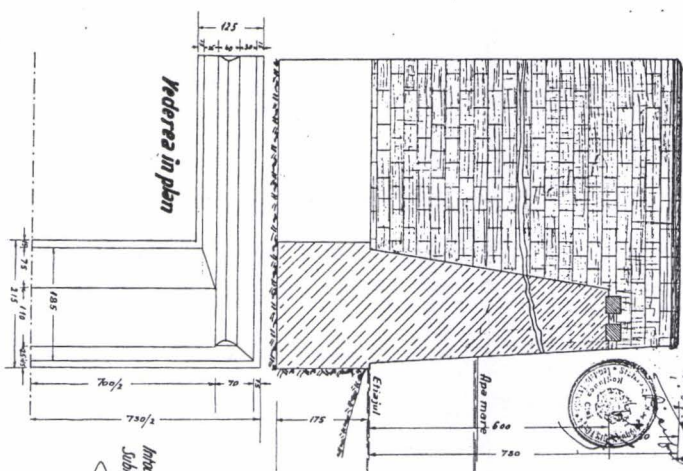

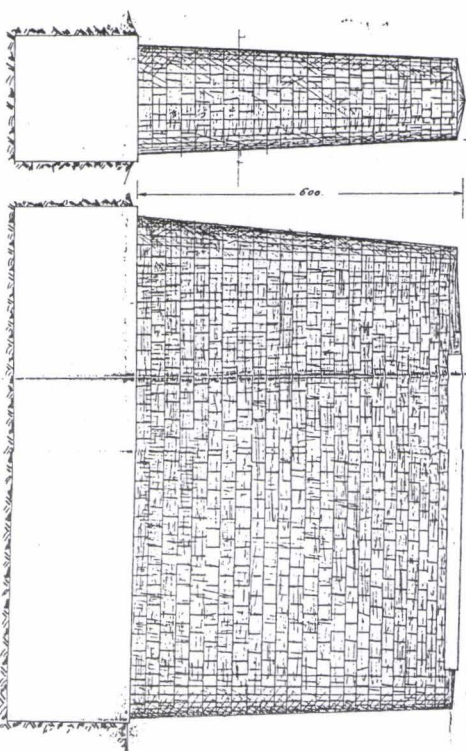

**PODUL MODERNIT PEȘTE SONEȘ ÎN COM. ILMN-MICA
CULEE EXISTENTE**

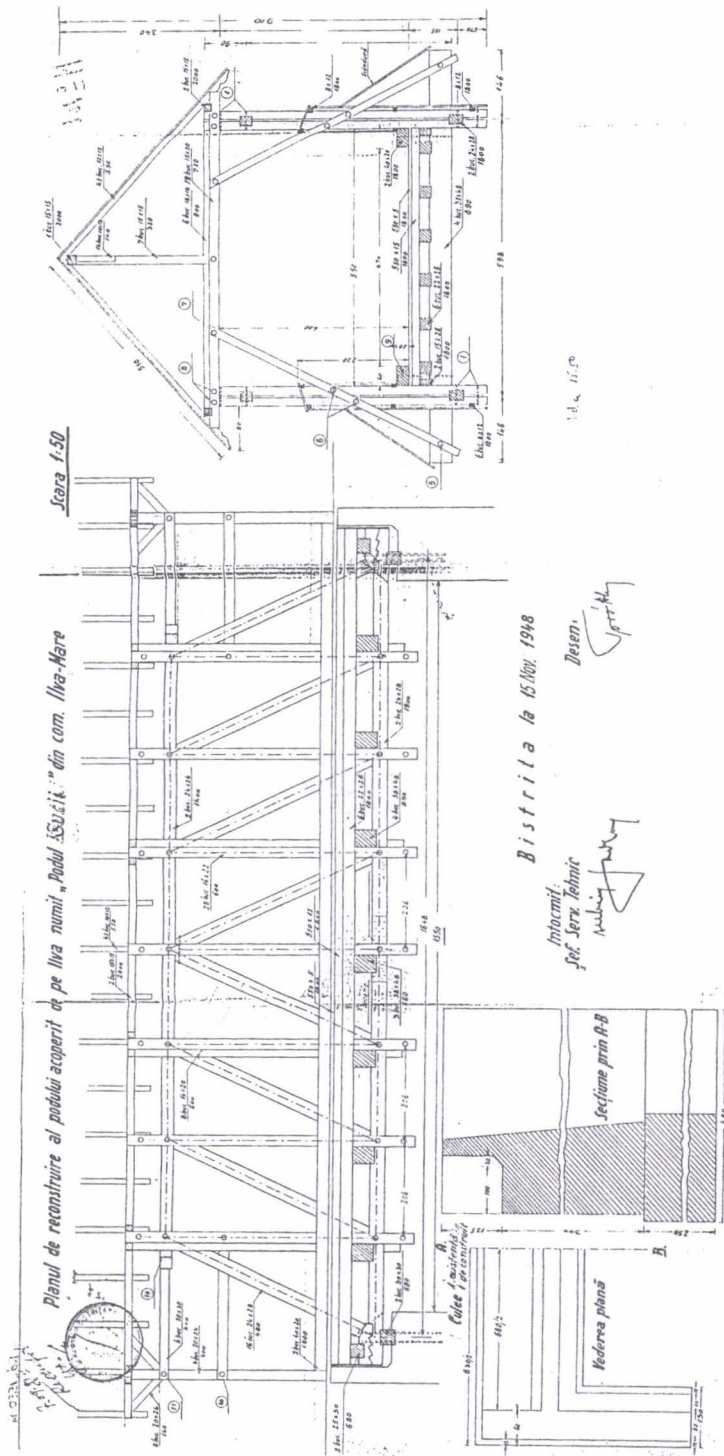
BISTRITA, la 4 Dec. 1948
Inventat de J. J. J. J. J.
Subscris
Drept
G. J. J. J.

pila Existenta

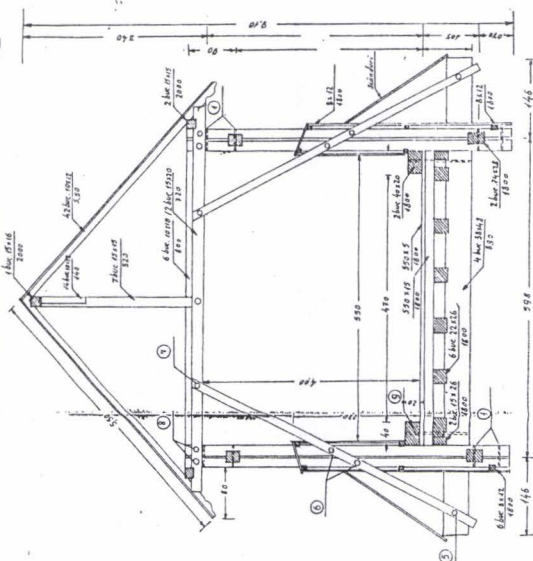

Vederea în plan

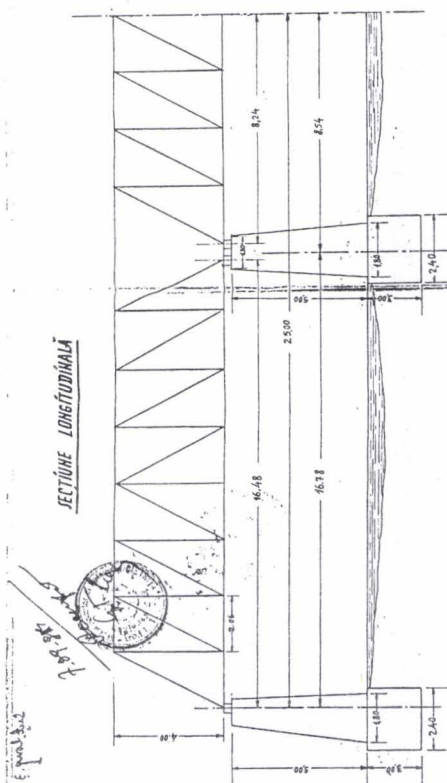

SECTIONE TRANSVERSALA

SECTIONE LONGITUDINALI

PROIECTUL PRODULUI DIN ILVA MARE

SCARA 1:100;

DEJENAT DE
Cond. A-t. Bupdean
BIBLITA LA 11 FEBRUARIE 1949

Self Serv. Technic
Subing

Sakal. bharu

Încercând o **CONCLUZIE**, vom sublinia și noi, alături de cercetătorul clujean Dumitru Irimieș,⁴⁰ că podurile au apărut, inițial, din considerente de ordin: militar, strategic, social, economic și cultural, construcția lor fiind frecventă în zonele unde ființau regimente grănicerești. Ulterior, ele s-au răspândit și în alte zone ale Transilvaniei. În marea lor majoritate, ele erau **bunuri obștești** contribuind la înlesnirea circulației, dar și la îmbogățirea schimburilor economico-culturale.

Chiar dacă modelul a fost adus din altă parte a Europei (cel mai sigur din Elveția), podurile și punțile acoperite din zona Năsăudului au fost construite de **meșteri locali** și au fost întreținute de întreaga obște a comunităților respective. Timp de mai bine de două secole, aceste edificii au reprezentat adevărate efigii ale acestor locuri și, nu în ultimul rând, un motiv de mândrie pentru urmașii bravilor grăniceri năsăudeni.

În loc de **ÎNCHEIERE**, transcriem această invocație adresată Someșului îmblânzit de mâna și mintea omului:

ODĂ CĂTRE SOMEȘ*

“Furiosule Someș, răsărit în culmile Carpaților, oprește-ți puțin apele, ca să-ți spun ceva. Înainte vreme furia ta n-a putut fi îmblânzită prin nici un meșteșug; acum însă îți pleci gâtul subt jugul neobișnuit. Călătorul, care nu de mult stătea îngrozit de vederea ta, acum îi urmează calea fără nici o grijă. Cine a îndrăznit să facă toate acestea ? Acela, care a îndreptat cotiturile urâte ale țărmurilor tale, care, cum vezi, i-a îndemnat pe urmașii lui Romulus, să-și schimbe datinile sălbatice și să se apropie de străbuni și care cel dintâiu i-a învățat să plutească cu plute pe spatele tău și să afle noi căi de câștig. De aici încolo departe îți va răsună numele în lume, pe când până acum ți-ai petrecut anii fără mărire. Oh ! Someșule, de ce soartă fericită te bucuri acum ! Cât de mult ți-a crăscut slava în scurt timp ! Dacă tu învins te bucuri de o astfel de cinste, cu cât mai mare trebuie să fie gloria învingătorului”.

* “Odă către Someș”, scrisă cu ocazia terminării lucrărilor de construcție la podul de la Ilva Mică, ridicat la ordinul baronului Carol Enzenberg, face parte integrantă din “Poemation de secunda Legione Valahica” a lui Antonio Cosimelli.

Traducerea aparține cunoscutului latinist năsăudean Vasile Bichigean.

Note bibliografice:

1. Nicolae Benchea. **Curs general de poduri de lemn**. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p.52.
2. Nicolau V. și Ionescu Gr.I. **Curs general de poduri**. Vol.I, București, 1961, p.1.
3. Nicolae Benchea. **Op. cit.** p.8.
4. Idem. **Op. cit.** p.217-218.
5. Idem. **Op. cit.** p.26-29 și 177-189.
6. Vasile Bichigean. **Trei călători străini despre Valea Someșului**. În "Arhiva Someșană", nr.1, Năsăud, 1924, p.43.
7. Idem. **Op. cit.** p.44.
8. Idem. **Op. cit.** p.48.
9. Nicolae Iorga. **Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească**. Vol. II, Editura "Minerva", București, 1906, p.509. cf. Teodor Tanco. **Gânduri și amintiri lângă ultimele poduri de lemn acoperite**. în: "Virtus Romana Rediviva", vol. III, Bistrița, 1977, p.99.
10. Dumitru Irimieș. **Contribuții privind studiul tipurilor de punți și poduri de lemn din Transilvania**. în: "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1974-1975", Cluj, 1975, p.137-159.
11. Teodor Tanco. **Op. cit.** p.90-105.
12. xxx **Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița - Năsăud**. Editura "Mesagerul", Bistrița, 1999, p.53-182 și 194-229.
13. Teodor Tanco. **Op. cit.** p.92.
14. Idem. **Op. cit.** p.95.
15. Idem. **Op. cit.** p.100.
16. Idem. **Op. cit.** p.103.
17. Dumitru Irimieș. **Op. cit.** p.139.
18. Ibidem.
19. xxx **Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița - Năsăud**. Editura "Mesagerul", Bistrița, 1999, p.75.
20. Mircea Prahase, Gavrilă Rus. **Zagra. O monografie posibilă**. Editura "Carpatia", Cluj- Napoca, 1977, p.180-191.
21. Vasile Bichigean. **Statutul grăniceresc**. în: "Arhiva someșană", nr.8, Năsăud, 1928, p.104-122. cf. Florian Porcius. **Istoricul districtului năsăudean**. în: "Arhiva someșană", nr.9, Năsăud, 1928, p.26.
22. xxx **Arhivele Naționale București**. Fond xerografi, Viena, rola 147, microfilme.
23. Iuliu Moisi. **Figuri grănicerești năsăudene**. în: "Arhiva someșană", nr.21, Năsăud, 1937, p.666-667.

24. Idem. **Op. cit.** p.669.
25. Virgil Șotropa. **Comandanții Regimentului grăniceresc năsăudean.** în: volumul omagial “Fraților Alexandru și I.Lepădatu”, București, 1936, p.816.
26. Idem. **Op. cit.** p.818.
27. Antonio Cosinelli. **Pöemation de secunda Legione valahica.** (Poema Regimentului al doilea grăniceresc năsăudean), Sibiu, 1768. Traducere de Vasile Bichigean. în: “Arhiva someșană”, nr.25, Năsăud, 1939, p.47. Vezi și: Mircea Prahase. **Instalații hidraulice țărănești în subzonele etnografice Rodna și Năsăud.** în: “Revista Bistriței”, vol. VIII, 1994, p.243-256.
28. Mircea Prahase. **Op. cit.** p.251.
29. Dumitru Irimieș. **Op. cit.** p.154.
30. Virgil Șotropa. **Înființarea graniței militare năsăudene - 1762.** în: “Arhiva someșană”, nr.25, Năsăud, 1939, p.319 și 322.
31. Idem. **Op. cit.** p.324.
32. Idem. **Op. cit.** p.361.
33. Idem. **Op. cit.** p.354.
34. Dumitru Irimieș. **Op. cit.** p.157.
35. xxx **Arhivele Naționale. Filiala Bistrița - Năsăud. Anton Coșbuc.** Dosar nr.37, f.43-44. Vezi și: **Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița - Năsăud.** Editura “Mesagerul”, Bistrița, 1999, p.91-92; 204; 206.
36. Idem. Dosar nr.26/1925.
37. Idem. Dosar nr. 9317/1926.
38. Vezi: “Săptămâna”, an I, nr. 11, 3 iunie 1928, p.3.
39. Dumitru Irimieș. **Op. cit.** p.157.
40. Idem. **Op. cit.** p.159.

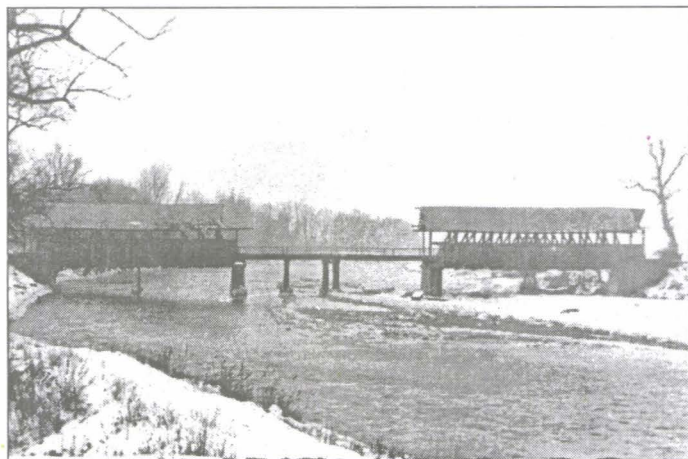
I. "CELE CARE AU FOST ..."

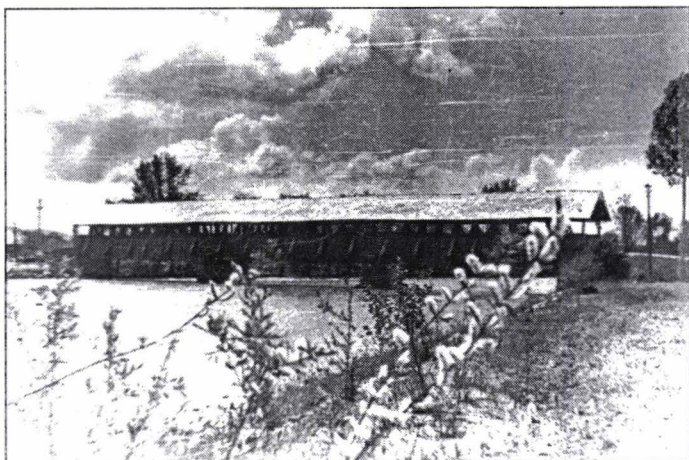
Podul de la Nimigea - 1974

Podul de la Nimigea - 1974

Podul de la Nimigea - 1977

Podul de la Nimigea - 1978

Podul de la Nimigea - 1978

“Rămășițele” podului de la Nimigea - 2002

Ultima fotografie a punții acoperite de la Zagra - 1977

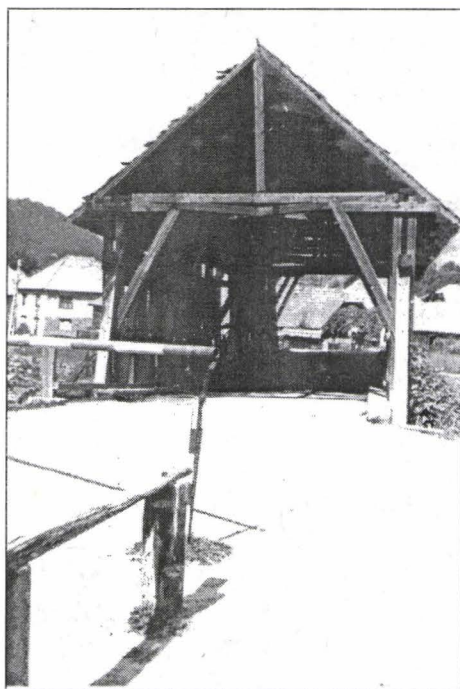
Puntea de la Zagra - peste Țibleșel
Ultima fotografie - 1977

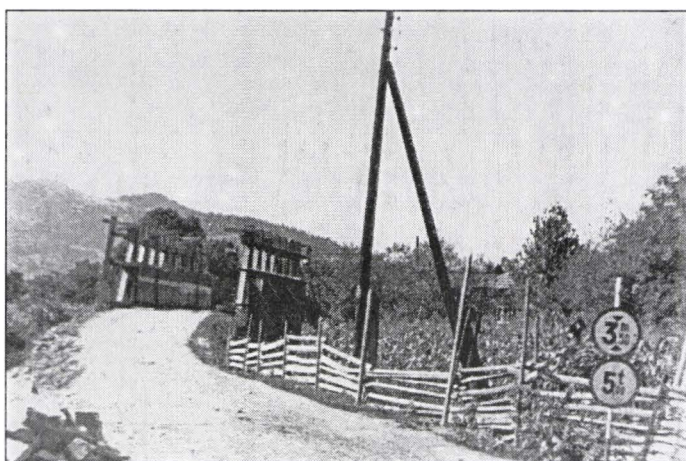
Ilva Mare - podul de la piață - 1982

Ilva Mare - podul de la Primărie - 1980

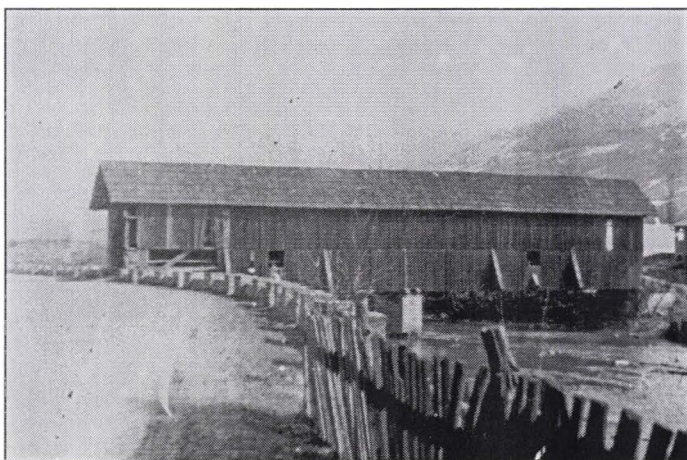
Podul de la Ilva Mică - 1970

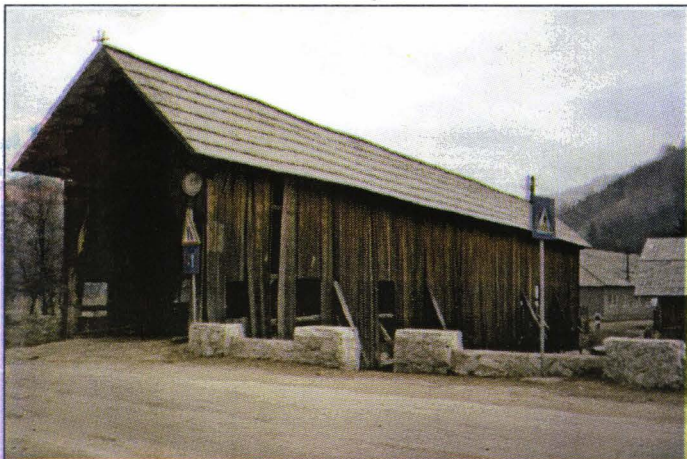
Podul de la Ilva Mare (km. 34,2) - 1975

Podul de la Nepos - 1975

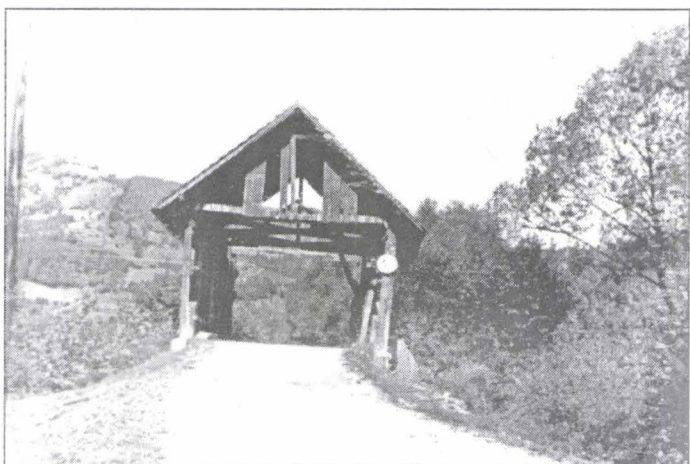
Podul de la Coșbuc - 1984

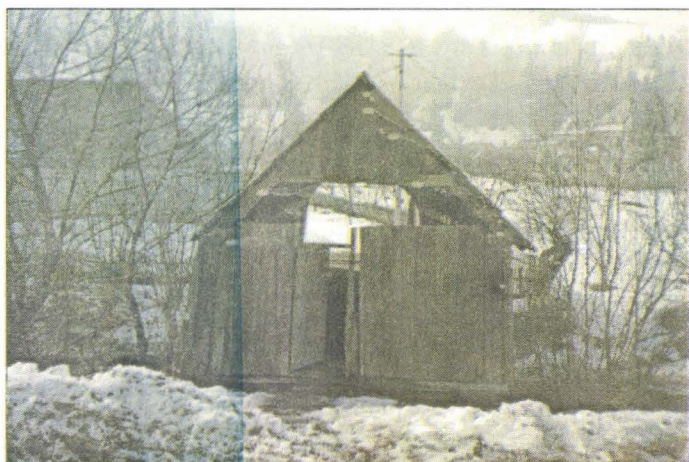
Podul de la Coșbuc înainte de ultima reparație

Podul din Coșbuc înainte de ultima reparație

Ilva Mare - Podul Braniștei - 1972

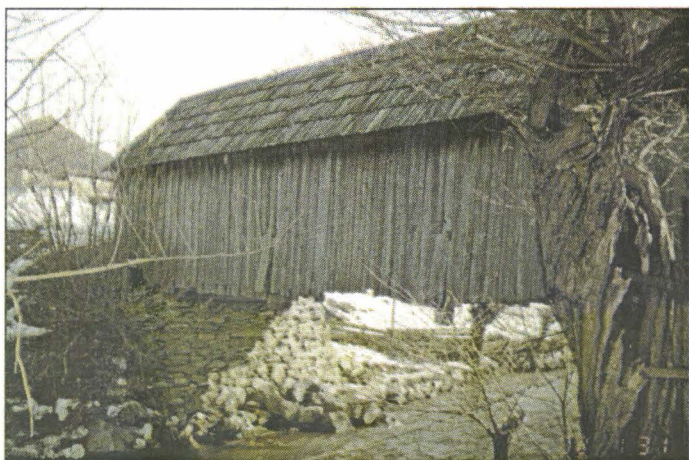

Ilva Mare - Puntea lui Tomuța - ianuarie 2002 - vedere din stradă -

II. "ULTIMII MOHICANI"

Ilva Mare - Puntea lui Tomuța - ianuarie 2002 - vedere dinspre curte -

Ilva Mare - Puntea lui Tomuța - ianuarie 2002 - vedere laterală -

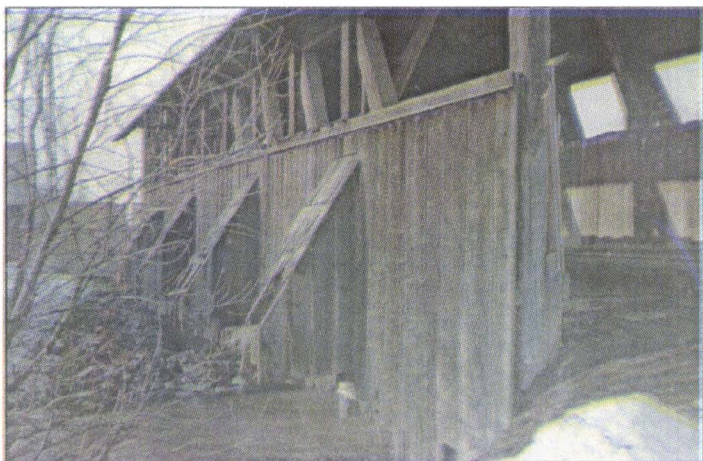
Ilva Mare - Podul de la Primărie

Ilva Mare - Podul de lângă Primărie - ianuarie 2002 - detaliu -

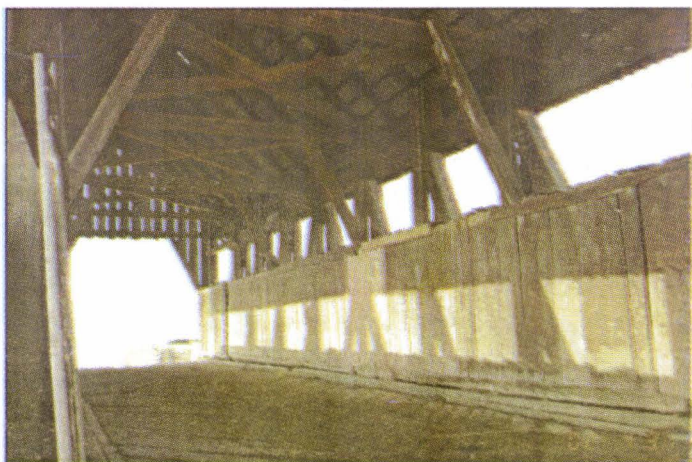
Ilva Mare - Podul de la piață - ian. 2002

Ilva Mare - Podul de la piață - contraforturi - ian. 2002

Ilva Mare - Podul de la piață - detaliu - ian. 2002

Ilva Mare - Podul de la piață - detaliu - ian. 2002

Podul din Coșbuc - feb. 2002

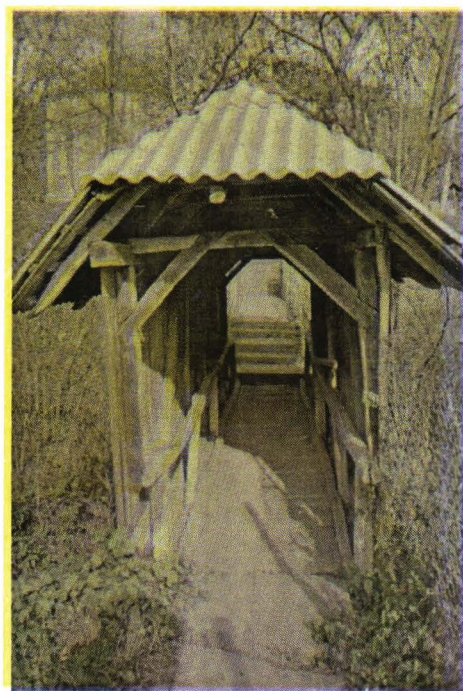
Podul din Coșbuc - contraforturi - feb. 2002

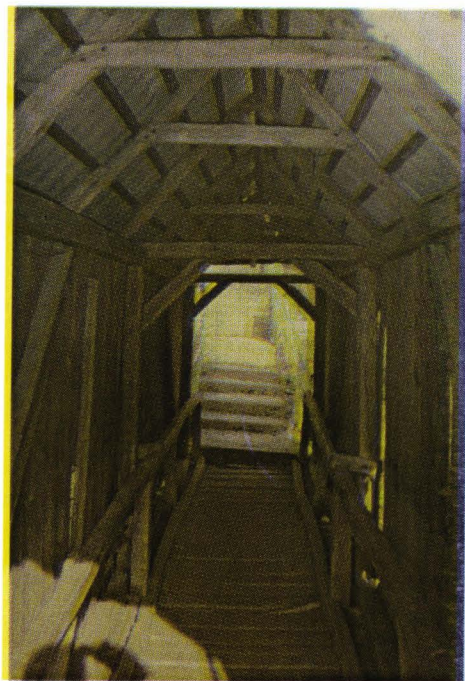
Podul din Coșbuc -
detaliu "dantelărie" - febr. 2002

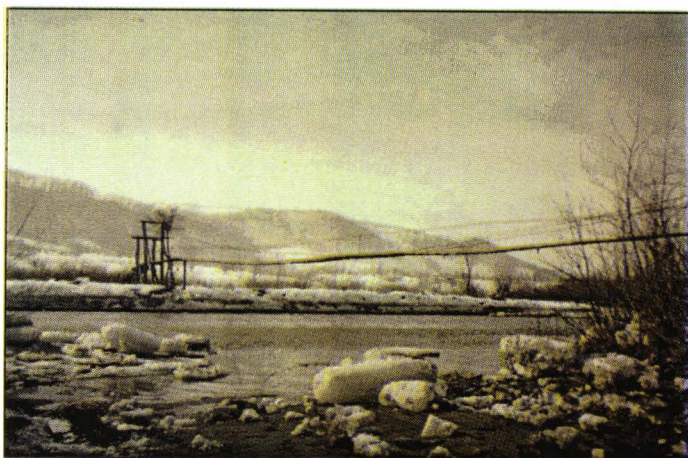
Podul din Coșbuc - detaliu "fereastră" - feb. 2002

Puntea de la Malin - 2000

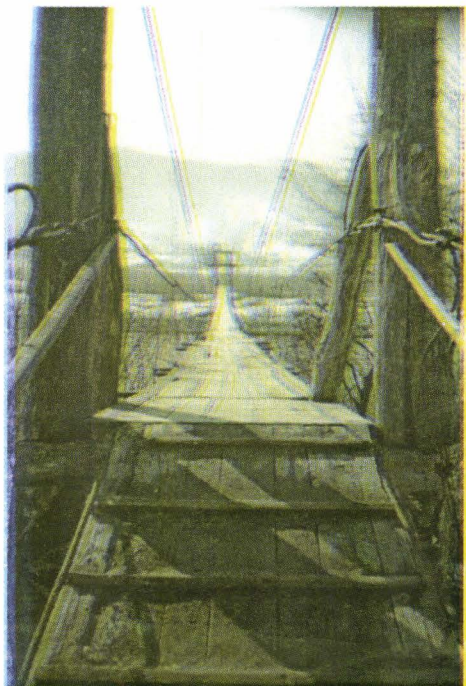

Puntea de la Malin - 2000
- detaliu -

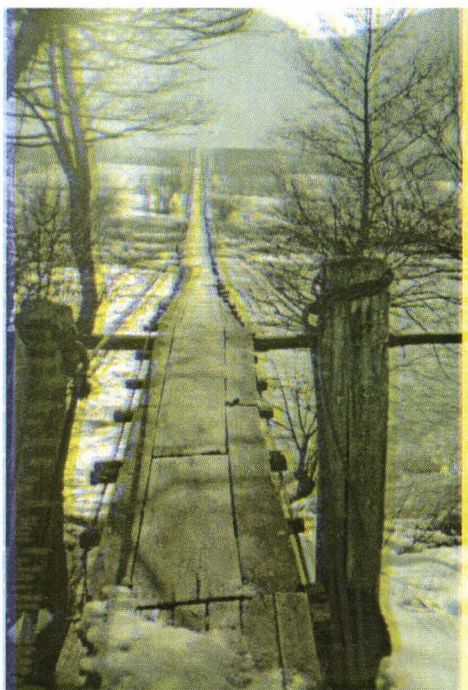

Puntea "stil acordeon" de la Nepos - 2002

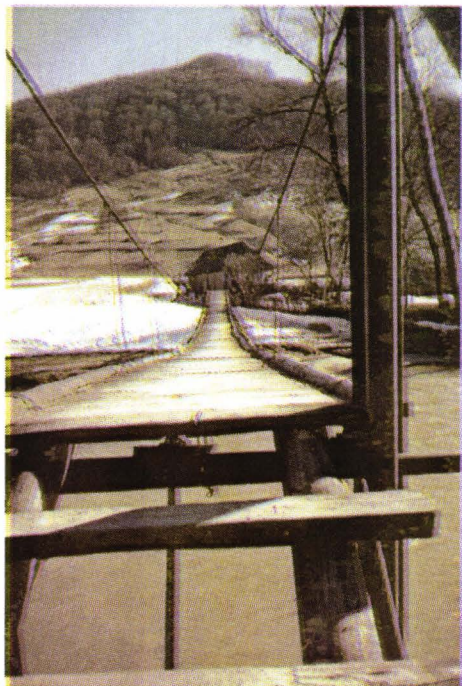
III. ADIACENTE

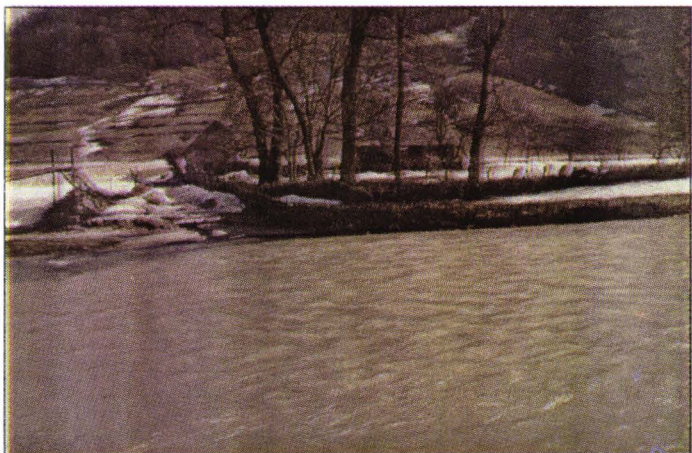
Puntea de la Nepos - detaliu - 2002

Puntea "stil acordeon" de la Nepos - detaliu -
2002

Puntea de la Coșbuc- detaliu -
febr. 2002

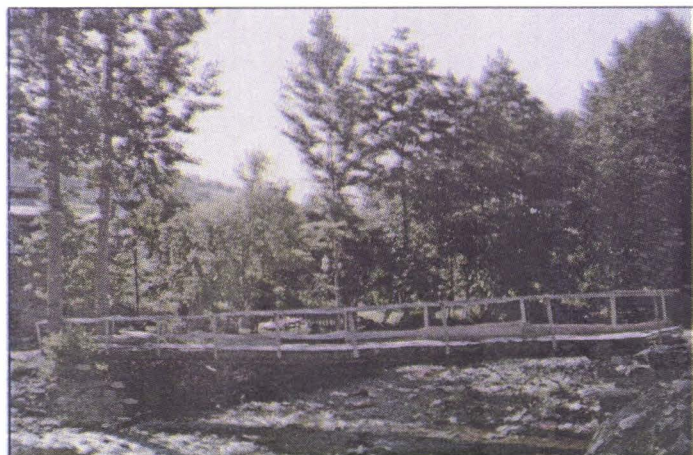
Sălăuța la ieșirea din Coșbuc
feb. 2002
Gard de nuiele și punte de lemn

Zagra - Punte peste Țibleșel

Puntea de la Coșbuc - peste Sălăuța - febr. 2002

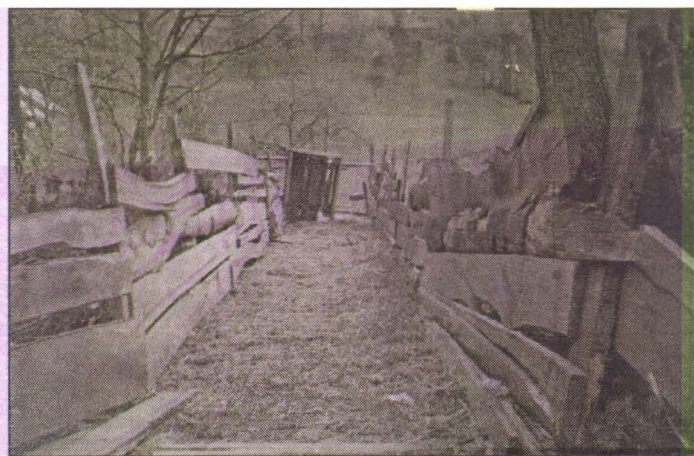
Uagra - Puntea lui Codeie

Zagra - Puntea lui Pimil

Poienile Zăgrii - Punte peste valea Zpgrii - aprilie 2002

Zagra - Punte pentru animale - aprilie 2002

V. MICROMEDALIOANE

CENTENAR SIMEON RUSU

Interferențe între opera și viața omului de cultură Simeon Rusu (1902-2002)

prof. Domnița ERSEN-VULTUR - Bistrița

În așteptarea lunii mai ...
(Gânduri la un centenar)

1902 - 2002

Simeon Rusu
- ad. 07/08

În fiecare an, când luna mai se apropie și apoi încetul cu încetul își intră în drepturi, omul se bucură c-a mai prins o primăvară. Sufletul lui vibrează, trupul primește vigoare de la covorul de iarbă verde, de la pământul reavăn, de la frunzișul proaspăt și mai ales de la mireasma florilor. Parfumul lor călătorește pe vânt, aleargă de ici-colo, te urmărește, pierde și iar apare.

Când luna mai își intră în drepturi, când talanga oilor de pe dealuri pătrunde în auz, când adierea lină și răcoroasă a vântului vă mângâie, lăsați-vă gândul, dragi și vrednici

locuitori ai Archiudului și ai plaiurilor județului Bistrița-Năsăud, ba chiar și cei ai Mureșului, să zboare ...

Haideți să încercăm o clipă să oprim scurgerea vremii ... Să lăsăm inima, sufletul și cugetul să alunece spre focul nestins al amintirilor ...

Să ne întoarcem în Archiudul de acum o sută de ani. Stătea și atunci pitit între dealuri, purtând pe umeri greutatea milenară. Dangătul clopotelor plutea și atunci peste sat, bătând mai vesel sau mai trist ...

Drumurile de hotar sau de țară făceau și atunci legătura cu Teaca, Stupini, Brăteni, Budurleni, Ocnița, Comolod și Orosfaia. Numai că atunci, oamenii din satele vecine se cunoșteau după nume sau poercle. Tinerii mergeau "lăturenii", jucau la horele din sat, se întâlneau la târgurile din Teaca, Lechința sau Sânmihaiu de Câmpie.

În Archiudul acelor vremi, deci în urmă cu o sută de ani, la 22 mai 1902, a venit pe lume, printre flori de mai, un băiat frumos, zdravăn, cu ochi

mari pe care părinții lui, Grigore și Nastasia Rusu, l-au botezat cu numele de Simeon.

El a crescut în căsuța cu “obloane verzi” lângă troița de la poartă, împodobită cu flori, lângă cumpăna fântânii, printre zumzetul albinelor și roiul de fluturi. A umblat desculț pe ulițele prăfuite, îmbrăcat într-o cămașă lungă de pânză. Când a fost mai măricel, a mânat vitele la păscut, prin “Nuced” și “Răzoare”. În nopțile de iarnă asculta la gura sobei povești spuse de tatăl său, meșter în ale povestitului. De Crăciun a umblat la colindat și de Bobotează cu “Chiralexă”.

La vârsta adolescenței mergea la horă și petreceri, culegea strigături, compunea și el, le transmitea altor tineri, și încetul cu încetul a ajuns un mare iubitor și culegător de folclor.

La vârsta de 18 ani, când cei de vârsta lui joacă la horă, merg la clăci sau petreceri, atras de învățătură pleacă spre orașul Bistrița, apoi la Reghin și Orăștie, unde urmează clasele de liceu și apoi la Cluj pentru a urma Dreptul.

La numai trei ani de la plecarea sa din sat, Archiudul va ieși din anonimat.

Numele tânărului archiudean Simeon Rusu va fi prezent în unele publicații ale timpului: “Izvorașul” (Bistrița-Năsăud), “Cosânzeana” (Orăștie), “Șezătoarea” (Fălticeni) și altele, ca apoi să apară rând pe rând în culegerile de folclor și în final pe propriile lui opere, scrise la Archiud, Reghin, Orăștie sau la Cluj.

Numele lui a intrat în istoria folclorului românesc. Prima lucrare este cea a lui Valeriu Nițu, “Profiluri mureșene” volumul II, Târgu Mureș, 1973. Referințe apar și în următoarele lucrări: “Istoria folcloristicii românești”, Ovidiu Bârlea, București 1974; Teodor Tanco “Virtus Romana Rediviva”, volumul IV, 1981; Teodor Tanco - “Dicționar literar 1639-1997” al județului Bistrița-Năsăud, 1998.

Zestrea spirituală lăsată de Simeon Rusu este un modestă, pentru că viața lui s-a stins în pragul împlinirii vârstei de treizeci de ani, la 2 mai 1932, dar merită cunoscută, pentru că reprezintă o mărturie peste timp a dragostei lui pentru folclor și pentru cultură, în general.

Pentru toate faptele sale izvorâte din inimă și conștiința curată se cuvine să-l păstrăm în memorie.

Călătorule, care treci prin Archiud, oprește-te o clipă în fața casei părintești a lui Simeon Rusu, care în ciuda trecerii anilor, stă cu fruntea sus, în centrul satului, în vecinătatea “Monumentului eroilor”, îngrijită de actualii proprietari ...

Casa e la fel ca-n versurile poetului:

“O casă cu obloane verzi
la margine de drum de țară

în jurul ei
mălini și crini
e cea mai scumpă-a mea comoară”

Iubiți credincioși ai Archiudului, când mergeți la Sfânta Biserică “Sfinții Mihail și Gavril”, lăsați o floare pe mormântul poetului, drept omagiu pentru strădania lui de a ridica faima Archiudului. Bucurați-vă că-l aveți lângă D-voastră!

I. O viață scurtă, trăită intens

SIMEON RUSU, publicist, folclorist și scriitor, a fost primul fiu al Archiudului care a absolvit o facultate - Facultatea de Drept din Cluj.

S-a născut la 22 mai 1902, în satul Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud. Tatăl său, Grigore Rusu, țăran harnic, bun gospodar, este recunoscut în sat ca un om cu o “inimă de aur”, sarea în ajutorul celor apăsăți de greutate. Ca dovadă stă o “Convenție” prin care el se obligă să plătească 800 de coroane pentru trei frați Botoi - Iosif, Luca și Constantin, a căror casă a fost propusă pentru licitație. Ei urmau să-i plătească lui Grigore Rusu, când vor putea. Au plătit din 1903 până în 1906. (“Convenția” a fost scrisă de învățătorul Ioan Emil Butnariu în 24 XII 1903).

În “Convenție”, alături de numele Grigore Rusu, apare și numele Câmpeanu (Rus Câmpean Grigorie) poate pentru aceea pe trei dintre tipăriturile lui Simeon Rusu apare Simeon Rusu-Câmpeanu. Teodor Tanco încearcă să explice că prin acel “Câmpeanu” Simeon Rusu a dezvăluit originea locului - Archiudul de Câmpie, situat în partea de nord a Câmpiei Transilvaniei - spre Bistrița.

Mama, Nastasia, născută în 1865 în Archiud (părinți Flore, Samson și Ana), de religie greco-catolică, ca și soțul ei, a fost botezată de preotul Gregoriu Vișan (vezi anexa).

Nastasia Rusu era o femeie deosebită, bună, cuviincioasă. În biserică avea locul ei, lângă banca preotesei și lângă locul de închinăciune al femeilor. A purtat “cununa anului” (prescură pentru toate sărbătorile din an și pasca și vinul pentru Sfintele Paști. A murit la vârsta de 85 de ani. A fost înmormântată în curtea Bisericii din Archiud, alături de soțul ei și de cei doi fii, Domnița și Simeon, decedați cu mulți ani înainte.

Surorile poetului:

ILEANA RUSU, țărancă harnică, va fi cea care-și va ajuta mama în creșterea copilului. A locuit după căsătorie în vecinătatea casei părintești (casa Copreanu Toader și Leonora), dar a murit în casa părintească. Este înmormântată în incinta bisericii din Archiud.

O poză de familie.

De la stânga la dreapta: Simeon Rusu, mama Nastasia cu sora poetului cea mică Domnița; sora cea mijlocie Maria cu fiul său Ionuc.

MARIA RUSU - căsătorită cu Ioan Ersen (Gugu), era o femeie mărunțică, slăbuță, dar foarte harnică și foarte credincioasă. Ea și-a iubit atât de mult fratele, încât și-a părăsit gospodăria și a plecat la Reghin să-și ajute fratele, elev la Liceul de stat (1921-1924). O urmează și soțul ei, care intră la o moară ca lucrător (morar). În această perioadă, fiul lor Ionuc (Ersen I. Ioan) va urma și el trei ani de liceu. Când Simeon Rusu pleacă la Liceul "Aurel Vlaicu" din Orăștie, cei trei (Maria, Ioan, Ionuc) se întorc în sat. Maria moare în 1954, la vârsta de 65 de ani. Este înmormântată în incinta bisericii.

Cine-și mai aduce aminte de Maria Rusu - spune: "Toată viața a umblat îmbrăcată în negru". Așa o știu și nepoții: "Cămașă albă, rochie și șorț negru, bluză neagră".

DOMNIȚA RUSU (1907-1929) - a fost "... floarea cea mai mică/ din florile ce-a sădit mama" (versuri din poezia "Cea mai mică" scrisă de Simeon Rusu la Cluj, nov. 1926).

A lucrat un an ca învățătoare la Milaș. S-a stins din viață în floarea vârstei - la 22 de ani, secerată de tuberculoză. A fost înmormântată în curtea bisericii. Ea a deschis primul mormânt al familiei. Se păstrează nota de plată achitată de părinți, pentru locul de veci - semnată de părintele Patriciu Tătaru (1929).

A N I I D E ȘCOALĂ:

Simeon Rusu își face instrucția primară în Archiud. Rămâne în sat până la vârsta de 18 ani, lucrând alături de părinți în gospodărie.

În 1920 se înscrie în clasa a IV-a la "Școala civilă de băieți" din Bistrița. Există din această perioadă 2 fotografii cu o

Simeon Rusu alături de un grup de colegi de la "Școala Civilă de Băieți" din Bistrița, la "Maialul" din 16 mai 1920.

Simeon Rusu la încheierea anului școlar 1920/1921, cu un grup de colegi.

- Bistrița, 26 iunie 1921 -

parte din absolvenții clasei a IV-a 1920-1921, făcută la sfârșit de an și alta la "Maialul" din mai 1921 - primul maial românesc din oraș, după cum e notat pe dosul fotografiei.

Pentru următorii ani de studiu există date (foi matri- cole, diplome).

În 1921-1922 - elev clasa a V-a - Liceul de Stat Reghin

1922-1923 - elev clasa a VI-a

- la același liceu

1923-1924 - elev clasa a VII-a

- la același liceu

1924-1925 - elev clasa a VIII-a

- Liceul "Aurel Vlaicu" din Orăștie

În iunie 1925 își ia

Bacalaureatul în orașul Deva

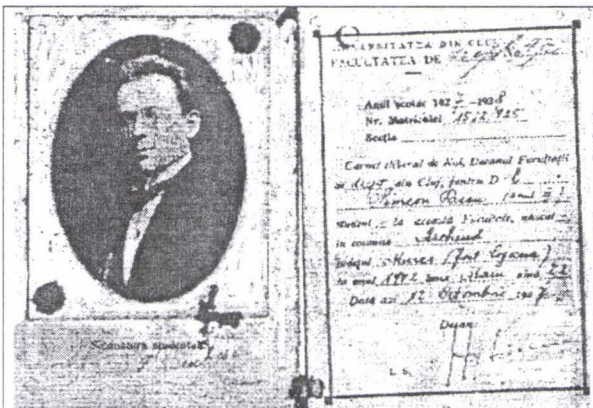
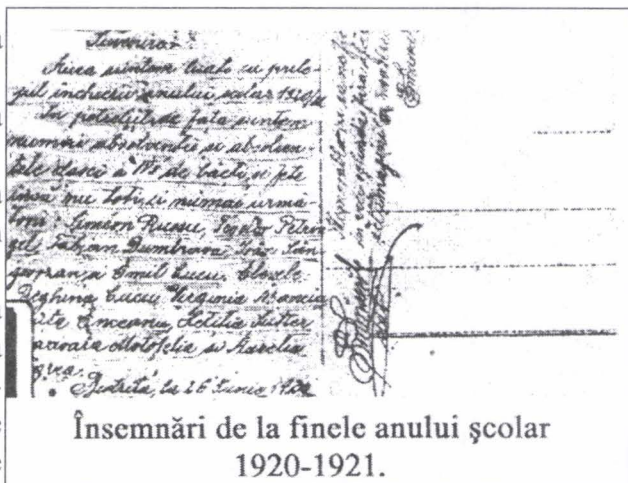
- secțiunea modernă - con-

form "Diplomei de

Bacalaureat" - care se

păstrează în copie.

În toamna anului 1925 se înscrie la Universitatea din Cluj, Facultatea de Drept.

File din carnetul de student

ANII DE STUDENȚIE:

an I - 1925-1926; an II - 1926-1927; an III - 1927-1928; an IV - 1928-1929.

Pentru anii III și IV - există filele din "Carnetul de student" nr. matricol 1532/1925.

După terminarea facultății este licențiat în drept și alege cariera de avocat pledant. Profesează avocatura în orașul

Reghin, și-i este sursa principală pentru materializarea celor 20 de titluri de cărți, dintre care merită să fie reținute: “Scânteuțe” - poezii populare; “Povești ardelenesti” - culegere de folclor, și volumul de poezii “Flori de mai”.

La Reghin conduce și scrie câțiva ani foaia locală cultural - politică “Semănătorul” (vezi capitolul “Publicistică”). Când simte că se apropie sfârșitul, își ia, printr-o scrisoare intitulată “Rămas bun”, adio de la “Semănătorul” și de la cititori - 15 iunie 1931.

Mormântul lui Simeon Rusu din cimitirul satului Archiud

La un an - 1932 -, într-o zi de mai, învăluit în flori, așa cum venise pe lume, în pragul împlinirii a 30 de ani, moare în casa părintească din Archiud, avându-i alături pe cei dragi: mama, tata și cele două surori - Maria și Ileana cu familiile lor. Este înmormântat alături de sora sa Domnița, tânăra și frumoasa dascăliță, în curtea bisericii din Archiud.

În 1988, crucile vechi din piatră cioplită, pe care abia se puteau citi numele, au fost înlocuite cu o piatră funerară dublă, cu statueta Maicii Domnului, lucrată de meșterul pietrar Nedelea (Bistrița). Aceasta a fost un modest omagiu adus de nepotul său, fiul sorei Maria, Ioan I. Ersen cu soția Măricica și fiii acestora, respectiv Ersen Simeon și Ersen Vultur Domnița cu familiile.

În memoria poetului, Căminul cultural din Ardechiud a primit în 1947, numele de Căminul cultural “Simeon Rusu”, iar Fundația culturală regală “Regele Mihai I” a trimis o scrisoare de mulțumire, nepotului Ioan I. Ersen, pentru donațiile de cărți. (Vezi anexa).

II. Tânărul Simeon Rusu - fascinat de cultura locală și de folclorul transilvan

Simeon Rusu se afirmă ca un mare animator cultural, el “făcuse pur și simplu apostolat din activitatea culturală în satul lui”, în primul rând prin mijlocirea teatrului. dacă monologul este cea mai rudimentară formă a interpretării, tipărind și din acestea mai multe titluri, el a urcat la dialog, a realizat

și a scris adevărat teatru pentru diletanți: “Pedeapsa păcatului”, piesă în două acte, Cluj, 1925; “În calea dușmanului” (1848), piesă într-un act, Cluj, 1925; “Primărița”, comedie în două acte, în dialect câmpenean, Cluj 1926”.¹

În vara lui 1924 prezintă la Archiud piesa “Ruga de la Chisălău” de Iosif Vulcan, iar în anii următori, piese proprii, așa cum s-a amintit mai sus.

Simeon Rusu înființează în Archiud o bibliotecă sătească și ține diverse conferințe.

Ținând seama de perioada în care a trăit, de evenimentele istorice - amintind în acest sens Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, tânărul din Ardeal are acum drumul deschis spre școala românească, așa că la vârsta de opt-sprezece ani se înscrie la Școala civilă de băieți din Bistrița, în anul școlar 1920-1921, unde termină clasa a IV-a. Era flăcău, se îndrăgostise de hore, de clăci, de petreceri, de cântecele populare și strigături. S-a îndrăgostit de folclor, pe care a început să-l culeagă și să-l valorifice de pe băncile liceului. În 1923 (elev clasa a VI-a - Reghin) culege din archiud, dar și din alte aste ale județului, poezii populare, care vor fi publicate sub titlul “Scânteuțe”. “Poezii populare” (balade și chiuituri) adunate și ordonate de Simeon Rusu, Gherla, Tipografia “Aurora - A. Todoran, 1924, 96 pagini. Culegerea e prefatăată elogios de profesorul Dimitrie Murărașu, care laudă sânguința elevului său. Volumul cuprinde 21 de baade și 380 de strigături, culese “din regiunea Mureșului de Sus și Câmpie. Majoritatea din Archiud. Colecția oferă variante cunoscute din alte volume”.² Volumul s-a epuizat în același an.

Următoarea culegere este “Descântece, farmece și leacuri din popor pentru boale omenești și de animale”, iar în colaborare cu bunul său prieten Aurelian Borșianu din Deda, tipărită tot în Gherla, 1927, având 64 de pagini. “Culegerea conține 40 exorcisme culese din satul său natal și din volumul “Brașoave” a lui Popescu Ciocănel, 64 leacuri pentru oameni, șase pentru nimale și un indice.”³

Mai valoroasă prin conținut și prin valoarea științifică este culegerea “Povești ardelenesti” (Gherla, Tipografia “Aurora - A. Todoran, 1928), ea cuprinde 39 de pagini în

cuprinsul cărora sunt 3 basme: “Veriga fermecată”, “Rugăciunea ciobanului” și “Săracul cu sacul fermecat”, 2 legende și 5 snoave, adunate de la informatori din Archiud: Grigore Rusu (tatăl), Ioan Ersen (cumnat - soțul sorei sale, Maria) și Teodor Bretfelean. “Pot fi relevate ca rarități legenda despre diavolul prefăcut în cal, care face pe cioban să omoare un crâșmar, iar pe crâșmăriță să se spânzure (Murgul nimănu).”⁴

Înainte de a fi publicate în culegere, poveștile au apărut, unele dintre ele, în revista “Izvorașul” - Bistrița, Mehedinți, numerele 5-6 1923; 9-10, 1923 și 11-12, 1923, când tânărul era elev în clasa a VI-a de liceu (Reghin).

“Trebuie inserat în domeniul folcloristicii și culegerea “Colinde”, Tipografia “Alexandru Anca” Cluj, 1929, 22 pagini, pentru frumusețea și prospețimea spirituală a locurilor de proveniență. Culegerea nu este riguros alcătuită, însă există o mențiune lămuritoare în final: “Colindele din broșura de față sunt colectate, o parte, și cea mai mare, de la mama mea Nastasia F. Rusu, de 57 ani, neștiutoare de carte, și surorile mele, Ileana, Maria și Domnița, știutoare de carte, iar altă parte, de la colindători, care au cutreierat satul Archiud, colindând pe la Crăciunul anului 1923 și s-au abătut pe la ferestrele mele” (pag.23).”⁵ Iar biograful său, Valeriu Nițu, în lucrarea “Simeon Rusu”, în “Profiluri mureșene”, vol. II, Târgu Mureș, 1973, mai adaugă încă o culegere, “Alte povești ardelenesti și snoave”, fără a indica anul și locul apariției. Titlurile, ca și cuprinsul unor bucăți ne implantează în aceeași zonă de unde a cules din rodul creației populare cel ce i-a fost exemplu lui Simeon Rusu și i-a urmat pașii: Ion Pop Reteganul.”⁶

Pentru contribuția și însemnătatea culegerilor de folclor, pentru toată activitatea sa folcloristică, Ovidiu Bârlea în “Istoria folcloristicii românești”, București, 1974, pag. 433, îi înscrie numele: Simeon Rusu Câmpeanu.

III. Inedita dramaturgie a lui Simeon Rusu

Câteva constatări se impun privind varietatea genurilor în care Simeon Rusu s-a manifestat cu talent și ar fi putut să fie un nume de rezonanță. Așa după cum s-a amintit în primele pagini ale acestei scurte monografii, Simeon Rusu a avut dragoste pentru teatrul total, pentru scris și jucat în fața maselor. Cu predilecție pentru țărani, a scris monologuri, comedii, tragedii și dialoguri.

Acestea au apărut între anii 1925-1929 în vremea studenției, când în paralel cu învățătura ea se dedică și creației.

Creațiile dramatice apărute sunt următoarele:

“Pedeapsa păcatului”, tragedie istorică, în 2 acte (Cluj, 1925)

“În calea dușmanului”, tragedie istorică, într-un act (Cluj, 1925)

“Vrăjitoarea”, comedie în versuri, într-un act (Cluj, 1925)

“Cântecul cocoșului” sau “Moartea stelniței” - dialog (Cluj, 1925)

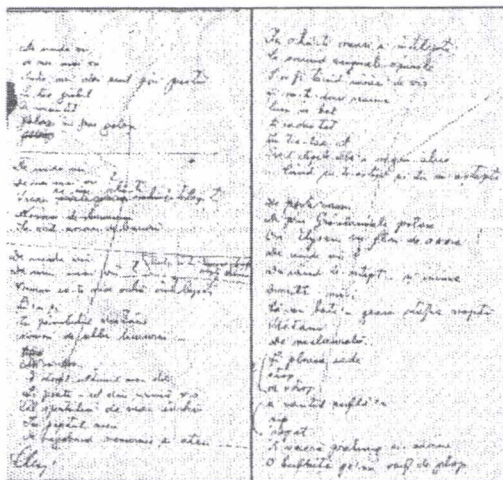
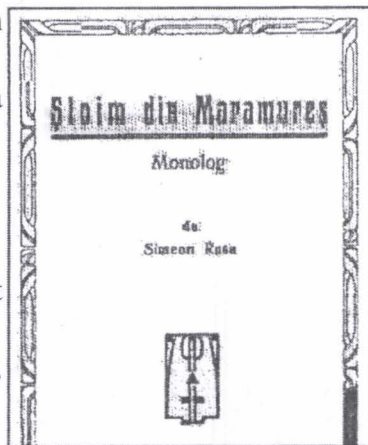
“Ștefan și Victoria”, dialog (Cluj, 1925)

“Teofil”, monolog (Cluj, 1925)

“Drotarul”, monolog (Cluj, 1925)

“Primărița”, comedie în 2 acte, în dialect câmpinean (Cluj, 1926)

“Petecul lângă spărtură”, monolog (Cluj, 1926)

“Zmeul l-a însurat”, monolog (Cluj, 1926)

“Șloim din Maramureș” monolog (Cluj, 1929)

“Solomonarul”, monolog (Cluj, 1929)

IV. Flori de mai

Purtând în suflet mireasma și sensibilitatea poeziei populare, citind ori

recitind în fața publicului poezia marilor noștri clasici, Simeon Rusu își încearcă condeiu, din 1923 (elev în clasa a VI-a), scriind primele poezii.

Poeziile erau scrise pe carnețele, pe care le purta mereu la el. Azi se păstrează doar coperțile carnetelor, cu semnătura inconfundabilă a autorului, iar filele scrise au fost rupte, păstrându-se numai cele nescrise. O singură filă scrisă se păstrează (2 pagini). Poeziile au fost scrise între anii 1923-1929, ele au fost adunate și tipărite sub titlul “Flori de mai”, Reghin, Tipografia “Librăria nouă”, 1930, cuprinzând 52 pagini. Fiecare poezie a fost datată. Din cele 43 de poezii, 18 au fost scrise la Archiud, iar restul

Casa părintească din Archiud

la Reghin, Orăștie, Cluj și Sângeorz-Băi. Anul cel mai fertil a fost anul 1926, când a scris 17 poezii din cele publicate în volum. Archiudul a fost, pentru Simeon Tusu, nu numai leagănul copilăriei ci și leagănul creației artistice. Poeziile au fost scrise în liniștea casei părintești, fie în împrejurimile satului, pe care el le cunoaște bine.

În casa părintească își găsea liniștea, aici, ca într-un altar, sufletul său se purifica, uita de toate și creștea un suflet nou. Casa era pitulată între pâlcuri de verdeață, între tufe de mălin alb și violet, între straturi de flori. Aici

se întindeau nestingheriți saștiul, laba-gâștei, lăcrămioarele, printre care se ridicau crinii de argint, scânteuțele de toate culorile, trandafirii înfocați, garofițele albe, busuiocul, mahiranul și într-un colț - gherghinele, care-și țineau fruntea sus până în momentul morții. De pe târnaț, dib ghivece, mușcate cu frunza lată sau creață priveau jor, la suratele lor din grădină, florile lor, alături de măghiran, erau prinse duminica în pălăria flăcăului, viitorul poet.

Aici, “în casa cu obloane verzi”, străjuite la răsărit de un dud falnic, care vestea cel dintâi sosirea vântului, poetul a visat la versurile așternute sfios pe filele de caiet, iar “cuibul drag” l-a purtat peste tot în suflet, alături de chipul celor dragi:

“O casă, cu obloane verzi,
La margine de drum de țară;
 în jurul ei
 mălini
 și crini,
e cea mai scumpă-a mea comoară.

.....
aici am învățat să plâng,
 să râd,
 să cred

și să visez ...

.....
Aici atâtea scânteuțe
îmi înfloresc în primăvară.
.....

Când pânda vremii se destramă
și-mi lasă sufletul pustiu,
aicea viu,

Căci numa aici am cum rosti
Cuvântul cel mai sfânt din lume:
mamă.”

(“Cuvântul cel mai sfânt din lume” - Reghin, 1928,
“Flori de mai” - pag. 13).

Poetul a iubit lumea florilor, căci în lumea lor a venit pe lume - luna mai -, în lumea lor și-a petrecut copilăria și adolescența. Le-a simțit mireasma și mângâierea și plânsul ...

A iubit nu numai florile de grădină, ci și cele de câmp. Drumul până în “Nuced”, unde părinții aveau o “tablă” de 10 ha (care a rămas moștenire surorilor Ileana și Maria (Ersen), trecea printre răzoare acoperite cu valuri de flori: albăstrele, cicoare, margarete, maci roșii, tufe de trandafiri sălbatici, sânziene.

Mireasma lor, fluturii care pluteau peste ele, zumzetul albinelor, cântecul păsărilor, praful (colbul) acela fin prin care trecea desculț - umbra părului bătrân la care poposea, toate îl rechemau mai târziu, îi strigau numele și el le răspundea.

“Câmpia mea, cu flori și fluturi
și cu izvoare reci ce cântă,
din zări te-ngână pui de vulturi
și-n iarbă greeri se frământă;

m-am reîntors la sânu-ți iarăși
să-ți sorb parfumul-n primăvară
și să-mi revăd ai mei tovarăși
cu-obrajii arși de-ai vremii pară”

(“Câmpia mea” - Orăștie, 1925, “Flori de mai” - pag. 29)

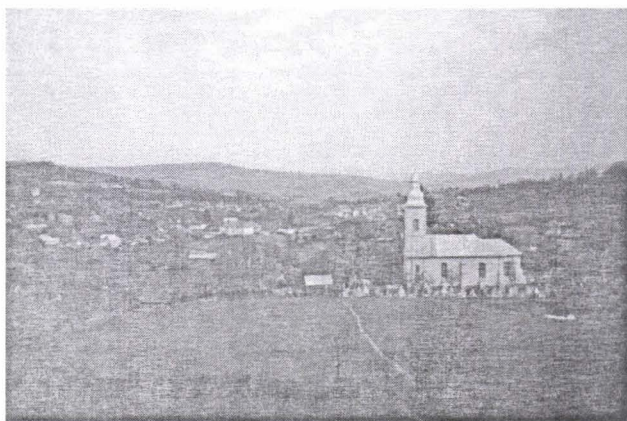
Dragostea față de natură, față de sat, “colțul de țară”, cum îl numea poetul, erau fixate în inima sa. archiudul, pitit între dealuri, cu uliți prăvălățice, cu pâraie răzlețe, cu hudite și cărări, cu oameni buni, harnici și cu suflet nobil,

păstra în ființa lui, ca într-o ladă de zestre, toate amintirile copilăriei mele, ale adolescenței și tinereții poetului.

“Eu am un colț de țară din lumea asta rea
în care orice floare-mi zâmbește ninsă-n soare
și pasărea mai dulce-mi cântă-n rămură
și oamenii mă cată mai drag în sărbătoare.

.....
Eu am un colț de țară la poala unui deal,
pe care-o casă mică stă-n mijloc de mălini;
Câți mugurași de visuri cu zâmbet de opal
nu și-au dechis pleoapa, aici, în ani senini?”

(“Eu am un colț de țară” - Cluj, 1926, -
“Flori de mai” - pag. 14).

ARCHIUD - Vedere generală

Simeon Rusu a crescut sub aripile ocrotitoare ale părinților, sub ochii grijulii ai mamei, care s-a simțit legată în mod deosebit de el, fiind singurul băiat în familie. Poate îl simțea mai afectuos și mi sensibil, poate îi deslușise puterea minții și a sufletului.

Băiatul și-a iubit mama cu duiosia și căldura copilăriei.

Chipul ei l-a purtat în suflet până în ultimele clipe.

“Te văd, o mamă scumpă, cum plângi de-un timp încoace/ și palida ta față, ca floarea s-ofilește .../ vezi holdele pe câmpuri încep, mamă a se coace/ O, nu mai plânge, mamă, că lumea mi se-negrește.

Te văd, o, scumpă mamă, la furca cu fuior,/ Torcând mereu și-oftând, cu gându-n viitor și nu-ți pricep durerea ... De ce nu-mi spui acum/ O, spune-mi, dulce mamă, că-mi cade-n suflet bruma ...”

(“Te văd, o mamă...” - Reghin, 1924, “Flori de mai” - pag. 47)

Chipul tatălui apare contopit cu brazda, cu câmpia, cu întreaga natură. Când poetul se simte obosit, când greutățile îl apasă, când dorul îl mistuie, gândul la tata îi dă putere, își vindecă dorul:

“Departe de moșia-ți scumpă/ m-ai dat ... să plâng, iubite tată,/ Mereu spre cerul casei tale/ înlăcrimații ochi îmi cată/.

.....
În valul tulburat de soartă/ îmi torc cernitul fir în lume.../ Departe sunt de tine tată, / De satul meu cu-atâtea glume”.

(“Cântec” - Orăștie, 1924, “Flori de mai” - pag. 48)

În largul univers al copilăriei, i-au fost alături cele trei surori: Ileana, Maria și Domnița. În inima lui ele au avut un loc aparte și le-a purtat cu el pretutindeni.

Ileana, care era cea mai mare, a ținut locul mamei, plecată la câmp sau ocupată până peste cap cu treburile casei. Versurile dedicate Ilenei sunt o răsplată pentru tot ce-a făcut:

“De mic, tu m-ai purtat în brațe/ M-ai legănat și mi-ai cântat./ O, cum să-ți răsplătesc acuma/ Iubirea-n car’ m-ai înfășat?

Tu mi-ai fost îngerul de pază/ și prietenul meu cel mai drag;/ de-am plâns, tu mi-ai pus flori în poală/ și mi-ai spus basme stând pe prag”.

(“O, cum să-ți răsplătesc” - Cluj, 1926, “Flori de mai” - pag. 21)

Sora Maria l-a însoțit în anii de liceu la Reghin. Ea l-a vegheat și l-a ajutat pe flăcăul ce dorea s-ajungă “domn”, deși ea însăși avea mari greutăți.

“La tine, cea mai încercată,/ Lovită des de-aripa sorții,/ s-opri, azi, fratele să-ți cânte/ Un vers duios, în pragul porții ...”

(“La tine”... sorei mele Maria - Cluj, 1926, “Flori de mai” - pag. 45)

Domnița, mezina familiei, avea o gingășie aparte. Era delicată, blândă, bună, avea toate calitățile unei bune învățătoare, ceea ce a și juns, dar numai pentru puțin timp. (A murit la 22 de ani).

“Tu floare ești, dar cea mai mică,/ din florile ce-a sădit mama./

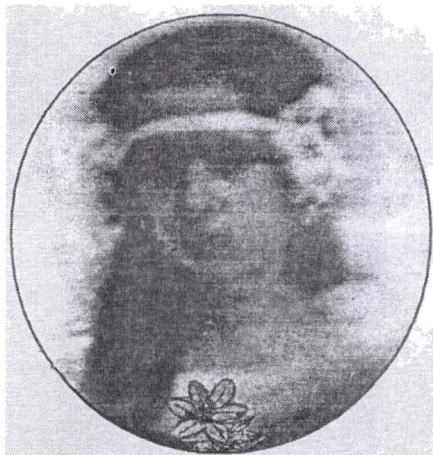
Părinții au sfârșit cu tine/ de-a mai plăti vieții vama ...

Când ți-au zâmbit întâia oară/ seninii ochi ai stelei vieții,/ tu nu visai

durerea, chinul, ce-o simt în calea lor drumeții...”

(“Cea mai mică...” - sorei mele Domnița - Cluj, nov. 1926,

“Flori de mai” - pag. 34)

Dorul și jalea sunt sentimentele predominante în poeziile autorului. Dorurile, aceste motive lăuntrice, care i-au frământat sufletul, au fost multe și drumul lor a fost lung. Să amintim câteva din aceste doruri și să vedem cum răzbat din versurile publicate.

Dorul de sat și dorul de cei dragi:

“Eu am un colț de țară unde mă simt acasă;
de plâng aici, m-astâmpăr, de cânt, îmi vindec dorul
aici cunosc livada și cântecul de coasă
și un tată ce-și sărută cu-atâta dor feciorul”

(“Eu am un colț de țară” - “Flori de mai” - pag. 14)

“Câmpia mea cu flori și fluturi

.....

m-am reîntors la tine iarăși
să-mi văd bătrânii slabi și palizi
cu fața suptă de necazuri
și casa mea... bătrâna casă...
și-a tineretelor pârleazuri...”

(“Câmpia mea” - Flori de mai - pag. 29)

Dorul de copilărie:

“O, vino iar copilărie!
Să simt acele seri senine
să-ngân același cânt în mine
să zbor cum am zburat odată,
pe cal de tei, și-n mâini săgeata
O, vino iar, copilărie...

.....

O, vino iar, copilărie!
Și adă-mi vara înflorită
să-mi rădă inima cernită...”

(Flori de mai - pag. 20 - “O vino iar”...)

Dorul de prietenii din copilărie și de săteni:

“Veniți zâmbind în jurul meu,
tovarăși vechi de jucărie
feciori, care v-ați iubit ortacul
din frageda copilărie

Veniți zâmbind în jurul meu,
copii, ce n-ați fost prin streini,
stăpânii plugului și-ai gliei,
bătuți de ploi, copii blajini...”

(“Veniți”... - Flori de mai - pag. 27)

“Mi-e dor de oamenii din sat
și de zburdalnicii copii
- ca ei am fost și m-am jucat
și eu... de-a caii pe câmpii...”

(“Dor” - Flori de mai - pag. 36)

Din aproape fiecare poezie răzbat sentimentele de jale, de tristețe, parcă ar fi avut o presimțire că firul vieții se va rupe înainte de vreme:

“Cântarea mea e glasul jalnic
și plânsul frunzei risipite
Cântarea mea-i suspinul veșnic
al clipelor de-argint trăite

.....
Cântarea mea e jalea adâncă
a paserilor ce se duc ...
Cântarea mea-i troparul morții
al florilor ce se usuc...”

(“Cântarea mea” - Flori de mai - pag. 19)

“E primăvară-o văd în toate
doar numa-n sân, eu nu simt primăvară;
căzând din pomi văd, parcă, frunze moarte
și-n jur aud o jalnică fanfară”

(“Primăvara mea” - Flori de mai - pag.33)

“Frunză galbină și moartă,
pe salcâmul de la poartă
cântă mierla-n fapt de seară,
dureros din cale-afară.

Cântă mierla-n preajma porții
Jalea mi-o ști vântul nopții

Frunză moartă și uscată,
anii-mi scumpi de altădată
i-am văzut prin zări de ceață
prăbușiți, sub stânci de ghiață”
 (“Mierla” - Flori de mai - pag. 35)

Natura și dragostea - cele două mari teme poetice existente din cele mai vechi timpuri, sunt prezente în versurile poetului. El duce dorul fetei din sat, de dragul căreia dorește să se reîntoarcă acasă:

“La despărțirea noastră erai copilă mică,
Nici flori nu știai rupe din straturile vieții
Blajină, mlădioasă, sfioasă și senină,
Zâmbiri de auroră-ți jucau pe chipul feții
.....

De-atuncea, eu... ca dorul, am rățăcit mereu,
Prin beznă și lumină, ca omul fără țel”

(“Reîntors” - Cluj, 1928, “Flori de mai” - pag. 6)

“Așteaptă-mă, că voi veni,
la anul, când vor înflori
în holde, macii plini de sânge;
și-atunci de ziua ta ți-oî strânge,
un braț de flori de mac,
Că știu, c-aceste flori îți plac”

(“De ziua ta” - Cluj, iulie 1929, “Flori de mai” - pag. 25)

Florile - simbol al frumuseții, gingășiei și purității, dar și al vieții, în poezia lui Simeon Rusu ocupă un loc aparte. Florile de grădină și florile de câmp, își dau mâna ca-ntr-o horă românească. Unele au culoare “viole albe”, “maci plini de sânge”, altele mireasmă: “parfum de mușcată”, “lunci scăldate-n colbul miersmelor de flori”, altele numai gingășie: “flori gingașe curate”, “flori plâpânde”. Alteori apar numai enumerate: “un fir de trandafir”, “flori de mac”, “petale de nufăr”, “floare de cicoare”, “mălini și crini”.

Dragostea poetului pentru flori, motivează titlul volumului “Flori de mai” și al unei poezii cu același titlu. Florile sunt asociate cu amintirile. Sunt ca o oglindă cu două fețe: din una zâmbește copilul și adolescentul fericit în lumea satului; din cealaltă parte chipul tânărului pribeag, obosit, care se luptă cu viața.

“Cerești zâmbiri petale-nrourate
mai fragede decât un gând de miel,
vă-ncinge sufletu-mi și vă sărută,
că voi de n-ați zâmbi, ar plânge doar și el.

Cascadele de râsuri din copilărie,
mi le-ați furat, cu anii ce-au murti ...
O, flori de mai: în straturi sau în lunci,
ca mine, nimenea nu v-a iubit ...

Hoinar în calea mea fără de țintă,
eu v-am strivit adesea sub picioare
și tânguirea surdă nu v-am înțeles-o,
surâsul vostru, azi însă adânc mă doare.

O flori de mai, o flori de mai,
în văi îmi văd înmormântat tot ce-am mai sfânt
Mătăniile anilor senini
Cu farmece de joc, idile și de cânt”

(“Flori de mai”, din vol. “Flori de mai” - pag. 37)

V. Încercări literare întrerupte ...

“Simeon Rusu practică și proza fluviu; publică în presă un fragment din romanul “Paserea morții”, dat să fie cântecul de lebadă pentru autor”.⁷

“Dacă ar fi reușit să-și termine romanul “am fi asistat fără îndoială, la un dialog între doi scriitori din marginile Câmpiei Transilvaniei, Simeon Rusu - Câmpianu din Nord și Pavel Dan din Sud - care pregătea și el un roman al satului de câmpie. dar, vai!, amândoi mor la vârsta de 30 de ani.”⁸

În “Semănătorul” din 15 iunie 1931, ultimul număr în care Simeon Rusu semna ca redactor șef al “Semănătorului”, a apărut următorul fragment din viitorul roman.

“Pe vârful dealului, tata leagă ovăs după patru secerători. Soarele încă nu-i la amiaz. Și-i o căldură dogoritoare. Sub un răzor pustiu și bozi cu poame negre ca strugurii, un plug cu patru boi. De cornele plugului ține o fată. Pe lângă boi merge Ștefan, servitorul cel mic ...

Inima-mi se aprinde. Tare aș vrea să vorbesc cu dânsa, dar mi-i rușine. Nu cutez să merg. Deodată începe să se întunece. Și ce să fie? Pe cer nici un nor. Soarele începe să-și piardă din lumină. Și minut cu minut, hotarul cădea tot mai mult într-un fel de umbră. Tata ne strigă... Lucrătorii se adună. Cu toții ne uităm la soare.

- Îl mănâncă svârcolacii...

Uitați-vă cum rup din el...

... Sunt trei femei la secerat. Să văicăresc încât începe să-mi fie teamă. Pe hotar nimeni nu mai lucrează. Pe drumul dinspre sat se aude o femeie plângând.

- Mihăilă, Mihăilă, vino acasă că piere lumea și-mi plâng copiii de nu mai pot să-i astâmpăr.

Și ceața crește tot mai mult. Pământul pare învăluit într-o umbră deasă. Fețele celor de față sunt ca de var. O femeie, lelea Ană, îngână:

- Doamne, iartă-ne, că n-avem mult.

Și toți ceilalți zic rugăciuni. Își fac cruce și sărută pământul cu miriște de ovăs. Numai tata stă mut, ridicat.

Eu mă gândesc:

“Nu mi-ar păsa deși ar fi capătul lumii, numai de-aș muri lângă Dorina. Și mă uit după ea. Stă lângă plug și se uită la soare.

Și asta ține mult. Deși e la amiaz, nimănui nu-i trebuie mâncare.

În satul vecin, Budurleni se aud clopotele bisericii. Probabil popa nu-i acasă.

Lelea Ană suspină adânc:

- Măcar de nu mi-aș fi cumpărat cisme roșii pe la târg. Acuma-mi rămân. Și-am dat trei zloți buni pe ele.

O spune cu atâta părere de rău, de-mi pare că-i pe patul morții.

Sirena morii de la Teaca urlă straniu. Urletul ei în umbra din ce în ce mai sună pare un răget de leu în agonie într-un amurg târziu.

Și soarele e acum ca o farfurie de porțelan alb, afumată.

- Altă arătare, zice tata, nici asta nu-i a bună”.

(“Semănătorul” - 15 iunie 1931, pag. 3)

VI. Publicistica

Tânărul avocat, bărbat frumos, distins, împărțit într-o muncă grea pentru pâinea zilnică și scrisul istovitor noapte de noapte, a mai colaborat la reviste și ziare: “Cultura poporului” (Cluj), “Doina” (Jorăști), “Cosânzeana” (Orăștie), “Izvorașul” (Bistrița - Mehedinți), “Șezătoarea” (Fălticeni), “Semănătorul” (Reghin).

Simeon Rusu a colaborat la revistele de folclor de pe vremea când era elev la Reghin. În 1923 (clasa a VI-a), tânărul elev publică povești culese din Archiud în “Izvorașul” numerele 5-6; 9-10; 11-12. Scrisorile destinate elevului sau studentului Simeon Rusu - erau însoțite de mențiunea “publicist”, “elev publicist”, “student-publicist”.

La Reghin, unde practică avocatura, Simeon Rusu conduce și colaborează la foaia locală cultural-politică "Semănătorul".

În 1931, cu un an înaintea morții, bolnav și obosit, redactorul își ia rămas bun de la cititori.

În "Semănătorul" din 15 iunie 1931, pag. 3, el publică o scrisoare de adio intitulată "Rămas bun". Redăm scrisoarea integral.

"Rămas bun"

"În lumea aceasta nimic nu este statornic. Spumoasele valuri ale vieții te leagă furtunatic și te izbesc aruncându-te de pe o stâncă pe alta. Așa e viața și-n fața omnipotenței destinului, omul își pleacă fruntea resemnat.

A trecut un an și jumătate de când în nemărginita mea dragoste față de verbul scris și tipărit, am luat greaua sarcină de a veghea lângă această faclă aprinsă pe Valea Mureșului acuma-s șapte ani. De-am vegheat, ca o vestală focul sacru, rămâne să mă judece cetitorii. Acum când plec, singura mea dorință este să nu se stingă această scânteie de lumină; să nu moară această foaie. Căci orice s-ar putea spune, în șapte ani - ea a însemnat "ceva" pe aceste meleaguri, îndeplinindu-și cu conștiinciozitate sacra ei menire.

Aceasta stă în puterea masei cititoare, care, durere, este atât de nepăsătoare când e vorba de jertfe materiale.

Mulțumesc cu acest privilegiu, tuturor colaboratorilor, cititorilor și sprijinitorilor, în orice mod a "Semănătorului" și-i rog să nu uite nici de aici înainte de această foaie.

Eu care am iubit "Semănătorul" ca pe un frate scump, zic azi tuturor: rămas bun!

Simeon Rusu, redactorul "Semănătorului"

Pe aceeași pagină a apărut poza redactorului, patru poezii nepublicate în volumul "Flori de mai", două snoave și un fragment din romanul la care a început să lucreze "Paserea morții".

Parcurend operele care se mai păstrează, dar și referințele unor personalități la opera sa, înțelegem că starea de încântare și dragostea pentru lumea satului a născut în inima lui entuziasmul și dorința de a scrie, de a așterne pe hârtie fiorii ce-i zguduiau sufletul.

În inima lui s-a înmănunchiat entuziasmul, voința, pasiunea, iubirea și credința și mai ales tăria de a străbate printre gerutățile vieții.

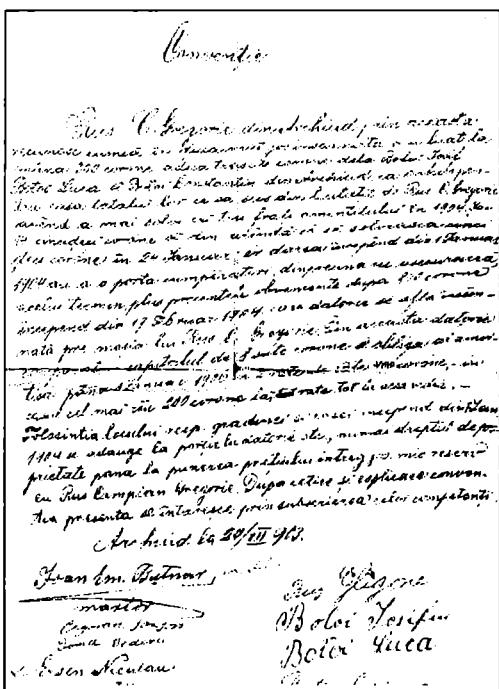
A pus munca drept stavilă în fața bolii, iar scrierile lui a vrut să construiască un baraj care să oprească "paserea morții".

Și-a oferit vigoarea tinereții profesiei și scrisului fără să-și dea seama că

va rămâne veșnic cu ceea ce va dăruia altora. Timpul nu l-a lăsat să dăruiască mult. Dar acum, la centenarul nașterii poetului, simțim că din "picul" acela ajunge și la noi un freamăt de baladă, o unduire de doină, o fărâmbă de iubire pentru sat, pentru neam și pentru limbă.

În loc de postfață

Mi-am îngăduit să redactez modesta evocare a aceluia care a fost Simeon Rusu, ca un omagiu adus la împlinirea unui veac de la nașterea lui. Am utilizat în acest scop puținele documente păstrate cu sfințenie de bunica mea Maria Ersen, sora poetului, într-o traistă veche de peste o sută de ani.

Cărțile și revistele au fost împrumutate sau donate unor personalități de la Târgu Mureș, Bistrița, Cluj și Reghin pentru întocmirea unor lucrări de cercetare sau a biografiei lui Simeon Rusu. În biblioteca familiei au rămas foarte puține.

Paginile care urmează sunt rezervate "amintirilor" rămase din timpul vieții lui Simeon Rusu și a familiei.

"Convenția" din 1903 are 99 de ani, e un document care motivează numele de Câmpeanu, folosit de Simeon Rusu în unele lucrări - ex. "Povești ardelenesti" de Simeon Rusu-Câmpeanu. Aici apare și numele învățătorului din acea vreme - Ioan Emil Butnaru.

Scena înfățișează o odăie jărănească simplă mobilată. O masă, două scaune, o tăcu cu haine și un pot. Ușa în dreapta s: stăgna.

SCENA I.

Marta, apoi Măriașă.

Maria: (singură, venind din stânga)
S'a dus, s'a dus... și eu acum
Mămăm singură. Pe drum
Trec oameni grabiți la muncă,
Eu cu... cedărilor lui în sân...
Doar m'a lăsat atât de amar!
Și se grăbi să se meargă?
La loc, de-a dreapta lui și alții s'au
Cu lucrurile cel din Sus!
L-am așteptat și n'am găsit
Dezămădăci și... cel din sat.
Cum... s'a dus în țara lui
Se arde pe niște drag în basm... (cupe pe gânduri)

Măria: (vine din dreapta vechi, cântând: cu țara'n braț)
Bade boare din grădini
Vino omu dău dău
Să-l dău mure, să-l dău piersic
Cum: lăcure de mlaștină
Vino bade-n sorci cu stele
Să-l spân durule mure!

(Dupăce termină cântarea, Măria stă locului. Se uită în jur. Oamenii pe Măria o înconjoară pe loc, pe gânduri. Mirasul își aminte lăcaș din bălu, o înțeală în colți și se aruncă de Mure, întrebându-l miras)

Măria: (se uită singură
Pe gânduri.)

FEBRUARIE 1923.

COMOARA SATELOR

REVISTĂ LUNARĂ DE FOLKLOR.

DIRECTOR-EDITOR
TRAIAN GERMAN

ABONAMENT:

Pe an 50 Lei.

SEZĂTOAREA Revistă de Folklor

Director: ARTUR GOROVEI. Pedagog: GH. T. KIRILEANU

Anul XIX No. 7-8 — Iulie-August 1927 — Folliași Vol. XXIII

TREI POPPI

Anul XI. — Nr. 4.

Aprilie 1932

„IZVORASUL”

Revistă de Muzică, Artă națională și Folklor
sub Îngrijirea D-nei

Olimpia G. Dumitrescu și Pr. G. N. Dumitrescu-Bistrita

Anul XI. — Nr. 4.

Aprilie 1932

„IZVORASUL”

Revistă de Muzică, Artă națională și Folklor
sub îngrijirea D-nei

Olimpia G. Dumitrescu și Pr. G. N. Dumitrescu-Bistrița.

Reviste de folclor din
biblioteca lui Simoen
Rusu.

„Rămas bun”, Reghin, 1931.

Amintiri de la Cluj-Napoca - orașul studenției.

Simeon Rusu, student
anul IV, Cluj-Napoca,
iulie 1929.

În parcul Clujului cu
prietena sa, Milli.
2 mai 1931

Simeon Rusu și familia
prietenei sale, la Cluj -
1931

Simeon Rusu a dispărut dintre cei dragi, dar amintirea lui a rămas mereu vie în amintirile urmașilor cei care n-au lăsat o clipă să fie uitat, au fost sora sa Maria și fiul acesteia, Ionuc Ersen.

Ionuc Ersen -
elev la Reghin,
coleg de liceu și
cameră cu
unchiul său între
anii 1922-1924.

Sora Maria, cu
nepoata
Domnița, la 5
ani de la
moartea poetului

8 /ebruary 1947

D-Sale
C-17
C-18
C-19
C-20
C-21
C-22
C-23
C-24
C-25
C-26
C-27
C-28
C-29
C-30
C-31
C-32
C-33
C-34
C-35
C-36
C-37
C-38
C-39
C-40
C-41
C-42
C-43
C-44
C-45
C-46
C-47
C-48
C-49
C-50
C-51
C-52
C-53
C-54
C-55
C-56
C-57
C-58
C-59
C-60
C-61
C-62
C-63
C-64
C-65
C-66
C-67
C-68
C-69
C-70
C-71
C-72
C-73
C-74
C-75
C-76
C-77
C-78
C-79
C-80
C-81
C-82
C-83
C-84
C-85
C-86
C-87
C-88
C-89
C-90
C-91
C-92
C-93
C-94
C-95
C-96
C-97
C-98
C-99
C-100
C-101
C-102
C-103
C-104
C-105
C-106
C-107
C-108
C-109
C-110
C-111
C-112
C-113
C-114
C-115
C-116
C-117
C-118
C-119
C-120
C-121
C-122
C-123
C-124
C-125
C-126
C-127
C-128
C-129
C-130
C-131
C-132
C-133
C-134
C-135
C-136
C-137
C-138
C-139
C-140
C-141
C-142
C-143
C-144
C-145
C-146
C-147
C-148
C-149
C-150
C-151
C-152
C-153
C-154
C-155
C-156
C-157
C-158
C-159
C-160
C-161
C-162
C-163
C-164
C-165
C-166
C-167
C-168
C-169
C-170
C-171
C-172
C-173
C-174
C-175
C-176
C-177
C-178
C-179
C-180
C-181
C-182
C-183
C-184
C-185
C-186
C-187
C-188
C-189
C-190
C-191
C-192
C-193
C-194
C-195
C-196
C-197
C-198
C-199
C-200
C-201
C-202
C-203
C-204
C-205
C-206
C-207
C-208
C-209
C-210
C-211
C-212
C-213
C-214
C-215
C-216
C-217
C-218
C-219
C-220
C-221
C-222
C-223
C-224
C-225
C-226
C-227
C-228
C-229
C-230
C-231
C-232
C-233
C-234
C-235
C-236
C-237
C-238
C-239
C-240
C-241
C-242
C-243
C-244
C-245
C-246
C-247
C-248
C-249
C-250
C-251
C-252
C-253
C-254
C-255
C-256
C-257
C-258
C-259
C-260
C-261
C-262
C-263
C-264
C-265
C-266
C-267
C-268
C-269
C-270
C-271
C-272
C-273
C-274
C-275
C-276
C-277
C-278
C-279
C-280
C-281
C-282
C-283
C-284
C-285
C-286
C-287
C-288
C-289
C-290
C-291
C-292
C-293
C-294
C-295
C-296
C-297
C-298
C-299
C-300
C-301
C-302
C-303
C-304
C-305
C-306
C-307
C-308
C-309
C-310
C-311
C-312
C-313
C-314
C-315
C-316
C-317
C-318
C-319
C-320
C-321
C-322
C-323
C-324
C-325
C-326
C-327
C-328
C-329
C-330
C-331
C-332
C-333
C-334
C-335
C-336
C-337
C-338
C-339
C-340
C-341
C-342
C-343
C-344
C-345
C-346
C-347
C-348
C-349
C-350
C-351
C-352
C-353
C-354
C-355
C-356
C-357
C-358
C-359
C-360
C-361
C-362
C-363
C-364
C-365
C-366
C-367
C-368
C-369
C-370
C-371
C-372
C-373
C-374
C-375
C-376
C-377
C-378
C-379
C-380
C-381
C-382
C-383
C-384
C-385
C-386
C-387
C-388
C-389
C-390
C-391
C-392
C-393
C-394
C-395
C-396
C-397
C-398
C-399
C-400
C-401
C-402
C-403
C-404
C-405
C-406
C-407
C-408
C-409
C-410
C-411
C-412
C-413
C-414
C-415
C-416
C-417
C-418
C-419
C-420
C-421
C-422
C-423
C-424
C-425
C-426
C-427
C-428
C-429
C-430
C-431
C-432
C-433
C-434
C-435
C-436
C-437
C-438
C-439
C-440
C-441
C-442
C-443
C-444
C-445
C-446
C-447
C-448
C-449
C-450
C-451
C-452
C-453
C-454
C-455
C-456
C-457
C-458
C-459
C-460
C-461
C-462
C-463
C-464
C-465
C-466
C-467
C-468
C-469
C-470
C-471
C-472
C-473
C-474
C-475
C-476
C-477
C-478
C-479
C-480
C-481
C-482
C-483
C-484
C-485
C-486
C-487
C-488
C-489
C-490
C-491
C-492
C-493
C-494
C-495
C-496
C-497
C-498
C-499
C-500
C-501
C-502
C-503
C-504
C-505
C-506
C-507
C-508
C-509
C-510
C-511
C-512
C-513
C-514
C-515
C-516
C-517
C-518
C-519
C-520
C-521
C-522
C-523
C-524
C-525
C-526
C-527
C-528
C-529
C-530
C-531
C-532
C-533
C-534
C-535
C-536
C-537
C-538
C-539
C-540
C-541
C-542
C-543
C-544
C-545
C-546
C-547
C-548
C-549
C-550
C-551
C-552
C-553
C-554
C-555
C-556
C-557
C-558
C-559
C-560
C-561
C-562
C-563
C-564
C-565
C-566
C-567
C-568
C-569
C-570
C-571
C-572
C-573
C-574
C-575
C-576
C-577
C-578
C-579
C-580
C-581
C-582
C-583
C-584
C-585
C-586
C-587
C-588
C-589
C-590
C-591
C-592
C-593
C-594
C-595
C-596
C-597
C-598
C-599
C-600
C-601
C-602
C-603
C-604
C-605
C-606
C-607
C-608
C-609
C-610
C-611
C-612
C

stinted down.

Una dintre cele mai mari bucurii pe care s-a bucurat-o
Jumătatea Regale Kihai I., este atunci când ea primește ad post
trimită miltarilor caiva pentru activitatea lui în cadrul Căminul
din satul sau areal sau și pentru darul caritabil sau material
pe care îl face caiva Căminul Căminul din satul sau areal în
care s-a născut.

Orininal Cultural, această asociație a celor buni și de
nădejde dintr-o localitate, ori care ar fi credința lor religioasă și
dădă crimele acestei societăți ar face parte, ar naștere să lucreze pen-
tru a înfruntă societatea și să o facă să se schimbe în bine și să
cu autoritățile publice și cu instituțiile de învățământ și să
vederea bunei vieți mai sănătoase, mai luminate și a unui bun stăru-
mai înfloritoare.

Celorașe au înțeles planul de a se învâli în munca Căminului Cultural de învățarea micii localități, înțelegând poate fără a-și da seama, la înfățișarea lui și la apăsarea ei pe temelia de grănit a muncii obștești necesite, a iubirii de sine și de sine și a solidarității naționale tot atât de necesare și de binefăcătoare ca pășirea cea de toate zilele.

Cei care se întorc la capete mulțumiri pentru o
secolul de muncă sunt stâlpi de susținere și poporul și a țării
- stâlpi neștiuți dar cu atât mai valoroși pentru că ei au căutat
și au suferit răstăp, ei au dăruat binelui oțet, cum se
dăruiește tuturor lumii și caldura soarelui.

[illegible]

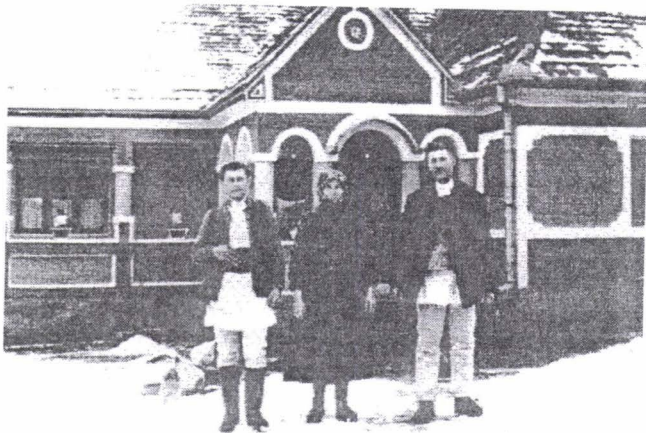
Decorez undu la fel indeplineste oca mai placuta indator
re a sa, triandand-mi mijlocurile si caldurea si intrugete ei
receptiile pentru tot ce e in fiat in cadrul Caminului Cultural.
Cin arandu-vu sanatate si pater
si ata mii ecologie binaoctor al Caminului
Cultural, prin ea, binaoctor al statului si obetel sale

Directorat
Eminelor Culturale
Mistakenly

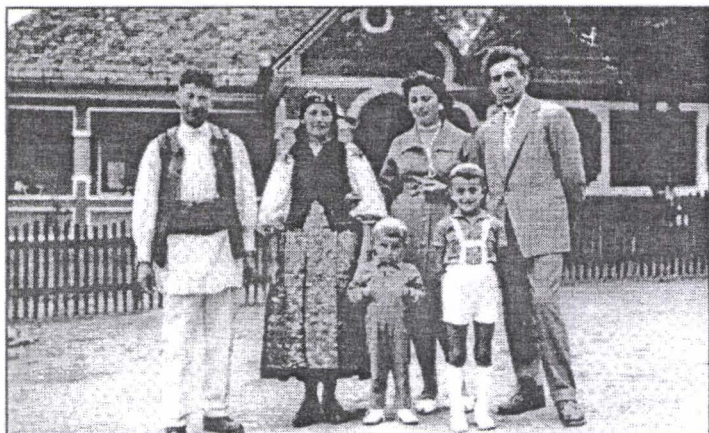
Directorat
Inelor Culturale
Museum

Nepotul care și-a venerat unchiul împreună cu fiii săi și nepoții l-au cinstit așa cum se cuvine, creștinește.

Ersen Ionuc, Măriuca și
fiul lor Simeon - în fața
casei din Archiud - 1959

Ionuc, Măricica și
Domnița cu familia,
1961, Archiud

Frații Simeon și
Domnița -
moștenitorii numelui
celor doi dispăruți
prematur, alături de
Anița (soția lui
Simeon) dreapta

Moștenitorii profesiei lui Simeon Rusu:

Doina Merdariu -
Ersen, absolventă a
Facultății de Drept -
în prezent juristă -
Reghin

Vultur Ioan -Dorin,
student an II,
Universitatea Babeș-
Bolyai, Facultatea de
Drept - Cluj-Napoca
2002

Olteanu Ioan, 71 de ani,
stabilit în Vișoara, unul
dintre fiii satului, cunoscător
al operei lui Simeon Rusu, un
om cu dragoste de sat și
înaintași, preocupat pentru
organizarea manifestărilor
închinare Centenarului.

Copii în fața casei părintești a lui
Simeon Rusu - 1968

Bibliografie

1. Bârlea, Ovidiu: "Istoria folcloristicii românești", București, 1974
2. Nițu, Valeriu: "Profiluri mureșene", vol. II, Târgu Mureș, 1973
3. Tanco, Teodor: "Virtus Romana Rediviva", vol. IV, Bistrița, 1981
4. Tanco, Teodor: "Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud, Cluj-Napoca, 1998

Note:

1. Tanco, Teodor. *Virtus Romana Rediviva*. vol. IV, Bistrița, 1981, p. 225.
2. Bârlea, Ovidiu. *Istoria folcloristicii românești*. București, 1973.
3. XXX *Dicționarul folcloriștilor*, p. 380.
4. Ibidem.
5. Tanco, Teodor. *Virtus Romana Rediviva*. vol. III, Bistrița, 1981, p. 224.
6. Ibidem.
7. Tanco. Teodor. *Dicționar literar*. Cluj-Napoca, 1998, p. 320.
8. Tanco, Teodor. *Virtus Romana Rediviva*. vol. IV, Bistrița, 1981, p. 26.

GRIGORE MOISIL

I.

Prof. univ. dr. doc. Aurel CLEJA - București

Dintre personalitățile ce-și au obârșia în neamul Moisienilor născuți este și Grigore C. Moisil, născut la Tulcea, unde, pe acea vreme, tatăl său, celebrul numismat Constantin Moisil, era profesor.

Am avut bucuria și onoarea de a-l cunoaște. Ca profesor universitar și vicepreședinte al Comitetului de radio și televiziune, pe acele vremuri am făcut parte din grupul celor câtorva sute de intelectuali ce au vizitat Grecia și Turcia, prin 1958, cu motonava "Transilvania", recent renovată. Grigore C. Moisil, Alfred Mendhelson, Constantin Daicoviciu și multe alte personalități ale culturii noastre participau la croazieră.

Figura cea mai impresionantă, mai proeminentă, ce se detașa la mare distanță, era academicianul Grigore C. Moisil, cunoscut matematician de notorietate internațională, dar și pentru faptul că, după al doilea război mondial, a fost și ambasador în Turcia, când Tudor Vianu fusese în același înalt post în Jugoslavia.

L-am contemplat de multe ori stând cu o prestanță de înaltă distincție și detașare, pe scaunul stil american al barului motonavei. Avea o ținută greu de imitat, ca a unei figuri de șah ce domină câmpul de pe înălțimea pedestalului său. Din când în când, pentru că era auster la vorbă, cu incisivitatea sa mucalită mușca cu apetit din mediocritatea ce a făcut imprudența să se apropie de Domnia Sa, sub orice formă. Nu se sfia să înfrunte deschis și autoritatea politică, ierarhiile zilei. E de notorietate publică că s-a opus unirii institutelor de profil, care urmau să fie conduse de șefa cabinetului doi, spunând:

- Dacă e vorba să ne unim cu cineva, să ne unim cu Patriarhia ! Că tot nu se pricepe la nimic !

Când motonava trecea prin Dardanele cineva a strigat să ieșim afară că profesorul de geografie Posea descrie împrejurimile geografice și dă amănunte asupra istoriei locurilor prin care trecem. "Gri" îl ascultă, sforăi pe nasul borcănat și apoi, cu vorba lui sfătoasă, suplini pentru prietenii ce rămăseseră pe lângă el, la bar, ceea ce Posea nara afară, pe punte. "Gri", cum îi spuneau intimitii, dădu amănuntele cele mai pitorești ale Dardanelor și ale Mării Marmara, inclusiv poezia lui Ion Minulescu "Cânta un matelot la proră". Deși cunoșteam poezia, ascultându-l pe matematicianul Grigore Moisil m-am

cutremurat, transfigurat alături de el, când intona și modela bondarii vocii sale:
“Cânta un matelot la proră/Și imnul lui solemn plutea/pe-ntinsul mării
Marmara ... Cânta un matelot la proră și marea nu-l înțelegea.”

Jur că era un recital unic !

II.

Debarcați pe pământul Eladei, Grigore Moisil, de mai multe ori nemulțumit de ghidul ce povestea legendele pământului elen și ale Olimpului, lua el microfonul și povestea cu harul său propriu peripețiile lui Ulise, incestul lui Oedip, corectând inexactitățile emise de ghid. Pe Ulise, contrar legendei, Grigore Moisil nu-l vedea ca un bărbat demn, pentru că, văzând sirenele, nu s-a purtat ca un bărbat stăpân pe el: Ca să nu fie corupt de frumusețile marine s-a legat de catarg, ceea ce povestitorului i-a displăcut.

Pe drumurile ce le-am parcurs pe pământul Eladei academicianul ne-a dat destule emoții cu povestirile lui atât de uluitoare. La un moment dat ne-a debarcat din autocar la marginea unei prăpăstii și ne-a informat că acolo și-a pus capăt zilelor Oedip. La o altă haltă ne-a pus să bem apă dintr-o miniurlătoare, dintr-o mică cascadă. După ce ne-am adăpat cu toții, era rece și o apă de munte, ne-a spus:

- Ați băut apă de unde se spăla pe picioare Pithia, înainte de a intra în templu. Eram la Delphi. În piața localității ne-a arătat locul unde a fost “coloana infinită”. Întrebat unde este acum, cu o candoare demnă de un film, ne-a informat că e la un muzeu în Constantinopol, unde, de fapt, se află chiar și mormântul lui Alexandru Machedon. Apoi a precizat:

- La Constantinopol veți vedea Coloana fără sfârșit fără a avea în vârf acel metru de aur, care e în Anglia. Cineva din grup a rostit cuvântul “furt”. Academicianul Grigore Moisil a zâmbit parcă rușinat și a precizat:

- E vorba numai de circulația bunurilor spirituale și materiale !

Tot timpul călătoriei prin Grecia, după ce ne-a confruntat și cu măslini ce au fost și pe vremea lui Iisus, ne-a povestit cancanurile “camarilei” din Olimp.

La un moment dat am traversat canalul de Corint, care e o dâră de ape dreaptă, ca o tăietură de bisturiu în carnea pământului, canal ce unește Marea Ionică de Egeea, adânc de 8 metri, lung de 6,3 km. și lat de 21-22 metri. Apa în golful Patrai are reflexii de piatră vânăță, datorită unor alge ce se află în apă.

Când să intrăm în Piața vechiului Corint, academicianul, complice cu șoferul, care a oprit la semnul său, a coborât în dreptul unei dughene, o construcție de coceni, de la marginea drumului. Noi am vizitat orașul, am

poposit în piața de unde apostolul Pavel a cuvântat Corintenilor. La întoarcere, șoferul a oprit din nou la coliba de coceni și a urcat academicianul, care avea în mână o sacoșă cu cinci sticle de coniac de Corint “cinci stele”. Cineva l-a “căinat” pe academician că nu a văzut ce am văzut noi.

III.

Ne-am întors cu autocarele în portul Pireu, portul capitalei țării. Ne-am urcat pe motonavă, să ne pregătim pentru a întâmpina personalitățile grecești ce onorau recepția noastră. Veniseră și niște academicieni, care întrebau dacă Grigore Moisil e și el prezent. Voiau neapărat să-l întâlnească. Numai că Grigore Moisil nu era de găsit. S-au trimis emisari și echipe în port și pe vapor să-l grăbească să onoreze și Domnia Sa oaspeții.

După ce a fost găsit a cerut voie de la “torționarii” săi să se ducă în cabină să îmbrace fracul. De obicei, umbla într-o salopetă comodă.

Nici de data aceasta nu-și făcea apariția. Din nou e căutat. De coborât de pe motonavă în port n-a coborât pentru că era postat un planton să semnaleze eventuala plecare de pe vapor.

De data asta academicianul a fost găsit în catacombele vaporului, unde cu mașiniștii, cu personalul motonavei se cinstea cu coniac și le explica mecanismele gravitației universale.

De data asta a fost dus în cabină, îmbrăcat în frac și în aplauzele asistenței și-a făcut apariția la recepție.

Într-o zi, în unanima voie bună de zile mari l-am auzit povestind ce i s-a întâmplat la primirea de către rege la trimiterea ca ambasador în Turcia. Înaintea lui a fost primit la rege Tudor Vianu, care pleca ambasador în Jugoslavia.

Când Tudor Vianu a ieșit de la rege s-a intersectat cu Grigore Moisil. Vianu i-a spus în trecere:

- Intră acum tu Moisile ! Nu știi ce o să-ți spună ție regele, pentru că mie mi-a spus tot ce știa despre tine. Mi-a vorbit și de numismatul Moisil, de taică-to și de alte bazaconii.

Când Grigore Moisil s-a văzut în fața regelui Mihai timp de cincisprezece minute, cât țin aceste audiențe de trimitere în țări străine, ca ambasadori, s-a străduit să-l convingă pe Grigore Moisil că e Tudor Vianu, urându-i mult succes în tărâmul filologiei.

Regele își încurcase fișele ce i s-au dat ca să se întrețină cu viitorii ambasadori.

Și atunci Grigore Moisil și-a mai arătat odată virtuțile și ne-a povestit în amănunțime ceea ce s-a întâmplat în Piața Corintului, dându-ne și câteva citate din cuvântarea apostolului Pavel, ceea ce ghidul nu o făcuse. Ne-a descris piața, cu acele “tarabe” din piatră. În plus ne-a mai spus și altceva ce am fi putut vedea, amănunte pe care ghidul fie că nu le știa fie că era plictisit de atâta vorbărie și le trecuse cu vederea. Ne-a mai dat un amănunt despre acea plantă ce se află acolo în piață, un fel de laur de pe la noi, care atunci când o atingi te “scuipă” cu semințele sale. Eram convinși că Elada nu are secrete pentru matematicianul nostru celebru.

VI. RESTITUTIO

BOCETE CULESE DE FLOAREA TURȘAN, DIN ZAGRA, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

Sever HURDEA - învățător

Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra”.

Anul al 31-lea. Nr. 267. 1940.

Bocete

culese de la Floarea Turșan, din
comuna Zagra, județul Năsăud

de

Sever Hurdea
învățător.

Editura Asociațiunii „Astra”, Sibiu, Strada Șaguna 8.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană”, s. a., Sibiu.

Prețul 5 Lei.

„Asociațiunea pentru literatură Română
și cultura poporului român”, „ASTRA”.

Întemeiată în 1881.

Președinte activ:

Dr. Iuliu Moldovan.

Vice-președinte:

Dr. Gh. Moga.

Vice-președinte:

Dr. Gh. Preda.

Vice-președinte:

Dr. Sabin Evușlanu.

Comitetul central al „Asociațiunii” număra 30 de
frunziși din toate părțile societății românești.

E datorită flecărilor unui
român să apară în această „Aso-
ciațiunea”, citind publicațiile
ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale,	odată pentru totdeauna	Lei 500—
Membru fondator al „Asociațiunii”,	odată pentru totdeauna	100—
Membru pe viață al „Asociațiunii”,	odată pentru totdeauna	100—
Membru activ al „Asociațiunii”, anual		30—
Membru ajut al „Asociațiunii”, anual		10—

Prefață

Bocetele ce urmează sunt culese de la o singură bocitoare: *Floarea Turșan*, născută Raus, de 44 ani, căsătorită, cu 3 (trei) copii. Știe puțină carte. Este una din cele mai bune bocitoare din Zagra.

În anul 1938 am cules de la dânsa 82 bocete.

După fiecare bocet, după ce îl scriam, o întrebam de unde-l știe.

Am constatat că la cele mai multe bocete ea era autoarea și că a ținut minte mai bine pe acelea pe care le-a făcut la înmormântări de care a rămas mai adânc impresionată.

A început să-mi spună mai întâi bocetele ce le-a făcut la un băiat și la o fetiță a unei rudonii a ei, ce au murit în timpul războiului. Apoi bocete la morții care lăsau mare jale în urma lor, feciori tineri, fete, soți tineri care lăsau în urma lor văduvi și copii etc., la oameni mai bătrâni care se bucurau de o deosebită cinste în sat și pe urmă de la moartea rudelor.

La unele bocete îmi spunea dela cine le-a învățat, iar altele de care nu-și aducea aminte dela cine le-a auzit îmi spunea că-i de mult sau că e din bătrâni.

Cele 35 de bocete dela început, formând un tot, au fost cântate de dânsa la moartea unei tinere domnișoare la 9 Sept. 1940.

Când m'am refugiat am adus și aceste 35 de bocete, pe care nu eram sigur că le voi putea trece.

Din întreg materialul adunat dau azi *la lumină câteva bocete care sunt cele mai legate de sufletul meu îndurerat, în urma părăsirii pământului și satului meu natal.*

Orlat, 28 Dec. 1940

Sever Hurdea,*
învățător.

* Învățătorul Sever Hurdea a fost un harnic și înflăcărat păstrător al tradițiilor românești, însuflețit de duhul științific al ministrului Dimitrie Gusti care a animat mișcarea etnosociologică a tuturor intelectualiilor din Țara Năsăudului.

Din păcate, această culegere de bocete (ironia soartei!) a fost "Cântecul de lebedă" al dascălului zăgrean. Fiind considerat "dușman al poporului", a fost întemnițat, familia nemaivăzându-l niciodată. Nu se știe nici când și nici unde a murit.

Îmi fac o datorie de onoare, ca fiu al satului, publicând această culegere în speranța că fiica sa - MONICA - farmacistă, trăitoare undeva în Franța, va avea prilejul, pentru întâia dată, să se întâlnească cu rezultatele muncii neobosite ale tatălui său.

A fost păstrată ortografia vremii și s-au menținut explicațiile date de autorul culegerii.

Mircea Prahase

Partea I.

1

- Ți-a venit moartea la cap
Și ea mândru te-a 'ntrebat:
- Gata ești tu de plecat ?
- Gata-s, gata-s, și aș porni;
Doară-i putea îngădui
Să vorbesc cu părinții
Și cu dragă sora mea,
Supărată-i săraca,
Și cu fratele cel drag,
Că l-am lăsat supărat,
Departe și 'nstrăinat.
Doară-i putea îngădui
Până fratele-a veni,
Să dau mâna și să-l iert
C'apoi altu nu-l mai văd.
Cu toții să ne iertăm
Că altu nu ne mai vedem.

2

- Domnișoară, draga noastră,
Cum inima te-a 'ndurat,
Hainele ți le-ai lăsat.
Cu a tale hăinicele
Ce-a face mă-ta cu ele ?
Vindele-a, aprindele-a,
Ori pe apă ȕipale-a ?
- Nici le-a vinde, nici le-aprinde,
Pe apă nu le-a ȕipa,
Fără pomană le-a da,
Dacă n'am avut noroc
Să trăiesc să le mai port.
Eu pe lume să trăiesc
Hainele să le vechesc.
Să-mi iau struȕ de măgerean
Să merg cu domnii la bal,
Să mi iau struȕ de trandafir
Să merg cu domnii 'n ȕpaȕir. (plimbare)

3

- Domnișoară, draga noastră,
De te-ai duce 'n altă țară
Te-ai duce și ai veni iară,
Da te duci în ceia lume
Nu-i mai veni până-i lume.
Nici îi veni prin ocol,
Nici îi fi când le-a fi dor,
Nici îi veni prin grădină
Nici îi fi seara la cină.

4

- Dragii mei, părinți și frați,
Mergeți închideți ușa,
Ca să nu vină popa
Să mă ducă de-aicea,
Eu în casă să rămâi
Și pe toți să vă mângâi
Și în casă să mai șed
Și pe toți să vă desfăt.

5

- Rămâneți voi căsi vreo tri,
Domnișoara n'a veni.
Rămâneți voi căsi vr'o patru,
Că ea n'a mai veni altu.
La moară n'a mai călca,
Nici v'a porni mașina.
Pe-aicea n'a mai veni,
Cu părinții n'a vorbi.
Pe-aicea n'a mai călca,
N'a vorbi cu sorâ-sa,
Nici cu fratele cel drag,
Nici cu al ei cumnat,
Că i-a lăsat supărați.
I-a lăsat în capul gol,
Cu trupșorul plin de dor,
Casă neagră și cernită,
Pe toți cu inima friptă.

*Casă cernită și neagră,
La toți lumea nu li-e dragă.*

6

*- Rămâneți căsi îmbrăcate,
De doamna nu'mblați călcate.
Îmbrăcate și tocmite,
De doamna nu'mblați pășite.
Ea prin casă n'a păși,
Înapoi n'a mai veni.
Ea prin casă n'a călca,
Înapoi n'a înturna,
Să vorbească cu mă-sa.
Înapoi n'a mai veni,
Cu frate-so n'a vorbi.*

7

*- Rămâi casă, rămâi masă,
Că domnișoara vă lasă,
Rămâneți păreți sâcreți,
De domnișoara rămâneți.*

8

*- Domnișoară, draga noastră,
Ia scoală-te de-aicea,
C'a venit amiazăza.
Și te scoală și-i gusta,
Ți-au venit neamurile
De pe toate satele,
Gustează cu dânsăle,
Și-i gusta cu părinții,
Că te duci dela dânșii.
Și-i gusta cu sorî-ta,
Supărată-i sāraca,
Că te duci dela dânsa.
Și-i gusta cu-al tău cumnat
Că l-ai lăsat supărat.*

9

- Domnișoară, draga noastră,
 Întinde-ți mânuța dreaptă
 Și o dă cu mamă-ta
 Și cu biată soră-ta.
 Rău le doare inima
 C'amu te duci de-aicea.
 Rău le doare sufletu,
 Că nu-i mai veni altu,
 Nici te-or vedea prin ocol,
 Nici îi fi când le-o fi dor.
 Nici te-or vedea prin grădină,
 Nici îi fi seara la cină.
 Rău i-a durea la inimă.

10

Domnișoară, draga noastră,
 Fața ți-e vilai umplut,
 Mândră-i și s'o face lut.
 Fața ți-e floare din rât,
 Ș'acum s'o face pământ.
 Măndre ți-au fost vorbele,
 Scurte ți-au fost zilele.
 Mândră ți-a fost vorbuța,
 Scurtă ți-a fost vieața,
 Tânăr'ai lăsat lumea.

11

- Fosta-i floarea florilor,
 Fruntea domnișoarelor.
 Și-ai fost floare de pe munte,
 Ca dumneata n'au fost multe.
 Ș'ai fost floarea viorii,
 Ca dumneata rari v'or fi.
 Ș'ai fost floare de bănat,
 Ca dumneata nu-s în sat.

12

- Săracă grădină lungă,

*Doru prin tine s'alungă.
Săracă grădină largă,
Doru prin tine aleargă,
Și poate tot alerga
Ci'o pierdut n'a mai afla.
C'am pierdut o rujă plină,
Rău îi doare la inimă.
Și-au pierdut floarea din masă
Și li-e inimuța arsă.*

13

*- Roagă-te cui ti-i ruga,
Dar te roagă la preot.
El să nu te ducă tare,
Că-i ziua destul de mare.
Să te ducă 'ncetișor,
Să te petrecem cu dor,
C'atâta ne-a fi drumu',
Cu dumneata altu nu,
Și-atâta ne-a fi calea
Cu dumneata alta ba ...*

14

*- Întinde-ți mâna dreapta
Ș'aruncă păioara
Și te du și ea pana
Și te-așează după masă
Și scrie carte aleasă
La fratele tău cel drag,
Să știe ce s'a 'ntâmplat,
Că el tare-i supărat.
Că el mult s'a mai trudit
Și mulți bani a cheltuit,
Și de-ai lui și de acasă,
Să te facă doamnă-aleasă.
El a cheltuit mii multe
Ca să fii doamnă de frunte.
El a rămas mult scârbit,
Că mulți bani a cheltuit,*

*Nimica n'a folosit.
Că mi te duci în pământ,
În pământ vei putrezi,
El supărat a trăi.*

15

*- Dacă te duci și te duci,
Ian pășește un pas or doi,
Și te'ntoarnă înapoi.
Te du 'n casa dinainte,
Scrie două trei cuvinte
Și pe masă li i lăsa,
Când doru i-a apuca
S'or duce și le-or ceti,
Doru și l-or potoli,
Cartea 'n mână or lua,
Doru și l'or stâmpăra.*

16

*- Draga noastră domnișoară.
Da te du și vino iară,
Când va fi frumos la vară,
Și-ți fă struț de tămâiță
Și te-i duce pe uliță.
Și-ți fă struț de trandafir,
Te du cu domnii 'n șpațir,
Și ți fă struț de măgorean,
Te du cu domnii la bal.
Părinții și cu frații
Ei la bal încă or veni,
La dumneata s'or uita,
Doru și l-or stâmpăra,
Și cu dânșii-i mai vorbi,
Doru li-i mai potoli.*

17

*- Domnișoară, draga noastră,
Noi n'am gândit de asta
C'așa iute ni-i lăsa*

*Noi de asta n'am gândit.
Că-i merge la putrezit.
Aminte nu ne-am adus
De acest păhar amar
Că l-om bea în acesta an.
De acest păhar de-otravă,
Că l-om bea așa degrabă.
De acest păhar afund,
Că l-om bea așa curând.*

18

*- Dacă te duci și te duci
Lasă-ți doru' în grădină
Să răsară-o rădăcină,
Tatăl tău când va cosi
Rădăcina o va bugni,
Dorul și l-a potoli,
Mamă-ta și soră-ta,
Când vor grebla cu grebla,
De rădăcină or da,
Dorul și-l vor stâmpăra.*

19

*- Domnișoarele-s în rând,
Dumneata mergi în pământ.
Domnișoarele-s în pas,
Dumneata mergi în sălaș.
În pământ îi putrezi,
Părinții scârbiți vor fi,
La dâștii nu-i mai veni,
Să mai grăiești cu gura,
Să le stâmperi inima.*

NB. Face aluzie la domnișoarele ce au venit la înmormântare și duc coroanele.

20

*- Cum inima te-a 'ndurat
Toate pustâi le-ai lăsat ?
Ți-ai lăsat hainele 'n ladă
Și mamă-ta supărată,*

*Haină nouă 'mpăturită,
Pe soră-ta rău scârbită.
Când la ele s'or uita
Din inimă or suspina
Din ochi lacrimi vor vărsa,
Și când le-or prinde pe mână,
Suspina-vor din inimă.*

21

*- Cine 'n lume-a mai văzut
Nuntă fără ceteraș ?
Mireasa merge 'n sălaș !
Nuntă fără veselie,
Mireasa-i pe năsălie !
Mirele care te duce
Altu nu te mai aduce.
Mirele care te ia,
Altu nu te-om mai vedea.
Mireasă, mirele tău,
Nu știu măreș or se ține,
Că nu grăiește cu nime
Cu nimeni nu a vorbit,
Mândră doamnă-a celuit.
Părinții rău i-a scârbit,
Cu nimeni mâna n'a dat
Mândră doamnă n'o luat,
Frații tăi i-a supărat.*

22

*- Domnișoară, draga noastră,
Ai un frate 'nstrăinat
Și el rău s'a supărat
Căci cu toți mâna ai dat,
Da de dânsul ai uitat,
Dacă n'ai fost într 'n sat.
Și cu toții ai vorbit,
La frate nu te-ai gândit,
Dacă n'a fost într 'un rând ...*

P.S. Înzmormântarea a avut loc în timpul retragerii din Ardealul de Nord (12 sept.

1940). Fratele despre care vorbește bocetul, în timpul înmormântării, se știa că trebuie să se retragă dela Cluj la Sibiu.

23

Întindeți mâna dreaptă
Și o dă cu mamă-ta
Cu mă-ta, cu soră-ta,
Supărată i săraca
Că te duci dela dânsa.
Că ați fost mândri trei frați,
Cum sunt în munte trei brazi
Doi au rămas supărați,
Supărați și rău scârbiți,
Că te duci la putrezit.
În pământ vei putrezi
Cu dâșii nu-i mai grăi. .
Când toți trei v'ați întâlnit
Mândru v'ați mai sfătuit.

24

- Domnișoară, draga noastră,
Ian scoală-te de aicea,
Și te du și ia pana.
Și te bagă după masă
Și scrie-o carte aleasă
La domnii dela orașe,
Să vină să te jelescă.
La domnii ce-ai cunoscut,
Că nu te or vedea mai mult.
Azi de-acasă ai pornit
În pământ de putrezit,
Cu dâșii nu ai grăit.
În pământ să putrezești,
Nu cu domnii să grăiești.

25

- Domnișoară, draga noastră,
Mintenaș i-aici toam~~na~~
Și s'a începe școala.

*Doamnele or învăța
Ș'or învăța la liceu,
Mă-ta îi scârbită rău,
Printre doamne te-a căta,
Te-a căta, nu te-a afla
Și ea rău s'a supăra,
Te-a căta, nu te-a găsi,
Și ea rău s'o mai scârbi.*

NB. Domnișoara era înscrisă la Școala Normală de Gospodărie, în clasa VII, în Cluj.

26

*- Domnișoară, draga noastră,
Roagă-te cui ti-i ruga.
Te roagă la clopotari,
Să tragă clopotele,
Să meargă răsunete
Și să meargă cât de tare,
În orașul cel mai mare
Ai un frate 'n supărare,
El să-și pună clopu 'n cui,
Că de astăzi soră nu-i.
Să și pună clopu pe masă,
Și să vină pân' acasă.
Să vină baremi pe-un ceas,
Să 'ngenunche la sălaș.
Să vină baremi pe-o zi,
Până ce te-or prohodi.*

27

*- Floricica mamii, dragă,
În biserică te bagă,
Floricica mamii, dulce,
În biserică te-or duce,
Și acolo te-or prohodi,
La noi altu nu-i veni,
Și te-a prohodi popa
La noi nu-i mai înturna.*

NB. Pe fată o chema Floarea. Acasă îi spuneau Floricuță, ca semn al dragostei lor față de ea. Când am scris acest bocet, femeia mi-a spus că nu se aștepta să intre cu fata în biserică, pentru că la noi sunt foarte rari cazurile când pe un mort îl duc în biserică.

28

- Rămâi biserică largă,
Domnișoara nu te calcă,
Rămâi biserică sfântă,
Domnișoara nu mai intră.
Aicea n'a mai veni,
Cu noi altu n'o grăi.
Biserica n'o călca,
Nouă sfat nu ne-a mai da.
Nici la părinți, nici la frați,
Toți au rămas supărați.

29

- Ia-ți dumneata ziua bună,
Dela fir de iarbă mare,
Dela 'ntreaga adunare,
Care astăzi s'o trudit,
Și-au venit, te-au petrecut.
Domnii și proștii-au venit,
Să te ducă la mormânt.
Au venit domnii și proștii,
Mândru te petrec cu toții,
Rămâi piaț' cu pietricele,
Dânsa n'a călca pe ele.
Rămâi piaț' cu bicașăi,
Dânsa n'a călca pe ei.

NB. Bocetul s'a cântat la plecarea din piața comunei. La toți morții aici preotul rostește predica și ia iertăciune, dela cei mai apropiați din familie și până la cei mai depărtați.

- La noi țăranii spun "proști" la cei care n'au altă școală, afară de cea din sat.

30

- Domnișoară, draga noastră,
Dumneata așa-i gândit,
Că ni-e inima de piatră.
Nu ni rupe-o niciodată.
Inima noastră-i de rouă,
Și ne-ai rupt-o drept în două.
Da te scoală și ne-o leagă,
Cu'n fir de mătăasă neagră.

*N'o lăsa câte-o dărabă.
Și te scoală și grăește
La inimă ne tocmește.*

31

*- La ușă de tânțârim,
Mămucă ne despărțim,
Tot de părinți și de frați,
Vă las pe toți supărați,
Tot de frați și de părinți
Și vă las pe toți scârbiți.*

32

*- Bucură-te tânțârim,
Mândră floare-ți răsădim.
Tot pe floarea-florilor,
Fruntea domnișoarelor.
N'o răsădim să 'nflorească,
O răsădim să putrezească.
N'o răsădim la 'nflorit,
O răsădim la putrezit.*

33

*- Draga mamii, mândră floare,
Cum te-aș pune la cetoare
Și ori de unde-oi veni,
Pe tine te-oi mirosi,
Spărată-așa n'oi fi.
Or de unde-oi înturna,
Pe tine te-oiu săruta,
Doru mi l-oi stâmpăra.*

NB. Cetoare este încheietura dela casă.

34

*- Domnișoară, mamă-ta,
Supărată-i săraca,
Că de asta n'a gândit
Că ti-i duce în pământ,
Și-i lăsa-o supărată*

*Și-i muri nemăritată
Și-i lăsa-o rău scârbită,
Să mori necăsătorită,
Că ea tot așa-a gândit
Să trăiești, să 'mbătrânești
Și să te căsătorești ...*

35

*- Morminte, groapă săpată,
Las-o s'o mai văd odată.
Morminte, pământ sîcret,
Lasă copila s'o văd.
C'or pune pe dânsa lut
Și n'oi vedea-o mai mult.
Și-or pune pământ cu piatră,
N'oi vedea o niciodată.*

NB. La mormânt toți morții sunt desfăcuți și-i sărută rudele cele mai apropiate.

Partea II.

36

Bocet la un copil

*- Draga mamei, scumpă floare,
Cum te-aș pune la cetoare,
Ori de unde 'oi veni
Pe tine te-oi mirosi
Supărată așa n'oi fi.
Ori de unde 'oi înturna,
Pe tine te-oi săruta,
Nu m'a durea inima.
Te fă struț de răcuină
Și te du și iară vină,
Șezi cu mama-o săptămână,
Nu mă rupe la inimă.*

Făcută la o fetiță care a murit în timpul războiului.

37

La tineri

*Deschide, tată, poarta,
C'amu mă duc cu zestrea.*

*Zestre mi-i păioara,
De-ar fi mâncat-o para.
Zestre mi-i copârșău,
Le l-ar fi mâncat focu.
Că 'n locu oișălor,
Praporii feciorilor,
Și-n loc de vacă cu lapte
Cruce ai la copil în spate.*

La un băiat mort în timpul războiului.

38

*Nu fii, tată, bănuît
Căci cu mine-ai cheltuit.
Pân' ce-ai cheltuit o mie,
Îți las partea de moșie.
Pân ce-ai cheltuit o vacă,
Îți las partea mea de casă.
Pân' ce-ai cheltuit doi boi,
Îți las partea mea de oi.
Că nu mi-i da oi și boi,
C'amu mă duc dela voi.
Și nu mi-ți da oi, nici vaci,
Astăzi cu mine te 'mpaci.
C'atâta va fi drumu,
Pentru mine altu nu.
Ș'atâta va fi calea,
Pentru mine altu ba.*

40

*- Cine 'n lume-o mai văzut:
Nuntă fără ceteraș,
Mireasă pusă 'n sălaș.
Nuntă fără veselie,
Mireasa pe năsălie.
Mirele care te duce
Altu nu te mai aduce.
Mirele care te ia
Altu nu te-om mai vedea.
Mireasă, mirele tău,*

*Nu știu i măreț or să țin,
Nu grăiește el cu nime.
Cu nime nu a vorbit
Pe tine te-a celuit, (înșelat)
Cu nime mâna n'a dat,
Făr' pe tine te-a luat.*

40

*- Da noi numa așa 'm gândit
Că ni-i chema să jucăm,
Ne-ai chemat să te cântăm.
Ni-i chema la veselie,
Ne-ai chemat la jelanie.
Și ni-i mai chema la nuntă,
Ne-ai chemat la jale multă.*

41

*- Da noi numa așa- 'm gândit,
Că după tine-om veni
Tot cu ceteraș zicând,
Feciorii mândru strigând
Și drușcile iuind.
Ș-or veni feciori cu brâie,
Ș-acum vin cu năsălie.
Unde-ar fi stat mireasa,
Stă diacu cu popa
Și tu te duci de-aicea.
Unde ar fi stat feciorii,
Stau diecii și feții,
Tu pe-aici nu-i mai veni.
Nici îi veni prin ocol,
Nici îi fi când ne-a fi dor;
Nici îi veni prin grădină,
Nici îi fi cu noi la cină,
Rău ne-a durea la inimă.*

42

*- Roagă-te cu ti-i ruga,
La tatăl tău, la mă-ta,*

*Să te ducă cu banda,
Că le-ai lăsat moșia.
Cu bandă, cu ceteraș,
Că lor moșia le-o laș.
Ți-i duce și nu-i veni,
Moșia nu-i împărți.
Ți-i duce, nu-i înturna,
Din casă nu li-i lua.*

Bandă=fanfară. La ceastă fată a fost prima oară fanfara la înmormântare.

43

*- Dacă te duci și te duci
Ia-ți tu numai ziua bună
Dela fir de petrinjăi,
Dela dragi părinții tăi.
Dela fir de bosioc,
Dela feciorii din joc,
Dela fir de tămâiță,
Dela fete din uliță.*

44

*Ia-ți tu numai ziua bună,
Dela iarba de pe vale,
Dela 'ntreaga adunare,
Care astăzi s-a trudit,
A venit te-a petrecut.*

45

*- O, tu numa-așa i gândit,
Că măta-i inimă de piatră
Nu i rupe-o niciodată.
Da inima-i e de rouă,
Și i-ai rupt-o drept în două.
Te scoală și i o leagă
Cu'n fir de mătasă neagră
Și i o fâ iară întreagă,
N'o lăsa câte-o dărabă.*

46

- Dacă te duci și te duci
Te fă pasăre măiastră,
Și vino seara 'n fereastră,
Să vezi cina ce-or cina,
Dimineața ce-or prânzi,
Peste zi cum or trăi.

47

- Toți feciorii merg la rând,
Numai tu mergi la mormânt.
Toți feciorii merg în pas,
Numai tu mergi în sălaș.
Toți feciorii merg la coasă,
Numai tu te duci de-acasă.
Feciorii-or merge-a cosi, .
Tu 'n pământ îi putrezi ...

48

- Mă-ta mândru te-a gătat,
Să mergi cu feciorii 'n pas,
Da tu te duci în sălaș.
Mă-ta mândru te-a tocmit,
Pe uliță de pornit,
Să fii cu feciorii 'n rând,
Da tu te duci în pământ.
Dacă te duci și te duci,
Da te du și iarăși vină
Baremi peste-o săptămână.
Și-ți fă struț de tămâișă,
Și ti-i duce pe uliță
Și-ți fă struț de busioc,
Te du cu feciorii 'n joc.
Că ti-i duce și-i juca
Mă-ta a sta și s'o uita,
Doru și l-a stâmpăra,
C'a gândi că-i înturna.

49

- Roagă-te cui ti-i ruga,
La tatăl tău, la mă-ta,
Să-ți daie pomană oi,
Te-au bătut destule ploi.
Să-ți daie pomană miele,
C'ai șezut destul la ele.

50

- Întinde-ți mânuța dreaptă
Și o dă cu mamă-ta,
Și-i pipăi inimuța,
Supărată-i, sāraca,
Că te duci dela dânsa.
Și-i pipăi sufletețu,
Rău o doare, sāracu.

51

- Uită-te tată (mamă) 'napoi
C'amu te duci dela noi
Și te uită prin ocol,
Cât îi de pustiu și gol.
Și te uită prin ogradă,
Că-i pustie și sicreată.
Ș-am deschis vranița larg,
Ni s'a dus ce-am avut drag.
Ș'am deschis-o cătră drum,
Ni s'a dus ce-am avut bun.

52

- Eu de asta n'am gândit
De-acesta păhar amar,
Că l-oi bea 'n acesta an,
De acest păhar cu otravă
Că l-oi bea așa de grabă,
De acest păhar fără fund,
Că l-oi bea așa curând.

53

*Moartea 'n lume ea-i mai mare,
Că pe nimeni prieten n'are.
Nici pe crai, nici pe 'mpărați,
Nici pe noi pe ceialalți.
De bătrân nu i rușine
La cei tineri încă vine.
Nici se teme de voinici,
Nici i milă de prunci mici.*

54

*- Draga mamei, mândră floare,
Fața ta-i floare de râț,
Ș-amu ti-i face pământ.
Fața ta-i vilai umplut,
Mândră-i și s'a face lut.*

55

*- Scoală-te tu de-aicea,
C'a venit amiază-za
Și te scoală și-i gusta.
Și-i gusta cu soția,
Că mintenaș îi pleca,
Și-i gusta cu copiii,
C'apoi minteni îi porni.
Cum inima te-a 'ndurat,
Copiii și i-ai lăsat.
I-ai lăsat micuți pe vatră,
I-ai lăsat de bună seamă
Și n'au cui să-i zică mamă,
Și ei când s'or deștepta,
Pe tatăl or întreba:
- "Tată, unde-i mămuca?"
- "Dragii tatii, drept vă spun,
Măta-i dusă de o lună,
N'a mai veni până-i lume,
Mă-ta i dusă de un an
Și n'a mai veni șuhan.
Ea n'a veni să mă fîie,*

*Pe mine să mă mângâie.
Ea n'a veni să vă crească,
Pe noi să ne sfătuiască.*

56

*- Draga mea, dulce soție,
Care-am fost din cununie
Rău ți-a cântat cucu ție,
Să trăiești cu jălănie.
Ți-a cântat cucu pe vale,
Să trăiești-cu supărare.
Ți-a cântat cucu pe luncă,
Să trăiești cu jale multă.
Draga mea, dulce soție,
N'ai avut noroc dintâie
Să-ți trăiască-a ta soție,
Ș'acuma n'ai nici de mine.
Asta lume nu ți-i 'n bine.*

57

*- Hai soție lângă mine
Și te mai uită la mine,
C'amu mă duc dela tine
Și mă sărută 'n obraz,
Te las cu mare neaz.
Și-mi sărută gurița
Altu n'oi mai înturna.
Nici 'oi veni prin ocol,
Nici 'oi fi când va fi dor.
Nici 'oi veni prin grădină,
Nici 'oi fi seara la cină,
Rău va dure la inimă.*

58

*- Rămas bun, soția mea.
Apă rece nu-i mai bea,
Adusă de mâna mea.
Nu-i bea apă din fântână,
Adusă de a mea mână,*

*Că-i bea apă tot cu mol,
Și de mine ți-a fi dor,*

59

*- O, soție, draga mea,
Ori de unde ai venit
Toate le-ai aflat în rând.
Copiii i-am adormit,
Ori de unde-ai înturnat,
Toate gata le-ai aflat.
Și copiii i-am culcat,
Pe tine te-am așteptat,
Tot cu cina caldă 'n masă
Și cu apă rece 'n vase.
De-acum de unde-i veni
Nimica gata n'a fi.
Nici a fi cina pe masă,
Nice apă rece 'n vase,
Fără a fi 'nchisă ușa.
Că v'o murit mămuca,
V'o murit toată mila.*

60

*- Draga lelii Nastasie,
Te-a lăsat mă-ta de mică,
Să te ții de-i fi voinică.
Te-a lăsat de mititea,
Să te ții de ti-i putea.
Și ea te-a lăsat afară,
Și-a zis că va veni iară.
Și te-a lăsat în târnaț,
Și-a zis c'a veni la mas,
Dară ea te-a amăgit,
Pe care drum a pornit
Nu-i nădejde de venit,
Cu copiii de grăit.
Pe care drum a plecat,
Nu-i nădejde de 'nturnat,
La soție de dat sfat.*

61

- Noi toate le-am cumpăra
Da mamă la copii ba,
Cât va fi cer și lumea.
Noi toate le-am târgui,
Mamă la copii n'a fi.
Nici vor zice mamă dulce,
Nici nu-i cin¹ le aduce.
Nici 'or zice mamă dragă,
Nici nu-i cine să le tragă.
Că le-a murit mămuca,
Le-a murit toată mila ...

62

- O, soția mea cea bună,
Cinste mi-a fost și 'ndămână,
Ș'acum te-am scăpat din mână.
Eu din mână te-am scăpat,
Altu nu te-oi avea veac.

63

- O, soție, draga mea,
De-ai încunjura lumea,
Ca mine nu-i mai afla.
C'am fost cheie și lăcată,
N'ați fost lipsiți niciodată.
Că orice v'a trebuit,
Eu toate le-am împlinit,
De nimic n'ați fost lipsiți.

64

- Roagă-te cui ti-i rugă,
Te roagă streinilor
De mila copiilor.
Când în casă 'or intra
Să nu-i strângă cu ușa.
De spate să nu-i împingă,
Nici cu ușa să nu-i strângă.

65

- O, soție, draga mea,
Fie-ți bună inima
Și de copii nu uita,
Către dâșii nu sbiera,
Fără-i culcă tu cu tine,
Că-s copiii mădăriți
Și nu-s învățați sfădiți,
Făr' pe brațe adormiți,
Și-s copiii desmerdați,
Numai pe brațe-s culcați.

66

- Dragii mamei copilași,
Haideți voi lângă sălaș,
Mă sărutați în obraz,
Că v'am crescut cu necaz,
Ș'acum mă duc și vă las.
Și mă sărutați în față,
Nu vă fie nici o greață,
V'am ținut destul în brațe.
Mult pe brațe v'am purtat
Și țâță dulce v'am dat.
Mult pe brațe v'am ținut
Și țâțele mi-le-ați supt.

67

- O, tu, moarte nemilosă,
C'ai venit în casa noastră.
Noi afară te-am ținut,
Tu te-ai dus, te-ai pus pe pat,
Și mămuca ne-ai luat.
Tu, moarte, de n'ai mai fi,
Să iai mame de copii,
Să nu fi, să nu pășești,
Soț tânăr să văduvești,
Copii mici să-i sărăcești.

68

- Dacă te duci și te duci,
Lasă-ți doru în grădină
Să răsară-o rădăcină.
Soția când o cosi
Rădăcina o a bugni
Doru și l-a potoli.
Soția când a grebla
El de rădăcină-a da,
Doru și l-a stâmpăra.

69

- O, mămucă, draga mea,
Cât 'oi fi, cât 'oi trăi,
Pe dumneata te-oi jeli,
Că mi-ai ținut copiii.
De copii mult ai cătat,
Pe dealuri nu i-am purtat.
Spatele mi l-ai cruțat,
Fie-ți sufletul iertat.
De copii mult ai grijit,
Pe dealuri nu i-am suit,
Fie-ți trupul odihnit
Și sufletul ispășit.
Fie-ți trupul ca și-un pai,
Sufletu să-ți meargă 'n Rai,
De mine iertare ai.
Dumnezeu te ducă 'n bine,
Că n'ai făcut rău la nime.
Dumnezeu te odihnească,
În 'mpărăția cerească.

NB. Făcută la moartea mamei bocitoarei. Copiii, dacă n'are cine să îngrijească de ei, vara, sunt duși la câmp.

70

- Să cunoaște c'ai lucrat,
Că mândru te-au îmbrăcat.
Să cunoaște c'ai trudit,
Zi și noapte n'ai dormit,

*Că mândru te-au mai tocmi.
Și te-au pus cu zadii moi
C'ai fost fruntea la găzdoi.
Cu păiorii de mătăasă,
Dac' ai fost găzdoie-aleasă.
Fosta-i floarea florilor
Și fruntea găzdoilor.
Și-ai fost floare de pe munte,
Ca dumneata n-au fost multe,
Ș' ai fost floare din fereastră
Și în sat găzdoie aleasă.*

NB. A făcut-o la moartea unei femei foarte cinstite și mamă de preot.

71

*- Dragii moșului, nepoți,
Haideți lângă mine toți,
Mă sărutați în obraz,
C' amu mă duc și vă las.
Și mă sărutați în față,
Nu vă fie nicio greață,
V' am ținut destul în brațe,
V' am scăldat, v' am legănat,
Numai țâță nu v' am dat.*

72

*- Dacă ești din neam cinstit
Ți-e sălașu-acoperit,
De gineri și de nepoți,
Mândru te petrec cu toți,
De fete și de nepoate,
Te petrec mândru la moarte.*

73

*- Întinde-ți mânurile
Și-ți cuprinde fetele,
Fetele, nepoatele,
Scârbite-s săracile.
Te duci dintre dânsule.
Și-ți cuprinde ginerii,*

*Ginerii și nepoții,
Supărați îs săracii,
Că te duci dela dâșii.*

74

*- Dacă te duci și te duci,
Te du și mai vino iară,
Baremi pe la primăvară,
Pe cântatu cucului,
Pe ieșitu plugului,
Pe 'floritu pomilor,
Pe țesutu pânzelor,*

75

*- Dacă te duci și te duci,
Lasă-ți mânurile-afară
Să toarcă, să pună teară,
Și să ȝasă cum 'or ȝti,
Să-ți îmbrace copiii,
Că goli vor fi săracii,
Că le-a murit mămuca,
N'au cine îi îmbrăca*

76

*- Mult ai umblat ca cucu
Ș'ai încunjurat câmpu,
Dacă ȝi-a fost drag lucru,
Să-ți înmulȝești iosagu.
Iosagu ȝi l-ai mărit,
La copii le-ai împărȝit,*

77

*- Dragii mamei copilași,
Eu num 'a atâta vă rog:
Voi pentru partea de loc,
Să-mi faceți mândru prohod,
Pentru partea de avere,
Să-mi faceți mândre pomene.*

78

- Roagă-te cui ti-i ruga,
Te roagă la noră-ta,
La noră-ta cea din casă,
Ea cu drag să te jelească,
I-ai dat grădină și casă,
Să te jelească cu drag.
C'ai lăsat-o 'n lăcușag,
I-ai dat casă și grădină,
I-ai făcut bună 'ndemână.
Cât ai putut și-ai umblat,
Tot ai strâns și-ai adunat,
Ce-ai avut lor le-ai lăsat.

NB. Bocitoarea a făcut bocetul socrului ei, care nu e mort, dar e slab.

79

- Mult în lume-ai mai lucrat,
Zi și noapte n'ai mai stat,
Tot ai strâns și-ai adunat,
Și puțin ți-ai mai luat.
Numai trei scânduri de brad
Și-o cruce de pom la cap.
Și-o biată de păioară,
Ca să-ți fie mai ușoară.

80

- Ia uită-te pe fereastră,
Cum vine lege popească.
Pe noi să ne despărțească,
Asta-i ziua cea de-apoi,
Care ne despărțim noi.

81

- Rămâi masă, rămâi casă,
Bună găzdoaie te lasă.
Rămâneți păreți sicreți,
Că de mine rămâneți.

82

- Rămâi ocoluț prundit,
Că te lasă-un om cinstit,
Rămâi ocoluț cu iarbă,
Că te lasă-un om de treabă.

83

- La ușă de tântirim,
Soție, ne despărțim,
Și altu nu ne'ntâlnim.

84

- Morminte, groapă săpată,
Lasă-mă să văd odată.
Morminte, pământ sîcret,
Lasă soția s-o văd.
Vor pune pe dânsa lut
Și n'oi vedea-o mai mult.
Și-or pune pământ cu piatră,
N'oi vedea-o niciodată.

85

- Roagă-te cui ti-i ruga,
Da te roagă la gropari,
Să-ți lase fereastră 'n fund,
Să-ți vină la vară vânt.
Să-ți lase și la picioare,
Să-ți mai vină și răcoare.

86

Roagă-te cui ti-i ruga,
Da te roagă la popa,
El să nu te ducă tare,
Că-i ziua destul de mare.
Să te ducă 'ncetișor,
Să te petrecem cu dor.
C'atâta ne-a fi drumu,
Cu cât te-om petrece-amu,
Ș'atâta ne-a 'fi calea,
Cu dumneata altu ba.

87

- De trei zile Țezi pe masă,
Nu grăiești cu noi prin casă.
Nimic nu ne povestești,
Fără te gați să pornești.
Nimic nu ne-ai povestit,
Fără te gați de pornit.
Pe care drum ai pornit,
Nu-i nădejde de venit.
Pe care drum ai plecat,
Nu-i nădejde de 'nturnat.

88

Dacă te duci și te duci,
Roagă-te cui ti-i ruga,
Roagă-te la clopotari,
Să tragă colopotele
Să meargă răsunile,
Prin toate orașele
Și prin toate satele,
La toate neamurile.
Să vină să te petreacă,
C'ai fost om tare de treabă.
Să vină baremi p'un ceas,
Să 'ngenunche la sălaș,
Să vie baremi pe-o zi,
Până ce te-or prohodi.

89

- Draga mea, dulce soție,
Care-am fost din cununie,
Rău ți-a cântat cucu ție.
Ți-a cântat din vârful de nuc,
Pe mine 'n groapă mă duc.
Ți-a cântat din vârful de creangă,
Pe mine 'n groapă mă bagă.
Și-or pune pământ cu lut,
Nu mi-ți mai vedea mai mult.
Și-or pune pământ cu piatră,
Nu mi-ți vedea niciodată.

90

- Hai soție lângă mine
 Și te mai uită la mine
 Și mă sărută 'n obraz.
 C'amu singură te las.
 Singură ca și cucu
 Și apoi mi-i duce doru.
 Singură ca și mierla
 Și mult mi-i duce jalea.
 M'oi duce și n'oi veni
 Baremi cât mi-i mai dori.
 M'oi duce, n'oi înturna,
 Baremi cât mi-i aștepta.
 Nici mi-i vedea prin ocol,
 Nici 'oi fi când ți-a fi dor.
 Nici mi-i vedea prin grădină,
 Nici 'oi fi seara la cină,
 Rău te-a durea la inimă.
 Rămas bun, soția mea,
 Altu nu mi-i mai vedea,
 Nici acasă, nici în câmp,
 Nici 'oi fi seara la blid,
 Nici în câmp și nici acasă,
 Nici 'oi fi seara la masă.
 N'oi mai fi seara la cină,
 Rău va durea la inimă.

91

- O, Vârvară, peste sat
 Cum zboară doi porumbași,
 Aceia nu-s porumbași,
 Că-s copiii tăi rămași
 Și-aceia nu-s porumbei,
 C'aceia-s copiii tăi.
 Ei zboară tot supărați,
 Că de mamă îs rămași
 Și ei zboară de scârbiți,
 Că de mamă-s despărțiți.

92

- Cum te duci ca și cucu,
Când îi mai mândru lucru,
Și nu-i mai veni altu.
Cum te duci ca și mierla,
Când îi mai mândră vremea,
Altu nu-i mai înturna.
Ia pășește-un pas ori doi
Și vină iară 'napoi
Și mai vină pe la noi.

93

O ! Ioane, dragul meu,
Păcatu-i de Dumnezeu,
Că te-au pus în copârșău,
Și-i păcat de Domnul Sfânt,
Să putrezești în pământ.

94

- O mâncate-ar focu moarte,
Rea ești și fără dreptate.
Că te-ai pus pe-acesta neam,
Voia ți-e să-l faci haram.
Și te ai pus pe asta vită,
Voia ți-e s'o faci nimică.

95

- O, mâncate-ar focu moarte,
Rea ești și fără dreptate.
În spre sărbătoare mare
La noi ți-ai făcut cărare.
Tocma 'n ziua de Crăciun,
Pe la noi ți-ai făcut drum.
C'ai venit până 'n ocol,
Ne-ai luat omu' cu dor.
Și-ai venit până în prag,
Ne-ai luat omu' cu drag.
Și te-ai băgat până 'n casă,
Ne-ai luat floarea din masă,
Și toată mila din casă.

96

- *Vârvară, copiii tăi,
Săraci-s și vai de ei,
Săraci-s, fără de seamă,
Săraci-s, că ei n'au mamă.
Nu-s săraci că nu au loc,
Că-s săraci că n'au noroc.
Nu-s săraci că n'au avere,
Că-s săraci de mângâiere.
Că ori de unde-'or veni,
Mamă dulce n'or găsi,
Inimuța rea le-a fi.
Ori de unde-'or înturna,
Mamă dulce n'or afla,
Rea le-a fi inimuța.
Nici vor zice mamă dulce,
Nici vor fi cine le-aduce.
Nici vor zice mamă dragă,
Nici nu-i cine să le tragă,
Că le-o murit mămuca,
Le-o murit toată mila.*

97

- *Copiii fără părinți
La toată lumea-s urîți.
Copiii fără de mamă
Nu-s luați nici la o seamă,
Nici la lucru nu se 'ndeamnă,
Că lucră cum socotesc,
Bine nu mai nimeresc.*

98

- *Cum inima te-a 'ndurat,
Toate pustăi le-ai lăsat.
Ți-ai lăsat caru' 'n ocol,
Și casa plină de dor.
Plugu' 'n pod să ruginească,
Soția să te jelească,
Soția și copiii,*

*Cât 'or fi, cât 'or trăi,
Pe dumneata te- 'or jeli.
C'amu te duci dintre ei,
Cât 'or fi, cât 'or umbla,
Te 'or jeli pe dumneata,
C'amu te duci de-aicea.*

99

*- Dacă te duci și te duci,
Da te du și vino iară,
Baremi pe la primăvară,
Pe cântatul cucului,
Pe ieșitu' plugului.
C'a venit primăvara,
La plug n'are cine-umbla,
Nice cine semâna.
Și or semâna holda deasă,
Ți- 'or duce doru' prin casă.
Și- 'or semâna holdă rară,
Ți- 'or duce doru la vară.*

100

*- Nu fiți părinți supărați,
Eu mă duc unde-s chemat.
La Rusalimul de jos,
Unde m'a chemat Hristos.
La Rusalimul de sus,
Unde m'a chemat Isus.*

101

*- Eu mă duc cu Dumnezeu,
Vouă vă las dorul meu.
Eu mă duc cu Precesta
Și vouă vă las jalea.*

102

*- Dacă te duci și te duci,
Lasă-ți doru' 'n grădinuță
Să răsar' un merișor,*

*Tot cu frunze rotunjoare
Și cu mere roșioare.
Vântu' la var-a sufla,
Merele toate-or pica,
Copilele le-or lua,
Le-'or lua, le'or săruta,
C'or crede că-i mămuca.*

103

*- Măriuță, copilele
Scârbite-s, săracile,
Te duci dintre dânsese,
Ori de unde 'or veni,
Mamă dulce n'or găsi.
Rea inimuța le-a fi.
Ori de unde-'or înturna,
Mamă dulce n'or afla.
Rea le-a mai fi inima.
Pe la vecini te-'or căta.
Și de ei 'or întreba:
- N'ați văzut pe mămuca ?
Să ne gate mâncarea,
Să ne spele cămașa.*

104

*- Să fii 'n lume orice ai fi
Numai mamă să nu fii.
Să nu fii să crești copii.
Până-s mici îi crești cu greu,
Dacă mor îți pare rău.
Până-s mici îi crești greu tare,
De trăiesc ai supărare.*

105

*- Ți-a venit moartea la cap,
Și ea mândru te-a 'ntrebat:
- Gata ești (tu) de plecat ?
Dumneata ai zis așa:
- Gata-s gata și-aș mai sta.*

*Ca să vină Tinuța,
Să-i mai sărut gurița,
Că mă duc dela dânsa.
Să vină și Ionel
Să-l mai sărut și pe el.
Să vină și Victoruț
Și pe dânsul să-l sărut,
Să vină și soția,
Să dau mâna cu dânsa,
Că mintenaș 'oi pleca.*

106

*- O, Măriuță, draga noastră,
Da tu mult te-ai mai trudit
Și mulți bani ai cheltuit.
Și-ai cheltuit tare mult
Și căsi mândre ți-ai făcut.
Căsi mândre și grajduri largi,
Și ție nu ți-au fost dragi.
Căsi mândre și uși vopsite,
Ție ți-s tare urâte.
Că tu num'ai poruncit
După doi meșteri din sat
Să-ți facă casă de brad.
Fără uși, fără ferești,
În dânsa să vecinești.
Fără leac de prăgurele,
Ca să putrezești în ele.*

107

*- Todore, pe această vale,
Crească iarbă cât de mare,
Nu-i veni să faci cărare.
Să crească iarbă 'nspicată,
Nu-i călca-o niciodată.*

108

*- Todore, Paștile vin,
Tu te duci în țântârim.*

*Todore, vin Paștile,
Ție-ți rămân hainele.
Ce-'or face cu dânsese?
Vinde-le-'or, aprinde-le-'or,
Pe apă ți pați-le-'or
Or pomană daț-ile-'or!
- Nici le vindeți, nici le-aprindeți
Pe apă nu le ți pați,
Fără pomană le dați.
Dacă n'am avut noroc
Să trăiesc să le mai port,
Să merg cu ele la joc.
Dacă n'am avut ticneală,
Să le port baremi o vară.*

109

*- O, Todore, dragu' nost,
Când pe uliț' ai pornit
Două mame te-au tocmnit,
Când pe uliț-ai plecat,
Două mame te-au gătat.
Ele ți-au pus struț de flori,
Te-ai dus la joc cu feciori,
Ți-au pus struț de pană verde,
Tu te-ai dus la joc cu fete,
Tu te-ai dus și ai jucat,
Din gură mândru-ai strigat,
S'au auzit peste sat,
Ți s'a auzit glasu',
Mândru ți-a fost săracu'.
Ți s'a auzit gura,
Mândră ți-a fost, săraca.
Mândre ți-au fost vorbele,
Scurte ți-au fost zilele.
Mândră ți-a fost vorbuța,
Scurtă ți-a fost vieața.*

110

- O, Todore, dragu' nost,

*Toate huc de v'ar fi ars,
Numai tu să fi rămas.
Tată-to n'ar fi supărat,
Toate iară le făce.
Dorul tău nu ți-l duce.
El toate le-ar fi făcut,
Dorul tău nu l-ar fi dus.*

111

*- Vârvară, inima ta,
Rea ți-a mai fost, săraca,
Că ți-ai lăsat soția,
Soția și copiii
Și te duci dela dânșii.
Copiii și soția
Și te duci dela dânsa.*

112

*- Veniți fine și vecine,
Mândru mă cântați pe mine,
Că la toate v'am prins bine.
Veniți fine și nepoate,
Mă cântați mândru la moarte
Că v'am fost bună la toate,
Și-mi spălați fața cu bere,
De-aici până unde-'oi mere.
Și-mi spălați fața cu vin,
De-aici până 'n țântârim.
Și-mi spălați fața cu apă,
De-aicea până la groapă.
Și mi-o ștergeți cu păru',
C'apoi mi-ți duce doru',
Și-o ștergeți cu năframa,
C'apoi mi-ți duce jalea.*

113

*- O, tătucă, dragu' nost,
Ți-ai făcut căsuță 'n rîț
Și ne-ai lăsat la jeliț.*

*Ți-ai făcut căsuță 'n deal
Și ne-ai lăsat la amar.*

114

*- O, măi, George, dragu' nost,
Mă-ta mult s'o mai trudit
Și mulți bani a cheltuit.
Ea s'a trudit tare mult,
Posturi și zile-a ținut.
Ți-a ținut posturi și zile,
Doară te a avea pe tine.
Posturi și zile-a ținut,
Nici o haznă n'a avut.
Tu te duci, ti-i face lut,
Tu 'n pământ îi putrezi,
Mă-ta supărat-a fi.*

115

*Ți-ai lăsat hainele 'n ladă,
Și pe mă-ta supărată.
Și ți-ai lăsat clopu' 'n cui,
Supărat ca tata nu-i.
Când la ele s'or uita
Din ochi negri- 'or lăcrăma
Și când le-or prinde pe mână
Suspina-vor din inimă.*

La priveghiu se joacă, de obicei, în cărți.

Se obișnuia apoi să se joace "gursa". Acum nu se prea joacă. Jocul e următorul: bărbați sau tineri se așează jos în cerc. Piciorlele ridicate dela genunchi. Peste ele un suman. Peste suman, în mijlocul cercului, un om. Jucătorii au un ștergar la care s'a făcut un nod. Cu acest ștergar e lovit cel din mijloc. Jucătorii lovesc pe la spate, ascund "gursa", să nu fie prinsă de omul dela centru. La care i-o prinde în mână trece el la centru.

Mai era obiceiul, care încă se părăsește, să fie loviți cu palmele peste cap, fără să fie observați de cel lovit.

Notă: Din obiceiurile dela înmormântare notăm aici "gursa", așa cum o descrie colecționarul bocetelor.

VII. VARIA

MOBILAREA CULTURAL-ANTROPOLOGICĂ A UNUI SPAȚIU URBAN

**Prof. Marieta GOLĂȘIE , prof.ing. Eugen IGELSKY ,
prof. Virgil VUG - Deva**

Asupra modului de mobilare a spațiului - mai ales a celui supus intens presiunii antropice - ar trebui să se pronunțe arhitecți, geografi, constructori, ecologi, oameni de cultură, juriști, etc.

În practică, însă, în problema de mai sus, dispun doar persoane cu interes conjunctural: cei care iau decizii în consilii locale și eventual, unii arhitecți ai urbelor. Aceasta explică fie garnisirea orașelor cu kitsch-uri, fie lipsa unor opere de artă statuară care să sublinieze specificul locului. Mobilarea antropologică a spațiului - ne referim aici la cel urban - nu trebuie lăsată deci, doar în seama consilierilor locali, unii dintre ei chiar specialiști fiind.

Demersul prezent pleacă de la întrebarea: **“Poate fi geograful indiferent la acțiunile lor ?”** Răspunsul nostru este unul negativ și are în vedere următoarele aspecte:

- I. Câteva caracteristici semnificative ale municipiului Deva;
- II. Nume și loc în antropologia spațiului;
- III. Factori de decizie în corelație cu titlul lucrării;
- IV. Concluzii și bibliografie selectivă.

I. Câteva caracteristici ale municipiului Deva

1. Așezat în apropierea malului sudic al râului Mureș, la nivelul unei microdepresiuni alungite, în partea central-vestică a României, orașul Deva are o slabă ventilație aeriană, cu toată prezența curenților de vale și a dominantei NV și V a circulației generale atmosferice. Aceasta tușează într-un mod aparte patina timpului pe edificiile orașului.

2. Trama stradală - prin orientarea generală - nu contribuie la spulberarea noxelor ci, mai degrabă, la acumularea lor. Efectul se amplifică sub influența calmului atmosferic care, anual, are valori de până la 58,2 %.

3. Spațiile verzi și locurile de joacă au o suprafață mai redusă de 29 de ori decât normele europene și sunt puține la număr. Așa fiind, ele deservesc vag principalele lor funcții.

4. Ornamentul cultural-antropologic al orașului este precar și discutabil.

Cei aproximativ 80.000 locuitori ai săi pot întâlni doar câteva statui amplasate mai mult sau mai puțin ridicat față de nivelul solului: 2 ale lui Decebal (una fiind un kitsch), 1 al lui Ioan Pop Reteganul, 1 a lui Simion Bărnuțiu, 1 a lui Mihai Eminescu, și, în 2 locuri, grupul statuar Horea, Cloșca și Crișan. Acestor ultime 3 personaje li se adaugă și Avram Iancu, placate pe o cruce în perimetrul Catedralei Ortodoxe “Sf. Nicolae” Deva.

Am încărcat prea mult prezenta lucrare adăugând observații pertinente și de conținut privind fie și numai locul acestora în economia spațiului orașului Deva. De aceea renunțăm la ele, modulându-ne opiniile pe altele, aflate în poziții centrale, pe care le vom numi “Decebal călare” și statuia Traian.

Decebal călare este o lucrare impresionantă doar privită de departe sau de “plimbăreți fără gânduri prin preajmă”. Un observator motivat - nu neapărat cusurgiu - ar putea descoperi aspecte ce l-ar dezamăgi: un cal aparținând unei rase de nedefinit, care în același timp merge cu 2 picioare dar stă cu alte 2, are gâtul cambrat și gura-i mimează efortul fără ca dinamica respectivă să-i fie coordonată de piesa corespunzătoare de harnașament, iar coada pare un detaliu de împovărare suplimentară a trupului. Pe un astfel de exemplar animalier călărește, mai mult decât straniu, Decebal. El este reprezentat cu cizme, cu ambele mâini ocupate - una cu steagul de luptă, alta cu sica; nu se folosește nici de scăriță, nici de șa, pentru simplu fapt că acestea nu există. Rezultă că ar fi putut conduce calul doar din impulsuri și manevre din rotulă. Știm că Decebal aparține istoriei prin alte calități, nu prin această imposibilă aptitudine. După o examinare apropiată, întregul ansamblu om/cal aduce a kitsch. Ansamblul “Decebal călare”, așa cum l-am descris, este în continuare un element de antropologie spațială localizat în vecinătatea Casei de Cultură Deva. Bizara coabitare nu pare a mira pe nimeni, decum a mai deranja cultural pe cineva.

Statuia lui Traian se află situată în Piața Unirii în fața clădirii cu nr. 6, adică a Primăriei Deva. Până în martie 1992 postamentul acesteia era ocupat cu statuia din cupru argintat a lui Petru Groza. Evenimentele timpului au obligat-o să părăsească scena istoriei și răposează în poziția “pe burtă” în curtea Prefecturii Hunedoara. De atunci postamentul a rămas neocupat și a fost decorat cu o varietate de agavă până în 1999. Iarna instala acolo un discret decupaj de zăpadă. Fără a avea vreo premoniție, în mai 1989, cu ocazia unei sesiuni județene de comunicări științifice - la care erau prezenți și 2 inchizitori roșii ai vremii - subsemnatul propunea pentru prima dată, realizarea unei statui a lui Aurel Vlaicu la Deva și, din 1991, ceream amplasarea ei în perimetrul menționat. Prin ocultare sistematică, primarul Devei a reușit să impună soluția contraproduktivă a realizării și amplasării variantei celei mai costisitoare a statuii lui Traian. Documentele din dosarul procesului “Traian - general” probează aceasta.

II. Nume și loc în antropologia spațiului

Numele pentru care am insistat în demersul nostru, mereu reluat, este cel al lui Aurel Vlaicu. Personajul nostru aparține istoriei spațiului și merită un loc în antropologia culturală a Devei. Câteva date biografice și unele performanțe personale sunt necesare a fi cunoscute, în acest context. S-a născut la 19 noiembrie 1882 în localitatea Bințiști (azi Aurel Vlaicu), județul Hunedoara. După studiile primare și liceale, obține diploma de inginer la Universitatea din München în 1907, an în care își satisface și stagiul militar în portul Pola, de la Marea Adriatică (în Croația de azi). Timp de 4 luni, de la 1 septembrie 1908, este inginer la Uzina de Automobile "Opel" din Russelsheim, Germania, unde aduce o inovație în sistemul de direcție al autoturismului. În 1909 construiește, împreună cu fratele său Ion, aeroplanul fără motor "A.Vlaicu-1909". În 1910 definitivează avionul "A.Vlaicu I", primul avion construit pe pământul României (la Arsenalul Armatei București) și execută cel dintâi zbor, pe 17 iunie, deasupra Câmpului Cotroceni. Moare ca un adevărat idealist, ținând să facă o surpriză venind în zbor la sărbătorile Societății Culturale "Astra" Orăștie - de mână criminală - la 13 septembrie 1913, prăbușindu-se lângă localitatea Bănești, județul Prahova. I se acordă, post-mortem, titlu de membru de onoare al Academiei Române, în 1948. Din suita performanțelor personale amintim:

- * un model de elicopter silențios cu caracteristici unice, realizat în 1903, pe când era student. (Un exemplar din acest tip de elicopter a fost capturat în războiul din Coreea).

- * o bicicletă fezabilă, care, printr-o singură pedalare, înainta 12 metri, indiferent de anduranța terenului;

- * o cumpănă de scos apa din fântână, lent și continuu, pe principiul perpetuum mobile;

- * un avion nereplicat, beneficiind de invențiile: aripă cu profil variabil, elice coaxiale și contrarotative, volan unic pentru pilotare, tren de aterizare cu roți independente, frână la roata aparatului, fuselaj aerodinamic, inel metalic de răcire în jurul cilindrului motorului. Prin zborul său istoric, efectuat la 17 iunie 1910 pe aerodromul Cotroceni cu un avion de concepție și construcție românească, a situat țara noastră pe locul 3 în lume în privința aeronauticii.

III. Factori de decizie și rolul lor.

În privința mobilării unui spațiu public corespunzător cu o statuie a lui Aurel Vlaicu, factorii de decizie locali au avut ori reacție birocratică de indiferență (Prefectura Județului Hunedoara), ori rol de frână (Primăria Municipiului Deva). Poziția Prefecturii Hunedoara o amintim în legătură cu adresa

Ministerului Apărării Naționale nr. G 815/13 iunie 1995 la care s-a răspuns neangajant, iar cea a Primăriei Deva o evidențiem și prin adresele noastre înregistrate la nr. 9194/10 august 1992, 10238/12 septembrie 1996, 10109/10 septembrie 1996, 12545/31 octombrie 1996, 16693/4 noiembrie 1997, 18250/8 decembrie 1997, 625/14 ianuarie 1998, 3125/26 februarie 1998 și 4498/25 martie 1998.

Obstacularea cea mai evidentă ni s-a făcut de către reprezentanții Primăriei Deva. Ei au făcut tot ce au putut ca propunerea cu realizarea statuii lui Aurel Vlaicu să fie mereu amânată pentru dezbateri în sesiuni ale Consiliului Local, inițiativă preluată apoi de către primar. Așa se explică de ce, timp de peste 6 ani, au fost promovate de la stadiul de propuneri la cel de hotărâri ale Consiliului Local Deva 3 nume (Avram Iancu, Horea, Traian - general), numai cel al lui Aurel Vlaicu nu.

Aceasta, în pofida faptului că respectiva propunere a fost prima avansată în ordine cronologică (15 mai 1991) în raport cu celelalte, beneficiază de un larg suport din punct de vedere instituțional și civic, a fost reluată și înregistrată la primărie de încă 10 ori.

Astfel, are sprijinul / acordul: Academiei Române, Ministerului Apărării Naționale, Departamentului Aviației Civile, patriarhiei Ortodoxe Române, Direcției pentru Cultură Hunedoara, Muzeului Civilizației dacice și Romane Deva, Bibliotecii Județene Deva, Uniunii Artiștilor Plastici Deva, Direcției Județene a Arhivelor Statului, Institutului de Proiectări Hunedoara - Deva, Asociației Județene a Veteranilor de Război, Aeroclubului "Săulești-Deva", Inspectoratului pentru Protecție Civilă Hunedoara (U.M.02537 Deva), Societății Județene Hunedoara a Arhitecților, Asociației Hunedorene pentru Propagandă Aviatică, Direcției Județene Hunedoara pentru Sport și Tineret, Inspectoratului de Mediu Deva, Institutului Național de Inventică, Autorității Aeronautice Civile și, chiar al Asociației Județene a Vânătorilor și Pescarilor Sportivi Hunedoara-Deva.

Până în momentul de față au fost întrebați și și-au dat acordul scris pentru realizarea statuii lui Aurel Vlaicu peste 1620 persoane, adică toți cei contactați. Prin contrast, Hotărârea 47/1997 a Consiliului Local Deva de realizare a unei statui "Traian -general" a primit sprijinul a 18 persoane și al nici unei instituții tangente centrale sau locale, cu doar două excepții, intervenite ulterior, și acestea referindu-se la împăratul Traian.

Realitatea prezentată ne-a determinat să contestăm atât la Primăria Deva cât și la Prefectura Hunedoara, Hotărârea nr. 47/1997 a Consiliului Local Deva privind realizarea unei statui a lui "Traian - general" și nu a lui Aurel

Vlaicu, la Deva. Ne-am susținut acțiunea argumentând, între altele, că nicio-dată Traian nu a venit în Dacia ca general, el având demnitatea de împărat. Se știe că un consilier local devean, aflat prin 1996 pe banii comunității la Roma, s-a întâlnit cu imaginea în piatră a lui Traian și, părăndu-i-se general, s-au fotografiat împreună. Simplul acest fapt, credem că nu poate motiva - dincolo de o vanitate evidentă - instalarea unei statui a așa-zisului general la Deva. Am intervenit cu o acțiune de contestare a amintitei hotărâri la Prefectura Județului Hunedoara arătând netemeinicia, nefondarea, inoportunitatea și inadecvarea unui astfel de act. Răspunsul primit ne-a trimis către o acționare pe rol a Primăriei Deva, la Tribunalul Județean Hunedoara. Ca urmare, cu toate precizările noastre, am fost nevoiți să continuăm în justiție acțiunea semnalată. Judecarea cauzei culturale (singura de această natură după 65 de ani) s-a derulat în 5 ședințe de proces între 26 noiembrie 1997 și 5 martie 1998. Tribunalul Județean Hunedoara ne-a dat câștig de cauză (Traian a fost împărat, nu simplul general roman) prin sentința nr. 262/1998 rămasă definitivă prin neapelare, începând cu 13 aprilie 1998.

Prin perseverență, subiectivism și ignoranță dirijată, la 13 noiembrie 1999, primarul Devei s-a împăunat cu reușita instalării statuii lui Traian într-un perimetru discutabil și împotriva voinței populației, doar pentru a fi lăudat pentru un lucru care nici măcar nu este ideea sa, ci a fizicianului american de origine română - Corneliu Stan.

La dezvelirea statuii (13 nov. 1999) n-a participat nici una din personalitățile așteptate și anunțate în presă: președintele de atunci al României, ambasadorii Spaniei, Italiei, Germaniei și ministrii Culturii și Administrației Publice.

Actualmente, Traian tronează într-un spațiu ce contravine mai multor principii de arhitectură și urbanism, dintre care o amintim pe cea pe care orice specialist în domeniu o respectă, pentru a fi respectat ca profesionist: nu se fac monumente personalităților ce depășesc cu 200 de ani vechimea edificiilor din zonă. În cazul de față, dacă se justifică, în Piața Unirii Deva putea fi eternizată, cel mult, imaginea lui Mihai Viteazul.

Ori, astfel instalat, Traian întinează memoria a cel puțin 15 secole, - se apreciază că a fost homosexual și a cucerit Dacia prin război, trădare și corupere - tot atâtea motive pentru a nu i se ridica o statuie, fie având în vedere numai faptul că până acum nici un popor nu i-a făcut statuie propriului cuceritor.

IV. Concluzii

1. Omul își poate dezamăgi profund semenii, în pofida unui zâmbet rond, mereu afișat, ori a aerului de preocupat.

2. Gradul de subiectivism al omului (în funcție ori nu) este direct proporțional cu interesele sale majore sau conjuncturale.

3. În lumea situațiilor concrete actuale de conexiune a unor multiple interese de ordin personal, mediul natural este grav amenințat.

4. **Demersul de față**, vizând un aspect concret de mobilare cultural-antropologică a spațiului, ne arată că și mediul creat de om este în același mare pericol.

5. **Specialistul (geograf, istoric, arhitect, artist plastic, etc.) nu poate privi insensibil** la agresiunile cu cadență accelerată asupra propriului suport-scoarța terestră. Indiferent care ste prețul implicării sale, el trebuie să persevereze profesional, activ și conștient că este în serviciul unui scop pozitiv.

6. Pentru soclul disponibil cândva, din fața Primăriei Deva, **amplasarea statuii lui Aurel Vlaicu reprezenta cea mai inspirată soluție**. Oportunitatea ratată a acțiunii era dată de anul 1998, când s-au comemorat 85 de ani de la dispariția marelui pilot și inventator.

7. **Instalarea pe respectivul soclu a statuii împăratului Traian** (în baza Hotărârii Consiliului Local Deva nr. 07/30 iunie 1998 prin consumarea a peste 700 de milioane lei) constituie o greșeală impardonabilă sub raport cultural, istoric, arhitectural, științific și financiar, aspecte asupra cărora noi am atras atenția din timp.

V. Bibliografie:

1. Dumitrescu, Ioan (1982) **Țelul lui Aurel Vlaicu. Musai să-i între pe toți**. În: "Magazin istoric", 16, nr. 10.
2. Gheorghiu, Constantin (1973), **Aurel Vlaicu. Viața și opera**. Ed. Militară, Buc.
3. Ghiban, C. (1953), **Flăcăul din Bințiș**. Ed. Militară, Buc.
4. Diesbach de, Ghislain (1998), trad. Prințesa Bibescu, 1886-1973, Editura Vival di, Buc.
5. Negreanu, Gheorghe (1977) **Din amintirile unui vechi aviator**, Ed. Milit. Buc.
6. Popa, Victor, Ion (1939) **Maistorașul Aurel ucenicul lui Dumnezeu**, Ed. pentru Literatură, Buc.

ADUCERE AMINTE PENTRU “MINERVA”

Cornel COTUȚIU - Bistrița

Datorită unor răuvoitori de vocație, revista *Minerva* nu mai există (1990-1999).

De ce? Cum? În ce a constat zbaterea ei în cei zece ani de existență? Las pentru altă dată, destinul ei trebuie să fie știut atât pentru istoria literară românească cât și pentru omul de rând. El va fi luminat în consecință - chiar și numai pentru faptul că este revista de cultură cu viața cea mai lungă din istoria acestei lumi așezate pe Someș, Bistrița, Șieu și Târlișua.

Acum mi-am propus să fac doar o detaliere a condiției de redactor (nu neapărat de redactor șef) al revistei *Minerva*.

Cer scuze pentru tonul retoric, patetic și eventual desuet al celor ce urmează. Așadar, să fii redactor la *Minerva* înseamnă:

Să primești corespondența și colaborările; ceea ce presupunea lectură, lectură, timp;

Să alcătuiești sumarul numărului următor, împreună cu cei care erau prezenți la întâlnirile de redacție (și mai totdeauna se întâmplă să fim doi, cel mult trei); chiar și așa asta înseamnă uneori discuții în contradictoriu; să hotărăști conținutul ilustrațiilor (care, după metoda primitivă, ieșeau mereu prost, spre suferința noastră); să soliciți (asta însemnând apeluri telefonice, așteptări) colaborarea unor artiști plastici (specialiști în a nu-și onora la timp promisiunile);

Să te zbați o jumătate de zi pentru a face macheta celor 16 pagini de revistă;

Să duci manuscrisele la tipografie (o vreme la Bistrița, apoi la Cluj, din nou la Bistrița);

Să te duci de nenumărate ori la tipografie pe degeaba (fiindcă și tipografii “e” artiști și specialiști în a nu se ține de cuvânt);

Să stai în tipografie nopți de-a rândul, asta în condițiile în care a doua zi trebuie să fii la serviciu sau să-ți mai ceri o zi liberă de la slujbă;

Să faci corecturi nenumărate ale textelor culese neglijent în șpalt, pentru a putea da acel “bun de tipar” pentru fiecare pagină tipărită;

Să suporti ifosele unor tipografi;

Să cauți o mașină, pentru a lua tirajul proaspătului număr (Toate acestea cât timp *Minerva* era scoasă la vechea tipografie a Bistriței);

Să lași pachetele. Unde? La ... și la ... Apoi să repartizezi tirajul pe oamenii din redacție; despre câțiva fără a ști dacă le vor prelua vreodată;

Să cauți distribuitori;

Să umbli pe la diferite organisme și instituții cu numărul proaspăt chinuit, cu speranța unei promisiuni de sponsorizare;

Să pregătești pachete, pachețele, plicuri, pentru a trimite revista în județ, în țară și străinătate (de-a lungul anilor asta a însemnat mii și mii de adrese completate, sute de ore doar pentru relațiile cu poșta);

Să nu te creadă mai nimeni că toate acestea le faci fără nici un câștig material;

Să suporti sfaturi, reproșuri, dușmăanii, felicitări ipocrite;

Să nu se știe despre *Minerva* la Bistrița decât în condiții de “clandestinitate”, în timp ce ea era comentată și cerută la București, Ploiești, Târgoviște, Timișoara, Cluj, Sibiu, Suceava, în Canada, Franța, Elveția, Israel, Germania;

Să hotărăști în sine ta, scârbit: Gata, e ultimul număr! Ca apoi, după o săptămână, să ai puterea, curajul, motivația lăuntrică să continui, totuși.

Adică s-o iei de la capăt.

Să lucrezi la scoaterea revistei - din 1990, anul primului număr, până în 1999, anul extincției - mai totdeauna două persoane, mai totdeauna aceleași: eu și cu tine, ori tu și cu mine ...

Aceste “să”-uri derivau din imperativul lui “trebuie”. Iar acest “trebuie” (expresie a unei conștiințe morale și artistice) nu putea fi satisfăcut decât cu sacrificii de energie, sănătate, timp și bani.

În acest context cred că e potrivită măcar o ... nominalizare - Lucian Valea.

Acum zece ani primesc un telefon de la Valentin Raus: “Știi, a murit Lucian Valea”. Peste vestea lui laconică a căzut consternarea mea fără glas. Cum?! El?! Tocmai el?!

Întâiul dispărut - inițiatorul revistei *Minerva*; cel de-al doilea - primul ei redactor-șef.

Peste doi ani aveam să primesc o veste similară despre Valentin Raus.

A fost genul de personalitate a culturii de care Bistrița are nevoie, dar, iată, de zece ani încoace nu s-a mai ivit un astfel de om. Suntem ba plângăcioși, ba șopotitori, orgolioși cu buricul netăiat, mormăitori, delicați până în străvezimea lentilei de ceapă, zburători printre stelele cosmosului din paharul cu apă, bâlbâiți abia supraviețuind sub umbrela cârpită a cuvintelor.

Prin urmare, Lucian Valea n-a fost ceea ce suntem noi astăzi. Noi: adică cei care ne considerăm scriitori, care ne batem cu pumnul în piept câte premii

sau diplome de excelență am primit, care ne numărăm, patologic, câte volume am scos și câte cronici literare de complezență au apărut în revistele de specialitate.

Lucian Valea a fost purtătorul unei conștiințe a identității integrale. S-a zbatut să se înțeleagă ce înseamnă condiția de om al condeiului. Vocea lui leonină a străbătut multe coridoare și cabinete ale puterii, fie antedecembriste, fie postdecembriste.

Cred că a plecat dintre noi cu amărăciunea celui care lasă în urmă niște pigmei.

O secvență nostimă, pe care n-am mai apucat să i-o relatez: Lucian Valea sta la o bere cu un amic pe terasa de la “Coroana de Aur”. Eu treceam cu un prieten francez și acesta se oprește brusc, reperându-l pe Valea, și apoi îmi spune, zâmbind: “Doamne, n-aș fi crezut să-l văd în carne și oase pe Victor Hugo la Bistrița!” Într-adevăr, fizic, semănau.

Mormântul lui Lucian Valea zace sub bălării și arată ca al unui nevoiaș aruncat la groapa comună!

Pardon !

Unde și ce fac cei care îl adorau ?

O întâie “reparație” recentă și realizată superb: Lucian Valea - *Generația amânată*, carte datorată eforturilor lui Marcel Săsărman (alias Mircea Măluț), fiicei ceui dispărut, Oana Valea, și Olimpiei Pop, director al Bibliotecii Județene Bistrița-Năsăud. Formidabilul volum se datorează, deopotrivă și solitudinii editurii *Limes*, director Mircea Petean.

O ȘANSĂ CARE SE NUMEȘTE “ASTRA”

Cornel COTUȚIU - Bistrița

Întâlnindu-mă cu profesorul Ioan Seni de la Năsăud, am reflectat din nou asupra rostului ASTREI în acest moment de început al secolului XXI românesc.

Acum 140 de ani “*Astra*” însemna “Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român”. Ideea unei forme de manifestare ritmică, organizată, a mișcării culturale din Transilvania, de afirmare națională și întărire a solidarității românilor provine din tradiția Școlii Ardelene, din programul Revoluției de la 1848, *Astra* a fost și un paravan al organizării politice și naționale ale Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Dar “*Astra*” a continuat să existe și să se lățească în perioada interbelică, din Banatul Sârbesc până în Basarabia. M-am întrebat mereu: Oare de ce?

În ultimii ani *Astra* a revigorat. Iarăși: Oare de ce?

Se pare că societatea românească se află într-o criză a unui fenomen din start debil: societatea civilă. Chiar nu suntem în stare de așa ceva? Ei bine, “*Astra*” năsăudeană răspunde, prin faptele ei din ultimii ani: Ba da, suntem!

Așadar, avem disponibilități pentru a cultiva germenii societății civile. “*Astra*” este una dintre șanse!

Cunosc istoria “Astrei”. Nu întâmplător mi-am alcătuit lucrarea pentru obținerea gradului didactic I ocupându-mă de Despărțământul Năsăudului.

Inițial, mă apucasem vârtos cu documentarea, dornic să elaborez un studiu amplu despre “*Astra*” interbelică. După zile fără șir la Biblioteca Academiei, filiala Cluj-Napoca, profesorul Gavril Scridon mi-a temperat elanul: “E prea vastă cercetarea, mai bine oprește-te asupra unui despărțământ. Uite, de pildă, ocupă-te de cel din Năsăud”.

L-am ascultat, dar abia mai târziu mi-am dat seama că avea dreptate. Și uite-așa am cotrobăit arhiva (care atunci era la Năsăud) și presa năsăudeană, grație domnișoarei Ina Șuteu. E drept că acum puteam mai ușor să selectez, să discern, pe fondul acumulărilor despre mișcarea astristă interbelică.

Idealurile, obiectivele, abnegația despărțământului năsăudean le-am considerat exemplare. De altfel, titlul lucrării mele este “Destinul exemplar al Despărțământului Năsăud al “Astrei” după Unirea de la 1 Decembrie 1918”.

Am rămas însă cu niște mirări care m-au determinat să dau contur unor concluzii nu tocmai pe placul unor aștrști din perioada “socialismului biruitor”.

Afirmam așa:

Despărțământul Năsăud a trăit în mic (în perioada interbelică) ceea ce “*Astra*” a fost în ansamblu, după Marea Unire: un organism din ce în ce mai greoi, anevoie adaptându-se urgenței, măcinat de contradicții inerente, suferind de concurența și suplețea altor organisme, diluându-se pe măsură ce piedicile deveneau insurmontabile.

Rolul istoric al “*Astreii*” se încheia în bună măsură odată cu Unirea din 1918. În următorii 25 de ani ea a trăit un zbuciumat amurg, comparabil cu destinul unui om a cărui existență se prelungește cu o încăpățănare inutilă, dramatică, “*Astra*” interbelică poate stârni meditații asupra trecutului apropiat și poate oferi sugestii pentru prezent și viitor, poate oferi comparații, poate sugera antinomii sau similitudini. Poate rămâne o amintire frumoasă pentru cei care îi răsfoiesc anii.

Vin apoi întrebările. Am parcurs mii de pagini din presa vremii și din arhive. Și am înțeles așa: Dincolo de năzuințele culturale de până la 1918, “*Astra*” a avut și un puternic caracter național-politic și social; nemărturisit explicit, dar evident în toate manifestările sale.

În condițiile regimului dualist austro-ungar, de intensificare a îngrădirii libertății popoarelor supuse și de deznaționalizare forțată, românii și-au concentrat, în spațiul transilvan, energia pe terenul vieții cultural-naționale; cultura fiind unul dintre cele mai puternice mijloace de afirmare națională pentru români.

Ideea de comunitate spirituală, de aderență la același spațiu al ființei noastre e vârtos afirmată de mitropolitul Varlaam care își intitulează “Cazania” “Carte românească de învățătură”. Așadar, nu moldovenească, ci ROMÂNEASCĂ. “*Astra*” a fost o “asociațiune transilvană”, dar “pentru literatura ROMÂNĂ și cultura poporului ROMÂN”.

A venit apoi 1 Decembrie 1918.

Idealurile “*Astreii*” erau săvârșite, realizate ? De ce a mai continuat să existe “*Astra*” ? În spațiul năsăudean, în ziua de 22 iunie 1919, sub președinția profesorului Ioan Păcurariu, are loc la biserica din Salva, prima adunare generală a despărțământului năsăudean postbelic.

Nu întreb de ce tocmai la Salva, întreb de ce era nevoie ?

E o ploaie de întrebări. De ce a mai continuat să existe “*Astra*” ?

De ce și-a extins aria de manifestări, devenind mai mult decât o asociație zonală, depășind spațiul transilvan ?

Și de ce această revigorare în anii post-decemбриști ? Doar pentru că la Năsăud există profesorul Ioan Seni sau la Beclean, profesoara Ligia Dănilă ?

Personalitățile, abnegațiile lor catalizează energia, valorifică virtualități.

Dar întrebările continuă.

De ce această revigorare a Despărțământului năsăudean al “*Astreii*” ? Adică, după zeci de ani, când “*Astra*” năsăudeană n-a existat, iar activitatea culturală a locului a intrat sub zodia faptului dirijat - nu de puține ori de impostori ?

Care este mobilul acestei înviorări ? Unul politic ? Unul precumpănitor cultural ?

Așadar, de ce e nevoie de “*Astra*” în secolul XXI ?

Care sunt insatisfacțiile, neîmplinirile lumii din zona noastră, încât “*Astra*” a început să preia năzuințele diurne și să le dea contur consistent ?

E un șirag de întrebări pe care doar mi le-am pus recent, când cu “Deniile Eminescu” și toate faptele de la Beclean, organizate de Cercul Beclean al Despărțământului Năsăud.

Avansează doar un gând: un astfel de organism nonguvernamental e un semn al realității că societatea civilă românească începe să prindă cheag ? Sau “*Astra*” vine să acopere, să suplinească deșerturi iscate de o guvernare neputincioasă ? “*Astra*” năsăudeană de azi e proiecția spiritului “grănițeresc” de altădată ?

Vom vedea. Vom auzi.

VIII. RECENZII

O INTREPRINDERE CULTURALĂ REMARCABILĂ - MONOGRAFIA SPERMEZEU, STRĂVECHI SAT ROMÂNESC DE LA POALELE ȚIBLEȘULUI

Preot dr. Ioan Octavian RUDEANU
Cluj-Napoca

Întotdeauna, apariția în peisajul cultural românesc a unei monografii sâtești este un prilej de reflecție asupra destinului satelor noastre, în cazul de față a celor transilvănene. Pentru că simțim cu toții că trebuie să facem ceva pentru locuitorii acestor locuri, acum când, într-un context bulversat de prefaceri hibride, satul își pierde treptat din ceea ce era cu mulți ani în urmă, lăsându-și înapoi valorile care l-au consacrat în spiritualitatea românească ca purtător al veșniciei noastre.

Acesta este, după părerea noastră sintetică, conținutul monografic asupra căruia ne aplecăm acum. Autorul monografiei, tânărul teolog MARIUS DAN DRĂGOI, se încadrează armonios în acest deziderat, precizându-ne cu rigoare științifică, dar și cu o profundă încărcătură sentimentală, o adevărată frescă a unui tulburător sat românesc - SPERMEZEU.

Structurată în nouă capitole distincte, lucrarea impresionează prin multitudinea de informații, toate coroborate scopului, prin utilizarea unor documente inedite, rod al documentărilor asidue în arhive, noii bănci de date a unor instituții de specialitate, toate reflectate și controlate prin memoria bătrânilor săi contemporani.

Cele nouă capitole: *Condiții naturale, Flora și fauna, Vestigii arheologice, Repere istorice, Viața economică, Evoluția demografică - Statistici economice și edilitare, Biserica, Școala, Activitatea culturală, Datini și obiceiuri*, se înscriu prin rigoare, claritate, echilibru și stil într-o lucrare științifică solidă, capabilă să impresioneze atât pe cercetător cât și pe cititorul avizat.

Aceste trăsături, vizibile de-a lungul întregii lucrări, dovedesc exigența față de sine însuși în elaborarea, receptivitatea la valorile autentice ale satului său precum și dorința de a-i face pe semenii săi să nu-și uite rădăcinile și, printr-un remember cald, aproape poetic, să pledeze cu sinceritate și curaj asupra valorilor spirituității populare.

Astfel, monografia închinată de Marius Dan Drăgoi satului natal se

deosebește de cele cunoscute de noi, tocmai prin abordarea inedită, sentimentală a bogățiilor de date și fapte, un adevărat tezaur, inestimabil ca valoare, aparținând locuitorilor acestor plaiuri.

Fiecare capitol al lucrării este elaborat cu rigoare științifică, putând fi în parte o exegeză de sine stătătoare. Nu ne propunem o analiză exhaustivă a acestora, sarcina revenind cercetătorilor de specialitate și nu referentului. Trebuie să menționăm, totuși, că autorul are largi cunoștințe științifice, care interdisciplinar formează în ansamblu o unitate de lucru benefică tipului de monografie.

Exemplific în acest sens prin capitolul IX, ultimul al cărții, *Datini și obiceiuri*. Pentru specialistul etnofolcloric, obsedat de obârșie, acest capitol este cu totul remarcabil. În ciclul vieții locuitorilor din *Spermezeu*, nașterea, botezul, nunta, moartea și înmormântarea, alături de o sumedenie de practici, obiceiuri și credințe populare capătă trăsături cosmice, oblăduite de bunăstarea dumnezeiască.

Autorul monografiei face o descriere amănunțită a tuturor acestor manifestări, radiografiind resorturile intime ale practicilor spirituale, existente încă în satul său, păstrate ca o dovadă elocventă a permanenței așezărilor rurale transilvănene.

Definitorii pentru spiritualitatea oamenilor din *Spermezeu* sunt totuși *Biserica* și *Școala*. Slujitorii acestora și-au adus de-a lungul timpului o contribuție esențială la statornicirea sătenilor în credința străbună, în luminarea sufletelor prin slova cărților. Un impresionant număr de intelectuali ne este prezentat prin vorbă și faptă, în timp și spațiu. Lor li se cuvine - ne spune autorul - întregul prinos într-o dragoste și modestie al oamenilor acestor locuri.

Spuneam că monografia impresionează și prin calitatea informației. Agenda cuprinde o întreagă bogăție de documente care motivează aproape fiecare afirmație făcută de autor în cartea sa. Anexele, listele de informatori, tabelele și statisticile prezentate sunt lămuritoare pentru toate capitolele.

Incontestabil, monografia tânărului teolog Marius Dan Drăgoi este reușită. O reușită a dragostei și prețuirii pentru pământul strămoșesc atât de încercat de vitregiile timpului. O reușită a credinței nețârmurite în destinul satului românesc, în ceea ce a fost și este și în ce trebuie să fie. Pentru că, indiferent de tumultul vremurilor, satul rămâne iubirea dintâi unde oamenii trăiesc și mor cu demnitate și curaj sub aripile ocrotitoare ale lui Dumnezeu.

Nu putem să încheiem această prezentare fără a arăta și gândurile pe care Înalțul Ierarh, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, erudita personalitate a culturii românești Bartolomeu Anania o face acestei monografii:

“Aplecarea tânărului teolog Marius Dan Drăgoi spre științele istorice își vădește un rod timpuriu în această monografie a satului său natal, ceea ce e mai

mult decât un elogiu închinat vetrei străbune: e o contribuție prețioasă la o **m**ai bună și mai dreaptă cunoaștere a plaiului transilvan. Principalul merit al **a**cestei lucrări este *folosirea unor documente inedite* pe care autorul le-a descoperit scormonind prin arhive și prin memoria bătrânilor săi contemporani.

E un început bun, pe care îl binecuvântează și căruia îi doresc o zodie **l**uminoasă”.

O ISTORIE ÎNTR-UN OPUSCUL: POËMATION DE SECUNDA LEGIONE VALAHICA (SUB CAROLO BARONE ENZENBERGIO), DE ANTONIO COSIMELLI

Prof.univ.dr. Ironim MARȚIAN - Cluj-Napoca

Poëmation-ul este, după toate probabilitățile, cea dintâi poezie cultă, din Ținutul Năsăudului¹, datând aproape de la începutul existenței Regimentului II grăniceresc, întemeiat în anul 1762 și completat în 1764 de Maria Tereza (1740-1780), întregit la sfârșitul anului 1783 de Iosif II (1780-1790), ultima “verigă” confiniară a lanțului ce pornea de la Adriatica urmărind granița de sud-est a conglomeratului de țări aflate sub stăpânirea Austriei.

Scrisă în limba latină, în hexametri, de către Antonio Cosimelli, ofițer al regimentului năsăudean, sub pseudonimul Comes Silvius Tannoli, “mica poemă despre al doilea regiment românesc” reprezintă unul dintre însemnatele izvoare istorice ale acestui regiment, de valoare literar-științifică deosebită, în fapt un elogiu închinat grănicerilor năsăudeni și exigentului lor conducător, colonelul (din 1 mai 1770) Carol Enzenberg (1725-1810), care a știut să îmbine atât de armonios activitatea militară și cea constructivă, creatoare, devenind și un aprig apărător al drepturilor grănicerești. Sosise din Tirol (Pavia-Italia), având gradul de “vicecolonel” mai întâi, se căsătorise cu Monica (1768), fiica generalului Iosif Siskowich, cel care, în calitate de comisar aulic al Curții din Viena, definitivase organizarea tuturor regimentelor de graniță din Transilvania, iar al său ginere a stat în fruntea celui năsăudean din 16 martie 1764 până la 13 martie 1778², când, după ce fusese avansat la gradul de general de brigadă în 16 noiembrie 1777, ajunsese comandant militar și administrativ (guvernator) al Bucovinei “habsburgice” de la 1775 (3 aprilie 1778-1786). La 16 ianuarie 1790 a fost numit general de divizie, iar la 1 ianuarie 1792 este pensionat, în anul 1810 decedând la Sibiu. Privind “transferul” lui Carol Enzenberg la Cernăuți, este semnificativ regretul după acest “om cult, drept și uman” pe care și l-ar fi manifestat grănicerii: “Regimentul năsăudean a fost cuprins de adâncă jale la pierderea aceluia bărbat cu mari calități, știind că avea să-i mulțumească formarea și cultivarea regimentului, care la plecarea sa putea servi în toată privința ca model”³. Din această perspectivă se poate explica de ce dintre copiii rezultați în urma căsătoriei comandantului cu Monica Siskovich unii avuseseră ca nași de botez grăniceri români năsăudeni și soții ale acestora⁴.

Motivele militarizării în concepția Vienei, frământările inerente determinate de împrejurările în care s-a făcut militarizarea⁵, binefacerile economice și culturale ca o consecință a acesteia, dacă avem în vedere starea înapoiată în care se găseau românii de aici, sunt tratate exhaustiv în excepționala lucrare a lui Valeriu Șotropa, Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și libertate națională a românilor din Transilvania, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1975. Pentru început, cu conducerea regimentului și a companiilor sale era desemnat un corp de ofițeri alcătuit la Viena din militari austrieci de naționalitate germană și chiar de alte naționalități ale monarhiei: franceză, croată, cehă, spaniolă, maghiară, italiană, din această ultimă categorie făcând parte și Antonio Cosimelli, autorul poemation-ului.

S-a născut în anul 1723, “sub cerul albastru al Italiei, pe una din colinele Romei”, potrivit datelor păstrate în Arhiva Bisericii romano-catolice din Năsăud, înscrise în protocolul intitulat “Liber status animarum Districtus Militaris Vallis Rodnensis, 1765”, cu “Tabela de dislocațiune” a cadrelor militare la companiile existente și pe cale de a se constitui în acel an (30+2). A descins pe Valea Someșului în vara anului 1762 împreună cu corpul de ofițeri format de primul comandant al regimentului, lt.-col. Georg Raschutz, numit în funcție de către Consiliul Aulic de Război la 21 aprilie 1762, având sarcina de a demara lucrările de constituire a graniței.

Din același an, Antonio Cosimelli este căpitan al Regimentului II de graniță năsăudean. A organizat cu pricepere Compania a IX-a cu sediul în Năsăud, formată din localitățile Năsăud și Salva. Se distinge nu numai ca un bun ofițer, dar și prin cultură sa umanistă și vocația spre poezie, cum rezultă din opera care ne-a rămas și din mărturisirile contemporanilor săi: era “un român învățat și un poet talentat”. Și-a legat destinul de ținutul în care a fost împământenit, de locuitorii acestuia cu care s-a identificat redescoperindu-se pe sine prin originea romană comună, de aceea îi și numește “romulizi”, în fața lor câștigându-și faima de “mare binefăcător”. Este înaintat în gradul de maior la 1 noiembrie 1770 și de vicecolonel (lt.-col.) în 16 martie 1778, iar în anul 1785, după 23 de ani de activitate în Regimentul II de graniță năsăudean, intră în retragere⁶.

Maiorul Antonia Cosimelli, la anul 1771 al treilea ca rang în ierarhia militară a regimentului (Supremus Vigiliarum Praefectus primus), a făcut parte din Comisia economico-militară, înființată în conformitate cu Art. 75 al “Regimentului regimentelor de graniță românești din Transilvania” (Statutul grăniceresc) elaborat la 12 noiembrie 1766, semnat de împărăteasa Maria Tereza și președintele Consiliului Aulic de Război, mareșalul Maurițiu Conte de Lacy, comisie condusă de comandantul Regimentului II de graniță

năsăudean, alcătuită din patru ofițeri și din câte doi reprezentanți ai localităților grănicerești, care hotăra inclusiv în “chestia întreținerii școalelor” din noul creat “fond de provenite”. A fost, apoi, delegat de către comandantul regimentului să facă parte din două comisii mixte (alcătuite din ofițeri ai regimentului și provinciali numiți de Guberniul transilvănean): una constituită în anul 1771, căreia i s-a încredințat fixarea liniei de hotar între localitățile grănicerești Rebrîșoara, Nepos, Feldru, Ilva Mică și localitățile săsești Dumitra, Iad (Livezile), Pintic (Slătinița), “procesul secular” în care erau antrunate numitele localități stingându-se abia la anul 1777 prin redactarea acelei “litterae metales” (carte de hotărnicie), și cealaltă comisie, formată în anul 1773 cu scopul de a asigura și coordona lucrările de regularizare a cursului Someșului Mare în vederea transformării lui în râu “navigabil”⁷.

Lucrarea sa de referință privind istoricul Regimentului II de graniță năsăudean, condus de lt.-col. Carol Enzenberg, care-i succede lt.-col. Georg Raschutz, *Poëmation de secunda legione valachica*, a fost scrisă între anii 1764 și 1767, despre prima ediție afirmându-se doar că s-a tipărit în 100 de exemplare dintre care nu s-a păstrat nici unul. În anul 1981 însă, istoricul clujean Ioan Chindriș identifică un exemplar din această *primă ediție* (princeps) la Biblioteca Centrală Universitară “Lucian Blaga”, sub titlul *Poëmation de ortu et progressu incl. militiae limitaneae valachicae in M. Principatu Transilvaniae*. Claudiopoli, Typis Academicis Soc. Jesu, Anno MDCCLXVIII (22 pag.), stabilindu-se astfel locul și anul apariției ei: *Cluj, 1768*⁸. Alte două ediții apar tot în anul 1768, dar la Sibiu, prin grija tipografului Samuel Sárdi, la cererea câtorva “fermecați de eleganța și erudiția opusculului” (28 pag.; 24 pag.)⁹.

Edițiile de la Sibiu se deschid cu o dedicație a lui Zacarias de Nenel făcută autorului *Poëmation*-ului, unde ne este “divulgat” adevăratul nume al poetului: *Antonio Cosimelli*, cel care știa mânuși la fel de bine atât sabia, cât și condeiul. Urmează o “precuvântare către cetitori” a tipografului - editor Samuel Sárdi, din care aflăm că autorul este “centurion (căpitan) în regimentul al doilea de graniță”, apoi *poëmation*-ul și două ode: una dedicată Someșului Mare, scrisă cu ocazia inaugurării podului de la Ilva Mică (1768), realizat din ordinul baronului Carol Enzenberg, și alta către generalul-comandant și președintele Guberniului transilvănean Andrei Hadik (1764-1767), numit și comisar imperial al Transilvaniei, succesorul lui Adolf N. Buccow (1762-1764). Transpar de aici două motive pentru care *poëmation*-ul a văzut lumina tiparului în anul 1768: căsătoria comandantului regimentului și finalizarea lucrărilor podului peste Someșul Mare de la Ilva Mică, evenimente onorate cum se cuvine de comitele Antonio Cosimelli.

O a patra ediție a fost tipărită în anul 1830 la Oradea, sub același titlu¹⁰, de către juristul Vasile Vaida (în tipografia lui Ioan Tichy, 120 pag.), cuprinzând și *Reflexiones IX ad Poëmation* (9 Adnotări la Poëmation), cea dintâi istorie a regimentului năsăudean, care s-a păstrat, scrisă de un autor român¹¹ în contextul mai larg al istoriei militare, naționale și religioase a românilor transilvăneni (punctul de plecare îl constituie cronica lui Anonymus Belae Regis Notarius). Este un lucru cert însă: Vasile Vaida a utilizat la întocmirea ei date din “Istoria Regimentului grăniceresc năsăudean” a fostului învățător și director al Școlii normale (“norma”) din Năsăud, Nistor Istrate (1775-1808-1834), copiată de locotenentul pensionar Petru Tanco la 1830, dar care s-a pierdut în vâltoarea evenimentelor Revoluției de la 1848/49. Această lucrare este citată și de G(eorge) B(arițiu) ca izvor documentar la “Istoria Regimentului alu II Romanescu granitarius transilvanu” (Brașov 1874). De asemenea, autorul “adnotărilor” l-a consultat și pe vicarul-director din Năsăud, Ioan Marian (1796-1834-1846)¹². Dacă primele ediții au fost cunoscute Europei, și ediția lui Vasile Vaida s-a bucurat de o largă circulație și un interes deosebit din partea istoricilor. Este suficient să amintim că numita lucrare a lui G.B. poartă subtitlul “după monografia latină din 1830 și după alte documente posterioare”, apoi că, în anul 1859, locotenentul George Pop donează un exemplar “bibliotecii gimnaziștilor români” din Cernăuți, găzduită de Aron Pumnul și al cărei “custode” fusese tânărul Mihai Eminescu la 1865/66¹³.

Vasile Vaida își are obârșia într-o veche familie românească, originară din Moldova (se naște la 1780 în localitatea Glod, Jud. Sălaj - m. în 1834). Mama sa era Iosefina, fiica lui Vasile Meheși, fratele lui Iosif Meheși, unul dintre coautorii cunoscutului “Supplex Libellus Valachorum” de la 1791/92, aceștia doi fii ai primului protopop unit al Clujului (Mănăstur), Avram Meheși (1795-1803), căruia i-a urmat Dimitrie Vaida (1803-1808), probabil tatăl (sau bunic?) lui Vasile Vaida. După studii liceale la Baia Mare și filosofico-juridice la Cluj, devine, la 1817, profesor de Istoria Dreptului Penal la Facultatea de drept din Cluj (Liceul Regesc Academic - piarist). În 1824 publică volumele “Istoria legilor civile și istoria dreptului transilvan” și “Noțiunea dreptului și a legilor civile private din Transilvania”. A desfășurat o susținută activitate în domeniul vieții publice. Atât ca profesor, cât și ca membru în Guberniul regesc transilvan (secretar ministerial) luptă neobosit pentru apărarea intereselor românilor aflați sub dominația habsburgică, educă tinerimea studioasă prin îndrumări prețioase și cursurile sale în spiritul sentimentului național, astfel că, pe bună dreptate, a fost supranumit “Hristosul valahilor” (az oláhok Krisztusa). A avut o mare influență asupra dezvoltării culturii românești transilvănene și este considerat primul istoric român al dreptului¹⁴.

Continuatorii bogatelor tradiții culturale născădute nu și-au dezmințit faima. Dornici să-și apropie trecutul glorios al înaintașilor, pătrunși de un puternic simțământ de patriotism nu numai local, și-au asumat răspunderea desăvârșirii operei lui Antonio Cosimelli, făcând-o să pătrundă adânc în conștiința urmașilor grănicerilor. Mai întâi, Teodor Tanco, creionând portretul în cuvinte “Eminentul absolut Ioan Tanco”¹⁵, menționează că profesorul clasicist evocat a efectuat o traducere a opului cosimellian *Poëmotion de secunda legione valachica* și *Ad Samusium*, fără să precizeze însă dacă există manuscrisul sau dacă a fost tipărită, nici măcar anul elaborării ei. În schimb, Pompei Boca, în lucrarea manuscrisă “Rebrenii la liceul din Năsăud”¹⁶, ne face cunoscută ediția după care Ioan Tanco a realizat traducerea, anume “după ediția practică a lui Vasile Petri”. Apoi, E. Boșca-Mălin, în articolul “Moment cultural ardelean: Silvius Tannoli”¹⁷, ne semnalează o traducere a *poëmotion*-ului datorită profesorului Nestor Șimon în anul 1911, după ediția lui Vasile Vaida. Pentru viitorul secretar al Fondurilor grănicerești născădute, traduceri marchează o latură fecundă a activității sale, conturată încă din timpul uceniciei în redacția revistei “Musa Someșană” a Societății de lectură “Virtus Romana Rediviva” de la gimnaziu.

Eruditul profesor și director Vasile Bichigean (1880-1950), după un preambul în revista născădeană “Arhiva Someșană”, Nr. 2/1925, pag. 13-19, publică *prima oară* traducerea românească în *proză* a *poëmotion*-ului în aceeași revistă, Nr. 3/1925, pag. 39-65, și Nr. 4/1925, pag. 51-80, iar enciclopedistul Iuliu Moisil (1859-1947) o reproduce, în paralel cu textul latinesc, tot în “Arhiva Someșană”, Nr. 25/1939, pag. 451/481, după ce întreprinde câteva “incursiuni biografice în viața și activitatea poetului”. Sunt acestea următoarele ediții: traducerea lui Vasile Bichigean a *cincea* și ediția bilingvă a lui Iuliu Moisil a *șasea*.

Mai aproape de zilele noastre, ca urmare a deosebitei griji ce se acordă trecutului istoric românesc, poetul clujean pr.prof. **Clemente Plaianu** (n. 11 septembrie 1914 în localitatea Chiuza, Jud. Bistrița-Năsăud - m. 28 octombrie 1999, Cluj-Napoca), beneficiar al unei temeinice pregătiri umaniste dobândite pe băncile Liceului “George Coșbuc” din Năsăud (1924-1931) și demn discipol al clasicistului Vasile Bichigean, care-i insuflase dragostea pentru limba latină și limba greacă, săvârșește un adevărat act de cultură: în anul 1979 tălmăcește în *versuri* pentru *prima dată*, după o muncă asiduă, *Poëmotion*-ul și *Oda Someșului*, traduceri prin care opera lui Antonio Cosimelli intră definitiv în istoria Regimentului II de graniță născădean și în cea a Transilvaniei. Cum autorul însuși mărturisește, pentru traducerea în versuri a folosit textul latinesc publicat de Iuliu Moisil și (separat) în “Figuri

grănițerești năsăudene”, Vol. II, Năsăud 1939, și traducerea în proză menționată a lui Vasile Bichigean, ambele texte fiind date în paralel, reprezentând această traducere în versuri a *șaptea* ediție¹⁸.

Clemente Plaianu a trăit 85 de ani, răstimp în care a fost încercat atât de bucurii, cât și de necazuri, așa cum o viață de om are și sușuri, dar și coborâșuri. Le-a trăit cu speranța în mai bine. Și a învins, rămânând mereu tânăr și tenace, până în ultima clipă neostoit în a-și înveșmânta și liniști sufletul cu lumina cărților și a documentelor de arhivă, care i-au fost prieteni apropiați, fiind tot prezent printre noi chiar și astăzi, inducându-ne cugetul și simțirea sa.

A văzut lumina zilei când clopotul Marii Uniri a tuturor românilor a început să bată. Chiuza, localitatea unde se născuse într-o familie de țărani cu patru copii, din părinții Ioan (1884-1968) și Todorica (n. Bindea, 1888-1938), și parcursese cele cinci trepte ale instrucției școlare primare (1919-1924), este așezată pe malul drept al Someșului Mare, dincolo, la S-V, de fosta arie geografică a Regimentului II de graniță năsăudean. Însă hrana spirituală și-a luat-o tot dintr-o instituție cultural-școlară de prestigiu a grănicerilor: Liceul “George Coșbuc”. Aici, în bătrânul liceu, pașii spre învățătură îi vor fi purtați de profesorii Vasile Bichigean, Virgil Șotropa, Ioan Păcurariu, Ștefan Scridon, Ioan Tomuța, Alexandru Haliță, Ioan Partene. Pentru primul dintre aceștia, renumitul clasicist Vasile Bichigean, mentorul său, își va forma un adevărat cult.

După trecerea bacalaureatului, va merge pe drumul bătătorit de atâția absolvenți ai liceului năsăudean: cel al preoției. Ca student la Academia Teologică Gr.-Cat. din Cluj (1931-1935), îi va avea ca îndrumători sufletești și profesori, printre alții, pe episcopul dr. Iuliu Hossu, canonicul Gheorghe Vidican, dr. Alexandru Ciplea, dr. Titus Mălai, dr. Cosma Avram, dr. Emilian Lemeni.

Cu “absolutoriu” și în urma căsătoriei cu Alexandrina Rebreanu (1914-1988)¹⁹, din neamul “contrașului” vestit la Chiuza, hirotonit fiind apoi ca preot, Clemente Plaianu funcționează timp de doi ani (1935-1937) ca secretar al Notariatului din Șintereag, în continuare ajungând preot de enorie în Vătava (Râpa de Sus, Jud. Mureș, din Districtul protopopesc Budac) și Ciaba (Jud. Someș, din Districtul protopopesc Reteag).

Expulzat în anul 1940, datorită dramei ce s-a abătut asupra Transilvaniei de Nord prin Dictatul de la Viena, “trăiește refugiul” la Alba Iulia, unde-și duce mai departe activitatea pastorală, oficiind și ca profesor de religie la Liceul Comercial²⁰. Din anul 1941, urmează în paralel și cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Cluj - Sibiu, pe care însă, din motive obiective, nu și le poate finaliza. Dar își va perfecționa pregătirea umanistă începută în liceu, audiind prelegerile de limba greacă ținute de Ștefan

Bezdechi, de limba latină ale lui Teodor Naum, de istorie orientală și arheologie ilustrate de Constantin Daicoviciu.

La 1934, Clemente Plaianu debutează în publicistică, devenind colaborator al cotidianului bucureștean, democratic, progresist și antifascist, "A.B.C.", condus de Em. Socor, iar în poezie cu *Răvaș lui Ion* la săptămânalul "Dezrobirea" din Deva (1941)²¹. De asemenea se numără printre colaboratorii "Tribunei Ardealului" (Cluj, 1940-1944), ai "Tribunei" din Brașov (1941-1944) și "Ecoului" din Timișoara, ca în perioada 1942-1944 să fie prim-redactor al ziarului *omonim* celui de la Deva, pe care-l editează la Alba Iulia. Din articolele și poeziile sale, axate pe o tematică politico-culturală, vizând nedreptățile sociale, emană înaltul patriotism al publicistului în fața teroarei dezlănțuite peste românii transilvăneni.

Revenit din refugiu, este din nou preot până în anul 1963, mai întâi (1945-1956) în Parohia Mihăiești (Sânmihaiul Unguresc, Jud. Cluj, din Districtul protopopesc Cluj-Mănăstur; și asesor supleant în "Forul protopopesc de prima instanță"), apoi în Parohia Someșeni (Someșfalău, Jud. Cluj, din Districtul protopopesc Cluj) și, în sfârșit, în Parohiile "Constantin și Elena" și "Schimbarea la față" din Cluj. Când, la 1 octombrie 1948, avusese loc la Cluj "conferința" în care s-a lansat "apelul" de revenire "sub bolta luminoasă a Ortodoxiei străbune", "strămoșești" (evident, nu daco-romană, ci pravoslavnică!, n.n.), "după 250 de ani de silnică despărțire" (de pecinginea reformismului calvin!, n.n.), invocându-se Sinodul de Unire cu Biserica Romei din 7 octombrie 1968 de la Alba Iulia, în care 38 de protopopi și-au pus pecetea pe "cartea de mărturie", dorindu-se o "replică" acestuia, în loc să fie prezenți tot atâția protopopi și preoți, au fost doar ... 36, între cei doi "absenți" numărându-se și Clemente Plaianu²². A urmat Decretul nr. 358/1 decembrie 1948 și mai departe prigoana, constrângerile ...

Până la pensionarea sa, survenită în anul 1974, Clemente Plaianu va fi șef de serviciu la Întreprinderea de legume și fructe (I.L.F.) Cluj. Anii de pensie sunt cei mai fecunzi din viață pe tărâmul creației, travaliul său scriitoricesc cunoscând două fațete distincte: una laică și alta bisericească, aceasta din urmă conturată pentru început în clandestinitate, iar din 31 decembrie 1989 în libertate.

Sub aspect laic, preocupările lui Clemente Plaianu s-au concretizat în poezie, studii cultural-istorice, memorialistică, traduceri, evocări ale unor personalități proeminente din ținutul nostru, probleme de istoria învățământului, alcătuirea de monografii și genealogii, onomastică și toponimie locală, prezentate în formă de comunicări la ședințele lunare ale Cercului cultural-istoric "Plaiuri născute și bistrîțene" din Cluj-Napoca și publicate apoi în "Buletinul Intern" al acestuia. Efuziunile poetice și le pune în valoare în poezia

dedicată unor momente deosebite, cum sunt viața de liceu și diferite prilejuri aniversare, ca și ocazionale, în schițarea de portrete în versuri ale celor mai “depărtați” și apropiați (Tănase Todoran, Ștefan Micle, Iuliu Hossu, Teodor Tanco, Nicolae Ilieșiu, Paul Mirescu, Onisim Filipoiu, Nicolae Trifoiu). Sunt semnificative în acest sens grupajele de versuri *Liceist la Năsăud* (1978), *De la Blaj la Năsăud* (1979) și *Nostalgii* (1981), regrupate ulterior în volume, prefigurând prin sensibilitate și erudiție traducătorul în versuri al poemului cosimellian. Individual și în colaborare, consacră întinse studii asupra vieții și activității unor oameni de seamă ai Jud. Bistrița-Năsăud, precum Vasile Bichigean, Grigore Moisil, Octavian Domide, Tit Chitul, Liviu Rebreanu, Vasile Rebreanu - tatăl romancierului, originar din Chiuza, sau consistente medalioane (Sanda Drăgan, Margareta Avram, Alexandru Ciplea, Ioan Barna, Olimpiu Ghiția, Dionisie Maior, Ștefan Cleja, George Scridon, Ion Costan, Ion Bindea, Teodor Bindea, Alexandru Avram, Ilie Cleja, Mihail Lipan, Aurel Șorobetea, Vladimir Macovei). Valoroasă pentru istoria literară este contribuția lui Clemente Plaianu la biografia lui Liviu Rebreanu prin stabilirea arborelui genealogic al familiei sale pe linie paternă, preluat de exegetul rebrenian, criticul și istoricul literar Niculae Gheran în lucrarea “Tânărul Rebreanu” (Edit. Albatros, Bcuurești 1986, pag. 421-423). Dar monumentală operă a lui Clemente Plaianu, rod al unei munci de documentare și creație istovitoare, este monografia localității natale, intitulată *Chiuza, veche vatră românească și leagăn al Rebrenilor*, scrisă între anii 1978 și 1982, xerografiată mai întâi (3 volume, 1200 de pagini) și editată în anul 1998, închizând între copertile ei truda și bucuria datoriei împlinite, constituind un valoros model pentru temerarii care se încumetă să scrie o astfel de lucrare exhaustivă.

A fost membru fondator (alături de Onisim Filipoiu, Ironim Marțian și Nicolae Trifoiu, coopțați de asemenea Veturia Marțian și Teodor Ghițan) al Cenaclului (*Cercului*, din 1984) *cultural-istoric* “*Plaiuri năsăudene și bistrițene*” din Cluj-Napoca, urzit la 22 martie și constituit la 3 octombrie 1981, care a editat (xerox) un “Buletin Intern” în 24 de numere (plus unul nenumărat, iar altul nefinalizat, în total 26 numere), de la Nr. 4/1983 la Nr. 8/1985 făcând parte din colectivul redacțional, în schimb următoarele (Nr. 9/1985 - Nr. 24/1989) redactându-le numai împreună cu Ironim Marțian, după care cercul își încetează prodigioasa activitate pe care o desfășurase al Arhivele Statului, Filiala Cluj-Napoca, în cadrul Universității Cultural-Științifice Cluj.

Pe linie bisericească, pr.prof. Clemente Plaianu și-a disipat întreaga energie creatoare în slujba istoriei Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică), consacrand articole, cărți și luări de poziție temeinic argumentate științific, care circumscriu locul ei în devenirea noastră, rolul personalităților

reprezentative ale acesteia și sacrificiul lor pentru nestrămutata credință, Biserică militantă ce-și trage seva din primul mileniu daco-roman al creștinismului românesc, expusă și astăzi unor atacuri necruțătoare din toate părțile, știrbindu-i-se dreptul la existență, pe motiv că n-ar fi “națională”. Studiile sale pe această temă sunt recunoscute în țară și străinătate (Italia-Vatican, Anglia, S.U.A.), iar în semn de recunoaștere a susținutelor demersuri întreprinse Episcopia Română Unită cu Roma (Greco-Catolică) de Cluj-Gherla i-a conferit deminitatea de *canonic onorific* (1993).

O simplă parcurgere a titlurilor elaborate este în măsură să definească nu numai omul ca personalitate, integru, exigent, modest și obiectiv, dar și probitatea moral-profesională, căci n-a făcut nicicând rabat de la calitate, n-a escamotat adevărul, n-a eludat învățămintele desprinse din zbuciumata istorie a poporului român:

1. Clemente Plaianu, *Et. in Armadia nos!* (Am trăit și noi la Năsăud!), *Istorie și amintiri*, Vol.I;II, (Cluj-Napoca) 1985;

2. Clemente Plaianu, *Poezii*, (Cluj-Napoca) 1986 (pp. 32-51-52 se publică din nou ultima variantă, revizuită, a traducerii *Poëmation*-ului și *Ad Samusium*);

3. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Cardinalul Alexandru Todea la 80 de ani (1912-1992)*, Edit. OSBM - Provincia “Sf. Apostoli Petru și Pavel” România, Tip. Gloria, Cluj-Napoca 1992;

4. Clemente Plaianu, *Calendarul Diezezei Gr.-Cat. de Cluj-Gherla/1993* (Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1992);

5. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, Dr. Eugen S. Cucerzan, *Denaturări grave privind istoria Bisericii Române Unite (Greco-Catolică)*, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1993;

6. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1994;

7. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Considerații asupra Dialogului Teologic Internațional de la Balamand*, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1994;

8. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Biserica Română Unită ieri și azi - Istorie și adevăr*, Edit. Unitas, Cluj-Napoca 1994;

9. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu (coordonatori), Alexandru Nicula, Dr. Ioan M. Bota, Ion Costan, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Edit. Unitas, Cluj-Napoca 1995;

10. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Canonicul Nicolae*

Pura, Colecția “Martiri și Mărturisitori ai Credinței 1”, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1996;

11. Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică)*, Colecția “Martiri și Mărturisitori ai Credinței 2”, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1998;

12. Clemente Plaianu, *Chiuza, veche vatră românească și leagăn al Rebrenilor. Monografie*, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1998;

Și-a risipit apoi contribuțiile aduse culturii și spiritualității românești în ziare și reviste, dacă ar fi să amintim numai “Ecoul” și “Răsunetul” (Bistrița), “Steaua”, “Tribuna”, “Viața Creștină”, “Clujul Greco-Catolic” și “Renașterea Creștină” (Cluj-Napoca), “Contemporanul” (București), “Polemici” (New-York), “Deșteptarea Credinței” (Dej), “Cultura Creștină” și “Unirea” (Blaj), Almanahul Societății cultural-științifice “Virtus Romana Rediviva” din Cluj-Napoca, “Vatra” (Tg. Mureș) și vor fi fost încă și altele.

Dicționare și bibliografii românești și străine s-au învrednicit să-i cinstească numele și opera:

1. *Dictionary of International Biography*, Twenty-Sixth Edition, 1998, International Biographical Centre, Cambridge-England, pag. 363;

2. Teodor Tanco, *Dicționar literar, 1639-1997, al județului. Bistrița-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca 1998, pag. 272-274;

3. (Redactor coordonator Irina Petraș), *Clujeni ai secolului 20 - dicționar esențial*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca 2000, pag. 253;

4. (coordonator Gheorghe Hristodol), *Bibliografia istorică a României IX, 1994-1999*, Academia Română, Institutul de Istorie Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară “Lucian Blaga” Cluj-Napoca, Cluj-Napoca 2000, pag. 670;

Așadar, Antonio Cosimelli, Vasile Vaida, Vasile Bichigean, Iuliu Moisiș și Clemente Plaianu, jaloane în timp ale latinității românești, au lăsat posterității culturale o operă, cea *restituită în versuri* trebuind să fie, de asemenea, cunoscută de urmașii de azi și de mâine ai grănicerilor năsăudeni și introdusă în circuitul de valori literar-științifice locale și naționale.

Note bibliografice și comentarii

1. Cf. Teodor Tanco. *Antonio Cosimelli, poetul grănicerilor năsăudeni*. “Virtus Romana Rediviva”, (Vol.I), Bistriț 1973, pag. 185.

2. Două sunt informațiile contradictorii avansate de sursele bibliografice în acest sens. *Prima*, conform căreia Monica, soția lui Carol Enzenberg,

participant cu gradele de căpitan și maior la Războiul de 7 ani (1756-1763) purtat de Austria, era *nepoata* generalului Iosif Siskowich (Vezi Virgil Șotropa, *Comandanții Regimentului grăniceresc năsăudean*, în Volumul omagial “Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani”, București 1936, pag. 815 și urmât., preluată apoi și de alți autori), în timp ce în Anexa Nr. 16 a lucrării lui G(eorge) B(ărițiu), *Istoria Regimentului alu II Romanescu granitarius transilvanu*, Brașov 1874, pag. 106, potrivit unor date transmise de “un domnu căpitanu în pensiune” (după toate probabilitățile Francisc Mihăilaș), extrase dintr-un “protocollu” al Arhivei Bisericii Romano-Catolice din Năsăud, se menționează că era *fiica* numitului general, ceea ce înclinăm să credem și noi, căci în “matricole cununaților” a bisericii este trecută doar data căsătoriei: 8 februarie 1768. *A doua*, inserată în aceeași anexă, unde se precizează că “renumitulu” Carol Enzenberg a fost comandantul Regimentului II de graniță năsăudean “până la anul 1773 cându fu înaintatu la rangul de generariu”. Ori este aceasta o eroare de grafie, ori acel “căpitanu în pensiune” se referea la anul invocat, când, într-adevăr, colonelul Carol Enzenberg fusese însărcinat de Iosif II să inspecteze Bucovina și apoi să întocmească un raport amănunțit asupra “stărilor” ei, pentru că intenția Vienei era “să câștige acea parte a Moldovei, care să lege Pocuția cu Ardealul” (Cf. Iuliu Moisil, *Colonelul Carol baron Enzenberg, 1725-1810*, în “Figuri grănițerești năsăudene”, “Arhiva Someșană”, Nr. 21, Năsăud 1937, pag. 666-681). Vezi și Teodor Tanco, *Comandantul Regimentului II grăniceresc Carol Enzenberg*, “Virtus Romana Rediviva”, Vol. V, Bistrița 1984, pag. 215-219.

3. Apud Virgil Șotropa, *Lucr. cit.*, pag. 816.

4. Francisc Salesiu Carol (n. 3 martie 1769) pe Mihail Seni, caporal de dragoni, și Barbara Figan, alte trei fete, Maria Antonia (n. 17 aprilie 1770), Maria Iosefina (n. 19 iulie 1771) și Maria Carolina (n. 6 ianuarie 1773), pe caporalul George Sângeorzan și Maria a caporalului Mihail Catarig, încă o Maria Iosefa (n. 7 februarie 1774), probabil că prima decedase, pe caporalul Mihail Catarig și Barbara Figan, celelalte fete însă, Maria Barbara Iosefa (n. 17 iulie 1775) și Maria Anna Iosefa Francisca (n. 5 septembrie 1777), avându-i ca nași de botez pe buncii Siskowich (Vezi Virgil Șotropa, *Năsăudul de altă dată*, 3. *Din trecutul și din registrele bisericii romano-catolice. Matricula botezaților*, “Arhiva Someșană”, Nr. 19, Năsăud 1936, pag. 19-20).

5. Magistratul bistrițean, căruia, prin actul emis de Matei Corvin la 3 iunie 1475, i s-au atașat locuitorii Văii Rodnei la paritate în drepturi cu cei ai orașului, lupta din răzputeri pentru ca aceștia să fie militarizați dar din starea de iobagi ai săi, ceea ce a condus la amânarea acceptării necondiționate a “actului de cesiune” până la 9 ianuarie 1766, apoi atitudinea brutală a primilor ofițeri

străini veniți față de poporul nedepins cu disciplina militară, în același timp disprețuindu-li-se obiceiurile și credința strămoșească specific românească. Nici împotrivirea lui Tănase Todoran de pe “Mocirla” Salvei din 10 mai 1763 nu este chiar independentă de atitudinea ostilă a Bistriței față de militarizare, căci conducătorul acelei revolte a “depertinenței valahe” fusese “collectoru de contribuțiune în comunele de pe apele Bichigiu și Sălăuța” pentru magistrat, adică “slobodnic” (Cf. Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, “Arhiva Someșană”, Nr. 27, Năsăud 1940, pag. 354-355).

6. Vezi Vasile Bichigean, *Poëmation de secunda legione valahica sub Carol barone Enzenbergio*, I, “Arhiva Someșană”, Nr. 2, Năsăud 1925, pag. 13-17.

7. Cf. Valeriu Șotropa, *op. cit.* în text, pag. 134. Când viitorul împărat Iosif II vizitase Regimetnul II de graniță năsăudean, cel mai probabil în anul 1773, impresionat de latinitatea românilor a exclamat: “Salva (exact Salve), Romuli parva nepos!”, adică “Fii salutată, mică nepoată a lui Romulus!”, Antonio Cosimelli, căruia unii autori îi chiar atribuie acest “vers”, a eternizat salutul schimbând numele satelor: *Romuli* = Strâmba, *Parva* = Lunca Vinului și *Nepos* = Vărarea (Apud Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj 1928, pag. 88).

8. Vezi Ioan Chindriș, *Taina domnului de Cosimelli*, “Steaua”, An XXXII, Nr. 10, Cluj-Napoca 1981, pag. 46-47.

9. Cercetătorul Onisim Filipoiu (1914-2000) din Cluj-Napoca a studiat sub aspectul paginației, ornamentației, punctuației și al textului exemplarele aflate la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, sub cotele CRV 1272 și CRV 1273, stabilind pe baza diferențierilor evidente că la Sibiu au apărut două ediții (Cf. Onisim Filipoiu, *Poemul cosimellian. Unele considerații privind primele ediții*, Buletin Intern al Cenaclului literar-itinerant “Mihai Eminescu” Cluj-Napoca, An II, Nr. 1 (3), Cluj-Napoca 1980, pag. 6-18, unde se reproduc alăturat copertile edițiilor, *vizibil distincte*, cu următorul titlu: “Poëmation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio, Cibirii Transylvaniae, Excudebat Samuel Sárdi. Anno MDCCLXVIII”).

10. Titlul exact este: “Poëmation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio. Magno-Varadini, Excusum in Officina Typographica Joannis Tichy, 1830”.

11. Apud Valeriu Șotropa, *Op. cit.* în text, pag. 14-15.

12. Cf. Vasile Bichigean, *Lucr. cit.*, pag. 17.

13. Vezi Nicolae Trifou, *Drumurile și popasurile tânărului Eminescu în Transilvania*, Edit. “Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca 1998, pag. 18-19, aici precizându-se că “textul original, latin (al ediției lui Vasile Vaida, n.n.) a mai fost

redat în întregime de către cunoscutul publicist năsăudean Iosif E. Naghiu, în prezentarea Antonio Cosimelli, publicată în <<Studii Italiene, Roma>>, N.S. IV, București 1937, pag. 129-143, publicație difuzată și în Italia”.

14. Cf. Valeriu Șotropa, *Cel dintâi istoric român al dreptului*, “Steaua”, An XXXI, Nr. 4, Cluj-Napoca 1980, pag. 46. Despre Familia Meheși vezi datele furnizate de Vasile Vaida în Anexa 16 din G(eorge) B(arițiu), *Op. cit.*, pag. 105-106. Petru Meheși, un alt unchi al mamei lui Vasile Vaida, fusese căpitan în regimentul năsăudean și se distinsese în luptele de la Piave și Areda Venetiei (podul de la Arcole) din 1796 împotriva lui Napoleon Bonaparte; este menționat la 1801, 1806 și 1808 în “registrele” Bisericii Romano-Catolice din Năsăud, ajungând la gradul de lt.-col. “în pensiune” și a decedat în Florești (Feneșul Săsesc), lângă Cluj.

15. Vezi Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Vol. II, Bistrița 1974, pag. 238-240.

16. Lucrarea se află în posesia autorului acestor rânduri (Bistrița 1979).

17. Apărut în revista “Steaua”, An XIX, Nr. 7, Cluj 1968, pag. 64.

18. A fost publicată mai întâi în *Buletin Intern* al Cenaclului literar-itinerant “Mihai Eminescu” Cluj-Napoca, An II, Nr. 1 (3), Cluj-Napoca 1980, pag. 31-51, apoi “variantea definitivă” în *Buletin Intern* al Cercului cultural-istoric “Plaiuri năsăudene și bistrițene” Cluj-Napoca, “Figuri grănicerești năsăudene”, Nr. 7/1984, pag. 120-130.

19. Din această căsătorie (3 martie 1934) s-au născut 7 copii, în viață fiind numai 4, toți pensionari: Clemente Zenobiu (n. 1935), Cornelia Eusebia (n. 1937), Constantin Laurențiu (n. 1941) și Corneliu Anton (n. 1947).

20. În anul 1942, absolvise cu examen de capacitate Seminarul Pedagogic Universitar Cluj-Sibiu, specialitatea Religie Greco-Catolică.

21. Cf. Teodor Tanco, *Dicționar literar, 1639-1997, al județului Bistrița-Năsăud*, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca 1998, pag. 273.

22. Vezi cuvântarea preotului Traian Bilașcu, președintele Prezidiului Adunării bisericești de la Alba Iulia din 21 octombrie 1948, în D.V. Sădeanu, *Ziua reîntregirii bisericii românești din Ardeal*, Tip. Cărților Bisericești, București 1948, pag. 9; de asemenea, Dr. Silvestru A. Prunduș, Clemente Plaianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Edit. Viața Creștină, Cluj-Napoca 1994, pag. 143.

TEODOR TANGO, DESPRE LIVIU REBREANU

Prof.univ.dr. Ironim MARȚIAN - Cluj-Napoca

Cu această carte, a 25-a de la debutul scriitoricesc din anul 1968 al lui Teodor Tanco, intitulată simplu dar semnificativ *Despre Liviu Rebreanu*, apărută la Editura Limes, Cluj-Napoca 2001, se cuvine ca autorul să fie așezat definitiv în rândurile exegeților rebrenieni, ale istoricilor literari.

Și-a dosit-o atât de mult în anul 2000, căci acesta este anul în care a fost zămislită, an în care se împlineau 115 ani de la nașterea romancierului, 80 de ani de la apariția lui "Ion" și autorul ajunsese la "km 75" al vieții sale. A venit însă primul an al noului secol și mileniu, aducându-ni-o "în verde" pe masă.

Proaspăt ieșită de sub clapele calculatorului, n-a găsit răgazul nici să fie lansată decât aici și acum, în ambianța "Zilelor Nășăudului", Ed. I (20-24 mai 2001), și nici să fie citită pe îndelete, pentru că o astfel de carte merită studiată, pătrunsă, de asemenea impunându-se coroborarea datelor documentare la care din plin apelează, cu acribia-i recunoscută, Teodor Tanco.

După a sa mărturisire din perambulul "În loc de prefață", "aceste cercetări și contribuții, exprimate în precizări cât mai concrete", extinse pe cele 168 de pagini ale lucrării, reprezintă "studii editate și inedite" incluse, unele, în diverse publicații sau lucrări (ca "Tribuna" - 1984 și 1985; "Steaua" - 1985; Buletin Intern Nr. 10/1995 al Cercului cultural-istoric "Plaiuri nășăudene și bistrițene" Cluj-Napoca; "Virtus Romana Rediviva", Vol. VI, Bistrița 1987 și Vol. VII, Cluj-Napoca 1993), iar altele "au făcut obiectul unor comunicări în sesiuni științifice și simpozioane" (precum Zilele culturale "Liviu Rebreanu" Aiud, desfășurate anual în 27 noiembrie și ajunse la a X-a ediție în anul 2000; Simpozionul "Liviu Rebreanu - 115 ani de la naștere", Cluj-Napoca, 17 noiembrie 2000 și vor fi fost încă și alte manifestări). Într-adevăr, cele 9 titluri înmănunchiate în carte se constituie în tot atâtea contribuții la elucidarea unor aspecte controversate privind viața și creația artistică ale celui care a deschis drumul romanului realist românesc modern.

Orice lucrare de acest gen riscă să fie expusă unor repetări, dar în cazul lui Liviu Rebreanu ele vin să întărească în plus realitatea coborâtă din înscrisurile documentelor, căci, cum afirmă Teodor Tanco, oricine este "mai greu de convins asupra adevărului după ce a fost înstăpânită eroarea" (pag. 8), mai bine zis erorile. Și acestea au fost de tot felul. S-ar putea grupa în trei

categorii: în primul rând, cele strecurate de însuși Liviu Rebreanu în “autobiografia” și “memoriile” sale; trecând peste detractorii ocazionali, din dușmănie sau invidie pe ascensiunea sa literară și nu numai; o altă categorie de erori le circumscrie pe acelea grație “rebrenologilor”, din necunoaștere, exagerări și intuiții; în fine, a treia considerăm că este a erorilor comise cu bună-știință de cele două autoare ale unei “biografii” a lui Liviu Rebreanu, cât mai favorabilă lor, soție și fiică “legitimată”, Fanny L. Rebreanu și, respectiv, Puia Florica Rebreanu.

Câteva din fiecare categorie merită a fi măcar amintite, pentru că au fost preluate, repetate și apărute până la exasperare în studii și cărți chiar ale timpului nostru, când Teodor Tanco le demontează rând pe rând în prezenta carte, aducându-și astfel un obol substanțial la “mult așteptata biografie” veridică a lui Liviu Rebreanu.

Cele “săvârșite” de marele prozator sunt legate de momentele “întâiului calvar” al său, declanșat de “afacerea bănească” a locotenentului (și nu a sublocotenentului) de la Gyula, care a durat de la demisia din armată, 12 sau 15 februarie 1908, și până la obținerea cetățeniei române, în 12 mai 1915. Să ne reamintim afirmațiile despre studiile la “liceul german” din Bistrița și invocata calitate de “licențiat în litere la facultatea din Viena”, privind apoi relațiile cu “Revista Bistriței” (1903; 1906-1910), pretinzând că fusese colaborator sau “pe care o conduceam singur”, dar și cu alte reviste (“Lupta” din Budapesta ori “Sămănătorul” din București) și, nu în ultimul rând, acceptarea celui “adaus fals de recunoaștere a paternității, “foarte avocățește ticluit”, înscris în actul de căsătorie din 19 ianuarie 1912 cu Fanny Rădulescu, “o inducere în eroare ... că Puia Florica Rădulescu ar fi fiica naturală a lui Liviu Rebreanu” (pag. 29), prin urmare “concepută” și născută tocmai în anul 1908 (29 decembrie) când, “demisionatul” și vinovatul “de drept civil” era în arest la domiciliul din Prislop (18 februarie - 25 august) !?

O întrebare mai mult sau mai puțin retorică ne vine în minte: de ce-i plăcea oare lui Liviu Rebreanu să susțină că a trecut prin “școli germane”, pentru că erau “mai de calitate” decât celelalte ? Și o constatare: atașamentul său, adesea lipsit de reciprocitate, față de Fanny și Puia, chiar în detrimentul relațiilor cu familia ardeleană !

Simptomatice sunt erorile din a doua categorie: Liviu Rebreanu n-a urmat două clase (1895-1897) ale unui “liceu unguresc” din Năsăud, ci ale Gimnaziului superior fundațional românesc (până la 1886 - Gimnaziul superior românesc greco-ctolic), iar când “intra în prima clasă de gimnaziu”, Octavian C. Tăslăuanu, “nașul său literar” de la “Luceafărul”, nu termina aici ultima clasă gimnazială, ci-și depunea numai “examenul verbal de maturitate” la

18-19 decembrie 1895, căci fusesse exmatriculat de la Blaj după “examenul scripturicesc”, la Năsăud urmând doar cls. a IV-a (1889/90); tatăl lui Liviu Rebreanu nu a fost suspendat doi ani din învățământ (1900-1902) pentru “practicarea ilegală a avocaturii”, ci pentru redactarea de petiții și memorii în numele românilor, înaintate autorităților austro-ungare, iar când și-a cerut pensionarea (1908) era conștient că ar fi fost considerat “recidivist”, datorită acum “absenței de la școală cât a stat la Gyula în iarnă, pentru ticluirea demisiei lui Liviu, scoțându-l din gheara justiției militare (pag. 25); “tribulațiile sentimentale” n-au fost trăite de Liviu Rebreanu și Virginia Grivase, căci între cei doi era numai o afecțiune spirituală reciprocă, Liviu Rebreanu fiind în fapt îndrăgostit de sora ei, Maria Sabina; ordinea localităților de pe Valea Someșului Mare în care Liviu Rebreanu a fost mai degrabă “conțopist” (și nu ajutor de notar” în anii 1908 și 1909 s-a stabilit arbitrar și nu în mod real (Nimigea Ungurească, Nepos și Măgura Ilvei), cum o probează mărturiile scrise ale familiei, trebuind însă să fie precizate și perioadele temporale, pentru că “la arhivele celor trei sate n-au ajuns cercetătorii” și nici la cea a notariatului din Jidovița (Tradam) în eventualitatea că ar fi trecut și pe acolo (corespunde aproximativ luna octombrie din 1908, atât din însemnările sorei Florica Ecaterina C. Schuster, cât și din datarea manuscrisului schiței “Ofilire”: Nimigea, 15 octombrie 1908, a doua publicată în “Luceafărul” de la Sibiu, An VII, Nr. 24/15 decembrie 1908).

Cât privește “denigratorii” lui Liviu Rebreanu, dintre care mulți au profitat de umbra remarcabilului său talent cultivat, aceștia sunt într-adevăr, cum spune Teodor Tanco, și “vechi” și “noi”, nescăpându-le din vedere nici opera și nici creatorul ei, omul; de la Tudor Arghezi la Ion Caraion, de la Camil Baltazar la Ion Simuț ... Cu virulența discursului pamfletar, referindu-se la limba și stilul romanului “Ion”, poetul “Cuvintelor potrivite” (1927) și al “Florilor de mucigai” (1931) îl “execută” pe Liviu Rebreanu “fără drept de apel” în următorii termeni: “Autorul lui *Ion* a căzut într-o puțină cu clei în care se zbate și când vrea să iasă cade înapoi și reîncepe. *Ion* merita un titlu mai adecvat: Musca și sosul ...” (*Cum se scrie românește ...*, în “Cugetul românesc”, An I, Nr. 1/ianuarie 1921, București, pag. 99-104, oficios liberal al cărui redactor-șef era, 1921-1923). Despre Ion Caraion, Teodor Tanco afirmă, exemplificând, că fusese “un denigrator de carieră” (pag. 145), altfel nu-și poate explica veninuri ca acestea, chiar dacă romancierul “nu (a putut) percepe și reda bogăția vieții sufletești și a proceselor de conștiință ale omului de la oraș”: “Nu a murit Liviu Rebreanu, căci el murise de mult, de la apariția romanului *Gorila*. A murit în strigoi, un spectru. A murit un vânzător, așa cum au fost în România mulți (...). iar în timp ce clopotele bisericilor vor suna peste liniștita

Valea Someșului, un popă tânăr și cu mâna pe cruce îi va blestema mormântul și amintirea: omagiul de pe urmă al fostului agent la Gestapo, Liviu Rebreanu” (Ion Caraion, **Gorila**, în “Fapta”, An II, Nr. 56/13,15 septembrie 1944, București, pag. 2, citat de autor la pag. 144). De generozitatea “primului scriitor al țării”, cum îl considera pe Liviu Rebreanu, Camil Baltazar (cu numele său adevărat Leopold Goldstein) a beneficiat din plin, și material și spiritual, ceea ce nu l-a împiedicat să-i “reproșeze” mai târziu, să-i păteze memoria de fapt: “Ca unul ce se adăpase din anii adolescenței la izvoarele literaturii germane, prețuia poporul german pentru scriitorii pe care-i produsese, dar ajunsese cu timpul să confunde - printr-o eroare capitală și o atitudine politică (!) confuză - cultura germană autentică și poporul german, cu nazismul. De fiecare dată îmi argumenta că o țară care i-a dat pe Goethe, Schiller și Heine nu putea să înece lumea în sânge. Ce amarnic se-nșela!” (Camil Baltazar, *Cum l-am cunoscut pe Liviu Rebreanu*, în “Contemporan cu ei”, Edit. pentru Literatură, București 1962, pag. 136). Pe aceeași linie îngroșată de acești doi din urmă “denigratori vechi” se înscrie unul “nou”, ultimul al celui alt secol și mileniu, anume criticul literar orădean Ion Simuț, care, în articolul “de un pogon” *Liviu Rebreanu: o conștiință politică vulnerabilă*, publicat în “România literară”, An XXXIII, Nr. 6/16-22 februarie 2000, București, pag. 12-13, printr-o singură frază îi semnează “cumva definitiv și fără drept la recurs” rechizitoriul vieții, căci, spune Teodor Tanco, “opera nu se poate clinti”: “Carlist pentru aproape un deceniu, legionar de o zi, antonescian până la capăt, filogerman de-o viață, Liviu Rebreanu a trecut cu naivitate de la o speranță la alta, vizionând spectacolul politicii contemporane cu neliniștea profitului pentru sine și cu sentimentul unei drame naționale” (pag. 146). Escaladarea, apoi, în acest articol a ideii că Liviu Rebreanu ar fi fost “antisemit”, pe care Camil Baltazar ar putea-o spulbera, ca și însuși Titu Herdelea, care “de când a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei” (*Ion*, Edit. Minerva, București 1977, pag. 190), a “supozițiilor vinovăției politice pentru susținerea tezei sinuciderii (...) la vestea că trupele sovietice intrate în țară se apropie de Valea Mare”, când în realitate nu s-a sinucis Liviu Rebreanu, ci poporul român în întregul său, este documentat respinsă, înfierată de Teodor Tanco în cartea sa.

După autor, vinovați sunt și cei care i-au înlesnit duplicitarului critic literar accesul la manuscrisul *Jurnal III* (1940-1944) înainte de tipărirea lui în 1989 de către Nicolae Gheran (*Opere*, Vol. 17 și 18, Edit. Minerva, București 1998), după cum și din celelalte două s-au răsuflat “însemnări” ale scriitorului cu mult timp înainte de împlinirea a 30 de ani de la moarte, încălcându-i-se dorința, în cărțile celor două: Fanny Liviu Rebreanu, *Cu soțul meu*, Editura

pentru Literatură, București 1963, și Puia Florica Rebreanu, *Zilele care au plecat*, Editura pentru Literatură, București 1969, ca și în alte publicații. Iar primele două volume ale *Jurnalului* (Edit. Minerva, București 1984) au văzut lumina tiparului incomplete și măsluite prin intervenția brutală în text a acestora, mamă și fiică, deturnând crezul lui Liviu Rebreanu despre “unicul confident în singurătatea lui de familie”: “o spovedanie pentru mine însumi, care altfel n-ar fi posibilă” (pag. 149).

Ca să ne convingem de modul cum “imixtiunea binevoitoare” în istoria literară poate induce în eroare, semnalăm o situație mai puțin obișnuită, de-a dreptul uluitoare. La 2 iunie 1957 avusese loc inaugurarea Casei memoriale “Liviu Rebreanu” din Prislop, pe locul fostei locuințe a lui Vasile și Ludovică Rebreanu, părinții marelui scriitor. Iată ce susține Puia Florica Rebreanu în cartea *Pământul băătorit de părintele meu*, Editura Sport-Turism, București 1980, pag. 149: “Vineri, 31 mai. Plecăm din București. În tren l-am întâlnit pe Camil Baltazar care mergea și el tot la Prislop ca delegat din partea Uniunii Scriitorilor” și, mai departe, referindu-se la festivitate: “Camil Baltazar a vorbit de Liviu Rebreanu așa cum l-a cunoscut ca om, din 1920 (în realitate 1922, la Cenaclul și revista “Sburătorul” ale lui Eugen Lovinescu; vezi Jurnal I, pag. 480, n.n.) și până în 1944, când a murit. A amintit cât de frumos te saluta scriitorul, cum îți cuprindea mâna în mâinile lui amândouă, calde și bune. A vorbit de Fanny Liviu Rebreanu, soția scriitorului cea mult iubită, căreia romancierul i-a închinat capodoperele asle. Să nu uităm - a spus vorbitorul - că Fanny Rebreanu a fost muza inspiratoare și stâlp neclintit în tot momentul și la rău și la bine”. Să vedem și ce scrie cercetătorul Onisim Filipoiu: “1957, iunie 2. Textul cuvântării poetului Camil Baltazar, destinat a fi rostit la festivitatea inaugurării Casei memoriale “Liviu Rebreanu”. Neputând însă participa, din motive de sănătate, textul alocuțiunii mi-a fost încredințat pentru păstrare”. Rămas inedit, îl reproducem în continuare, cu precizarea că originalul olograf se găsește în arhiva familiei sale din Cluj-Napoca: “Ca unul care l-am cunoscut îndeaproape, încă din 1920 (sic!), și i-am fost bun prieten, vreau să grăiesc două vorbe despre omul Liviu Rebreanu, această componentă de minune a marelui creator.

Lucrând ca prim-redactor la revista “România literară” și apoi colaborând și fiind mereu în legătură cu dânsul, pot afirma că nu am cunoscut om de mai fierbinte omenie, de mai activă omenie, n-am aflat până acum prieten mai săritor la o durere a aproapelui. Romancierul, care și-a plecat urechea și inima la suferințele țaranului nostru, era din plămada acelora care socot pe toți oamenii ca făcând parte din familia sa, și îi ajută ca atare.

Ceea ce face frumusețea și trăinicia operei lui Liviu Rebreanu, ceea ce

ne emoționează, ne zguduie e, în afară de accentul ei social, această luminoasă omenie.

Când veneai la el, Liviu Rebreanu te primea cu zâmbetul pe buze, îți lua mâinile în mâna sa mare și caldă de țaran și îți grăia: Bine ai venit în casa mea, să te ajute Dumnezeu!

La plecare îți spunea: Noroc și să auzim numai de bine! și îți făcea impresia unui Dumnezeu pogorât printre oameni.

Putem afirma că măreția pe care o aducea Liviu Rebreanu în opera sa prin substanța ei fără de moarte, ea fiind aceea a unui creator de geniu, omul o aducea prin inima care ținea să se adune și să se jertfească pentru aproapele său.

Evocând pe grandiosul făuritor, care stă cu cinste și glorie alături de Eminescu, Caragiale și Creangă, să ne închinăm în fața omului fără seamăn de curat și plin de omenie care întregea pe scriitor”.

Surprinde, prin urmare, nu atât absența lui Camil Baltazar de la Prislop atunci, în anul 1957, sau inconstanța atitudinii sale față de “omul fără seamăn de curat” manifestată după 5 ani, cât mai ales ceea ce a reușit să “meșteșugească” autoarea că ar fi rostit poetul despre “muza inspiratoare”, Fanny, a lui Liviu Rebreanu. Nu ne mai miră acum nimic !

Dar revenind, chiar cu o anumită doză de sentimentalism, nu se poate să nu subliniem prețioasa informație desprinsă din cartea lui Teodor Tanco, anume că și Simion Drăgan din Mintiu, fost învățător “adjunct” la “norma” din Năsăud (1872-1876), în anul școlar 1875/76 îi avusese ca elevi în cls. a IV-a pe George Coșbuc și Vasile Rebreanu, tatăl scriitorului (pag. 123).

Tocmai pentru că această carte este incitantă și incisivă trebuie citită, trebuie studiată. Iar din perspectiva literară, aduce multe raze de lumină asupra vieții și activității marelui romancier, până la detaliu, numai în spiritul adevărului.

MIRCEA PRAHASE - "FRAGMENTARIUM"

Aurel PODARU - Beclean

A cerceta trecutul: istoric, social, cultural etc. al unei localități sau al unui spațiu geografic mai întins, înseamnă ani și ani de studiu de arhive, în dosare umblate și neumblate, în maldăre de hârtii îngălbenite de timp, ani și ani de studiu în biblioteci, aplecat până la epuizare asupra manuscriselor, cărților rare și revistelor, înseamnă nenumărate deplasări "la fața locului", dar și ore nesfârșite de dezbateri științifice, de muncă asupra documentelor până la istovire, înseamnă modelarea și remodelarea fiecărei fraze scrise, înseamnă o muncă de bijutier la formularea judecăților de valoare, a concluziilor.

Acesta o fi fost, de bunăseamă, și demersul lui **Mircea Prahase** (directorul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud) la elaborarea monografiei comunei Zagra, o carte de mare valoare, apărută cu câțiva ani în urmă la o editură clujeană. Și tot astfel o fi trudit neostoitul căutător de comori spirituale ale poporului român și la recenta sa carte, pe care, cu modestia ce-l caracterizează, a intitulat-o "Fragmentarium", apărută la Editura SUPERGRAPH Cluj-Napoca, 2002. Pentru aceasta e suficient să ne rezumăm doar la impresionanta bibliografie menționată de autor la fiecare sfârșit de capitol.

Volumul este structurat în opt secțiuni, sau "fișe de cultură populară", cum le intitulează Mircea Prahase. Să le enumerăm și noi: "Județul Bistrița-Năsăud - coordonate etno-culturale"; "Autentic și autenticitate în folclor"; "Considerații referitoare la conceptul de obicei popular"; "Instalații hidraulice țărănești în subzonele etnofolclorice Rodna și Năsăud"; "Cuvinte și construcții lexicale vechi păstrate în graiurile de pe Valea superioară a Someșului Mare"; "Elemente de veche spiritualitate românească reflectate în unele obiceiuri de naștere" și "Cultura populară în perioadele de tranziție".

Iată LADA DE ZESTRE a satului - VATRA STRĂMOȘEASCĂ ce ne-o propune Mircea Prahase, din acest spațiu geografic și spiritual al județului Bistrița-Năsăud.

Dar satul pe care ni-l prezintă - cu nostalgie și îngrijorare - autorul cărții este satul de odinioară, satul copilăriei sale, cu ulițe noroioase sau pline de praf, după anotimp; satul tradițiilor, obiceiurilor, datinilor, a legilor nescrise; satul în care tradiția ține loc de lege. E firească nostalgia lui Mircea Prahase, căci satul copilăriei sale (și al nostru, firește al celor care am copilărit la țară) nu mai există decât în noi, sub forma amintirilor noastre, satul patriarhal, într-un fel

metaistoric, care trăia mai aproape de metafizică decât de istorie. Numai cine a copilărit într-un sat poate înțelege până la capăt ce înseamnă a copilări într-un mit.

Dar și îngrijorarea autorului e pe deplin justificată atunci când scrie despre primejdia poluării folclorului autentic și despre pervertirea culturii populare în anii comunismului “biruitor”, cu toate consecințele acestuia asupra procesului de dezrădăcinare, de alienare a populației de la sate. Analizând, la rece și cu deplină luciditate, cauzele care au deteriorat grav patrimoniul culturii noastre milenare și starea actuală, după 12 ani de tranziție postdecembristă, a zestrei materiale și spirituale a satului contemporan, Mircea Prahase oferă și soluții concrete pentru ieșirea din criză, revitalizarea culturii populare și recuperarea valorilor tradiționale, sugerând și câteva idei și direcții de dezvoltare a unui management cultural competitiv și reformator.

Nae Ionescu vorbea de “Biserica țăranilor”. Țăranii sunt chiar biserica. Contactul țăranilor cu Dumnezeu este nemijlocit și nemediat. “Dumnezeul nost” spun țăranii, cu gândul la momentele de răscruce în viața comunității rurale. Într-o discuție cu Mircea Prahase (fiu de preot de țară), domnia sa mi-a spus: “Dacă ar rămâne un singur creștin adevărat, Biserica lui Hristos ar supraviețui prin el. La fel este și cu țăranul român. Unul dacă mai există, existența lui este deplină și reprezentativă. Așa cred eu.”

Și așa stau lucrurile.

Satul de odinioară, cel al tradițiilor populare, n-a dispărut cu totul. La satul acesta visează, cu ochii larg deschiși, Mircea Prahase. Și crede cu tărie în LADA DE ZESTRE a acestuia.

Acesta e și mesajul cărții la care facem referire. Cartea aceasta, și ea o comoară în Comoara inestimabilă a SATULUI din acest “ținut de glorie și legendă, de încântare și vis” - Bistrița-Năsăud.

UN SEMNAL DE ALARMĂ ASUPRA STĂRII CULTURII POPULARE

Anamaria NANNÉ - Bistrița

“Fragmentarium” sau *Fișe de culturală populară* este prima carte scrisă în întregime de către directorul general al Complexului Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, Mircea Prahase. Avân aproape 120 de pagini, împestrițate din loc în loc cu poze care înfățișează embleme ale tradițiilor și ocupațiilor populare românești, “Fragmentarium” se vrea a fi - după declarațiile autorului - o mică sumă a peisajului etno-cultural al județului, peisaj pe care cititorii îl vor regăsi în fragmentele abordate. Structura cărții, care arată o minuțioasă elaborare, este construită pe coordonate teoretice (capitolele “Autentic și autenticitate în folclor”, “Considerații referitoare la conceptul de obicei popular”, “Cultura populară și perioadele de tranziție”) și cu aplicabilitate practică (“Județul Bistrița-Năsăud - coordonate etnoculturale”, “Instalații hidraulice țărănești în subzonele etnografice Rodna și Năsăud”, “Cuvinte și construcții lexicale vechi păstrate în graiurile de pe valea superioară a Someșului Mare” și “Elemente de veche spiritualitate românească reflectate în unele obiceiuri de naștere”). Începutul volumului reprezintă o adevărată carte de vizită a județului nostru, pe care autorul îl consideră binecuvântat de Dumnezeu și, totodată, ca pe un generos tărâm istoric, social și artistic. De altfel, recomandarea acestei zone în fața țării - pe care o face autorul - este și ea impresionantă, talentul oamenilor acestor pământuri fiind întărit de personalități ca George Coșbuc, Tănase Tudoran, Andrei Mureșanu, Ion Pop Reteganul, Veronica Micle, cei peste 20 de academicieni și marele romancier Liviu Rebreanu. Autorul oferă cititorului o adevărată călătorie în istoria SATULUI, “*magnificul vas păstrător de viață românească*”, își ia rolul unui ghid pentru care cercetarea și darul de a descrie se îmbină extraordinar, arătând astfel, dragostea sa pentru locul de unde am moștenit cu toții istoria, tradițiile și identitatea noastră.

Convins de faptul că vatra satului a încetat să constituie ceea ce a fost în ceea ce privește spiritualitatea populară, încă din secolul trecut, autorul prezintă la final soluții, dar trage și un semnal de alarmă asupra stării culturii populare. În opinia lui Mircea Prahase, când ne gândim la cultura populară, ar trebui să știm că mai avem 15 minute până la ora 12.00, în acest sfert de oră putându-se face însă ceva, cu condiția să existe oamnei și intenții. “*Nu sunt un tradiționalist, dar cultura noastră populară este identitatea cu care ne pregă-*

tim să intrăm în Uniunea Europeană. Mă chinuie însă gândul că există posibilitatea să ajungem să ne reinventăm cultura populară”, a încheiat, trist, Mircea Prahase.

“Fragmentarium” va apărea în librării în cursul lunii viitoare.

Tipărit la:
S.C. SUPERGRAPH TIPO S.R.L.
Cluj-Napoca
tel./fax. 0264/145.929
tel. 0744/15.51.47

Editura **SUPERGRAPH** Cluj Napoca
ISSN 1582-4667